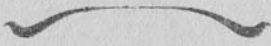

7089

Vzpomínky z cesty po Itálii.

(Benátky - Řím - Neapol - Pompeje.)

Vypravuje
Josef Stejskal.

Ve prospěch podpůrného fondu jednoty
samosprávných úředníků.

Nákladem vlastním.
Tiskem „Závodu tiskařského a vydavatelského v Roudnici.

Cesta do Benátek.

Bylo vždy mým přáním, abych poznal Itálii, zemi nad jiné zajímavou, zemi touhy všech inteligentů, přátel přírody, novomanželů, zemi památnou svou klassickou historií, památkami všeho druhu, zbrocenou a potříštěnou krví všech známých národů v minulosti i přítomné době. S rozkoší čítával jsem klassiky římské Virgila, Horáce i Ovida, jichž díla na gymnasiu na mnoze z paměti jsme znali.

O žádnou zemi v Evropě nebylo tolik válek vedeno, jako o Itálii; Itálie byla od pradávna rejdištěm všelijakých zbrojenců, o jejíž dobytí mečem neustále bylo usilováno.

Proto toužil jsem především poznati z vlastního názoru aspoň Řím, Neapol a Pompeje, města, která nejlépe charakterisují typ Itálie, její minulost, středo-

věk a rozkvět přítomnosti, slávu i úpadek. K tomu ovšem bylo by potřeba dlouhých studií a cestování několikaleté, k čemuž ani čas, ani prostředky nemám. Proto předsevzal jsem si aspoň zběžně a jen jaksi letmo shlédnouti tato 3 města, abych mohl si učiniti pojem o zvláštlostech Itálie, kterými nad jiné země předčí, abych poznal způsob života obyvatel, které podivuhodnou tu zemi obývají.

Již před 23 lety hodlal jsem poznati modré italské nebe, jeho leskem lazuru potažené moře, úrodná údolí a sněhem omšené Apeniny, ale dál jsem se nedostal než do Benátek, Verony a k jezerům severoitalským a teprve před 3 lety předsevzal jsem si zajetí do úrodné Campaně a do opuštěných lávou zasypaných ulic pompejanských.

K cestování takovému hodí se ovšem nejlépe měsíc duben neb počátek září a říjen, ale mně to možno nebylo a tak jsem se odhodlal vyjetí na jih v měsíci květnu. Na kvap sbíral jsem všechny pomůcky k cestování. Bohužel naše cestovní literatura o Itálii jest chatrná, a jsme tu odkázáni většinou na německé Baedekry a Grúbeny, jediné od Svátka a Jeřábka vydané spisky pod titulem „Na přič Itálii“ byly mi dobrým a spolehlivým rádcem a dle nich jsem se také řídil.

Cestovatelům po Itálii nemohu ani dosti vřele doporučiti znalost vlastiny nebo francouzštiny, bez znalosti těchto 2 řečí těžko a obtížně se tam cestuje. Znalost německé Weltsprache málo tu prospěje, — lid obecný ji nezná, ba nenávidí, a intelligenti když ji znají,

něradi a s jakýmsi odporem ji používají.

V severní Itálii jsou ještě hotely, kde portýr neb číšník některý smluví se po německu, ale všude jinde, na drahách a tramvaji, v kavárnách, na promenádách, v museích, chrámech, nikde slova německého neuslyšíš. Jen pouliční prodavači různých trefek, pohlednic, fotografií a pod. smluví se s tebou v lámané němčině. A to jen v severní Itálii, čím dále na jih, tím méně němčiny. V tom ohledu jsou čiperní Vlaši chytrí. Poznají v tobě na první pohled cizince a doprovází tě neunavně z jedné ulice do druhé, nabízejíce ke koupi medailonky, korale, sošky, páví pera, albumy s pohledy města a jeho ulice, kde právě se nalézáš atd. Jsou v tom ohledu až dotěrní, drží se tě jako klišťe a nezbudeš se jich lehce a po dobrém. Tenhle obchod po ulicích je specialitou Itálie, všude na každém rohu ulice a náměstí, kudy obyčejně cizinci se ubírají, stojí hejno těchto povalovačů a každý vyvolává na hlas své zboží, až z toho všeho hlava bolí.

Velikou výhodou proto jest, dovede-li se cizinec s lidem smluviti, a byť to bylo jen několik slov — stačí. Italian si domyslí již sám, co chceš a svou živou mimikou, rukama, hlavou i nohama snaží se ti ku pomoci přispěti. V tom ohledu jsou Vlaši k cizinci velice úslužní a ochotní. Každý rád a ochotně podá vysvětlení, kde je chrám nebo museum, na které se ptáš, kde je obrazárna, hotel a pod. a nedostí na tom, že Vám poví, co potřebujete, on Vás s celou haldou dětí, jako cikánata umouněných a nuzně oblečených doprovodí, ale za to hned natáhne ruku a žádá bakšís. —

V Itálii musí cizinec býti stále připraven na zpropitné, nic se tu neděje od obyčejného lidu zadarmo; ochotně otvírají dvěře neb odhrnují gordiny do chrámů, divadel, přitáhnou háčkem gondolu, podají ruku při výstupu z lodě, otvírají skříně z pokladu, přinesou židli k posezení v kostele, neb ku poslouchání koncertu před kavárnou neb na náměstí, ale musíš za to platit a ku podivu, každý se spokojí se sebe menším zpropitným, kterou by ve Vídni, Berlině, Pešti atd. hrdě odmítli.

Proto dobře je mít stále v zásobě hojnost drobné niklové neb měděné mince a té je v Itálii v hojnosti, což jest známkou chudoby. Větší peníze (papírové) 5-10, a 25lirové nechť si každý již doma u našich bankovních ústavů opatří, jinak by snadno státi se mohlo, že by při výměně peněz, i při placení za lístek na dráze, mohl býti napálen.

Itálie je země sice krásná, ale chudá, vyssátá fiskem do posledního morku — jsou na tom hůře, než-li my. Jen Turci je předčí různými těmi desátky, které Turek na dobytku, mouce, obilí, vlně a pod. odváděti musí.

Proto v Itálii zlatou minci zřídka uvidíš, samé papíry, a to malého objemu; 5 a 10 liry mají velikost našich loterních riskont, ale jsou pohodlné a ujišťuji, že jdou rychle na odbyt. —

Mimo obligátních státních bankovek „biglietti di stato“ tisknou a vydávají papírové bankovky „banca d'Italia, banca di Napoli a banca di Sicilia“, které v celé zemi mají platnost, ale musí býti opatřeny červeně přitisknutým státním kolkem. Mimo to jsou tu stříbrné

5liry, 2liry, 1 a půl lira, ale čisté stříbro to není, zrovna jako v Rakousku, a co nejhoršího, právě v těchto drobných mincích jest mnoho falešných, neplatných, z oběhu vyšlých, kterými zvláště cizinci napalování jsou. Mně se to stalo dvakrát, jednou v Benátkách a po druhé v Neapoli, ale dlouho jsem tu faleš nenosil a snažil se, abych se jí zbavil, což se mi také podařilo.

A ty niklové a měděné peníze, podobné našim malým bývalým grošům, mnoho místa v kapsách zaujmou a proto do portmoné se nehodí; ostatně ti fakinové, tramvaje, žebráci, brzy Vám od přítěže té pomohou.

Pro svou potřebu koupil jsem lístky okružní již v Praze a vyměnil peníze u Živnostenské banky, abych nemusel pobíhati k pokladnám různých drah a nebyl namílost a nemílost vydán jak úředníkům dráhy, tak i v hotelích. Firma Šulc opatřila nám ochotně okružní lístky, když jsme udali směr cesty naši; pro naše a německé dráhy měli jsme lístek 3. třídy a pro dráhy italské 2. třídy, což každému, kdo rychle a pohodlně cestovat hodlá, doporučuji.

Nebo v Itálii „treni diritissimi“, to jest naše rychlíky, nemají 3. třídy a proto, kdo by ku př. z Ponteby do Říma v jednom dnu dostati se hodlal, musí použiti rychlíku, jinak by jízda taková jistě 2 dny trvala. Rovněž z Říma do Neapole jezdí rychlíky pouze s kupé I. a II. třídy a urazí tuto vzdálenost 280 kilom. ve 4 hodinách. — Také vagony 3. třídy bývají v Itálii obyčejně přeplněny. Pohyblivý italský lid rád cestuje z místa na místo buďto, aby si práci ve velkých městech neb

cizině našel, jezdi rád na poutě, výlety neb k častým slavnostem národním, a proto bývají kupé i nekuřácké při obyčejných vlakách přeplněné. A v kuřáckém kupé 3. třídy nikdo by z nás ani nevydržel. Myslím, že by naši sebe silnější kuřáci viržinek neb papirosů z takového kupé, kde sedí 2—3 kuřáci Vlaši s krátkou dýmkou v ústech, utekli, protože vlašský tabák obyčejný je přímo hrozný — náš komisní vojenský tabák je pravou rozkoší pro naše kuřáky a nesnesl by porovnání s komisním vlašským. —

A v Itálii moc se kouří — obyčejný lid má zamilovanou krátkou dýmkou — voják, řemeslník a úředník cigarety, ty kouří i děti 8leté a dámy vlašské odfukují si veřejně na korsu neb v landauru jako nějaký štábní trubač. Fakinové a všichni ti bezčetní povalovači na ulicích italských jsou snad živi jen od vzduchu, moře a tabákového kouře.

Cestu do Itálie volil jsem tentokráte nejkratší, přes Linec, Selzthal, Bělák, Pontafel, Benátky, Řím, Neapol, Pompeje a zpátky přes Florencii, Bolognu, Veronu, Inostie a Mnichov do Čech.

Cesta byla dobře promyšlena a měla trvati 16 až 20 dní, což ovšem záviselo od toho, jaké bude počasí. Nebo, co by bylo platno turistovi určití si přesně dobu pobytu v tom kterém městě, když by přijda tam, přšlo jako když se z konve leje. Chce-li přece něco ku př. v Benátkách viděti, musí se tam chtěj nechtěj déle zdržeti, než-li jak původně snad zamýšlel, až zářivý Helios se zase usměje a vyjasní se nebe i horizont.

Nám náhodou počasí bylo příznivé, jen na zpáteční cestě v Innomosti a Mnichově obligatně pršelo, což ani jinak v této pověstně deštivé štaci býti nemůže. Kdykoliv jsem do Mnichova přišel, vždycky tam pršelo, zrovna jako by tam pražský Hlahol výlet pořádal.

Byl jasný hřejivý den, když jsme, já a moje paní, časně z rána z domova v Berouně vyjeli a za tunelem vinohradským jakž takž v rychlíku se uvelebili. Zavazadel mnoho jsme s sebou nevezli, jen nejnnutnější, na 3 neděle vypočtené prádlo, jediný cestovní oblek, slunečníky, malou lékárničku s nejnnutnějšími medikamenty, velkou láhev cogňaku, nezbytné toaletní a šicí potřeby, — kdyby někde knoflík povolil a musel se na kvap přišívát, — vezli jsme s sebou. Přidám-li, že jsem si vezl malou zásobu rakouských doutníků a škatulku švédských sirek, bylo by asi vše, co jsme přes hranice rakouské do slunné Itálie převéztí hodlali.

Mnohým čtenářům bude snad nápadné, proč speciálně uvádím též škatulku sirek, ale to má svůj daleko sahající význam a já jen uposlechl rady tištěné v Baedekru, aby si každý kuřák s sebou vzal do Itálie vlastní sirky, jinak že by je v Itálii draze platiti musel, což jest svatá pravda.

V Itálii jest sirkový státní monopol, sirky jsou výrobkem státním, tam se tedy sirkami neplýtvá a nikdo nemá sirky k darování neb vypůjčení. Za malou škatulku sirek platí se 6—8 centimů. V kavárnách, hostincích, trafikách nejsou sirky jako u nás vyloženy a považuje se za netaktní, aby kuřák na ulici zastavil dámu

neb pána se slovy: „Prosím, dovolte signore neb signorino, abych si mohl od Vás zapáliti“. — V tom ohledu nás Itálie předstihla a my teprve hotovíme se k zavedení tohoto výnosného státního zdroje příjmu.

A mohu svědomitě potvrditi, že jsem skoro celou škatulku sirek během své toulky po Itálii vypočítal. Ani v hotelu k zapálení svíčky na nočním stolku postavené nenašel jsem jediné sirky, ačkoliv také doznat musím, že tu byla všude elektrika zavedena, — bydleli jsme vesměs v slušných, cizincům doporučených hotelích, kde nejen dobrá kuchyně, ale i slušné mravy a způsoby zavedeny jsou.

Krajina za vinohradským tunelem valně nás nebavila, — libezný Botič, Pankrácká trestnice a vršovické kasárny turistu valně nevábí a sázavské lomy žulové a pahorky zalesněné, se stavbou sem tam roztroušených starých hradů byly nám dostatečně známy a snad bychom byli měli dlouhou chvíli ve vlaku z Prahy až do Lince, kdyby nebylo bývalo v našem kupé jedné dámy, která na proti nám důkladně, rozložitě usedla a okolí benešovské a tábořské bedlivě si prohlížela. Celá spousta škatuli různých tvarů a rozměrů doprovázela dámu tu. Hned při vstupu do kupé řečí mateřskou pozdravil jsem ji jak se sluší a patří, ale nedostal jsem žádnou odpověď, kývala jen hlavou a prohlížela si mne a pani od paty k hlavě. Usoudili jsme jednohlasně, že jest to buď Angličanka nebo Němkyně, protože lhostejnost kterou na jevo dávala, byla příliš nápadnou. Snad také toho byla příčinou okolnost, že jsem dámu pozdravil

česky a že tomu patrně nerozuměla. A to také skutečně zdá se, že bylo pravdou, nebo brzy dávala na jevo, že by hovor s námi zapřisti hodlala. Mé tušení neklamalo. Byla to Němkyně, Prušacka z Pomoranska, statná, korpulentní vdova asi 50letá, kteráž po 16kráte jela do lázni Gastýnských a nyní, poprvé s jakousi bázní z Drážďan přes Prahu do lázni těch se ubírala.

Znala Bismarka i Viléma. Čím dále od Prahy, tím více byla sdílnější a zasměla nás do všech svých hospodářských poměrů. Vypravovala, že má 2 velké dvory, 50 koní, 500 prasat na chov, mnoho-li polí a luk, to už ani nazpaměť nevím, zapamatoval jsem si jen těch 50 koní a 500 prasat, — orá parními pluhy, zasevá a seká nejmodernějšími stroji a divila se, že nevidí tu nikde velká, souvislá role, nýbrž jen malá políčka jako na šachovnici a ptala se mne ještě, zda-li jsou v Čechách také velká role, jichž rozloha by do 50—100 hektarů sahala.

Rozumí se samo sebou, že jsem velkopanskou paničku v tom ohledu jak náleží upokojil a vysvětlil jí, že nejen šlechta, ale i naši selští zemané mají často takové fláky polí, že není vidět, kde by jich konec byl. Naopak, pověděl jsem jí, že my máme daleko úrodnější pozemky, než-li Braniborsko, které také znám, anebo než-li chladně, močálovité Pomoransko.

Rozumí se, že jsme také politisovali, neboť priznala se mi, že četla ty hrozné historie o potlačování a utiskování Němců a hlavně buršáků v Praze, a proto prý letos poprvé, ale s jakousi bázní jela přes Prahu.

kde se 2 dni zdržela, aby na vlastní oči viděla, jaké do nebe volající útisky tu Němci snášeti musí. A když jsem se jí žertovně dotázal, zda-li se v Praze cítila nebezpečnou, dala nám zcela uspokojivou odpověď, naopak chválila ochotu, s jakou jí všude Čechové přijímali. A což naše Hradčany, ty se jí teprve libily, hrad pražský je prý daleko krásnější : a malebnější než-li královský hrad v Berlíně, což jsem s uspokojením vzal na vědomí a v duchu přizvukoval. K vůli uspokojení jejímu doložil jsem, že ani hrad vídeňský, ani pešťský se mu daleko nevyrovná.

A tak opravdu zábavně projeli jsme krajinu kolem výstavného, malebného Tábora a zámku Hluboká a vjeli do Lince, kde jsme se s Pomořankou slušně rozloučili, neboť ona jela k Solnohradu a my skoro 3 hodiny čekati museli na vlak, který k Selzthalu rozkošnou krajinou probíhá.

Přestávku 3 hodin použili jsme ku prohlídce hlavního města Horních Rakous, které jsem poprvé asi před 40 lety jako student navštívil. Tenkrát šel jsem pěšky z Vyššího Brodu až do Lince, — utratil na cestě asi 30 krejcarů a utmáčen a unaven zapadl jsem v noci v Linci do kláštera milosrdných bratří, kde jsem se s krajany sešel a kde mi také nocleh zdarma a ochotně byl poskytnut. Proto z vděčnosti podporuji milosrdné bratry, kdykoliv po venkově v B. pro svou nemocnici dárky sbírají.

Od té doby Linec veliké pokroky učinil, — jest tu veliké nádraží, železný most přes Dunaj k Urfaru,

velkolepá budova říditelství státních drah, skvostný malý, ale úhledný park s budovou restaurační, elektrická tramvaj. Uprostřed parku stojí statná bronzová socha Grillparzera, stojí tu rozkročmo ve vysokých botách, s holí přes levou ruku zavěšenou, v ruce pravé drží malou knížku, jako by té drobotině v písku si před ním hrající, předčítati chtěl. Jest to věru rázovitý pomník, který velice příznivý dojem činí a každému cizinci se zamlouvá. Dále prohlédli jsme si stavbu nového biskupského domu — po svém dokončení bude to skvostná, nádherná gotická stavba; započata byla šlechtným biskupem Rüdigrem, který byl vždy příznivcem národa českého a věrným přítelem Dra. Riegra, Jirsíka, Strossmaira. V kavárně na břehu Dunaje položené, pročtli jsme si lineckou německou žurnalistiku a byli jsme s Lincem hotovi; vsedli do vlaku, který kolem Kremsmünzru, — obrovského to kláštera — k Selzthalu po rovině stromovím přeplněné uháněl.

Čím blíže k hranicím Štýrska jsme se přibližovali, rostly hory, Alpy, až jsme se octli uprostřed samých hor, na jichž vrškách byl ještě sníh, kdežto na jich úpatí celá stáda dobytka se zavěšenými kolem krku zvonky na zelených pažicích si pochutnávala; panorama stávala se čím dále tím zajímavější, zvláště pro turistu, který z roviny přichází.

Do Selzthalu přijeli jsme okolo 8 hodiny večerní a zůstali zde v hotelu u nádraží přes noc; nechtěli jsme jezdit v noci, naopak chtěli jsme užiti vyhlídku na Alpy, zelené úbočí a údolí, na lesy, salaše a vily, vy-

soko na horách položené. Selzthal, první štýrské městečko, jest nyní důležitým střediskem státních drah, které se tu od Vídně, Lince a Běláku sbíhají. Proto, když jsme časně ráno na nádraží se dostavili, abychom v jízdě pokračovali, bylo nádraží samými turisty, pány i dámmi přeplněno. Samý zelený klobouk, holá kolena, střevíce široké, masivními cvočky pobité, na zádech rance s nejnnutnějším prádlem a proviantem, v ruce vysoké alpské hole s bodcem, v ústech krátké dýmky, tak vypadá pravý alpský turista — pán — nepán. A i dámy jsou podle téhož střihu, samé zelené filcové malé klobouky neb čepice, s perem orlim, tetřívka neb alpskou protěží, krátké sukně a žakety lodnové, vysoké boty sešněrované, plášť pro dešť a vysoká hůl nebo ranec přes rameno ležerně přehozený, toť vše, co dámy turistky s sebou nesou. Naše slečinky a paničky nedovedly by se tak ustrojiti a styděly by se za ty „Rucksaky“ a těžké hole.

Samá veselá červená tvář, otužilost a odhodlanost zirá tu z každého, — souchotináře jsem tu neviděl. Jest to důkaz, jak Němci své Alpy milují, jak rádi tu po svých horách lezou. Byla radost dívati se na ty zdravím kypící horaly a otužilé turisty. — Rukavičky, šlojře, lakýrky, fraky a cilindry není tu vidět.

Když jsme do vozu vstoupili, setkali jsme se tu se slečnou krajankou z Jindřichova Hradce, která přes Vídeň, Milán, Marsilii do Afriky k známým jela, aby tu na jižním teplém africkém vzduchu své pošramocené zdraví napravila. Ve Vídni špatně spala, naříkala na

nečistou postel a proto, aniž by svou toaletu v hotelu dokončila, raději v noci odjela. Byla nevyspalá, nařikala na bolení hlavy a tak pojede 3 dni, než-li se dostane na francouzskou loď, která ji z Marsilie do Tunisu odveze. Bylo nám krajanky líto, vůbec často se nám stalo že jsme se s krajany Čechy na cestě setkali a přesvědčiti se tak o pravdivosti příslovi, že Čech všude bratry má. Dlouho jsme však se sličnou krajankou nejeli, asi po 1hodinné jízdě vystoupili jsme v St. Michael z osobního vlaku, abychom tu počkali na rychlík, který tam z Brucku a Semerinku přijíždí a zejména Videňáky a turisty do Itálie přivádí. Jelikož do příjezdu rychlíku bylo dost času a my při sklenici dobrého štýrského vína stále seděti nechtěli, vyšli jsme si po prohlídce starobylé osady St. Michaelské kolem prudké bystriny a kolonie nových domů pro zřízence dráhy postavených na procházku.

Vzduch čistý, horský; kolem nás samé vrchy, na jejich úpatí byly mohutné lesy smrkové. Na nejvyšších bodech byl věčný sníh a ledovci, do nichž květnové slunce marně paprsky své vysílalo, aby je zdolalo. Snad tam sníh po celé léto leží.

Cestou bavili jsme se mateřštinou a nepozorovali ani, že za námi kráčí stařeček do modré haleny oblečený, jenž si klidně z dýmky pokuřoval a stále byl za námi v patách. Když jsme došli k jakési ville, kde zahradníci pěkný vysazovali park, oslovil jsem dědečka, komu že villa ta s tím parkem náleží?

Na německé oslovení to odpovídá dědeček česky: „A prosím, to já nevím, jsem zde teprve asi půl roku

a chodím tamhle do továrny na lepenku“. Byl to krajan z Petrovic u Rakovníka, dle jména Hašek! Kdo by si byl pomyslel, že v tomhle zapadlém koutě zeleného Štýrska sejdu se zase s tak blízkým krajanem. „A jak jste sem přišel?“ vyzvídám na stařečkovi. „Inu, te mají tak“, vysvětloval upřímně, „měl jsem slušný statek, ale žena nedělala dobrotu, opustila mne. A já se dal ze zoufalství do píti; přišel jsem o všechno. Šel jsem na vandr a došel jsem až do Štýrského Hradce, tam jsem tlouf. štěrka na silnici a pak mne udělali cestářem. A když jsem sestárl, dali mi pensi. A teď chodím tamhle do té lepenkové fabriky, abych si na živobytí přilepšil a nemusel žebrať“.

Při tom prohodil památná slova: „Ty ženské jsou někdy divné“. — Nechtěl jsem, aby mi bližší vysvětloval a odůvodňoval výrok „o divnosti ženských“, ale domyslel jsem si, proč ho asi žena opustila. Těšil jsem ho, aby si z útěku své nevěrné polovičky nic nedělal, takových opuštěných přednostů domácnosti že běhá po světě v hojnosti.

Chudák měl dětinnou radost z rozmluvy naší, 30 let prý neslyšel tu slovo české. Už prý také mnoho slov českých zapoměl, což jsem mu na slovo věřil, jelikož nesouvisle a trhavě řeč svou pronášel a neustále do ní úsloví německá proplétal. Nucený tento emigrant stále na domov vzpomíná a dle jeho mínění jsou Petrovice — jeho rodná obec — nejkrásnější dědinou na světě a jeho statek byl učiněný ráj. Skoda, že nemohl jsem mu nic o rodišti jeho pověděti, protože jsem v Petrovicích jakživ nebyl.

Za to líčil jsem mu krásu Rakovníka, jak tam dráha na čtyři strany probíhá, jak skvostně opravili děkanský chrám a brány městské, jak zřídili si slušný, úhledný park, vůbec všechnu chválu na blízký Rakovník jsem vysypal, abych krajana od Rakovníka potěšil. Rakovníčtí podnes nevědí, jakého měli ve mne chvalořečníka tam v tom štýrském železničním zákoutí.

Politoval jsem krajana, dal mu královský peníz na tabák, potřepal mu bodrou, mozolovitou pravici přál mu šťastný domov v cizím tom kraji a rozloučil se s ním. Ohlížel se za námi a plakal! —

Po této příhodě vsedli jsme do rychlíku, který nás z hory do hory vozil, pravá horská dráha, kterou stát k naléhání Němců alpských jako konkurenční dráhu proti jižní dráze za naše peníze postavil; dnes netřeba nám jezdit na Vídeň a přes Semering do Terstu a Itálie. Dráha na mnohých místech skýtá úchvatný dojem, ac ne tak velkolepý, jako ku př. dráha Gothardská z Flüclen do Airola.

Brzy jsme byli na hoře mezi zasněženými velikány, brzy zase v úrodné rovině, kterou Dráva protéká; přejeli jsme tak Štýrsko, Korutany, kolem jezera, obdivovali se dobře zachovalému hradu „Hochosterwitz“ na příkré skále postavenému a vjeli do rozkopané štace v Bělachu, kde právě dostavovali veliké nádraží, dorazili do Tarvisu a za nedlouho octli se na hranicích Itálie přes Pontaffl do Ponteby, první vlašské dědiny.

Zde vystoupili jsme z rakouského vlaku, rozloučili se s vřelým kondukterem a podrobili svá skromná za-

vazadla prohlídce celníků italských. Nemuseli jsme ani naše vaky otvírat, vrchní jakýsi úřední celník, popěvuje si z opery Troubadour, načmáral tu jakési hieroglyfy na vaky naše a byli jsme bez překážky na území vlášské propuštění.

Maně vzpoměl jsem si tu, jak před lety, vraceje se z výstavy Norimberské na hranicích bavorských v „Brodě nad lesy“ před celní revisí našich pánů zelenokabátníků snědl jsem asi půl kila norimberského perniku, tak zvaného „pumpník“ a to ze strachu, abych nemusil vysoké clo platit; neboť naši páni celníci, jen co je pravda, moc svědomitě úřad svůj konají a jen ruští celníci se jim vyrovnají.

V Pontebě před krytým peronem stál už připravený pro jízdu rychlík s italskými vozy I. a II. třídy a průvodčími. Byla tu delší přestávka, jak na hranicích jinak už nebývá — posílili jsme se v rozsáhlé restauraci na další jízdu. Rovina do Benátek neskytá nic zvláštního, proto pojedeme výjimečně do 11 hodin v noci.

K vůli získání drobných peněz italských koupil jsem si doutník, který mi vlášský trafikant sám doporučil, ale mnoho požitku jsem nezažil: nechutnal mi tabák ten a tak jsem byl hned na prahu Itálie trochu napálen, což se mi pak skoro denně, jenže v různých variacích při nákupu různých třepek a potřeb opakovalo.

Ponteba jest smutné hnízdo do vysokých hor přímo zaklínované, stavby domů mají ráz čistě vlášský, jsou z kamene stavěny, prejzy kryté, střechy ploché, okna mají nevkusná, sem tam sprostými okenicemi uzavřená,

málo který dům jest omítnut a tak valně jsme první vlašskou dědinou potěšeni nebyli. Ze všeho číši chudoba a nuzota.

Zde jsou také hranice němčiny — nápisy na dráze jsou vlašské a personál dráhy za žádnou cenu německy by nepromluvil. Ital jest hrdý na svou národnost a Tedesco nenávidí a nás Slované strká do jednoho pytle s nimi.

Traf vedena jest příkrým sklonem divoké horské řeky Tagliamento, jehož řečiště jest zanešeno rumem a štěrkem z Alp tam přivlečeným, — hotová poušť. Některé domy na blízku té divoké řeky jsou opuštěny od lidu, jsou v šanc vydány povodním a zaplavováním. Škoda těch morušových stromků a vinic, které v nížině štěrkem čím dál tím více zaplavovány bývají. Dráha směle vedena jest na úpatí hor, samý tunel a galerie, vlak s hukotem střemhlav uhání do údolí Udine, kde jest rovina velice úrodná posázená morušemi, vinicemi a vybraným ovocným stromovím. Byl to asi kus perné práce pro inženýry, než-li přivedli vlak z těch obrů alpských do roviny friaulské a Udine.

Do Udine přijeli jsme již k 9. hodině večerní; zatím nastala tma a bouřka provázená lijákem nevídaným; blesky se nad námi křížovaly a mysleli jsme, že vlak snad nebude moci pro spousty vody dále jeiti a že v některé štaci zůstaneme přes noc. Povětrí v té rovině nemilosrdně tu řádilo. Zdá se ale, že lid zdejší jest na to už uvyklý, aspoň všichni cestující, kteří v Udine k nám přisedli vjtečně se bavili a okna vagonu

do kořán otvírali, takže z toho nehorázný průvan povstával a divně se na mně otáčeli, když jsem k vůli své paní za spuštění oken žádal.

Asi po 1. hodině orkán polevil, bouře přestala v Tarvisu a my o 11. hodině v noci vjžděli po mostě z Maestre do Benátek osvětlených.

Benátky.

V Benátkách o bouři ani slechu; toulavý měsíc s celým stádem hvězd osvětloval nám laguny a v moři roztroušené pevnůstky. Na nádraží a před nádražím promenoval pestrobarevný lid všech národů a řečí, na „Canal grand“ byl život a ruch jako v Praze na Příkopěch v den sváteční. Obligatní křik facirů, portýrů hotelových, gondolierů, vyvolávačů novin, pomerančů, květin, ryb atd. jako na tržišti.

Protože by cesta do známého hotelu Sandvirthi na nábřeží Schiavone položeným, kde jsem před lety slušně bydlel a kam obyčejně Češi rádi zapadají, byla trochu vzdálená a jízda gondoli nejméně půl hodiny trvala, a my cestou ze Selzthalu unavení byli, zvolili jsme si

pro nocleh hotel „Germania“, který zrovna proti nádraží na „Canal grand“ leží a nám doporučen byl.

Čistý pokoj s bělostným prádlem byl nám velmi vítaným útlukem po namahavé cestě druhého dne. Při jezdě do Benátek po dráze, v noci, kdy na sta elektrických žárovek moře, ty přečetné průplavy (to jest ulice), mosty, gondole, paláce, hotely a chrámy osvětluje, jest úchvatný, zvláště jestli ještě k tomu všemu se měsíc usmívá a tu divnou směsicí domů, oplachovanou mořem osvětluje. Dojem záviděníhodný.

Proto básníci opěvují a malíři v různých variacích „noc benátskou“ zvěčňují, ale všickni jistě nedostatečně, nedokonale jen tak pro zábavu zamilovaných lidí. Mysl a ruka lidská jen napodobí přírodní i umělou krásu opěvaných Benátek. Proto přijížděli sem umělci, básníci, spisovatelé ze všech zemí a národů, a vytvořili zde díla nesmrtelná, kterým se podnes obdivujeme. Při jezdě do Benátek, po moři z Terstu, neb Poly, neb Rjeku není tak malebný, protože vjíždí loď do pevnostních hradeb a proplétá se dlouho nevkusnými stavbami kasárenského slohu, než-li zakotví u paláce dožeciho. Na mne aspoň, když jsem po prvé od východu po moři z Terstu do Benátek cestoval, měl jsem dojem na dobro zkažený, zrovna jako bych byl hýval do hývalé Hradecké neb Josefovské pevnosti se dostal. Ovšem cesta po moři má zase tu výhodu, že plujeme-li parníkem z Terstu okolo 12. hodiny v noci, a je-li moře klidné a počasí příznivé, uvidíme zase v plném lesku východ

slunce a netrpělivě ohlížíme se, kdy spatříme kontury břehu a pevné země. To ovšem také má svůj neskonalej půvab.

Benátky, krásné Benátky, Vlach zove je „královnou Adrie“, řek' bych také, že je to královna, ale v hadrech. K jejímu prospěchu a k její chvále musím ale uvést, že snaží se nyní svou pošramocenou toaletu, kus po kuse zdokonalovati. Tak aspoň zdálo se mi, že město pokračuje, aspoň v hlavních ulicích, na Lidu u moře, na nábřeží, na Canal grand, kde mnoho slavných paláců, patrně v posledních letech opravených, jsem spatřil, které ještě před 20 lety byly opuštěny, neobydleny, — měly opeřichanou omítku a okna prkny zábedněná.

Nyni na mnohých balkonech, logiích a verandách jsou květiny, ano dokonce 2 malé visuté zahrádky jsou při Canal grand, všude elektrické osvětlení, vodovod pro pitnou vodu atd. To vše nasvědčuje, že královna se převléká do nádhernějšího roucha, že zase chce zářiti svou bývalou, nevidanou nádherou, jakou proslavena byla za dob dožecích, kdy panovala celému pobřeží adriatického moře a podrobila si města Janov, Pisu, Padui, Ferraru, Raxeenu a pod.

Stojí za podívanou město to i kdyby tam kdo schválně z Čech jeti měl. — Město samo leží v moři, — 4 km. od pevné země vzdálené; povstalo v pradávných dobách tím, že četné horské bystřiny do moře štěrk zanesly a mořskými vlnami zpět hnány na pevných místech štěrk usadily. Chráněny jsou Benátky před záplavou mořskou úzkým pruhem země, tak zvaným

Lido, a postaveny jsou na 118 malých ostrovech, mezi kterými mořské kanály, úzké to uličky, probíhají, město jako síť protínají a 450 malými můstky překlenuty jsou.

S pevnou zemí jsou Benátky spojeny kamenným, 3600 m dlouhým mostem; byl stavěn roku 1841—46, má 232 oblouků a stojí na 80.000 modřinových pilotách. Ještě dosti široký, takže 2 vlaky vedle sebe po něm jezdit mohou; slouží výhradně pro dopravu nákladních a osobních vlaků, jinak jízda s povozy, koňmo neb chůze pro pěši po něm dovolena není. Ústí do velikého nádraží, odkudž vlaky do všech možných končin světa přímé spojení mají.

Je to viadukt, — budiž mi porovnání to prominuto, — podobný viaduktu pražskému, který spojuje nádraží státní dráhy přes Karlín s Holešovicemi. Do mostu toho také položeny byly roury nového vodovodu, který ze vzdálenosti 31 kilometrů pitnou vodu do města přivádí.

Až do roku 1883 byly tu pouze cisterny, studně na některých malých náměstích, z kterých lid do měděných nádob vodu nabíral. Cisterny ty jsou ovšem nyní zavřeny a poklopy železnými opatřeny neb zasypány. Dokud tu vodovod nebyl, byly Benátky často semeništěm všech možných nemocí, protože nedá se tu kanalisace provést. Dosud všechny odpadky, smetí, zabité kočky, pošlé krysy a kanárce, odhazují se do moře, to jest „na ulici“ do těch kanálků, tak že není divu, že tu voda stále zapáchá.

Stěti ještě, že po širších kanálech brázdí vodu gondole; to jsou benátské „drožky“ a malé párníčky, to jsou zase benátské „omnibusy neb tramvaye“, a že

tedy stojatá voda trochu se vlní. Že tu loňského roku (1911) cholera dlouho řádila, jest zcela pochopitelné a že úřady autonomní i státní tuto kalamitu světu utajovaly, také se nedivím, protože Benátky podobně jako Svýcarsko, jsou na cizince odkázány.

Rozumí se, že takovýmto stálým znečišťováním kanálů od 160.000 lidí, kanály ty čím dál tím více se zanášejí a že s určitostí lze prorokovati, že Benátky přestanou býti městem mořským, podobně jako se stalo Aquilei, která dnešního dne 15 kilm. od moře vzdálena jest. Bagrování děje se sice s velikou přesností, ale to Benátky nezachráni, — zahynulq Cartago a jiná přístavní města, stane se také i jim.

Benátky vábí dnešního dne každého cizince především a hlavně svou polohou a svou zvláštní, benátskou výstavností, — umělecké památky kladu na druhé místo. I jiná města mají památky podobné, ale polohu takovou ani jediné na světě.

Je to město, kde není koní, dobytka, není stodol, není omnibusů, tramvají, leda na Lido, kde podél celého ostrova vedena jest elektrická dráha, — ani pes tu není, jediným živým tvorem jest tu hejno holubů a ty živí cizinci. Hnízdí ve výklenkách a logiích domu sv. Marka, — to je jistě největší holubník na celém světě — ale trpí tím vážnost domu, malby, mosaiky a sochy. Tahle hravě holubi jest tak krotká, že bere z ruky, což zejména dětem, slečinkám a mladým manželům velké potěšení působí.

Následkem naprostého nedostatku zvířectva v Benátkách nevědí zajisté děti benátské, jak vypadá ku př.

kavalerista na koni, jak rolník má dobytek do vozu zapřažený, jak orá, osévá a sklízí, — proto asi v čítankách pro děti benátské vynecháno jest učení o oslu, orlu, slonu, a chtějí-li učitelé žákům názorně přednésti, jak vypadá les, louka, pole nebo vinice, musí s nimi daleko na suchou zemi pořádati výlety. Zato zase děti benátské dobře znají žraloky, velryby, delfiny, bumry, ouhoře a podobnou čeládku, která se tu na dně mořském nerušeně prohání.

Rozumí se samo sebou, že naše první návštěva v Benátkách platila domu sv. Marka, kamž jsme malým párníčkem po canal grand se dostali. —

Každý cizinec, nechť si do Benátek po vodě neb po dráze přijede, pospíchá jistě nejdříve na náměstí sv. Marka, středisko uměleckých památek, kde dostaveničko si dává všechen elegantní svět domácí i cizí, jichž tu v každém měsíci z různých končin světa hojně bývá. —

Náměstí sv. Marka není veliké, jest 176 m dlouhé a 87 m široké, ale není na celém světě nádhernějšího; je to nejskvělejší salon světa; parkety jsou mosaikové, z trachytu a pestrého mramoru, jeho stěny jsou dekorace paláců a chrámů, a jehož strop je blankyt nebeský a pod ním modrá, jasná, čistá obloha. —

Na severní straně trůní chrám sv. Marka, a na druhé straně prokuracie a palác královský a pod nimi arkády, vysoké, do oblouku klenuté, a v nich nádherné krámy a výkladní skříně s rozmanitým zbožím, kde stále ruch a život panuje.

V elegantních krámech jsou vyvěšeny a na odiv vystaveny speciality benátské ze stříbra, zlata, slonoviny

drahých kamenů, jsou tu zrcadla, skla, emaily, krajky, obrazy, sochy, knihy atd., ale také ceny jsou vypočteny na kapsy cizinců. — Zde stále bohatý výběr květin, toaletních potřeb, moderních dámských účesů, šatů a klobouků, takže není divu, že naše dámy od těchto božích darů nejsou k odtržení. Pány zase lákají bohaté magaciny různých doutníků, specialit všelijakých forem a rozměrů, nebo všelijaké filigranské tretky, zboží zlatnické, hodinky, hole, prsteny a pod., zkrátka na náměstí sv. Marka lze každého uspokojiti a všem lidským choutkám a rozmarům vyhověti.

Proto není divu, že zde ve dne i v noci odbývá se stále promenáda, korso, zvláště v době večerní, kdy vojenská hudba hraje a to je třikráte v týdnu; zvláště v noci, kdy nad městem ponocuje měsíc a celé náměstí s arkadami a výkladními skříněmi elektrickými světly přímo luxusně jest osvětleno a kdy hudba hlukem a rámušem přehlušována není, bývá tu velmi milé „posezení“ — při kávě neb zmrzlině, neb při mnichovském a plzeňském. Benátčan — a vůbec Italian — dává noci přednost přede dnem; ve dne nejsou také oživeny ulice, jako v noci, proto také hudba hraje v létě teprve od půl 9. do 11 hodiny v noci. A hudba vlašská příjemně lahodí sluchu našemu, koncert počíná z pravidla nějakým vojenským pochodem, který lid demonstrativně zpěvem, dupáním, pískáním a tleskáním doprovází, a pak následují písně národní, nebo Verdi, Donizetti, Mascagni, Leoncavalla atd. —

Hudba vojenská hraje v Benátkách každý den; třikrát na náměstí sv. Marka a třikrát na nábřeží —

Slovanském. Na Lidu, v grandetablissementu u moře, hraje denně na večer civilní kapella a tak má cizinec o zábavu dosti postaráno; ve dne může probíhat kostely, paláce, musea, obrazárny, jezdit v gondole neb na parniku, koupat se v moři, a večer poslouchat hudbu buď veřejnou neb v divadle a v hotelích. —

Kdo by Benátky důkladně poznati chtěl, tomu stačí 4—5 dni; postačí prohlédnouti si kostel sv. Marka, palác dožeci, arsenal, Lido, veřejnou zahradu, projet Grand Canal, prohlédnouti si uličky vnitřního města, akademii výtvarných umění s pověstnou obrazárnou, kostely Maria de Salute a hrobky dožeci, trh rybi, květiny a zeleniny, a pozná Benátky aspoň tak důkladně, že mu památka na ně nikdy z paměti nevytizí.

V Benátkách, v paláci dožecim, v kostelích, muzeích, arsenale, jest tolik nahromaděno umění, sochařství, malířství, architektury a pod., že poklady takové málo které světové město má, ba nad ním vítězně v popředí stojí. Bohatství republiky benátské nahromadilo tu tolik skvostů, klassických obrazů, soch, paláců, že bychom marně pokoušeli se, byť jen povrchně vystihnouti krásu a dokonalost jejich.

Benátčané, kteří před Attilou a Longobardy na lagunách skrývali se museli, brzy svým čilým obchodem na moři tak zmohutněli, že podrobili si Istrii, Dalmácii, Recko, Thesalonii, dobyli pod dožem Dandolou Cařihrad, vyplnili jej důkladně a poklady jeho domu odvezli. Nedosti na tom, pokořili Saraceny, podmanili si joničké ostrovy, Cypr, Krétu, vnikli do Alexandrie a tam rovněž

zle plenili. A v severní Itálii pokořili sokyni Pisu a republiku Janovskou a spojili tak pod své žezlo celý pruh severní Itálie, která se rozkládá od hranic Francie až k pobřeží Dalmacie.

Teprve Turci dobytím Cařihradu zlomili sílu Benátčanů a když Vasco de Gama objevil cestu kolem Afriky a dostal se do Indie, byla tím námořní sláva Benátčanů zlomena. Také Napoleon ji pokořil a naposled Radecký.

Avšak již roku 1866 připadá Benátsko Itálii a když o tom veřejný plebiscit se odbýval, bylo zjištěno, že pro připojení Benátska k Itálii hlasovalo 641.758 mužů a pro poddanost Rakousku pouze 69!!

Tyhle cifry jsou na věčnou paměť v mramorové desce u vchodu do dožecího paláce vyryty a zlatým písmem mlčky, ale tvrdě hlásají, jak lid italský nadšeně vrhl se v náruč své matky — sjednocené Itálie! Z těchto chladných cifer může každý občan Austriae poznati, jakou lásku a oblibu jsme tam měli, jak vroucně nás milovali vzdor těm obrovským milionům a těm zvláštním privilegiím, které vlády Rakouska tam vrhaly, aby si přízeň lidu získaly.

Antipatie ty bohužel podnes nevyvmizely, ba naopak rostou a to k vůli Terstu, Trentinu, Istrii a není radno chlubiti se v Itálii, že je kdo „austriaco“. Bohužel tuto dědičnou zášť pocífuji nejvíce Slovinci, nejbližší sousedé na hranicích Itálie a ku podivu, naše vlády macešsky se k nim chovají! Naproti tomu s Maďary se zde koketuje, byť ne snad z přizozené lásky, nýbrž z ohledů poli-

tických; dynastie Košutova požívala po dlouhá leta pohostinství Itálie. Toho také výmluvným důkazem jest nádherný hotel „Hungaria“ na Lidu; firma Austriae nesměla by se na průčelí facady hotelové ani objeviti, takový nápis by Talián ani nesnesl.

Že by blahobyt lidu od roku 1866 stoupal, že by se mu lépe dařilo nyní než-li pod vládou rakouskou, to snad ani vlastenci vlašští netvrdí, také by to pravdou nebylo. Toho důkazem jsou dluhy státní, krutý fiscus a nápadné stěhování lidu do Ameriky.

Jeden benátský průvodce a cicerone, který na každém rohu náměstí neb ulic služby své nám nabízí, chtěje se kdysi rakouským turistům zalichotiti, přidal při výkladu těch cifer o provedeném plebiscitu, ironickou případnou poznámku: „chléb jest týž, jen pekaři se vyměnili“, ale měl dodati spíše, že teď mají Taliáni mnohem menší chleba, než-li byl za vlády rakouské. Ale na to se nedbá, — Italian jest hrdým na své sjednocení, na svou vlast a jeho snahy jdou dále až k Trentinu a Přimoři.

Naše první návštěva byla do chrámu sv. Marka a s ním souvislý palác dožecí; jsou to pravé klenotnice, unicum na světě, hlasatelé bývalé slávy, moci a bohatství, jimž rovno není a nebylo. Na okrášlení těchto 2 budov pracovali mistři umělci, jichž sláva nebes se dotýkala a jimž rovno nebylo. Nešetřilo se ani peněz ani časem, co kde v dobytých zemích nalezeno krásného, zvláštního, to zabrali a převezli.

Blízké vztahy s orientem měly mimo to vliv na architekturu a tak povstaly arabským vlivem chrámy a

paláce ve slohu benátsko-gotickém, který tu právě triumfy slaví; teprve v 15. století dostavila se renaissance, kterou reprezentují architekti Marco Caducci, di Lombardi, Palladio, Sansovino atd. Z malířů uvésti dlužno: Palma, Tizian, Tintoretto, Paul Veronese atd. Jejich umělecká díla, obrazy často rozměrů přímo obrovských, jsou po dnes na odiv vystaveny v domě, paláci dožecim, akademii a různých kostelích a jsou od celého vzdělaného světa obdivovány.

Zvláště v dožecim paláci chodíme z jednoho sálu do druhého, unešeni jsouce obrazy, jichž krása nevadne a nepomine, byť i kolik staletí starými byly, ba právě tím cennějšími jsou. Žádný smrtelník nemůže cenu jejich odhadnouti a udati, protože nesmrtelnost nemá hranice. Jsem jist, že kdyby kdo do Benátek jen k vůli pokladům kostela sv. Marka a dožeciho paláce přijel, nebude toho litovati.

Z četných vzácností chrámu sv. Marka uvedu jen jedinou, — jsou to 4 bronzové koně v přirozené velikosti, které byly kdysi pozlaceny a zdobí galerii chrámu toho. Původně krásily prý vítězný vůz císaře Nerona a později Trajana, když v triumfu do Říma vedeni byli; císař Konstantin dal je dopravit do Byzancie, nynějšího Cařihradu. Když pak dože Dandolo Cařihradu dobyl, byly jako kořist válečná do Benátek dopraveny a na balustradě kostelní postaveny. Leč ani tu neměly pokoje; — když roku 1797 Napoleon dobyl Benátky, vzal si je a kázal dovézt do Paříže a teprve roku 1815 byly císařem Františkem I. zpět do Benátek přivedeny

a na původní místo postaveny, a od té doby stojí tu ty statné 4 koně jako na odív celému světu.

Jsou to jediné koně, které Benátky chovají, protože živých tu není — jsou to koně, které zajisté nejdelší cestu po světě vykonaly, samy nic netáhly, nejezdily, nepracovaly, jen se pěkně vozit nechaly, vždyť byly přivezeny z Cařihradu na zvláštní lodi, a k jich počtě byly hlučné radovánky od republiky pořádány.

Jinak po 20 letech mnoho nového v Benátkách jsem neshledal; jediné 2 nové pomníky na nábřeží Schviavoni postavené, upoutaly mou pozornost. Jeden z nich, z bronzu, představuje rytířského galantního krále Viktora Emanuela, jako jezdce s mečem v ruce vysoko proti severu, jako by proti Rakousku, napřaženém, a druhý z kararského mramoru, nepatrný, v koutku na nábřeží, při moři, představuje dojemně vojína, jak zachraňuje při povodni malé 2 děti, — jedno má pod paždi a druhé drží za košilku a vytahuje z vody, — obrázek přímo idylický! Je to pomník postavený od města Benátek z vděčnosti k vojsku, které v době povodně lid před utonutím hrdinsky zachraňovalo.

V stavbě pomníků Vlaši se vyznají, jsou v tom ohledu mistři nedostižitelnými. V Itálii snad každé městečko má nějaký pomník některého národního hrdiny, básníka, politika neb učence bez rozdílu stavu; — sebe menší piazzety (náměstíčka) zdobí se pomníky. Na ty Itálie chudou není. A velká města ta mají z pravidla pomníky Viktora Emanuela, prvního krále sjednocené Itálie, nebo Garibaldiho, tohoto populárního

hrdiny. nebo Cavoura, státníka; četné jsou také pomníky Danteho, Petrarky atd., vůbec Itálie dává na jevo, že jest vděčná ku svým velikánům, kteří pro vlast duchem neb mečem bojovali a jí na přední místo mezi vzdělanými národy postavili. Dle toho také ulice a náměstí jmenují se podle těchto velikánů.

Jako Němci mají své Vilémy a Bismarky nebo Schillery a Göthe, tak zase Vlaši bez rozdílu politického vyznání chlubí se svými národními velikány a kovem neb kamenem na náměstích a ulicích uctívají veřejně památku jejich.

Pomník Viktora Emanuela v Benátkách jest v pravdě monumentální; reliéfy bronzové jsou vzory dokonalosti a představují věrně a živě scény, kdy Viktor Emanuel po prvé do Benátek po jich přivtělení k „unita Italia“ přijel, jak lid mu jásá a podesta hold věrnosti přináší. — Jak již jsem uvedl, stojí pomník tento na nejkrásnějším nábřeží benátském, těsně u moře, kde parníky a lodě obchodní kotví a kde jako v přístavu jest veselo a hlučno a jelikož byl zrovna krásný den a klidná hladina moře k jízdě parníkem přímo vábila, vsedli jsme tu do parníku, který v každé čtvrt hodině k Lidu pluje a to cestou palisadami přesně vyměřenou, aby při odlivu někde na mělčině nenarazil. Jízda trvá asi 15—20 minut a platí se tuším 30 ctm.

Kdo chce v moři se koupati neb vlhký, mořský čistý vzduch užívat, ten používá z pravidla těchto výletních zábavních parníků, které jsou o něco menší než-li parníky pražské paroplavební společnosti.

Však nejen cizinci, ale i Benátčané sami rádi Lido, jediné to výletní zelené místo, navštěvují. Čím je Prater Vídní, městský lesík Pešti, zoologická zahrada neb park Trepkov Berlínu, Stromovka Praze atd., tím jest Lido Benátkám. Proto i my unavení stálým prohlížením paláců, obrazů a výkladních skříní použili jsme párníku k výletu na Lido. Jeli jsme kolem „veřejné zahrady“, kde kotvil válečný křížák, černě natřený; na palubě sušili vojáci malebně pověšené komisní prádlo a mundur; jeden z těch osmáhlých námořníků stál na stráži a při tom tak líbezně si prozpěvoval, že mohl být bez zkoušky k opeře engažován. Za křížákem odpočívala flotilla 6 torpedovek.

Na Lidu bylo živo a veselo, — sem spěchá bohatý i chudý. Zvláště děti benátské mají tu své hřiště, zde mohou se volně pohybovati, zde skutečně může si v písku pohrát a nemusí se chůva neb opatrovnice obávat, že spadne do moře míč nebo dítě samo. A což ten čistý, teplý, vlhký vzduch, jaký tu od moře vane, v těch ulicích benátských, na těch kanálech, zapáchá to rybinou, různými omastky ze smažených ryb a výpary z pouličních krčem a kuchyní, že člověku chuť k jídlu přechází, nehledě ani k té nečisté vodě, která paláce benátské oplachuje a všemi barvami duhovými hraje.

Volněji jsme dýchali, když jsme sem, zase do boží přírody, vstoupili; prošli jsme řadou elegantních vil, restaurací a kaváren, které svou bezvadnou úpravou ke vstupu lákaly, zaplatili vstupné ku prohlídce zaří-

zeni lázni mořských a dívali se na nekonečnou hladinu moře, které mírné vlny ku břehům vysílalo.

Nemohu říci, že by moře z verandy grandhôtelu poskytovalo mohutný dojem, připadalo mi jako obrovský rybník Rožmberský, v tom ohledu pohled na moře adriatické z výšiny nabrezínské jest velkolepý. Vzdor tomu pohled na moře jest pro nás, lidi z hor a severních nížin vždy něčím neobyčejným a neradi se od moře hýbáme.

Když jsme se pohledem na dalekou do zelena zbarvenou hladinu mořskou kochali a kde by konec té spousty vody bylo, nedopátrali, a jen viděli, jak na východě s horizontem splývá, kúpali se daleko od břehu 2 páni, jedna dáma s 2 dětmi brodila se v čerstvě naplaveném písku a nechala se dorážejícími vlnami oplachovati. Jiné 2 dámy ležely vystrojeny v suchém pobřežním písku a nechávaly se paprsky slunečními ohřívati. Nebylo tu tedy mnoho lázeňských hostí, sezona ještě nenastala, ale v červnu a pozdějších 3 měsících jest zde živo, jako v Ostende u Prahy.

Ačkoliv jsme po moři nepluli a dalekou pouť nekonal, přece stálým pozorováním a choděním dostali jsme — snad z toho mořského vzduchu — chuť k jídlu a zašli do jedné zahradní restaurace, kde bílými ubrusy pokryté stoly a exotické stromy a keře k návštěvě pobízely. Červené víno a pravý veronský salám dobře nám chutnal. Jeden z těch černě vyšňořených Ganymedů, vida, že jsme při apetitu, a chtěje patrně naši chuť ještě více podrážditi, přinesl závítek chřestu, pěkně rostlého,

jako křída bělostného a ptal se nás, nebylo-li by nám libo jej okusiti, — což jsem vlastně z jeho mimiky vyrozuměl — ale nebylo k tomu mnoho důvtipu zapotřebí, abych uhodl, oč se Talianovi vlastně jedná.

Rozumí se samo sebou, že jsme nabídku Vlacha neodmítli, kdož by nerad „špargl“, byl tlustý a vyvinutý jako dětská ruka — u nás takový se ani nerodí — naši obchodníci delikatesními lahůdkami nás jen z jara dráždí, když nám jej ve svých výkladních skříních na oči vystavují. Není divu, že jsme si naše mlsné jazýčky naň už brousili.

Ale jaké bylo naše překvapení, když za malou chvíli přinesl nám „špargl“ na polo syrový, v slané vodě snad jen omočený a nedovařený a k tomu přidal — a před nás postavil — olej, pepř. Moje pani povídala, že to není k jídlu, a že kuchařky talianské neumějí „špargl“ ustrojiti, a nejedla. — Já se sice do jídla trochu nutil, ale nešlo to také, ačkoliv chřestem nikdy jsem nepohrdl a jen při mimořádných rodinných slavnostech na stole jej vidám. —

Při placení byli jsme kapitálně za svou labužnickou choutku potrestáni; špargl nám přišel draho. — K tomu ke všemu ten „jidlonositel“ povážlivě kroutil hlavou, když „špargl“ zase ze stolu odnášel, a nemohl pochopiti, proč nám nechutná, patrně si myslel, že neumíme „špargl“ jíst anebo že žaludky naše nejsou pro takové delikátní jídlo připraveny. — Moje pani dlouho ještě po zaplacení útraty zle mi činila, proč že jsem to objednal, a podnes s hrůzou na epizodu tu vzpomíná.

Na večer po návratu z Lido usedli jsme na náměstí sv. Marka před kavárnou a pozorovali pestrý život, jaký tu na tomto nádherném kousku země denně panuje. Naproti nám usedla dáma s 2 slečnami z Českých Budějovic a brzy jsme se vzájemně představili a bavili. Byly tu s otcem k vůli mořským lázním, bydlely na Lido a dojížděly do města jen k vůli hudbě koncertní a k vůli krmení holubů, kterým slečinky kupovaly „zob“ a s holuby krotkými laškovaly.

Krmení těch holubů patří k zábavě mnohým cizincům, což čiperní Taliáni využitkovati dovedou tím způsobem, že cizince s holuby fotografují, jak jim holuby na ruce, ramena, hlavu i klobouky sedají, což často i nepěkné následky za sebou mívá.

A ještě jednu zvláštnost jsem tu zase zpozoroval, kterou v žádném jiném vlašském městě jsem nespapřil, a to je, že zdejší domácí ženské ze stavu středního nosí šmahem černé do cípu shrnuté dlouhé šátky s třepením, — v tom si patrně libují — zrovna jako by měly na odiv vystavovati nějaký smutek. Při tom jsou nedbale utčesány, zrovna jako by z postele byly vstaly — v černých vrkočích mají peří a všelijaké stříbrné tretky — jehlice a hřebeny, v uších velké náušnice, zrovna jako by byly cikánského původu. Elegantních a salonních dam mnoho tu nebylo a když kde která se ukáže, náleží jistě cizině. Zvláště Němkyně a Angličanky jsou zde velmi čteně zastoupeny.

Později o 9. hodině poslouchali jsme „na piazzetě“ vojenskou hudbu, která zde neb na náměstí velkém den co den k obveselení všeho lidu koncertuje a má tu

výhodu, že není ničím rušena, leda aplausem domácího publika, které zpěv a hudbu nad jiné miluje, nebo zde nejezdí ani kočáry, ani automobily, ani tramvaj, zde je božský klid, který vyrušován jest jedině pískotem píšťal a trub z lodí v přístavu zakotvených.

V tom právě vězí to kouzlo Benátek, že ačkoliv tu 160.000 lidí pohromadě a poměrně na malém kousku země bydlí, přece zde není žádného hlomozu a rachotu, není tu továren s vysokými komíny, ani tedy kouře neb prachu.

Jen na večer rozlaholí se zvony na všech kostelích a zvoní po pořádku — jeden za druhým — takže na všechny dojde. Jen na pověstné Campanille sv. Marka když jsme tu byli — nezvonili — protože nebyla nová, po sesutí staré, — 98 m vysoké — dosud dostavěná; nyní jest již zase v činnosti. Jest věrně dle původního modelu stavěna, takže dojem novoty nebude patrným.

I pověstná „loggietta“ od Sansovino r. 1540 pod campanillou na severní straně bude zase v původní formě obnovena, protože náhodou při sesutí campanilly mnoho reliefů, soch, mříží atd. se zachovalo. Do loggie té kolem zábradlím uzavřené, mohli vstoupiti jen nobili — šlechtici benátští, kteří se tu na večer pravidelně scházeli a rytířsky signorinám kořili. Zda-li chvalitebný ten starodávný zvyk se v budoucnosti udrží, nemohl jsem vypátrati, ale myslím, že moda ta zanikne, protože zde málo šlechty bydlí a ta je ještě schudlá. —

Bylo 10 hodin večer, když jsme „piazzetu“ opouštěli, abychom malým párníčkem po „Canal Grand“ do

hotelu se dostali; všude bylo plno lidí. Na spaní nikdo ani nepomýšlí, protože v Itálii — zvláště v jižní — nastává život vlastně po 8 hodině a trvá dlouho do rána; za to ve dne se lenoší, vedro a teplo také zrovna ten lid neláká a tak tu obyčejně jen cizinci sem tam ve dne chodí. Jelikož jsme ale hodlali prvním rychlíkem o 5. hodině ranní k Římu odjetí a věděli jsme, že celý den nepřetržitě až do 7. hodiny večerní pojedeme, chtěli jsme být na cestu dobře připraveni a proto jsme včasné chtěli ulehnutí.

Noc byla klidná, měsíc skvostně celé Benátky osvětloval. V čistém, úhledném pokoji, staromodním nábytkem opatřeném, brzy jsme usnuli, takže druhý den ráno o 4. hodině již jsme byli na nohou a vypořádavše náš účet s ospalým portýrem, odebrali jsme se na blízké nádraží, kde již jako v mraveništi bylo hlučno. Po snídávce, usedli jsme do vozu II. třídy, který přímo z Benátek do Říma jel, takže jsme se svými zavazadly nikde nemuseli přesedati. —

Jestliže opomenul jsem detailně rozbirati a popisovati vznešenost domu sv. Marka, nádheru paláce dožecího, skvělost akademie výtvarných umění, kde v čele obrazárny hlavního sálu umístěn jest světoznámý obraz Tizianův „Nanebevzetí P. Marie — od lidu „l'Assunta“ zvaný — anebo Pavla Veroneského, „hostina u celníka Levi“, nebo museum v arsenálu a pod., pak připomínám, že činím tak zúmyslně, protože bych nedovedl, byť jen povrchně, ličiti dojmy z vidění a prohlížení vzácných těch pokladů — jednak i z toho důvodu — že naše intelligence z četných jiných po-

pisů, básní a obrazů dobře asi zná prameny literární, kde zevrubně vše to velkolepé dobře popsáno a líčeno je, — přiléval bych zbytečně trošku vody do moře. Všechn vzdělaný svět ví, že Benátky těmito svými památkami jsou nespočtými turistům dobře známy; není národa, který by o nich ve své řeči nebyl obšírná díla nenapsal a proto odkazují laskavého čtenáře na odbornou literaturu světovou.

Cesta do Říma.

Jak jsem už uvedl, časně z rána opustili jsme čarovné město Adrie a jeli směrem jižním kolem věžaté Padui přes Adizi a po velikých železničních mostech k Ferrare. Ferrara, město s 35.000 obyvateli, mělo jich ve středověku přes 100.000, leží v bařinaté krajině, má zpustlé ulice, opuštěné paláce, málo života, ale velké vzpomínky na dobu, kdy zde vládl rod d'Este, který na svém knížecím dvoře hostil nejslavnějšího básníka Petrarca s Ariostem a veliké umělce, sochaře i malíře.

Krajina samá úrodná rovina; roste tu nejen pšenice, ječmen, kukuřice, proso, víno, rýže, ale i naše cukrovarská řípa, takže jsme kolem mnoha cukrovarů jeli; mimo to jsou tu rozsáhlé pivovary, ačkoliv Italian zrovna na pivo posedlým není, a svému do-

mácinu vínu — Chianti neb Valpolicella — přednost před každým jiným dává. Jinak průmysl velký tu není, — jen sem tam továrny na hedvábí, bavlnu a přízi. Moruše jest tu domovem.

Asi za 3 hodiny byli jsme v Bologni, městě lidnatém s pověstnými černými věžemi a slavnou, nejstarší universitou světa; bylať založena již roku 1119 a náš Karel IV. byl také jejím žákem, jakož vůbec Čechové, nemajice tehdy svého vysokého učení, rádi a s jakýmsi zalíbením vyhledávali v cizině a hlavně v Itálii učiliště tamní, a hlavně Bologni vyhledávali k vůli věhlasné fakultě právnické.

Mimo to má město to od jakživa čestný titul „la Grassa“, což znamená asi tolik jako tučný, mastný, protože se tu v té úrodné krajině od pradávna dobře jedlo a pilo, čímž nechci nikterak tvrditi, že by naši předkové byli z tohoto ohledu dalekou cestu z Čech do Bologni konali.

My se o pravdivosti tohoto čestného názvu města nepřesvědčili, ačkoliv rychlík asi 20. minutovou zastávku si odbýval. Na nádraží hemžilo se tu lidí všeho druhu, hlavně různé čeládky polní, která se tu na žně do jižní Italie ubírala. Celé rodiny — starci, děti, ženy, — pokojně tu na zemi si hověli a na citronech a ovoci různém si pochutnávali, čekajíce na laciný dělnický vlak, který je měl na jih k Řimu a do Campagnie dopravit, kde už žně v plném proudu byly. V Bologni protíná se hlavní trať do Říma vedoucí jinou hlavní tratí od moře a Ancony do Milána a odtud do Turina, Švýcarska a Francie vedoucí, a mi-

mo to ústí zde ještě rovněž důležitá poboční dráha z Ravenny, města to, které za dob římské republiky bylo přístavním městem na Adrii a nyní 11 kilometrů od moře vzdáleno jest.

Město bylo podobně jako Benátky na pilotách postaveno, mělo svůj přístav válečný — *classis* — tam sídlil později Odoakr a Theodorich, veliký to král Gothův. — V Bologni končí rovina. — Vlak uhání kolem nepatrné říčky Reno, jejíž řečiště bylo skoro vyschlé, do interesantní vysočiny — do výběžku Etruských Apenin — do výše 618 m nad mořem, projíždí celou řadu (47) tunelů, z nichž nejdelší 2725 kilm. dlouhý a poskytuje turistům z nejvyšších vrcholů vzácnou vyhlídku na úrodnou krajinu, vlastně obrovskou zahradu toskánskou, kde vévodí Florencie. I tu měli inženýři vlastní kus perné práce.

Zde na horách stihla nás nenadále bouře, pravé hromobítí, liják neobyčejně silný nás tu překvapil, takže vlak nemaje snad dostatečné bezpečnosti po kolejích při další jízdě v každé chvíli v tunelu neb galerii zůstal stát; byli jsme ve tmě — ozařované klikatými blesky a v tom burácení hromů — cosi příšerně krásného; nikdo na svém místě nezůstal, stáli jsme u oken neb na plošinách vozů a trpělivě čekali, jak to dopadne.

Když jsme se konečně z těch rachotů a tunelů vypletli, objevila se nad námi překrásná duha, která nad blízkou Florencií jako prsten ze sedmi drahokamů zrobený se klenula. Byl to úchvatný dojem, všichni jsme byli zase vzhůru a nemohli se nasytití panoramem

dosud nevidaným. Každý volněji dýchal a přál si, aby vlak tu aspoň půl hodiny stál, aby se mohl po tom vedru a parnu napolíkati toho čistého lesního ozonu.

To také byly jediné pravé lesy, které jsem tu v celé Itálii spatřil; zde na vrcholu Apenin rostly smrky i jedle, buky a duby a mezi tím bělaly se nádherné villy a domky po lesích roztroušené.

Italie má velký nedostatek lesů, teprve nyní počiná vláda všimati se kultury lesní a podporuje vysazování. Pak není divu, že řeky zaplavují štěrkem úrodné roviny a že města druhdy na moři ležící jsou nyní na suchu. Vše jest vypráhlé, stráně jsou holé a jen nízké křoviny, které malý užitek vydávají, zdobí sem tam krajinu. Proto jest Itálie na dovoz dříví hlavně ze Štýrska, Korutan a Švýcarska odkázána, o čemž se turista téměř na každé stanici státní dráhy ze Selzthalu neb Štýrského Hradce počinaje až po Terst neb Benátky přesvědčiti může. Italští dřevaři — podnikatelé — skoupi celé paseky v lesích za hranicemi a pak dovážejí klády i prkna do Itálie.

Proto v celé Itálii nemůže se stavěti ze dřeva — není tu dřevěnných domků jako v Tyrolsku, Solnohradsku neb u nás v Šumaví a Krkonošsku — není dřeva na krytbu, podlahy, ploty a pod. Proto jsou tu domy ploché se střechami nízkými — rovnými — podlahy jsou kamenné, mosaikové neb z cihel a hlíny, a ploty kolem domků, zahrad, polí, jsou buď drátěnné, ostnaté neb ve vyšších polohách z kamene jen povrchně a neurovnaně položeného a na sebe kladeného.

Ostatně naše Přímoří od Postojny počínaje, Istrie a Dalmacie není na tom lépe; odtud vozili hrabiví Benátčané miliony dřev na piloty ku svým vodním stavbám a zpustošili tak země tyto, že jen poznenáhla dá se nyní a to s velikým nákladem prst lesní na hory přinášeti a zalesňovati.

Není tedy divu, že my přicházejíce od zeleného Štýrska byli jsme u vytržení, když jsme zde spatřili zase na větší prostore zelenou stráň, které se říká — les! — Když jsme okolo 1 hodiny odpoledne do Floretinského nádraží se dostali, nebylo tu o dešti ani památky, zde o lijáku a bouřce horské ani potuchy. Slunce drželo v pevném objetí květ Toscany — krásnou Florencii! Jelikož jsme neměli v úmyslu zde se zdržeti a teprve na zpáteční cestě chtěli jsme si zde u té vyhlášené krásky jaksí odpočinouti, nevyšli jsme ani z nádraží; vystoupili jsme jen z vozu a použili buffetu, který tu na peroně a ve veliké dvoraně restaurační malebně rozložen byl. Již pohled na ty spousty jídel, pamlsků a pomerančů lákal a vábil k okusení a my také v hojně míře použili.

Zde setkali jsme se s krajanem, který pak s námi společně cestu do Říma konal a byl nám milým společníkem. Jel přes Vídeň, Terst do Florencie a hodlal až do Messiny nedávno pobořené se dostat, aby tak využítkoval volný listek I. třídy, který od vlády rakouské obdržel. Ale nedojel tam, — nemohl si zvyknout na tu „talianskou“ kuchyni — a scházelo plzeňské. Také nahlížel, že by bez průvodce s němčinou daleko se nepřepřavil.

V horní — průmyslové — četnými turisty pro-
špikované Itálii lze aspoň v hotelích smluviti se s
některými číšníky, ale v jižní, kde převládá živel a-
grární, tam těžko se s lidem smluviti, leda mimikou
anebo příjdnaným tlumočnickem, který již dovede při-
měřeně tobolku cizincovou vyprázdniti. V tom ohledu
jsou průvodcové ti na jedno brdo s průvodčími Švý-
carskými, kteří turisty po ledovcích sem tam šmýkají.

Z Florencie do Říma měli jsme 316 km., vlak náš
urazí tu cestu v 5. hodinách. Za stanicí Torontola ve-
dena jest dráha kolem jezera Trazimenského, kde roku
217 před Kristem Hanibal Římanům důkladně našlehal,
takže z toho v Římě takový strach povstal, že po
ulicích hlasitě se povykovalo: „Hanibal ante portas!“

Byl to chlapík tenhle Hanibal! Jen Alexandr Ve-
líký a Napoleon mohou se s ním porovnávat. Pře-
plaviv se z Afriky přes moře, prošel se svým udatným
vojskem celou Hispanii, překročil Pyreneje, Alpy i
Apeniny, táhl jako nepřemožitelný vítězně na hrdý Řím,
aby jej pokořil a své Carthago od přepadení římského
zachránil. A povedlo se mu jeho odvážné dílo. Bohu-
žel, po jeho smrti zanikla sláva jeho i svoboda Car-
thaga!

Intresantní stanice tu na další cestě jest město
Orvieto. Leží jako vlašfovčí hnízdo na skále 350 m
vysoké, takže tam vede ozubená dráha. Jsme uprostřed
krajiny, kterou kdysi před 3000 lety obývali Etruskové,
proto v hojnosti najdou se tu pověstné etruské vasy,
popelnice, základy monumentálních staveb atd.

Další větší stanice Chiusi jest pověstnou svou výtečnou nádražní restaurací, která cizincům-turistům co nejlépe se odporučuje. Nám bylo již ve Florencii dáno od úředníka dráhy spasitelné ponaučení, abychom si tu na vyhlášené kuchyni pochutnali, čemuž jsme ovšem vyhověli. Zvláštnost restaurace té jest, že jídla i nápoje podávají se do kupé ve vkusném, pleteném košíčku z rákosí a lýčí, snad z jezera Trazimentského dodané. Jídla i nápoje s košíčkem stojí 2 liry. Turista obdrží slušný kus šunky, pečeně telecí, cukroví, pomeranč, jablka, sýr, sůl, lahvičku vína, papírový ubrousek, — ani parátka nechybí — a už ani sám nevím, co všechno v tom pěkném košíčku s červenou mašličkou bylo; neradi jsme jej po vyprázdnění z vagonu na čerstvý vzduch vyhodili. Ale to přece každý rozumný doznati musí, že jsme přece košíček ten po Itálii voziti nemohli. — Jedna slečinka — 18letá — cestovala před lety se švagrovou a sestrou v naší české společnosti po Švýcarsku; byla poprvé na cestách za hranicemi a není divu, že se jí vše báječně líbilo, všemu se dětinsky obdivovala a nejraději byla by všechno zkoupila, co se jí líbilo.

Na cestě z Kostnice do Curychu zastavili jsme se u vodopádu rýnského v Schafhausenu a když jsme se dosti z loďky naobdivovali té romantické scenerii vodopádu, vystoupili jsme na břeh protější a prohlíželi si zámek Schafhausenský, kde v přízemí byl na cizince naličen hotový bazar různých hraček ze dřeva švýcarského vyrobených. Zejména řezbářství bylo tu čestně zastoupeno — v tom jsou Švýčari mistři.

Naši roztomilé slečince libilo se to všechno, ale ze všeho nejvíce umělecky vyřezávaná klec s ptáčkem, který se v kleci té na bidélku houpal, ale nezpíval. A tuhle klíčku — dosti objemnou — si naše slečinka koupila a pak ji i s tím dřevěným ptáčkem po Švýcarsku plných 10 dní vozila. —

My tu slečinku napodobiti nechtěli. — Tohle praktické zásobování turistů ve stanici Chiusi doporučujeme co nejlépe našim nádražním pánům restauraterům, kteří jen obligatní párky a housky, se ždibcem okoralé šunky za drahé peníze prodávají. —

Krajina za Orvietem jest mírně pahorkovitá a mnoho zvláštní scenerie neskytá; všude na vrchách jsou zbytky starých opevnění — věži, hradeb. V údolích, uprostřed luk a polí, vyskytují se zbytky klenutých oblouků, buď z nějakého starobylého mostu, silnice neb vodovodu. Zde při kopání základů ku stavbám přichází se často na staré hroby, popelnice, zlaté náramky a šperky, zlaté i stříbrné mince — ze zašlé slávy.

Za nedlouho jsme ve stanici Orte, kde Tiberu poprvé jsme spatřili; má jako všechny řeky Italie koryto nepravidelné, břehy rozryté, plno štěrku a bahna; barva řeky je do běla, jako z rozpuštěného vápna. Smutný skytá pohled řeka, kterou kdysi nejslavnější básníci římsští opěvovali. —

Podél ní, v samých obloukách, vine se dráha neb silnice, na všech okolních návrších stojí opuštěné hrady neb hradby, kde legie římské tábořili. A jsou to stavby často mohutné, objemné. Legie římská čítala původně

300 jezdců a 3000 pěších, proto musel být pro ni tábor důkladně veliký. —

Čím blíže k Římu, tím hustěji jsou tyto památky římského stavitelství a válečnictví na odiv dosud zachovány, ačkoliv některé z nich přes 2000 let jsou starými. —

Římané obávali se přepadnutí od nepřátel po řece Tibere a proto ji věncem nedobytných věží s cimbuřím zubatým opevňovali. Bylať Tibera kdysi řekou splavnou, takže lodí s velkým ponorem mohly po ní plouti; dnes ani obyčejná podskalská pramice, na jaké se plaví dříví ze Šumavy, nemohla by tu proplouti.

Italie má v severní části, v Lombardsku a Benátsku zregulované řeky, ano i kanaly, ale ty stavěly vlády cizí — zejména Napoleon a Rakousko; — dnešní Italie jen z této draze zaplacené práce tyje, a neudělala pro regulaci řek ničeho — jen uvnitř Říma byla nucena Tiberu do pevných nábřeží semknouti, aby se předešlo častým zaplavováním níželežících částí města a pak epidemiím, které obyvatelstvo stále sužovaly. —

Bylo k 7. hodině večerní, když jsme 28. května blížili se k věčnému městu; musím ale předem — dříve než-li vstoupíme na klasickou půdu — doznati, že se mi vstup do Říma pranic nelíbil, byli jsme v tom ohledu velice zklamáni. Nebo blížíme-li se k nějakému velkému neb dokonce světovému městu jako ku př. Vídni, Berlinu, Mnichovu atd., tu z pravidla již z daleka na mnoho mil jaksí cítíme, tušíme a vidíme blízkost velkého města, které od obyčejných — prostředních — měst rázem se liší. —

Bývají tu továrny, výstavné domy a villy, parky, hojnost kočárů, automobilů, jezdců na koních i pěších, vojsko, cyklisté, hřiště sportovní a pod.; zde to vše jsem nepozoroval. Krajina 3—4 mil. od Říma vzdálená jest zcela obyčejná venkovská idyla, kolem Tibery louky se stádem hubeného dobytka, zaprášené silnice, které se tu ovšem sbíhají, rozházené selské usedlosti, dvorce s rozbitými neladnými ploty, na silnicích v prachu umouněné, špinavé děti, nikde žádný chvat a šum, nikde průmysl s komíny, do nebe vytáhlými, není tu elegantní svět, který by si tu na venkově hověl, není také žádných vil, zámků a monumentálních budov, ba ani jízdní policie tu není, zrovna jako bychom byli v nějakém venkovském předměstí nějakého městečka. Kdybychom neviděli z vlaku blýskati se kopuli chrámu svatopeterského, nevěřili bychom, že jsme před bránou světového města, které kdysi celému tehdy známému světu vládlo. Ano my připraveni o illusi nádhery a velkoleposti vjížděli jsme do Říma jako do nějakého obrovského závodu cihlářského. Všude bylo všechno rozkopáno — samá červená cihla — umouněný zedník a nádeník na stavbách pracující a než jsme se vzpamatovali, rachotil vlak do centrálního nádraží, postaveného na místě, kde stávaly kdysi lázně Diokletianovy.

Zde všechno z vlaku vystupuje a nastává obyčejná nádražní vřava a scháňka jako na všech velkých nádražích. — Byli jsme u cíle!

Řím.

Vždy — zvláště od dob studentských — přál jsem si viděti Řím a tu sen mé mladosti počal se vyjevovati. — Prodrali jsme se řadou různých křiklounů a vyvolávačů hotelových, drožek a fiakrů, automobilů, novin a bůh vi čeho všeho, jak to na všech velkých nádražích a hlavně italských bývá. Zavazadla div nám z ruky netrhali a museli jsme se za ruce držeti, aby nás ta smečka sebranky římské od sebe neodloučila.

Před nádražím stojí v první řadě objednané neb již připravené kočáry hotelové a my vyvolavše „Bavaria“ usedli do slušného vozidla, které nás v půl hodiny zavezlo do hotelu nám doporučeného. Původně hodlali jsme bydleti v rakouském hospicu „St. Maria del Anina na piazza dela Pace“ a zvlášť rekommandovaným dopisem adresovaným na důstojného vícerek-

tora p. P. Stejskala, prosil jsem za slušný pokoj a celé zaopatření pro sebe a svou paní — ovšem za náležitý plat — ale neobdržel jsem před odjezdem žádnou odpověď a teprve po měsíci, když jsme se již ke krbu domácímu vrátili a na Řím stále vzpomínali, obdržel jsem od pošty římské italskou odpověď na obálce dopisu mého, že adresát v hospici již nebydlí a jak jsem se bohužel dozvěděl, byl P. Stejskal nedávno před mým odjezdem do Říma z dosavadního působiště odvolán a nevím ani kam přeložen.

Škoda — těšil jsem se, že se tu shledám s krajaný — jichž tu vždy na studiích bohosloveckých bývá; sem také naši čeští malíři, sochaři, professori a učenci se rádi uchylují; vždyť hospic stál také pod protektorem našeho Karla IV.

A tak jsem v Baedekru vyhledal hotel „Bavaria“, který byl cizincům s obcovací řečí německou vřele doporučen a nechybil jsem. Byli jsme, jak s čistým pokojem, tak i se stravou úplně spokojeni. Hotelier sám „est rodilý Bavorák, posluhové mluví všichni německy, ano „jídlonosič“ představil se nám druhý den při občedě jako krajan ze Stříbra, který Plzeň dobře znal.

Mohli jsme si vybrati pokoj dle libosti buď tichý dñeb s vyhlídkou na hlučnou ulici, ve které tramvaj řezdila; moje paní vybrala pokoj dvorní. Lift, lázně, nitná voda, elektrické osvětlení — Neue Freie Presse, Berliner Tagblatt — byly nám k dispozici. — Hotel náš leží pod „Monte Pincio“, blízko Corsa, Quirinalu, piazza Colonna a Populo — zkrátka uprostřed města, kde krok za krokem setkáváme se s pomníky a památ-

kami na dobu starořímskou, papežskou a nynější národní, čistě italskou. Tyto 3 epochy vtiskly ráz městu a všude jsou patrný již svým zevnějškem, slohem, vkusem.

V hotelu obdrželi jsme potřebné pokyny pro domácí naši potřebu; dověděli se, kdy jest společný oběd a večeře, kdy dochází naše pošta a pod. Neváže-li se kdo na stravu v hotelu, má za to být dražší a proto odporučuje se, aby se v hotelu cizinec aspoň jednodle k společné hostině dostavil a nebo abu ozuámil a iaksi se omluvil, že nemůže se dostavití.

Každý host obdrží číslo svého pokoje a podrží je i při stole. Každý pravidelně zasedá na své vyhrazené místo, které jiný zaujmouti nemůže. U nás zasedne si každý, kam mu libo, ne tak v římském hotelu, kde přesně dbá se na etiketu; proto také hosté zvláště k večeři (pranzo) dostavují se v uhlazených úborech. Současně s námi bydleli v hotelu Bavaria turisté z Turina, — dámy i páni, počtem asi 40 — a mezi nimi byl též biskup, který se svým ceremonářem výpravě té v čele stál a ode všech za uznaného vůdce a praesidenta při hostině se považoval. Každý z nich přicházel vystrojený a sedal na své vykázané místo. Hodina k jídlu ustanovená přesně se dodržuje. Zvykem je, že před společným jídlom, — což se v celém hotelu tlučením na jakýsi mosazný štít či talíř oznamovalo — schází se stolovnici v salonech před jídelnou, kde jsou psací potřeby pro korespondenci, pošta z doma, pohlednice s hotelem, noviny z hlavních měst

celé Evropy, kde může se každý dle libosti bavit i politisovat.

Mezi těmi turínskými turisty byl také mladý kapucínek, který tu po jídle hrou na pianino pány a dámy bavil a při tom statečně jednu cigaretu za druhou odpravoval, v čemž mu některé dámy srdnatě vypo-máhaly. Za to při jídle vládne povinné ticho, není žádný hluk, nekouří se a jen pološeptem každý se svým sousedem neb protějškem se baví. Jídla rychle za sebou následují, zrovna jako u dvora a také nebylo by slušné, aby kdo po jídle v jídelně se zdržel, tam snad popijel a kouřil a překážel tak novému úklidu. Vše se děje klidně dle ustálených pokynů, kterým každý rád se podrobuje. — Tento salonní mrav panuje i ve Švýcarsku. —

My vlastenci od piva rádi si po hostině posedíme, pokouříme a na hlas pobesedujeme, naše hostiny trvají 2—3 hodiny, ne tak v Itálii v hotelích s dobrou pověstí; tam každý v čas, — na minutu — k jídlu společnému se dostaví a po absolvování přichystaných a napřed určených jídel mlčky a bez hluku do vedlejších salonů neb do svého pokoje odchází a svou siestu si odbývá.

Pokud se týče kuchyně italské, ta ovšem od naší valně se liší. V Itálii převládá, abych tak řekl, lehká, přímo vegetariánská strava; velice oblíbeným jídlem jsou mořské ryby, které se předkládají z pravidla jako předkrm, kousek drůbeže, — kuře neb kapoun — zřídka tučné pečeně, ale pravidelně hojnost ovoce, rýže, roz-

manité kompoty, sýry a pod. K tomu pije se výhradně víno a jen cizinci libují si v bavorském neb plzeňském. Jehož firmu jsem tu také na několika tabulích k své radosti vyvěšenou spatřil a mohu potvrditi, že jest pravé, ale také pořádně drahé a co nejhoršího, že žízeň neuhasi a do rámce turistiky po Itálii naprosto se nehodí.

Proto dopřávali jsme si jen vlašská, obyčejná stolní vína, zde ze Sorrenta a pověstné — již Virgilem a Horácem opěvované Salernské. — Ceny vin i jídel u porovnání s našimi tarify nejsou přemrštěné, zvláště uváží-li se, s jakou velikou regii se tu pracuje a že vše předkládá se s bezvadnou čistotou a pečlivostí. Účet za denní potřeby vede a zanáší se od zvláštního personálu do knih na konto pokoje, který cizinec obývá a předkládá se týdně k vyrovnání, takže tu odpadá denní počítání a vyprázdňování portmonek, placení bakšise celé řadě pikolíků, kteří určité stoly a určité funkce jako v nějaké továrně — přiděleny mají. Jakýsi vrchní dohled nad čeládkou tou má „director“, který černě, salonně vystrojen, nad pořádkem bdí, tiše pokyny a rozkazy dává, poroučí, kdy jídla na stůl nositi se mají, umí obyčejně 2—3 světové řeči a zastupuje v plné moci hoteliera samého. —

Jelikož jsme již po společném dîner večerním přijeli a není zvykem mimo určité tu hodiny jisti — k tomu slouží restaurace — vyšli jsme ještě večer na zběžnou prohlídku nejbližšího okolí. Byl jsem na pochůzky ty připraven a nepotřebovali jsme tedy žádného průvodce a vykládače. Radím každému, kdo chce v cizině

cestovati, aby se dříve důkladně seznámil s historií a místopisem města, aby si opatřil plán města, které chce navštívit, tím ušetří se čas i peníze; my také chodili po městě zcela přesně určitými směry, — vytkli jsme si předem, co kde navštívit a prohlédnouti si hodláme — a tam v tu stranu jsme se tedy obrátili.

Také se doporučuje znáti směry tramvaje podle čísel — nápisů neb barvy světél — rovněž dobu, kdy, v který den a hodinu jsou musea, obrazárny, paláce a pod. obecnstvu přístupnými, po případě, kde „permezzo“, t. j. povolení k návštěvě paláců (Quirinalu — kde král bydlí — sněmovnu, francoúzké akademie atd.) a jiných památností, dostati lze, neboť v Římě, tak jako ve všech hlavních městech, nejsou sbírky a musea a jiné v každém dni přístupnými, snad z ohledů na nutné čistění a větrání sálů, snad také k vůli učencům, a umělcům, aby si mohli v klidu svá studia odbýti, snad také i z toho ohledu, aby cizince hodně dlouho v městě zadrželi a využítkovali. —

A v Římě bývají veřejné, státní neb městské budovy otvírány hodně pozdě, obyčejně v 10 hodin dopoledne. Italiani dovedou cizince slušně v hojně míře využít, podobně jako ve Švýcarsku. —

Řím jest dosti pravidelné město a má nyní přes půl milionu obyvatel. Tibera jej dělí — jako Vltava Prahu — na 2 nestejně části, protéká od severu k jihu v šířce asi 70—75 metrů a tvoří uvnitř města 3 křivky. Voda její, jak jsem již při jiných řekách uvedl, jest vždy bahnitá, nestálá, takže v době sucha podobá se malé

říče a hned zase z břehů vystupuje; proto málo kdo se v ní koupá — a plavidla tu nejsou — leda malé lodičky neb lehčí pramice.

My k řece té hned ještě na večer po příjezdu dojíti chtěli, ale na ulicích počal již večerní obligátní shon lidu a my neustálým ustupováním a vyhýbáním se byli nuceni zůstat na hlavní ulici — corso — či „Via Humberti“.

Za doby republiky a caesarů slula cesta ta „via lata“ — t. j. ulice široká, po které se všechen lid, vojsko, na pole (cvičiště) Marsovo, neb ku Capitolu a Palatinu ubíral.

Nikdo by neřekl, že jest to dosud hlavní tepna světového města; na některých místech je tak široká, jako v Praze „Spálená ulice“; pražským příkopům neb dokonce Václavskému náměstí se nevyrovná. — Ale ty paláce, ty elegantní krámy, to corso, to vše dodává jí živosti, takže okružní třída ve Vídni neb Bedřichova ulice v Berlíně se jí nevyrovná. Zde od rána do noci stále proudí lid. Zde povyk, hluk, nemá konce; pro tramvaj není tu ovšem místa, zde jezdí jen kočáry a promenuje lid. „Corso“ počíná náměstím Benátským, vede přes náměstí Colonna a ústí na piazza populo. Jen stěží a pomalu — krok za krokem — mohli jsme se tu procházeti, před kavárnami a restauracemi sedí „národ“ a prohlíží si cizince, elegantní pány i dámy římské, naslouchá vojenské hudbě, která od 9 hodin večer snad do půl noci na náměstí Colonna denně tu vyhrává.

Tím neobyčejným hlomozem, přebíháním ze strany

na stranu, a horkem večerním byli jsme znaveni a proto vešli jsme přímo z toho boulevardu do restaurace, která tučnými písmeny elektrickými žárovkami osvětlená a ozářená nesla v průčelí nad vchodem vlašský a německý nápis „Bayritches Bier“, — zapadli jsme tam jako vlci.

Byli tam sami cizinci, což jsem usoudil z toho, že ani jeden z četné té míchané společnosti — dámy i páni — nepil víno a na jídelním německy skomponovaném listku, byla bavorská jídla; aspoň podle jména tučných pečení jsem tak soudil; mezi jiným byl hned v čele „Lienzer Suppe“. Domnívaje se, že se tu jedná o nějaký druh linecké polévky a maje radost, že se tu shledávám s rakouským městem, pokynul jsem jaksi z ohledu patriotického pikolíkovi, aby mi tu lineckou polévku přinesl; moje paní jaksi potutelně se usmívala, ale nezrazovala od pokusu toho.

Svižný piccolo bílou zástěrkou opatřený, přinesl „Lienzer Suppe“, ale jaké bylo podivení moje, když zarejdovav lžící po hlubokém talíři jako veslem u ložky, shledal jsem, že to byla obyčejná polévka z — čočky, po německu „Linse“, kterou jsem jistě přes 50 let od svého mládí, nejedl a teprve v Římě čekala mne pochoutka ta.

Zase jsem se napálil a to vínou nesprávně němčiny, která obyčejnou „Linse“ pokřtila „Lienze“, ale už se stalo, utřil jsem útrpný úsměv, proč prý jsem se dříve neptal, co je to za pokrm. Za to bavorské — Spatenbrau — bylo pravé a také se z džbánu jako v Mnichově pilo.

Bylo 10 hodin dávno pryč, když jsme tuto útulnou hospodu v dobré náladě opouštěli, ale na ulicích snad teprve počínal ten pravý, bezuzdný, čistě vlašský život, z blízkého náměstí „Colonna“ dolehaly na Corso zvuky hudby vojenské, písně, pískot a rámus lidu. Přesně o 7. hodině ranní byli jsme na nohou, posnídali v hotelu (1 lira), přihlásili se k společnému jídlu a nastoupili výzkumnou cestu po Římě.

Columbus, Vasco de Gama, Cook, Franklin, Humboldt, Stanley, Nansen; Sven Hedin a jak se všichni ti slavní objevitelé cizích zemí a národů jmenují, nebyli dychtivější nad objevením svých nových zemí, jako já nad spatřením všech těch památností města, o nichž jsem v lavicích školních tolik poučného a zábavného slyšel a výkladům pánů profesorů s nadšením naslouchal.

Rád čítával jsem zeměpisná a dějepisná díla, geografie a historie byla již na gymnasiu-mým oblíbeným předmětem a zvláště hrdinové a klasikové řečti a římské, k' vůli kterým jsem často nespal, byli mou zamilovanou četbou. Proto těšil jsem se na promenádu po ulicích, kudy asi ti rekové také chodili a na všechny ty zachovalé památnosti a starožitnosti, kterých Řím v tak hojné míře ve svých museích, galeriích, na náměstích, ve stavbách veřejných i soukromých chová a nebude snad škoditi, když v krátkosti a jen povrchně zopakujeme si několik listů z historie Říma.

Roma aeterna — Řím věčný — dvakráte světu vládnoucí, leží v rovině vulkánické, Campagna nazvané, — v starověku panoval nad celým tehdy známém světě —

v Evropě, Asii a Africe — v středověku vládlo zase papežství nad světem křesťanským a od roku 1870 vládne tu rodina královská nad sjednocenou Itálií.

Město prostírá se na sedmi mírných pahrbcích a na rovině Martově, přes Tiberu klene se devět mostů, z nichž nejstarší 2 přes 2000 let starými jsou. Kdy Řím vlastně povstal, není historicky přesně zjištěno, ačkoliv historikové vypravování svá „od založení města — ab urbe condita — počínají a přece datum bezpečně udati nemohou.

Tak jako založení Prahy připisuje se báječné Libuši, tak založení Říma pastýři Romulovi, kterého prý pod Capitolem vlčice v chůši odkojila, což v museum Capitoléyském na stěně hlavního sálu — v obrovském obraze — věrně znázorněno jest. Ví se ale jen tolik, že Sabinové obývali pahrbky Quirinalis, Esquilinus a Viminalis, kdežto Sabinici prý sídli na Capitolu a Palatinu a mezi s sebou časté půtky „k vůli ženským“ měli, z čehož povstala báje o únosu Sabineček, což také věrně na Capitolu vymalované spatřiti lze.

Brzy připojili se obyvatelé sousední na vrchu Coelius a Aventinus a ze spojení jich povstalo město, které král Servius Tullius obehnal pevnou zdí, jejíž zbytky dosud sem tam spatříme.

Od založení Říma vládli tu původně králové a teprve roku 510 před Kristem založena tu republika s 2 konsuly v čele a senátem od lidu zvoleného; město vzkvétalo a panství své nad všemi sousedními kmeny: Reky, Etrusky atd. rozšířilo. Ale Gallové roku 390

před Kristem Řím pobořili a zbyl jen nejvyšší Capitol zachráněný pověstnými husami, které svým štěbetáním strážce římské na hradbách postavené na nebezpečí Galské upozornily.

Brzy se ale Řím zase vzpamatoval z porážky té a censor Appius Claudius zakládá již roku 312 první vodovod římský — Aqua Appia — a téhož roku první dlážděnou silnici z Říma do Capue a Neapole, po něm „via Appia“ nazvané. Město vedlo neustále války se všemi sousedy i zámořskými a když roku 146 zbořilo Carthago, bylo panství římské pojištěno, protože nemělo žádného nebezpečného soupeře. Z dobitých provincií proudilo nesmírné bohatství do Říma, — střediska říše; — z porobeného Řecka přešla i vzdělanost a řecký mrav, z Asie a Afriky orientálský přepych a zahrnila se tu nejen přímo báječná nádhera, blahobyt a přepych, ale i hýřivost bezúzdá a život bez příkladně lehkomyšlný.

Povstaly nádherné chrámy, lázně, náměstí (fora), sochy, veřejné budovy, a velikáni římsí jako Caesar, Pompejus, Maecenáš, Lucullus a jiní předstihovali jeden druhého stavbami obelisků, triumfálních bran, circusů, basilik, portik, divadel a soch, že jim nebylo na světě rovno. A když republika zanikla, a nastoupili vládu císařové, tu teprve stavěna byla monumentální díla, jichž — bohužel — zbytkům všichni vzdělání národové podnes se obdivují.

Zvláště první císař Augustus (28 před Kr. až 14 po Kristu) přivedl stavitelství na nejvyšší stupeň doko-

nalosti. Sám Livius vypravuje o něm, že postavil 82 chrámů a Řím jako město z mramoru svým nástupcům zanechal, ježto dříve nejvíce z cihel se stavělo. A jeho nástupci, chtějice lid na úzdě držeti, aby lid zaměstnali — bořili, co předkové postavili a stavěli ještě nádherněji. Vždyť jest zjištěno, že Nero roku 64 po Kristu sám Řím na více místech zapálil a znova stavěti kázal. Pro sebe v nádheře a velikosti dosud nebývalé kázal postaviti mezi Palatinem a Esquilinem zlatý palác — domus aurea, po jehož zbytkách není památky a ani učenci domácí nemohou s určitostí vysvětliti, kde by původní hranice tohoto podivného paláce byly. Ostatně kdo by o Římě a době Neronově chtěl blíže se poučiti, nechť bedlivě pročte Sienkiewiczze výtečný román „Quo vadis“ a nabyde také jasné ponětí, jak se tenkrát v Římě žilo.

Neronovi nástupci z rodu Flavia byli sami výteční stavitelé a fedrovatelé všeho umění. Z doby té pochází pověstné „Coloseum“, Hadrianova hrobka (hrad andělský), lázně Caracally, Diokletiana, hradby Marca Aurelia, jichž zbytky podnes se zachovaly, atd. Nastala doba Konstantina, který založil obrovskou basiliku, thermy, divadla, nyní vše v sutinách. Císařem Konstantinem počíná doba křesťanství, které se stalo učením a náboženstvím státním, když téměř 3 století bylo krutě pronásledováno.

Dle tradic církevních přišel Petr apoštol r. 42. do Říma a byl zde za Nerona odpraven; výmluvným svědkem o pronásledování prvních křesťanů jsou katakomby za hradbami římskými při silnici via Appia.

Tolerančním ediktem milánským z roku 312 bylo dovoleno křesťanům stavěti své chrámy, první byl kostel Lateránský. Zákonem roku 408 od Honoria vydaným, byly pohanské chrámy zrušeny a v křesťanské proměňovány, a tu počalo boření a ničení nádherných budov ku škodě vzdělanosti lidské a některé byly nevkusně v křesťanské proměněny. To zapřítí a ničím omluviti se nedá. — Věčná škoda těch původních klasických staveb, z nichž na mnoze jen pahýly sloupů zbyly. Lidstvo tím přišlo o vzory stavitelského umění.

Nastal zase úpadek a když roku 330 residence císařská byla do Cařihradu, — Byzance — přeložena, bylo slávě vojenského Říma odzvoněno a stal se pouhým, provinciálním městem, — a když nastalo stěhování národů a barbari ze všech stran do Itálie vtrhli a Řím plenili, pustlo sídlo světové a co nezničila přemrštěnost náboženská neř zloba lidská, z kořenu vyvrátilo zemětřesení, časté požáry, zbyla tu jen bída a chudoba a mory všeho druhu.

V té době, k velikému štěstí Říma, počalo panství papežstva, které zvláště za Lva Velikého 440—461 a Řehoře Velikého 590—604 znova Řím ze ssutin k novému životu probuditi hodlalo. K tomu ke všemu Pipin, král Francký, dobyv Itálii, daroval Řím a veliké území až k Anconě k moři sahající do neobmezeného panství papežům, dal tak vznik k pozemnímu státu papežskému.

Z vděčnosti za to korunoval Lev III. o vánocích roku 800 Karla Velikého na císaře římského. Nastaly

sice později bouře mezi papežem římským a avignonským, jakož také mezi šlechtou a lidem, ale ze všech těch domácích válek vyšlo papežství vítězně. Nadarmo byl zase senát roku 1143 na Capitolu obnoven, nadarmo tribun lidu Cola di Rienzi 1347—1354 republiku dle vzoru antického založil, papežství roku 1417 po ukončení rozkolu v církvi pevné mezi lidem i šlechtou zapustilo kořeny.

Náhodou také nastoupili osvícení mužové na stoličce Petrovu a Řím pod protektorátem jejich povznesl se zase k lesku a nádheře nevidané. Julius II. z rodu Medici a Lev X. osvíceni duchem renaissance, humanity, vzdělanosti, použili obětavosti všeho křesťanského světa k znovu vybudování nádherného světového města.

Bramante, Rafael, Michelangelo, Peruzzi a celá řada nejslavnějších sochařů, malířů a stavitelů zvětšili svou nesmrtelnou slávu stavbami velkolepých chrámů, paláců neb okrášlili je sochami a malbami geniálními, kterým podnes všecken svět v prachu se koří a nad které ruka lidská nedovedla nic krásnějšího vytvořit.

Nastalo sice v pozdějších dobách opět drancování pokladů zvláště od vojska španělského a německého a na tisíce uměleckých památek vzalo tu za své, ale Sixtus V (1585—1593) znovu vše k nevidanému lesku přivedl, takže obnovitelem Říma — Romae restaurator — nazýván.

Přidám-li, že Řím od roku 1804—1814 byl pod panstvím Napoleona, který také obrazy a sochy do Paříže odvážel, z nichž jen některé po jeho pádu do galerií římských zase navraceny byly a že roku 1870 Italové

vedení Garibaldim průlomem ve hradbách u porta Pia do Říma vtrhnuvše, panství papežskému konec učinili a Řím s veškerým územím sjednocené Itálii přivtělili, byla by aspoň v hlavních rysech historie Říma naznačena. Ostatně naše měšťanské a střední školy mají ve svých učebnicích hojnost látky rozmanité k studiím o věcech římských a proto přestávám na tomto líčení; však vzdělanci všech národů znají zajisté podrobně příběhy historie té.

To všechno vířilo mně v hlavě: sláva i úpadek, pohanství i křesťanství, Caesar i Garibaldi, vše páté přes deváté pletlo se mi v mozku, když jsme do tramvaje elektrickým pohonem hnané vstupovali, abychom na vlastní oči viděli, o čemž jsme s obdivem četli, aneb do slova na den i rok, v lavicích školních učiti se museli. Jelikož jsem cestu se svou paní konal, rozumí se samo sebou, že naše první návštěva platila chrámu sv. Petra a sbírkám Vatikánským.

Přála si sice viděti také papeže, ale bohužel ten obyčejným plebejským smrtelníkům zřídka kdy se ukáže a již v hotelu při snídani doktor lékařství z Vidně a krajan, k velikému zarmoucení mé paní vykládal, že není možno k papeži se dostatí a že ani deputace radnice vídeňské nebyla předpuštěna.

Jeli jsme tedy za laciný peníz na „piazza populo“, — nejkrásnější a nejpravidelnější náměstí římské, — které má podobu elipsy a ve středu 36 m. vysoký obelisk, jež dal Augustus 10 let před Kr. postaviti v „circus maxinus“ a papež Sixtus V. sem postaviti kázal. Náměstí to

zdobí mimo to dvě krásné fontany se sochami Romy a Tibery, Neptuna s titony a delfiny.

Zde se sbíhají 3 hlavní ulice římské: uprostřed „Corso“ ke Capitolu a forum Romanum, v pravo „via di Ripetta“ směrem k pantheonu a v levo „via del Batuino“ směrem ku Quirinalu. Přejeli jsme moderní kamenný most královny Markety a minuvše řadu obyčejných kasárenských budov vystoupili jsme na nejslavnějším náměstí celého světa — na „piazza di san Pietro“, jež jest vlastně velkolepé nádvoří k největšímu kostelu světa; mohlo by se tu s Kolárem zvolati: „Stůj noho, posvátná jsou místa, kamkoliv vkročíš!“ Dojem k nepopsání úchvatný! Kdož by neznal náměstí sv. Petra? Zvláštní klid a mír tu vládne, vše dýše nadpozemskou velkolepostí.

Náměstí má podobu elipsy, obemknutou 4 řadami gigantických pravidelně rozestavených sloupů, které tvoří pověstnou kolonádu a kterou Bernini z rozkazu Alexandra VII. nákladem 4¹/₂ milionů lir postavil; nad kolonádou jest rozestaveno 162 soch.

Uprostřed stojí tu zase 25¹/₂ metrů vysoký obelisk, jež Caligula r. 29. po Kristu ve vatikánském cirkusu postavil, po stranách jsou 2 fontány s vodotrysky od Maderny, které nám při 24° R příjemný chlad poskytovaly.

Dlouho jsme tu jako k zemi přikováni stáli, aby obraz tohoto kouta světa hluboko do mysle naši se vryl. Mne ovšem nejvíce zajímal starý památník egyptského stavitelství. Obelisk byl sem dopraven z Heliopolis a stáří jeho nelze ani přesně udati — snad 2—3000 let — kdož to ví. Postavil jej Caligula v cirkusu,

který v těchto místech stával a kde také Petr popraven byl; proto na věčnou paměť postavili papežové chrám a nádvoří to. — Za zmínku stojí zajímavá historka, jak papež Sixtus V. dal r. 1586 dopravit obelisk — 4000 m. centů těžký a z dosavadního na místo nyníjší postaviti. Když měl býti obelisk vztýčen, seznal stavitel Fontana, že provazy nestačí pro přílišnou délku a výšku — a ač zavázán byl pod trestem smrti každý hlasitý hovor, přece troufal si jeden z těch 800 dělníků, kteří kolosa pomocí provazů vztýčovali, jménem Bresca, v kritickém okamžiku zvolati: „Aqua alle funi“ — „vodu na provazy“ — a to pomohlo. Rodina Brescova dostala za tuto vtípnou radu privilej, že může na květnou neděli dodávati palmy ku průvodu po chrámu sv. Peter-ském. A těch se na sta každoročně podnes vypotřebuje. Rodina Bresca stala se tím zámožnou. —

Po prohlídce tohoto náměstí stoupali jsme po stupních mírně vyvýšených ku předsíni chrámové, kde na levo socha Karla Velikého a na pravo Konstantina. Byl tu chlad, takže jsme svrchníků použili; vstoupili jsme obrovskými bronzovými dveřmi do svatyně, která stojí na místě onoho cirku Neronova, kde nespočetné zástupy křesťanů vytrpěly smrt mučennickou, jak o tom dojemně vyprávěti dovedl Sienkiewicz.

Zůstali jsme státi při vchodu, ochromeni dojmem nezvyklé velkoleposti; připadali jsme si tuze maličci — jako mravenci — pod těmi obrovskými rozměry a oblouky chrámu. Ani tak ohromnost svatyně nečiní tak mocný, úchvatný dojem, jako ta harmonie barev, zlata, mramoru, mosaiky, soch, oltářů a trvalo dlouho, než-li jsme se odhodlali k promenádě po chrámu, který tichem

a prázdnotou lidu zrovna vynikal. Jen cizinci s cestovními knihami a kukátky tu převládali; měli jsme za to, že zde bude tlačnice — „sešlost lidu“ — a zatím kostel byl skoro prázdný, 20—30 cizinců nic tu neznamená, neboť chrám zaujímá plochy 151 arů, jest 187 m dlouhý, v prostřední lodi 46 m široký, až ku klenbě — ku kříži — 132 m vysoký a stál prý přes 200 milionů lir; má 29 oltářů a 148 sloupů.

Hned u vchodu jest portýrová deska, kde roku 800 přijal Karel Veliký cisařskou korunu římskou. O stavbu chrámu má veliké zásluhy papež Julius II. z umění milovného rodu Medici a jest také v prostranní kapli na pravo zde pochován. Plán ku chrámu vyhotovil slavný Bramante a také stavbu započal, a po jeho smrti nastoupil Rafael, Peruzzi, Michalangelo, Fontana, kteří v stavbě pokračovali.

Nejpodivnějším dílem jest tu kopule v objemu 192 m.; v průměru má 42 metrů a ve výšce až k lucerně 117 m.; okrášlena jest skvostnými obrazy mosaikovými na zlaté půdě. Na vlysu jest na modré půdě pověstný mosaikový nápis: Tu es Petrus atd. — Pod kopulí stojí drahocenný hlavní oltář, nad nimž vznáší se kovový baldachýn, zhotovený z kovové střechy pohanského, klasického Pantheonu, nešený 4 točitými pozlacenými sloupy. Zde jen papež čte mše; pod oltářem jest hrobka sv. Petra. Dvoje mramorové schody vedou pod oltář „ke konfessi“, t. j. hrobce, osvětlené bezčetnými lampami; před hrobkou klečí krásná postava Pia VI z mramoru od Canovy.

Požádal jsem sakristana, aby nám ukázal klenotnici, hrobku, kde v zlaté rakvi odpočívati má apoštol Petr. Vyhověl přání našemu, zatočil klikou, kterou mříž a deska kovová stranou se odhrnuje a my viděli malou, drahokami a zlatem posetou kasetu s domnělými ostatky prvního biskupa římského.

Rozumí se, že tato ochota kastelanova byla odměněna, neboť v Itálii nic se zadarmo nekoná. Svou procházku po kostele započali jsme na levé straně, kde nalézá se také kaple Klimentova, kde obyčejně bohoslužby a modlení všelijaká po celý den se konají; celá řada kanovníků, různých ceremonářů s alumny a studenty konviktskými odbývala tu své obvyklé „hodinky“ a nešpory, odpolední i večerní pobožnosti. Vše děje se nahlas, mechanicky, někteří praedikanti měli výtečný sonorní hlas, patrně byli to vybraní kněží, ale to neustálé monotonní odříkávání breviáře a různých officí cizince mnoho nevábí.

Za to o významných slavnostech bývá zde provozována klasická hudba chrámová. Zde také Palaestrini své koncerty řídil a také před oltářem Quido Reni — ukřížování sv. Petra, jest pochován. — Dále v levé křížové lodi stojí celá řada zpovědnic, kde poutníci ve své řeči mohou své hříchy vyznávat. Proto na každé zpovědnici jest latinský nápis, v které řeči se tu zpovídá, tak jest tu řeč německá, francouzská, španělská, anglická, maďarská, polská atd., jen česká tu není, patrně nestojí Řím o naše hříchy anebo vědí dobře ve Vatikáně, že jsme národ holubičí, mírumilovný, který nikomu nekrivdí a zlé dobrým odměňuje a vyplácí.

A přece na tisíce poutníků ze zemí naší říše, hlavně z Moravy, Slovácka tu bývá, takže dokonce separátní vlaky do Říma rok co rok se pořádají.

Na pravo od hlavního oltáře odbýval se roku 1870 koncil, kterého se též kardinál Schwarzenberg a biskup Strossmaier jako opozičníci účastnili.

Na konci pravé lodě v kapli zvláštní jest pověstná socha „Pieta“ od Michelangela, jejíž reprodukce ve všech zemích jest známá a chvalitebně rozšířená. Matka boží i v bolesti mladistvě sličná chová na klině bezvládné tělo Spasitelovo, jehož hlava mírně jest nakloněna. Těžko loučili jsme se od originálu toho, zde také neustále jest mnoho „citlivých“ dam.

Michelangelovi bylo teprve 25 let, když dílo toto z mramoru tvořil. Jest to také jediné jeho dílo, které plným svým jménem jako autor do mramoru vtesal. V kontraktu s papežem uzavřeným slibuje mladý umělec, že vytvoří dílo, kterému v tehdejší Římě rovno nebude a které by žádný tehdy žijící umělec lépe vytvořiti nemohl.

V této kapli ukazují také točitý mramorový sloup, který pocházeti má ze zbořeného chrámu Salamounova v Jeruzalemě.

Obešli jsme všechny poboční kaple, všude jsou nějaké významné zvláštnosti a památnosti, všude plno pomníků zde uložených papežů, takže pobočné ty kaple jsou vlastně hotové mauzoleum; — pomníky provedli sochaři-umělci, kteří světového jména požívají — nechybí ani Canova ani Thorwaldsen. Rovněž obrazy na

jednotlivých oltářích pocházejí vesměs od slavných mistrů, že by ale práce řezbářská na oltářích čím zvláštním vynikala, nepozoroval jsem. Podobné oltáře má každý venkovský kostelík u nás.

A ještě jednu zvláštnost pozorně jsme si prohlédli, — jest to v hlavní lodi chrámu na pravé straně bronzová socha apoštola Petra. Jest to bezpochyby dílo z 5. století. Umělec neznámý představuje tu sv. Petra v podobě římského konsula, který má togu a pravou ruku pozdviženou, jakoby lid žehnal, pravou nohu má celou „zulíbanou“, pěkně vyleštěnou; zbožní věřící přichází totiž do chrámu k soše starobylé a z piety líbají aneb aspoň dotýkají se nohy apoštola. Když jsme sochu tu prohlíželi, přišla sem řada chovanek nějakého vyššího dívčího ústavu, pensionátu neb lycea, vedena jepťiskami. Slečny šly pěkně v páru, měly elegantní černé roby, černé rukavičky a vějíře, kterými se „fofrovaly“, hladké účesy, bez klobouků, jen krajkové šátečky z hlavy jim splývaly. Představená jejich postavila se před sochu, slečny v polokruhu před ní a přednáška počala, načež všechny přistoupily k soše a uctivě nohu Petrovi políbily, takže apoštol z toho líbání radost míti musel; odtud snad pochází zvyk líbati při audienci papeži trepký. — Podivuhodnou jest tu po celém chrámu umělecky provedená mosaiková dlažba z pestrých barevných kamenů složená; jsou to hotové krajky, které napodobí květiny, slunečnice, palmy, pravý to koberec. I v tom Italové se vyznají a není divu, vždyť mají dosud vzory ze zachovalých dlažeb starých lázní, o čemž jsme se později sami dobře přesvědčili. Věru bylo

by hřichem, kdyby tato nádherná dlažba měla se pokrývatí koberci fabričně zhotovenými, jak tak často při slavnostech v našich kostelích vidáme. - Tím byli bychom hotovi s vnitřkem chrámu; chtěli jsme se sice ještě podívatí do podzemních místností „Sagre Croffe“, kde jest pravý kabinet kaplí, starožitných oltářů, pomníků, kostelních rouch, kalichů atd., kde leží také Pius II. (Aeneas Silvius), jenž tak chvályhodně o národu českém psal a vydal svědectví o hrdinné smrti Husově, ale k tomu bylo potřebí aspoň 2—3 hodin a my chtěli ještě prohlédnoutí si kopuli, abychom užili pohledu na Řím, který jsme dosud jen z ulic povrchně znali. Kdo chce mítí rozhled na Řím, aby měl poněti o rozloze jeho a nejbližšího okolí — a kdož by si to nepřál — tomu odporučuji návštěvu kopule chrámu sv. Petra nebo procházku na vrch „monte Pincio“ anebo návštěvu věže radnice na Capitolu postavené, to jsou nejlepší zdejší rozhledny; zde není Eifflova věž ani rozhledny na Petříně, — myslím, že by senát římský takovou železnou moderní rozhlednu ani nestrpěl, poněvadž by takové železné lešení do Říma se nehodilo. A protože my turisté již od mládeži po výškách, horách a starých hradech rádi běháme, nemohl jsem si odepřítí rozhledu po Římě z kopule, tedy místa zde nejvyššího, k čemuž i moje paní ráda svolila a na pěknou vyhlídku se těšila.

V levé lodi blíž kaple Klimentské jest vchod na kopuli. Opatřili jsme si vstupenky a točitými, pohodlnými schody, které opravdu neunavují, vystupovali jsme stále výše; na stěnách samé podpisy, až černo, takže

maltu není vidět, — „jména hloupých najdeš na všech sloupích“ — pomyslí jsem si v duchu, ale hned jsem zarazil a přestal v duchu láteřit, když jsem viděl a četl pamětní desky, které tu do zdí zasazeny jsou a připomínají tu návštěvy různých potentátů světa. Po staletí jsou zde zapsáni a zvěčněni lidé slavní, jako se v hotelu zanáší jména cizinců do knihy policejní.

Tato procházka do kopule nebyla obtížnou, nebyli jsme unaveni, když jsme se dostali na první díl promenády té — na střechu chrámovou. Vzestup jest mnohem snažším, než-li byl na starou kampanilu bernátskou, kterou jak známo Napoleon koňmo navštívil.

Na ploché střeše chrámové mohli jsme jako na nějakém cementovém náměstí choditi; aby nikde voda prodrati se nemohla, jest zde cementem přímo plýtváno. Jest tu celá řada domků, kde bydlí hlídači, dělníci, služové chrámu, kteří tu ze vzdušných výšin každodenně nádhernou, záviděníhodnou vyhlídku mají. Když jsme sem vstoupili, bylo tu také hojně cizinců opatřených dalekohledy, Baedekry, plaidy; dámy přivazovaly si klobouky, aby jim do zahrad vatikánských neb na náměstí sv. Petra neuletěly — vane zde mírný, teplý vítr a proto opatrností jest tu potřebí.

Přistoupili jsme k balustrádě chrámové, kde jsou 6 metrů vysoké sochy Krista Pána, Panny Marie a apoštolů, z nichž každý má v ruce symbol svého učení neb umučení.

A ta vyhlídka odtud! Pod námi moře paláců, chrámů s kopulemi a věžmi, křivá Tibera lině plynoucí s 9

mosty, před námi zahrady a parky na Monte Pincio, opodál na pravo královský hrad Quirinál s hlavním průčelím od slunce jasně pozlaceným, dále na východ vysoká věž na radnici Capitolské, háje cypřišů na Palatínu a Janiculu a na jihu zahrady vatikánské a palác Vatikánský sám; dále na obzoru za Řimem vidíme Apeniny, hory Sabinské a Albánské, pod nimi krásné Tivoli, Frascati, s množstvím bělostných vil boháčů římských, kde i Caesarové své pyšné letohrady měli — to vše jest krásná vidina, na níž se tak snadno nezapomíná.

Pokochavše se neobyčejným panoramatem Římským, na chvíli jsme si tu usedli a pak zase stoupali výše — ještě 94 metrů — abychom se dostali do kopule, kterou Byron tak nadšeně opěvuje: Schody do kopule, která se tu nad chrámem majestátně zvedá, nejsou už tak pohodlné jako dosud, jsou příkřejší, vyšší a bývá tu vyhýbání obtížné; také nejsou jasně osvětleny a bývá tu na některých místech jakési přítmí a musí se tedy opatrně chodit. Všude v jisté vzdálenosti jsou rozestaveni hlídači chrámu, aby i cizincům vysvětlení podávat mohli a aby se tu úraz neb neštěstí nějaké nestalo.

Konečně dostali jsme se na galerii kopule — vysokým zábradlím opatřené, odkudž ze závratné výše pozorujeme a prohlížíme si tu ohromnou prostoru chrámovou a veledílo kopule samé. Lidé pod námi jsou malí jako pidimužiči.

„Duše v tobě roste — mohutní —

až splyne v lad s tím domem velebným —“
napsal Byron.

Někteří otužili turisté a zvědavci zvláštní vystupují ještě výše — až do lucerny kopule — tedy do výše 130 metrů, ale šplhání to po jakémsi žebříku jest přímo krkolomné — pro dámy moc nepohodlné — ba pro korpulentní anebo v úzkých moderních sukních zhola nemožné. My do té výšky jsme se neodvažovali, měli jsme téhle procházky zrovna dost a proto pomalu sestupovali jsme dolů na piazza st. Pietro, obešli velechrám a pospíchali do sbírek vatikánských.

Vatikán jest stále obydlí hlavy církve a různých hodnostářů a úradů církevních, kde také uloženy jsou největší a nejdrahocennější klenoty světa. Jest to dílo mnohých století — od roku 500 počínaje až na dnešní dobu — stále se zde staví neb přistavuje. Jest to ohromný komplex budov — největší palác na světě — má přes 1000 sálů, komnat, kaplí a 20 dvorů.

Zákonem garančním ze dne 13./5. 1871 náleží Vatikán, Laterán a villa Castel Gandolfo papeži právem extorriatním, — to jest, papež jest tu neobmezeným pánem — nepodléhá moci italské vlády — jest tu souverenni. — Z celé té spousty komnat obývá však jen 4 pokoje v prvním poschodí paláce, jehož okna na náměstí sv. Petra vyběhají; má pěknou přímou vyhlídku přes Tiberu na Quirinal, kde sídlí král; myslím, že kdyby tihle pánové použili dalekohledu, že by se bezpečně mohli poznati a jeden druhému rukama znamení dávatí. Ale tak všechen styk mezi Vatikánem a

Quirinalem jest diplomaticky aspoň veřejně přerušen, papež jest, — anebo lépe řečeno — musí býti „vězněm vatikánským“, nejde ani do Lateránu, nenavštěvuje svou rozkošnou villu Gandolfo, snad ani neví, kde v kterou stranu ta villa leží a navštěvuje jen své vatikánské zahrady, které jemu nutný odbpočinek, klid, zábavu i zaměstnání v přírodě umožňují.

Má tu vinice, jeskyně, krytá loubí, kterými ani žhavé slunce italské proniknouti nemůže, má tu včely, gazelly, všeho druhu ryby, ptactva, palmy, sochy, kaple i automobil jest mu k dispozici.

Moje pani byla celá nešťastná, když z jedné dlouhé chodby musea vatikánského do zahrady papežské nahlédla a — nemohla — nesměla tam! Co by byla za to dala, kdyby byla jen náhodou papeže spatřila, jak se v bílé sutaně doprovázen kardinálem-sekretářem a šlechticem z gardy nobili po zahradě prochází. A je prý to stařec roztomilý, prostodušný s usměvavou, laskavou tváří, který dosud trápí se, že nezůstal v Benátkách, kde byl patriarchou, kde byl šťastný a spokojený a nemusel představovati vězně vatikánského.

A na svoje zamilované Benátky stále pamatuje a na osudech města toho vřelý podíl bere. Svou přichylnost k městu lagun dal nyní zase na jevo tím, že poručil, aby na jeho náklad byl zase postaven pozlacený anděl na obnovenou campanillu benátskou. A když Messina pobořena a vlnami mořskými částečně zaplavena byla, daroval ve prospěch ubohých přes 1 milion lir a kázal otevřítí všechny hospice vatikánské, aby do nich

opuštěná chudina a sirotci messinští zalézti mohli. Sám podesta římský — pověstný svobodný zednář Nathan — osobně tenkrát dostavil se ke kardinálu Mery del Val, aby za tento šlechetný skutek veleknězi poděkoval, což ve světě s uspokojením na vědomí vzato bylo. Tak to má na světě býti, — cesty mohou býti rozličné jen vůli mějme stejnou; — každému dejme, co mu náleží — *suum cuique* — nechť každý šťastným jest dle své facony, jak říkával velký Fricek pruský, voltairovec a nejmilejší příteliček rodu Habsburgského. Nynější papež pochází z chudé krejčovské rodiny a nestydí se za svůj nízký rod. Jeho sestra, chudá vdova — navštěvuje bratra denně a sdílí s ním často společný oběd, což prý je proti dosavadní dvorské etiketě.

A tak jsme tedy oba do té papežské zahrady smutně hleděti, když jsme do sáhodlouhého koridoru v prvním poschodí vkročili. Již na nádvoří stála řada kočárů s cizinci a před skleněnou fortou byla skoro tlačenice; odevzdali jsme deštníky a svrchní roucha, přijali od přemovaných sluhů „permezo“ a vstoupili do sálu na pravo, kde sochy antické na odiv světa — v pravém slova smyslu — vystaveny jsou.

Zde v 11 sálech jest sbírka antických soch, zajisté první na světě, založena byla Juliem II. a Klementem VII., kteří byli velikými příznivci umění a v plné míře vynahradili, co kdy předchůdcové snad nevědomky zavinili neb vykonati opomenuli. Bylo vůbec velikým štěstím a dobrodiním pro Řím, že po většině zasedali na stoličce Petrovu muži vznešení rodem i duchem, kteří zasluhují, aby památka jejich na věky nevyhasla. Stáli

v čele osvěty, podporovali umělce a básníky — vynakládali na udržení klasických děl miliony — zakládali a vydržovali nízké i vysoké školy atd. atd. Tyhle zásluhy papežové někteří mají a nemohou se jím odpirati; bylo by to na úkor pravdy a přičítá se to pravé vzdělanosti.

Popisovati detailně sochy v museích vystavené, není mi absolutně možné, — kdo by se o sbírky ty vědecky zajímati hodlal, nechť opatří si katalog museí těch — bohužel neexistuje popis v řeči naší — a proto spokojiti jsme se museli stručným popisem Griebenovým a tedy uvedu ze spousty těch uměleckých pokladů jen díla nejslavnější a to jen všeobecně.

Hned v prvním sále (salla dela Biga) jest uprostřed klasické mramorové dvojspřežení, po němž sál jest pojmenován; zde také jest pověstný Bachus vousatý a metač diska; v sále „Croce“ (v podobě kříže jest Venuše, napodobenina Praxitelovy Afrodity ^{Cuřské} (ale má plechový — přehoz!); v galerii „de i Candelabri“ — dlouhém to coridoru s nádhernými malbami na stropě, vidíme Ganymeda orlem unášeného a pověstnou sochu „zápasícího Galla“. V sále „Rotunda“ jest poprsí Zevovo a Juno Berberinna, v osmistěnném skvostrném sále Apollo Musagetes. Euterpe a musy, — na podlaze v kabinetu „Maschere“ jest mosaika s ^{mosaikami} z bývalé villy Hadrianovy a tanečnice z pentelického mramoru. —

Pak přišli jsme do dvora „Belvedere“; jest to dvůr s arkádami dle plánů Bramantových — v rohách

jeho jsou malé kabinety s nejslavnějšími díly sochařskými. Hned v prvním spatřujeme skupinu Laokonovou, která zdobila kdysi palác císaře Tita a byla za Julia II. nalezena. Michel Angelo nazval ji divem umění. Jest to dílo řeckých sochařů Agenora, Polydora a Athemodora. Vypravuje báje, že uražený Apollo nechal svého kněze Laokona a jeho 2 syny dvěma hady usmrtiti, a tato hadí scéna — jak hadi rodinu tu usmrcují — jest nevyrovnatelně zde sochařsky provedena. Obdivujeme umění, které dovedlo zdramatizovati hrozný okamžik, kdy hadi ničí tělo otcovo — zvláště bolestná tvář otcova dojíká nás citlivě; je nám při pohledu na výraz obličeje otcova jako by nás ti hadi štípali.

V druhém kabinetu jest pověstná socha Apolla belvederého, nalezeného v 15. století ve ville Grossoferata — pokládá se vůbec socha ta za nejkrásnější dílo řecké — v každém coulu bůh! V třetím kabinetu jest Perseus a zápasník pěstmi od Canovy a ve čtvrtém Hermes s velmi krásnou hlavou. A tak chodíme tu z jednoho sálu do druhého — kolem samých soch jako v nějakém pralese; samý obr, velikán — muži i ženy — jichž jména a osudy historie nám zachovala. Jsou to bohové a bohyně, jichž sídla na Olympu básníky řeckými i římskými opěvována byla — nymfy, musy, faunové, rekové, Homerem i Virgilem zvěčnění — slávou do nebes povýšeni. Jsou tu králové, konsulové, tribuni lidu, censorové a liktorové, caesarové — hodní i krvežízniví — gladiatoři a zápasníci v cirku, básníci, vestálky, kněží atd. a to vše v přirozené veli-

košti jest dlátem umělce na věky zvěčněno. Zde jsou pravzory sochařů známých i na vždy rouškou tajemství zastřených. —

Když jsme v těchto museích dleli, byla knihovna vatikánská zavřena; litoval jsem toho velice, neboť rád bych se byl podíval na největší a nejbohatší knihovnu světa, kde i náš Palacký ku svému dějepisu prameny sbíral a kde nevyčerpatečná studnice pro historiky všech národů se nalézá.

Rovněž museum etruské a egyptské bylo uzavřeno a bohužel neměl jsem již tolik času, abych si byl oboje důkladně prohlédl. —

Pospíchali jsme k sinim Rafaelovým, který již jako 25letý nepřekonatelný umělec kouzlem svého štětece absolutně nade všemi tehdy proslulými malíři vládnul a dosud nikým přemožen nebyl. Rafaelovy obrazy a kresby jsou obvyčejně v obrovských rozměrech — celé stěny zaujímající — a těžko od nich se odloučiti. — Jeho malby představují výjevy z dějin církevních i světských — též z mythologie čerpal. — Mistrně představuje nám velikost, slávu a moc papežů — byl Rafael, abych tak řekl, dvorním papežským malířem — vypravuje se, že tehdáž za jeden obraz průměrně 10.000 K našich peněz od papeže dostával, což byl na tehdejší poměry peněz přímo báječně veliký. Obrazům jeho porozumíme dobře, když uvážíme, že počátkem 16. století na papežském dvoře panoval podobně veselý, bujný, přímo rozpustilý život a dvorní mrav, jako v ostatních státech ital, ku př. ve Florencii, kde vládli Medici, ve Veroně u Scaligrii, v Ravenně u Este, Benátkách, Neapoli atd.

Všecky ty vlastnosti doby tehdejší zrcadlí se v obrazech Rafaelových; umělec koří se svému mecenáši, ale zobrazuje také vtipně a žertovně všechny slabiny papežského dvora. —

V Galerii Pia IX. jsou moderní obrazy nejgeniálnějších mistrů z doby Pia IX. Zde také vystaven jest obraz polského malíře Matějky, roku 1884 od Poláků papeži darovaný. Obraz velikých rozměrů — zaujímá celou stěnu sálu, znázorňuje osvobození Vídne od Turků roku 1683 králem Sobieským. —

Pak zavedl jsem paní ku prohlídce papežských Gobelinů, jichž cena do velikých milionů sahá, — visí tam v corridotu jako visivají sukna neb látky na šaty u obchodníků — a jen dráždí svou dokonalostí; pro dámy jsou tam nízké pohovky — moje paní také jich hned použila a trvalo dlouho, než jsem ji k odchodu a ku další prohlídce přiměl. — Při mimořádných slavnostech zavěšují gobeliny ty v kapli Sextinské, kam jsme po úzkých, zcela primitivních schodech vstoupili.

Tam bylo plno cizinců, kteří opatřeni dobrými dalekohledy a zrcadly — obyčejně v průvodu placených vykládačů, — zbožně naslouchali výkladům o svatyni této, která jest nejdrahocennější klenotnicí v celém Vatikáně. Kaple Sixtinská není veliká — jen 40 m. dlouhá, 18 m. široká — na 3 stranách galeriemi opatřená, klenutá a krásnou mosaikou dlážděná; mramorová, umělecky provedená mříž dělí svatyni tu na 2 nestejně díly. — Zde vládl zase neobmezeně Michelangelo; zde jsou jeho pověstné malby a fresky; představují výjevy

ze starého a nového zákona, ku př. svoření světa —
— potopu atd. Stěna za hlavním oltářem jest pokryta
přeslavným jeho obrazem „poslední soud“; toto
nesmrtelné dílo provedl umělec v 7 letech — od roku
1354—1541. — Na obraze jest přes 500 figur a hlav,
ale bohužel značně již jest očázen od svíček na oltáři
planoucích.

Na obraze jest také znázorněno peklo, s převoz-
níkem Charonem a soudcem Minosem. Tento Minos
má podobu bývalého ceremonáře Pavla III. jménem
Biagio z Caseny, kterého mistr zde z té příčiny zvětčil,
že káral nahotu figur. Pavel III. věděl si však rady,
povolal malíře Voltera a ten nejnápadnějším figurinám
přimaloval — šaty — čímž ovšem krása nezískala,
ale přemrštěné cudnosti bylo vyhověno.

V kapli Sixtinské celebruje jen papež a to —
je-li zdrav — jen o největších svátcích církevních a
lze si pak zjednat přístup do kaple jen na doporučení;
předepsán jest ale oděv černý u pánů i dam.

V těchto dnech bude slaveno v Římě hrdé jubi-
leum. 400 let uplynulo, co dokončena byla Sixtinská
kaple. Papež Julius II. z rodu Medici oslavil událost v
roce 1512 velikým okázalým banketem, k němuž byli
pozváni všickni cizí vyslanci. Umění milovný papež
byl malbou Michelangela nadšen a neustále mistru bla-
hopřál, ale přece jednu maličkost mu vytýkal.

Zdálo se mu totiž, že na stropě chybí tu a tam
na malbě několik malých skvrn zlata a ultramarinu a
mnil, že by přimalováním jich dojem se zvětšil. Naléhal

tedy na mistra, aby je ještě přimaloval, ale umělec nebyl k tomu nakloněn a nechtěl lešení k vůli tomu znovu stavěti. Leč papež znova do mistra mluvil a minil posléze, že celá malba nedostatkem těchto teček trpí a působí chudě.

Michalangelo odvětil jen slovy: „Ti, které jsem tam nahore namaloval, byli také jen chudí lidé“ a papeži nepovolil. — Papež musel se s odpovědí tou spokojiti. Když se kaple dostavila, lid z celého Říma se tam hrnul, aby obdivoval dílo mistrovské.

Bezprostředně u kaple Sixtinské jest „sala regia“, kudy dříve po schodišti u bronzové brány před lety do Vatikánu se chodilo a kde pověstná švýcarská garda cizince propouštěla. Ale nyní jest zde vstup zakázán a každý, kdo by chtěl sbírky vatikánské navštívit a si prohlédnouti, musí oklikou kolem chrámu sv. Petra obtížnou cestu konati.

My zde ukončili prohlídky — byli jsme opravdu unaveni — což jsme ovšem v jakési neobyčejné extasi, — při samém obdivování a prohlížení ani nepozorovali; i moje paní statečně si tu vedla a ani slůvkem nějakou únavu neb slabost na jevo nedávala, ačkoliv jsme přes 5 hodin neustále byli na nohou. Byli jsme s prohlídkou vatikánskou na výsost spokojeni a proto jsme na únavu i hlad zapoměli.

Vsedli jsme do drožky, abychom časně k hotelu se dostali, — jeli kolem hradu andělského a tribunálu po nábřeží a přes most Tibery do hotelu k společnému obědu.

Že jsme odpoledne neměli chuť, abychom zase nějaké museum, kostel neb obrazárnu prohlíželi, — uvěří mi zajisté každý — a proto předsevzali jsme si, že odpoledne strávíme v boží přírodě, a sice v největším parku — na Monte Pincio — oblíbeném to výletním místě Římanů, kde vévodí villa Borghese a Medici, v níž má sídlo akademie francouzská a jelikož hotel náš leží přímo pod parkem tím, neměli jsme k cíli daleko. Šli jsme přes náměstí španělské a vstoupali po schodech vzhůru; na schodech jsou prodavači vybraných exotických květin; zde z rána také obyčejně vybírají si malíři „modele“ pro své malby a nebo sochaři pro sochy.

Zde stojí neb povalují se starci vousatí, — s krátkými plášti a calabreskými klobouky — jako raubíři z Abruzy a představují buď veterány z doby Garibaldiho neb velmi dobře hodí se za románové loupežníky. Zde jinoši i dívky v malebných krojích národních nabízejí se malířům a sochařům za modele nymf, najad, pastýřů, bohů atd. — Moderní otroctví. —

Kolem starobylých hradeb z červených cihel dobře pálených stoupali jsme do vrchu, který má jméno po patricijské rodině Pinciů z doby císařské. Z hradeb visely obrovské kaktusy, břečtany, zvonky a různé úponkovité byliny, takže hradby ty cele pokryty jsou. V parku vidíme již nyní bujnou jižní vegetaci, vedle štíhlých pinií jsou zde cipřiše, magnolie, různé druhy palm, jukky, draceny, a jak se všechny ty skvostné dítky přírody jmenují, které na severu jen v skleníkách

boháčů vidíme. Zde jsou palmy silné jako naše 40 až 50letá borovice.

Zde kdysi rozkládaly se pověstné zahrady labužníka Lucully, který tu ve své ville skvělé hostiny dával, takže se příslovečnými staly; zde hýřila také Messalina pověstná žena Glaudiova, — římská madame Pompadour. A podnes prochází se tu zvláště večerního času výbraná společnost zvláště při vojenských koncertech. Elegantní svět má tu dostaveníčko, kočáry lehké i těžké, automobily různých systemů a forem, cyklisté, jezdcí páni i dámy, chůvy s kočárky dětskými, chovanci různých ústavů a institucí světských, církevních i vojenských, — vše v jednom chaosu bez ladu a sladu, takže policie jízdni má co dělat, aby tu jakýs takýs pořádek udržela.

Nynější park a zahrady vznikly za krátké doby Napoleona I. Z terasy nad piazza populo jest nádherná vyhlídka na Řím, protější Vatikán a v levo na Capitol a Palatin.

Procházel jsem se pod loubím cizokrajných stromů a pochvalovali si příjemný chládek — jen Angličané a psi dle zdejšího pořekadla chodí tu v slunečním žáru, třeba že mají páni slunečníky (ombreo) a ladies dlouhé, modré závoje. Kolem pěšin a cest v zeleném pažitě běhají se na bílých mramorových podstavcích poprsí slavných mužů italského národa. Jsou tu výtečníci od Romula až po Garibaldiho, učenci, filosofové, básníci, kněží, vojevůdci, státníci i prostí plebejci, kteří vynikli nad soudruhy v životě.

Skvostná to galerie v boží přírodě! Národ veřejně a vděčně vzpomíná tu na své předky, kteří pro vlast, vědu, lid, umění zásluhy si dobyli. Všechny stavy jsou tu zastoupeny, Pantheon ve volné přírodě! Tak uctívá národ své miláčky. Měli bychom se od Italů učit!

Nevím, zda-li by u nás sochy našich národních vlastenců a buditelů před bujností mládeže a uličníků obstály — myslím, že by ani 24 hodin na svém místě nepostály, při nejmenším chyběla by jim ruka neb nos. — A zde nadějná mladež pomníky nechává na pokoji, v stínu jejich si hraje a hladí jemnou ručkou mramorové tváře svých znamenitých předků.

Po prohlídce ohromného toho parku, zašli jsme do kavárny, abychom se ovlazili výtečnou zmrzlinou, kterou Vlaši znamenitě připravovati dovedou a na kterou si zde také každý rád potrpí. Zvláště zmrzlina sicilianská má pověst výbornou, byli jsme na ní upozorněni druhý den odpoledne, když jsme na náměstí Venezia do kavárny vešli a číšník s úsměvem přímo cukrovým nám ji doporučil.

Pohodlně vraceli jsme se do města po klikatých pěšinách. Na cestě potkali jsme těžký krytý kočár, jehož okna byla celá zakryta; před jedním palácem zastavil a vedle kočího na kozlíku sedící lokaj — černě vyšňořený — seskočil a pomáhal otevřítí dvířka kočáru a pouštěl až k zemi stupátko, aby mohl pohodlně vystoupiti staříčkový, hubený, bělovlasý pán v kněžském taláru. Byl to jeden z těch četných římských kardinálů — přijel na návštěvu do domu, kde institut pro mladé šlechtiče se nachází.

Jeřikož k společné večeři v hotelu bylo ještě dosti času, vydali jsme se, jen tak na zdař bůh, ku prohlídce některých blízkých ulic, abychom poznali život a ruch jaký v nich na večer panuje. Šli jsme tedy přes Španělské náměstí tunelem ke Quirinálu — zámku královském — do „via Nationale“, nejmodernější a nejčistší to ulice římské, pak na náměstí Trajanovo a Benátské a zabočili v pravo zase do corsa římského. To také ta nejhlavnější místa a ulice, které každý cizinec zajisté navštíviti neopomene, kde možno nabýti aspoň povrchní ponětí o způsobu, jak v Římě na hlavních ulicích se žije.

Předesílám, že Řím nemá žádných takových tříd, boulevardů, prospektů a náměstí, kterými by se honositi mohl. Ani jediná ulice římská neb náměstí nečiní dojem velkoleposti neb zvláštní elegance. Náměstí pravidelné jsou malá, nepravidelná, Piazza populo činí svou elypsovitou podobou a stejnoměrně vysokými domy slušný dojem. Také tu nejsou parky uvnitř města, všechno jest zastaveno; kolem Capitolu vypadá to jako v bývalém pražském Josefově. Jediné ve „via Nationale“ viděl jsem stromořadí čerstvě vysázených stromů, — ostatní ulice jsou holé, nikde žádný stín, nikde pohovky a lavičky pro obecnstvo.

Ulice jsou zpravidla úzké, proto také elektrická tramvaj spokojiti se musela s ulicemi pobočnými, — má jen jednu kolej — anebo musí jeden vůz na druhý na některém náměstíčku čekati, až s ním druhý vůz křižovati bude. Za to obyvatelstvo ulic, kudy tramvaj vedena není, má zase tu výhodu, že ušetřeno jest od

zvonění a pískání kondukenů a kočí tramvajových. Bez toho jest tu hluku a rámusu v hojnosti — na to si všechna města italská výdatně potrpí.

Od rána do večera, ba dlouho do noci bývá všude na ulicích plno lidu. Italian miluje veřejnost, doma se dlouho nezdrží a ti, kteří přikováni jsou svým povoláním, řemeslem, obchodem, úřady a pod., ti aspoň na chvíli musí na ulici vyjítí aneb před krám se postavití, aby jim nic neušlo. Proto také dílny ševců, krejčí, kovářů, kolářů atd. nejsou snad ve dvoře domu, nýbrž přímo v ulici, takže z ulice přímo do dílny truhlářské, kovářské, zámečnické atd. vstoupiti se může. Že holiči, cukráři, hostinští a pod. vchod do svých místností z ulice mají, jest zcela pochopitelno, — u nás není jinak. Ale kdežto u nás aspoň v hlavních městech řemesla „hlučná“ bývají na dvoře neb ve zvláštním zadním traktu domu, zde v Římě jsou i na nejfrekventovanějších ulicích, čímž ovšem hluk na ulicích jen se zvětšuje.

Zvláštností ulic římských a vlašských vůbec jsou ti přeletní vyvolávači novin, pohlednic, sošek, biografů, divadel a pod. V Itálii není zvykem, aby se v kavárnách, restauracích a pod. cizincům a hostům předkládaly noviny, aby tu celá spousta novin všude visela a k dispozici byla. Tenhle luxus Italie nezná; jen v hotelích, kde cizinci ubytováni jsou, bývají v přízemí, v přijímacím saloně vyloženy noviny z hlavních měst celého světa, jinak každý si své noviny na ulici koupí, na ulici přečte a také na ulici — zahodí. Jak taková ulice během dne vypadá, může si každý představití,

všude plno novin, plakátů, pozvání do různých zábav a pod. A že by se tu někdo o to staral, aby se ty haldy papíru během dne odklízely, nikde jsem neviděl, — po celý den leží v klasickém chaosu na ulici, vítr s nimi si pohrává a ze strany na stranu hází. Patrně asi teprve v noci dostavují se „pisaři římsí“ do práce s košťaty. — Čtení denních journalů na ulicích mívá také za následek, že Italian hned po přečtení nejnovějších zpráv má příležitost s kolemjdoucími pasanty politisovati, o běžných událostech rozprávěti a tak své mínění hlasitě na jevo dávat, z čehož zase velmi často povstávají pouliční hádky a kontroverse, které přecházejí rvačkami a pranicemi končí.

Temperamentní, snadno vznětlivý Italian jest od přírody nadán nejen dobrou výřečností, ale i podáváním makavých důkazů o svém přesvědčení, takže není radno pustiti se s ním v souboj, přechází rád od slov k činu, i kdyby protivník na ulici tulichem propichnutý ležeti zůstal.

Takto — jak jsem již uvedl — jsou k cizinci vždy zdyořilými, ochotně odpovídají a dávají vysvětlení, — ukazují do kterého vozu tramvaje má se vstoupiti. — volají na drožkáře a fiakristy, posluhy a pod. Ovšem — zvláště mládež — nedělá to zadarmo a po každé mimořádné „práci“ natáhne řádně ruku pro odměnu. — Že bychom na Corsu římském byli spatřili jen samou zvláštní eleganci, přepych neb nádheru, to zrovna potvrditi nemohu, v tom ohledu nemůže se Řím rovnati jiným hlavním městům a nemusí to býti ani města

světová — připomínám jen Mnichov, Drážďany, Frankfurt atd.

Dojem nebyl zvláštní — Ferdinandova třída, Příkopy, Václavské náměstí atd. má elegantnější vzhled i svět, některé obchodní krámy mají vkusné dekorace, jsou již svým zevnějškem připraveny na bohaté lidi, ale celkem ve všech ulicích římských převládá, abych tak řekl, element prostředních řemeslníků a obchodníků. Sem tam blýskne se tu čilý, štíhlý důstojník s pěknými výložky na kalhotách, s nízkou čapkou na hlavě — přejezdě ulici neúhledná drožka neb fiakr, ale aby celek činil dojem vybroušeného vkusu, zářivě noblesy, elegance, jak se na hlavní a sídelní město sluší a patří, to jsme pravidelně neviděli. Nebylo tu stopy ani po šlechtě, ani bursiánech, spíše vše dýše jakýmsi měšťanským, demokratickým duchem.

Toilety dam i pánů nevynikaly také ničím zvláštním — módy pařížské nepatrně byly tu zastoupeny — sem tam vyskytla se v širokém klobouku a úzkých šatech — moderně tedy vystrojená kráska — ale to byl řídký zjev. Dámy římské neměly na hlavách ty obrovské, obrácené, 1 metr široké ošatky či květináče, — zkrátka nenosily ty libezné pagody indické s pery, jak píše Yvonna, ze 2 pštrosů vyškubanými, nýbrž nosily zcela jednoduché, malé, měšťanské klobouky, které jim ale pěkně slušely, — aspoň bylo jim do obličeje viděti.

Ta střízlivá, občanská jednoduchost přímo k přemýšlení vyzývá. Zde patrně dámy šestkrát do roka své klobouky nemění. Co se tím ušetří v domácnosti!

O muži římsí — jak Vám záviděti musí tak mnohý přednosta domácnosti, který nestačí vyrovnávat úcty od modistky kloboukové!

Slyšel jsem, že toto následování hodné nošení malých, přiměřených, nenákladných klobouků má svou příčinu i v tom, že sama královna Helena zcela jednoduše se šatí a nemiluje obrovské ty kolotoče a že ani dámy od dvora nemusí se ukazovati na ulici, v divadlech, ve společnosti jinak, než-li v uhlazeném a jednoduchém rouchu a klobouku, což zajisté jest velmi rozumné a pochopitelné, uváží-li se, že královna pochází z černo-horských hor, kde zrovna křiklavé mody dámské hlubší kořeny ještě nezapustily a také oblíbenými nejsou.

Také tu snad padá na váhu, že velká část šlechty římské, boháci a zámožní patriciové, jichž předkové snad ještě od Pompeja neb Caesara se odvozují, jsou smýšlení konservativního, papežství nakloněného a dosud s regimem královským spřáteliti se nemohou. Přívrženci ti všeho zevnějšího lesku a nádhery se vzdalují, vystupují obyčejně u veřejnosti jen při slavnostech církevních, chodí černě oblečeni a na radovánkách lidu a národních slavnostech mnoho podílu neberou.

A že jsme v sídle nejvyšší hlavy církve, to také poznáváme již z toho, že neustále potkáváme skupiny mladých theologů, kněží světských i řeholních, jichž zde na 3000 se počítá. Potkáváme bosé — jen sandály opatřené — tak zvané „žebravé“ mnichy, kteří s pytlek na ramenou nesou vyžebrané dary pro sebe, pro své špitály, nemocnice, chudobince, v nichž bez rozdílu sta-

vu a náboženství strava, ošetřování i podpora se uděluje.

Tam zase potkáme houf kleriků v bílých, fialových, růžových klerikách oděných, všichni mají černé pláště a široké klobouky. Zvláště se mi líbili Němci z rytířských řádů — měli sutany jako mladí kardinálové.

Jsou zde novicové a kněží z Afriky, z Číny, Indie, Ameriky — studují na universitě, učí se mnohým řečem, aby z nich byli misionáři pro zámořské kraje. —

Často potkáváme řady uniformovaných žáků a slečen, z rozličných ústavů — jdou pěkně v párách za sebou a doprovází je vždy dozorce, professoři neb vychovatelé. Corso, čili „Via Humberti“, jest vůbec nejživější a nejoblíbenější ulice římská, a zvláště náměstí jeho „Colonna“ bývá od cizinců oblíbeno, najmě v době večerní, kdy hraje hudba vojenská a ta hraje zde denně. Uprostřed tohoto náměstí zvedá se ohromný sloup císaře Marca Aurelia, na němž v reliefech znázorněny jsou válečné děje tohoto císaře s Marcomany a kmeny ostatními, kteří při Dunaji bydleli. Však v museu Altdorfském u Hainburgu a ve Vídni jsou hojně památky na tohoto oblíbeného, vzdělaného císaře.

Jeho vítězný sloup (columna) sestává z 28 mramorových tesaných kusů, jest 30 metrů vysoký, a může se vnitřkem jeho až nahoru dojiti; bohužel byla socha Marca Aurelia jedním papežem odstraněna a nahrazena — sv. Pavlem! — Byl to věru skvostný nápad! Jak tenhle svatý přišel do styku s Markomany, Quady, atd., kteří tu na sloupu zvěčnění jsou, vědí boží!

Pod tímto sloupem — a kolem něho — když hraje hudba, bývá do 11 hodin živo; před velkou kavárnou „New York“ rozestaveny jsou daleko do náměstí stoly a židle, a obecnostvo, náležející všem národům světa, nenuceně se tu baví.

Zde také možno nejpohodlněji stopovati čisté typy římské, které nás často upominají na klasické vzory, které v museích vidíme. Některé signoriny jsou krásné, zteplé, urostlé, přihnědlé pleti, velkých, ohnivých očí, pyšně a hrdě prohlíží si tu obecnostvo — malíři a sochaři mají tu vzácnou příležitost k originálům svých budoucích děl. — Modele.

I muži jsou štíhlí, pěkně rostlí, osmahli v tvářích, s černým vlasem a knírem, — také modele. Tlustých jest zde velmi poskrovnu, — jen jednoho tlustého pána viděl jsem v kupé, když jsme do Benátek jeli — a ten byl jistě řezník neb sládek!

Když hudba tu hraje, chová se obecnostvo klidně, ale jakmile přestane anebo hraje-li nějakou oblíbenou píseň národní neb pochod vojenský, jako kdyby bersaglieri maširovali již do Tridentu, tu propuká v bouři potlesku, tleská, tluče o zem holemi a slunečnky a musí hudba chtěj nechtěj „da capo“ hráti až z toho sv. Pável tam nahoře nervosním se stává a o 11 hodině obrovskými klíči, které v ruce drží, zakývá a zaharaší na znamení, že toho povyku jest už dost a aby raději každý svůj nocleh si vyhledal a neburcoval ty, kteří zde a v okolí „piazza Colonna“ spáti chtějí.

Tomuhle tichému vyzvání vyhovuje seriousní, vážné usedlé publicum, ale ta bujná havěť mládeže i po odchodu vojenské filharmonie tropí povyk dále, ano pak teprve prý počíná pravý italský noční život. I ty „modele“ se ho účastní! — Ale pak prý je radno zapínaní kabáty. — —

Při koncertě takovém a vůbec v kavárnách italských, pije se obyčejně černá káva, požívá zmrzlina (gelatti), s rozličnými příchutěmi (di limonade, di roso), jahod, oranží, a p. I kremy jsou oblíbeny. — „Corso“ počíná vlastně už od Capitolu, kde právě v té době, když jsme v Římě byli, stavěl se králi Viktoru Emanueli, — ježž Italové „otcem vlasti“ rádi jmenují — velkolepý pomník, kterému v Evropě rovno není. Bylo potřeba vykoupiti a sbořiti spoustu domů, aby se získala pro pomník potřebná plocha.

Pomníky císaře Viléma nebo Bismarka, nebo pověstné „Wacht am Rhein“, Wallhala v Bavorsku a jiné v německé říši roztroušené, v ničem se jemu nevyrovnají. Pomníky Marie Teresie ve Vídni neb královny Viktorie v Londýně jsou pouhými nepatrnými hračkami u porovnání s kolosem na Capitolu; dosud není dohotoven; bude celému Římu imposantně vévoditi.

Jak jsem již uvedl, v děláni pomníků jsou Italové nedostižnými mistry; italským sochařům a genialním architektům a projektantům nikdo se nevyrovná; mají v umění tom zvláštní nadání, to upřiti nelze. Snad jest to i následek toho, že měli a mají výtečné vzory z antiky řecké i římské.

A nejen veřejné náměstí, chrámy, honosí se uměleckými díly sochařů, i privátní domy mají sochy a výzdoby sochařské. Zvláště šlechta římská ve svých palácích chová poklady ceny báječné; palác Doria, před jehož práhem v měsíci březnu 1912 stal se útok na krále italského, palác Odescalchi, Torlonia a jiné, mají mimo obrazárny spousty mramorových neb bronzových soch, o které miliardáři američtí marně usilují. Stát, aby drancování uměleckých památek vůbec předešel, chrání zákonem tyto památky před zašantročením do ciziny.

Facady paláců římských nevynikají obyčejně svým průčelím a nerůzní se valně od obyčejných domů, leda svou mohutností, velkými rozměry, šířkou i hloubkou takže cizinci na první pohled nápadnými nejsou, — ale ty vnitřky, ta schodiště, ty sály bývají skvostné; štukaterství a harmonie barev slaví tu pravé triumfy. Ani parlament italský nevyniká z venku výstavností — jako ku př. ve Vídni, Pešti, Berlíně — a kdyby před parlamentem tím nestál obelisk, který Augustus kdysi z Egypta do Říma přivést dal a kdyby mne nebyla chytila zvláštní chtivost poznati středisko lidového parlamentu, byl bych kolem budovy dále kráčel, jako kolem obyčejného domu.

Druhý den hodlali jsme věnovati hlavně Capitolu, Coloseu a nad jiné „forum romanum“ a jeho okolí. Na cestě prošli jsme tunelem pod královským palácem, kudy také tramvaj jezdí a přišli k „Fontaně di Trevi“. Jest to největší basin římský, ve kterém skupina nymf, satyrů, polokoní, moř-

ských panen s Neptunem se nalézají a spousta vody z různých otvorů těchto mořských potvůrek se chrlí. Skvostný to vodotrysk, který na všechny strany vodu kolmo neb v obloukách vypouští; zde také nejlepší voda římská, ačkoliv vůbec v Římě voda pitná přiváděná vodovody z pohoří Albánského jest zdravá, ale třeba ji mírně požívat, protože obsahuje mnoho vápna, — proto také všechny řeky v Itálii jsou do běla zbarvené.

V přivádění vody pitné do Říma a vůbec do měst svých staří Římané se opravdu vyznali, takže zasluhují podivení, jak důmyslně si tu vedli. Byl-li na vysokém místě nalezen pramen vydatný, byla pod ním prohloubena nádrž, do které voda stékala a z ní teprve byla voda sváděna k vlastnímu vodovodu a to buď pod zemí rourami dřevěnými, hlíněnými neb olověnými, a nebo stokami v skále protesnými — v půdě měkké stokami vyzděnými a v jisté vzdálenosti byly otvory pro vzduch, aby voda byla čistá a čerstvá. Anebo nad zemí měli vodovody zděné, které spočívaly na zdech a pilířích, a kde toho potřeba bylo, při průchodu, podjezdu, zřídili oblouky, přes které často šla silnice, a v řece stavěli zase pro vodovod mosty; některé vodovody byly až 100 stop vysoké. —

První vodovod stavěn byl od Appia censora r. 312 před Kristem; tůž byl veden půldruhé mile pod zemí a teprve v Římě asi 300 stop na obloukách. —

A vodovod „Aqua virgo“, zřízený od Menenia Agrippa pro jeho lázně podnes výbornou vodu do Říma i do „fontani Trevi“ přivádí. —

Starý Řím měl 12 vodovodů, kterými dle zpráv historiků až 1 milion věder dobré vody do Říma se přivádělo.

O vodě ve fontaně Trevi se praví, že kdo ji jednou okusí, vždy neodolatelně po Římu touží a do Říma se ještě jednou dostane; zvláště hodí-li do basinu nějaké „soldí“, které nadějná mládež římská s velikou virtuosností z vody loviti dovede. My odepřeli jsme si požitek ten, — nehodili do vody fontany ani centim — ale proto přece vyznati musím, že bych si přál, abych ještě jednou do Říma podívati se mohl. —

Prošedše jakousi křivou uličkou, stoupali jsme neda- leko od „fontani Trevi“ po schodech pohodlných na Capitol. Byl jsem dychtiv spatřit místo — pahrbek věkopamátnej a ze všech nejslavnější a nejproslulejší — odkud před 2—3000 lety vládl Řím celému tehdy známému světu, kde stály nejvelkolepější chrámy od králů, konsulů i císařů postavené, kde scházel se senát a národ římský, kde Gracchus r. 133 před Kristem osnoval spiknutí a kde poslední tribun Cola Rienzi byl se schodů svržen a dole od lidu ubit. Zde jest také místo nad schodištěm (cordonata nazvané) kde Brutus zavraždil se spiklenci v senátě Caesara, o- znamoval lidu smrt tyrana — kde o mnoho set let po- zději byl Petrarca laurem korunován atd. Zkrátka zde bylo „centrum mundi“ — středisko světa. — Dnes jsou zde sice také 3 velkolepé budovy, z rozkazu papeže Michelangelem postavené; i pomníky jsou zde. Ale to jest pouhý stín proti bývalým chrámům a jiným za-

niklým stavbám veřejným, — bývalou slávu stavby nynější nahraditi nemohou.

Zde na severní straně před dávnými věky vypínal se hrad (arx) s chrámem Juno Monety a tam dále bylo „auguraculum“, odkud augurové pozorovali let ptactva a dle něho věštili; na jihozápadní straně stál nejvyhlášenější chrám Joviše (Jupitera) Capitoliského, postavený prý posledním králem. Měl 3 celly, z nichž prostřední Jupiterovi a poboční Junoně a Minervě náležely. Vyhořel ale chrám ten 83 před Kristem a 69 po Kristu (za Vespesiana; Vandalové r. 455 na dobro jej vyplnili a se zemí srovnali.

Capitol jest přístupným ze 2 stran — od jihu a severu — po silnici neb po širokých schodech; my stoupali po schodech. U paty jejich jsou 2 kamenné lvy a na hoře v pravo a levo, jsou sochy Castora a Poluxe s koňmi a tak zvané „trofeje Mariovy“ — mimo to z doby pozdější sochy Constantina a jeho syna Constance.

Na hoře na levé straně schodiště, když jsme již chtěli na posvátnou půdu Capitolu vstoupili, zpozorovali jsme v křovisku praobyčejnou zadrátovanou boudu, v níž chovají Italové ku počtě Romuľa a Řeřia opelichanou vlčici a vedle — jakožto symbol nynější vlády — orla! Oba tyto exempláře pozemského zvířectva vzbudili v nás nelíbenou, upřímnou soustrast. Žádný zoologický renomovaný zvěřinec by je do své sbírky nepřijal a nevystavoval — schází tu ještě jen chlívěk pro ty pověstné husy, které Capitol při obléhání od Gallů osvobodily.

Že jsme si tento miniaturní zvěřinec dlouho neprohlíželi, pochopí snad každý. Spěchali jsme raději do chrámu „aracoeli“, který tu na místě bývalého chrámu pohanského zasvěceného Minervě, postaven byl; stařenka u dveří sedící odhrnula nám záclonu koženou před dveře chrámu zavěšenou. Jest to také jedno z těch zvláštních zaměstnání chudiny zdejší, že stojí neb sedí u vchodu do kostelů a cizincům otvírají dveře neb odhrnují záclony z kože neb látky, které mají za účel, aby mírnily průvany.

Chrást „aracoeli“ postavený v pradávne době, je tmavý, jeho sloupy (22) jsou rozmanitého slohu a tvaru, a pochází z pohanských těch chrámů, které Capitol krásily; strop jest dřevěný, dlažba z cihel. Kolem zdi jsou starobylé náhrobky. Celek působí trapně — připadlo nám to, jako by to byla nějaká hrobka z dávné minulosti — hotové mausoleum. Štěstí ještě, že aspoň ty sloupy z bývalých slavných chrámů se tu zachovaly. Zvláštnost tohoto kostela jest také starobylá soška „Santo Bambino“, které lid zvláštní, přímo záračnou moc v nemoci připisoval.

Bylo kolem 9. hodině ráno v neděli, když jsme na malé náměstí Capitolské vkročili; zde bylo živo jako v úlu — cizinci i domácí v pestrém národním kroji se tu hemžili. Uprostřed náměstí stojí jizdecká původně pozlacená socha císaře Marca Aurelia — jediná, úplně zachovaná socha z doby římských císařů. Na Capitolu stojí jen 3 budovy, ale jsou to právě paláce dle plánů Michelangela. Uprostřed jest palác senatorů se zvonici, vysokou čtyrhannou věží a po

obou stranách palác konservatorů a museum kapitolské. K prostřednímu paláci senatorů vedou dvojité schody, vše jest postaveno na troskách „tabularia“ od papeže Bonifacia IV., — zde mají sídlo obecní úřady, radnice! V zasedací síni jsou poprsí čestných občanů římských, nechybí ani Garibaldi a Cavour. V paláci konservatorů jsou sbírky antik, obrazárna, sochy, nápisy vše ve velikých, prostranných sálech.

Hned u vchodu jsou sochy Caesara a Augusta; jsou tu králové, tribuni lidu, aedilové, konsulové atd. — vše pod jednou střechou přehledně sestavené. Na stěnách jsou fresky, samé historické obrazy od založení Říma počínaje; tak jest zde nakreslena jeskyně, ve které Romulus byl od vlčice kojen, kdy Capitol byl ještě celý zelený, pásly se tu kozy a bydleli jen sami pastýři. Jiný obraz představuje triumf Maria, děje z punické války, ze života Scipiona Afrikana, Caesara, Pompeja a Antonia atd. Jsou zde sarkofagy s kostrami a šperky, jak původně nalezeny byly. Zde jest pověstná socha „vytahovače trnů“, umírajícího Galla, slavná „Venuše Capitolská“, dílo řecké, nalezené ve zdivu atd.

Ve zvláštním pokoji tohoto musea nalézá se celá pozůstalost po Garibaldim, jeho vojenský kroj, šavle celá rezavá, děravý klobouk, košile, prapor, postroj koňský, diplomy jeho čestného občanství z celé Italie, zvadlé věnce z vavřínu a myrty atd. V jednom sálu jest také bronzová socha Viktora Hugo, darovaná městu Římu Francií.

Sbírky kapitolské založil papež Inocenc X. a u-

mění milovní jeho nástupci je rozmnožovali, což o všech veřejných museích římských platí. Ale Francouzové za Napoleona I. zle tu hospodařili a vše co se jim hodilo a líbilo do Paříže odvezli a ve svém Louvru po dnes chovají. Nám ubližovali Švédové a Němci ze všech končin světa a Italům zase Francouzové. V novější době jsou na antické památky posedli milionáři angličtí a američtí a zbohatlí bursiani všech národů; sídla těchto peněžních velmožů podávají o tom zřejmý důkaz.

Když jsme po prohlídce musea dolů na náměstí vstoupili, zpozorovali jsme, že lid svátečně vyšňořený houfně se hrne do přízemního vestibulu, — i kočáry tu zastavovaly a z nich graciosně vystupovali dámy i páni s nádhernými, vonnými kyticemi v ruce a vše spěchalo do síní přízemních. Přijížděl kočár za kočárem, takže jim nebylo ani konce, — nikdo pěšky tam nepřicházel, — houf zvědavců každý kočár si dychtivě prohlížel a sem tam přibylé hosty pozdravoval. Z počátku měli jsme za to, že tu snad očekává se královská rodina neb některý královský princ a že lid jim ovace chystá; nebo že tu učená společnost má schůzi, ku které jen zvaní hosté v salonním úboru mají přístup, anebo že tu odbývají se bude koncert nějakého hudebního mistra neb zpěváka světového jména, ale chyba lávky — brzy poznali jsme svůj omyl. To nebyl žádný koncert ani dostaveníčko ke koncertu — nýbrž odbývání celé řady civilních svateb. Na stěnách v přízemku na černých úředních tabulích zapsána byla jména všech těch že-

nichů a nevěst, kteří v stav manželský v Římě vstoupiti míní; zde byla nekonečná řada vyhlášek, kdy ten který signor ženich se svou dívčinou dostaviti se má, aby tlačenice nenastala; podle toho také se páry ty se svědky, drůžičkami, s tchyněmi a celým příbuzenstvem dostavovaly a rozestavovaly. Jako obyčejně bylo tu více ženských než mužských, což konečně není nic divného a jen výpočtům vědecké statistiky přesně odpovídá, jelikož na celém světě jest více osob pohlaví ženského než mužského a proto i zde na Capitolu učení to se potvrzovalo.

Na všech bylo viděti radost přímo dětinskou, že hodina jejich civilní kopulace se přiblížila. V Itálii platí před zákonem pouze civilní sňatek a kdo chce, může si dopřáti za peníze i církevní, což zejména hrdá šlechta římská také z pravidla činí, ale lid šmahem na oddavkách civilních přestává, které se v Římě vždy v neděli pravidelně na radnici před zástupcem syndika odbývají. Tenkrát, když jsme v květnu my tu byli, byl přímo nával do přístavu manželského a protože jsme dosud neměli potěšení viděti akt civilní svatby — a k tomu ryze italskou svatbu — šli jsme za ostatními v chvatu a vkročili nejprve do jakési rozsáhlé předsině, kde se dělala toileta, odkládalo vrchní roucho, rovnaly pomačkané šaty, přičesávaly kudrny, rovnaly podložky pod vlasy, páni zase potahovali manžety, rovnali kravaty a vesty, kroutili kníry — zkrátka zde v té místnosti, kde bylo na stěnách hojně zrcadel, v koutech plno květin a soch Amora a Venuše — vypadalo to jako v nějaké divadelní garderobě, kde také rozmanité

parfumy z pomád, pudru a květin voněly, až z toho hlava šla kolem. Některé z těch obstarožních matron líčily si přihnědlou přirozenou svou pleť do červena a drůzičky zase do běla s přidechem růžovým a nachovým — což jim pěkně slušelo; některé byly jako z alabastru — těm tchyním už to méně slušelo — ta indianská pleť nedá se tak snadno „přepačakovati“, — ačkoliv pozoroval jsem, že právě ty starší dámy měly v tom líčení velikou zručnost a ty mladé poučovaly, jak malbu na tvářích a rukou šikovně prováděti mají. — Mladé a také již věkem odkvětlé párky se svými hostmi nenuceně se tu nahlas bavily. — Bylo tu živo, hlučno a veselo — samé veselé a usměvavé tváře jsem viděl — lhal bych, kdybych napsal, že tu někdo plakal. Každý s dychtivostí očekával okamžik, kdy černě vystrojený lokaj, s třírohým kloboukem na hlavě, v bílých rukavičkách a s bílou kravatou na krku, jméno šťastného párku vyvoláváti bude, aby se k obřadu před civilního úředníka magistrátu dostavil a tam slib manželský složil. Nám se tahle podívaná náramně líbila — zapoměli jsme dokonce na Romuľa a Garibaldiho a všechny ty dávno zhaslé předky, které jsme před malou chvílí prohlíželi.

V druhé místnosti pouze skleněnou stěnou od prvního pokoje oddělené, seděl na vyvýšeném podiu, jak při dosavadních senátech vidíme, mladý, štíhlý, hezký pán s černým knírem a vlasem, oblečen v černý salonní bezvadný oděv, opásán národní trikolorou, šerpou, na znamení, že vykonává veřejný úřad; seděl, mluvil a jednal vážně, důstojně, jako by si toho byl

vědom, že mezi dvěma plemeny uzavírá na věčné časy
mír nebo válku. —

Po obou jeho stranách seděli 2 písaři, kteří do
velikých matrik zanášeli snoubence; nad nimi uprostřed
na stěně visel obraz italského krále, v jehož jménu se
zde úřaduje. —

Před podiem — před tou manželskou komisí —
byla v popředí dvě červeným sametem potažená se-
dadla pro ženicha a nevěstu a za nimi řada sedadel
pro družinu, svědky a svatební hosty, podél stěn byla
vyvýšená sedadla snad pro rodiče a nastávající tchány
a rozmilé tchýně. My stáli opodál v té první přijímací
síní a se zalíbením prohlíželi si veselé párky, které
sem přicházely neb odcházely. Šlo to vše rychle — jako
na drátkách. Ceremonie dlouho netrvá.

Předseda hodí na snoubence obvyklé otázky, táže
se jich, zda-li se do opravdy z lásky berou, nečiní-li
to snad z ohledů zistných, k vůli gruntu, činžáku neb
kauci a pod. — zda-li se od nevěsty také slib poslušnosti
požaduje, neumím pověděti. — Po krátké promluvě
úředníka oddávajícího podepíší se snoubenci a svěd-
kové, nastává obligátní gratulace a líbání a manželství
jest zpečetěno buď na věky, nebo do vyhnání a roz-
vodu neb útěku. —

Všem jest z toho svatebního aktu asi tuze horko,
protože páni a dámy náruživě vějiřemi fofrují. Atmo-
sféra jest stále hustší, stále se mění, brzy je tu vůně
fialek neb růží, brzy zase orangí, karafiatů a pod. —

dle toho, jakými voňavkami jsou dámy napudrovány a šaty a květiny napuštěny. —

Co tu tak bezstarostně mladé i odkvětlé již párky a jich pestré průvody si prohlížíme, přistoupí ke mně lokaj a táže se mne zcela vážně, zda-li též chci býti — okopulirován! —

Rozumi se, že jsem na tuhle otázku nebyl zrovna připraven, protože jsem již před 37 lety jho manželské dobrovolně na sebe přijal a k tomu moje pravá a jediná „církve“ vedle mne stála a za ruku pevně držela, snad abych nemohl k některé nevěstě se přihráti a místo ženicha zaujmouti. Proto jsem ze sebe jen slůvko „n i e n t e“ (nic) vyrazil a se svou drahou polovicí na čerstvý vzduch se kvapně ubíral a tomu lákavému divadlu vale dal. To by tak ještě scházelo, abych byl na stará kolena ještě z bigamie v rakouské vlasti obžalován. Pot jsem si z čela i tváře utíral, zatím co řada kočárů se svatebními hosty z Capitolu k níže ležícímu forum uháněla. — Tak z přeslavného Capitolu, kde byl nejhlavnější první chrám země, kde zasedal všemohoucí senát, kde triumfy se odbývaly, kde Petrarkovi byl vavřínový věnec na hlavu položen, což bylo největším vyznamenáním na světě, stala se svatební kancelář pro civilní manželství — Capitol zlidověl — nechci tím říci, že by tím na ceně neb významu ztratil.

Z Capitolu vyhlášovala se válka neb mír národům a teď se tu uzavírá také svazek na život a na smrt, domácí mír a štěstí, neb válka mezi manžely, tedy účel skoro tůž zůstal jako v době před 2—3000 léty.

Vzpomínám si tu, jak staří Římané své svatby slavivali, při čemž máme na zřeteli jen manželství legitimní (*matrimonium justum legitimum*), které vždy posvěceno bylo obřady náboženskými a mohlo se státi jen mezi snoubenci sobě rovnými, nikoliv tedy mezi občany římskými a otroky nebo propuštěnci a cizozemci. Oba museli býti dospělí (*puberes*), ženich nejméně 14, nevěsta nejméně 12 let a nesmělo scházeti svolení otců a ovšem také nastávajících manželů.

V předvečer svatby odkládala nevěsta lemovanou togu v chrámě Fortuny a své hračky a loutky věnovala domácím bůžkům (*laring*) a oblekla dlouhou tuniku. V den svatby byl dům nevěsty i ženicha ověnčen a koberci ozdoben, přišli příbuzní, přátelé a klienti, a nevěsta byla oblečena v dlouhou, bílou tuniku a podpásána žlutým pasem (*cingulum*), vlasy měla v 6 vrkočů spletené, propletené věncem z růží a myrty a na hlavu položena červeno-žlutá čtyřrohá plachetka, jak se podnes v Italii ráda nosí. Na nohou měla žluté střevíce a krk i ruce byly šperkem ozdobeny.

Rovněž ženich slavnostně oděn v togu a ověnčen v průvodu četných svých přátel přišel do domu nevěsty, kde byla smlouva svatební sepsána a pečeti opatřena. A když snoubenci hlasitě prohlásili, že se dobrovolně berou, tu některá vdaná příbuzná jako starosvatka vzala ruku nevěsty a vložila ji v ruce ženicha, pak byla oběť vykonána a kněz se modlil za blaho snoubenců. Tím byl obřad ukončen, načež přítomní přáli novomanželům slovy „*Feliciter*“, t. j. „*eviniat vobis*“, „aby se vám šťastně vedlo“.

Na to slavila se obligatni — povinná hostina — bez které se žádná svatba neobešla, což prý ze všech starých ceremonii podnes nejen v Itálii, ale i jinde se zachovalo.

A když pak nevěstu z domu otcovského odváděli, vedli ji za ruku 2 sliční mládenci a třetí ji pochodni svítil; děvčata — družičky — nesly za ní kůžel a vřeteň, jako symbol povolání jejího, neboť za starých, patricijských dob ženy římské předly a tkaly. Jest dobře přece známo, že císař Augustus nenosil jiné tuniky a togy, než-li které mu žena a dcery s vnučkami utkaly. Proto slouly dámy římské „lanificae“ (tkani znalé) a domácnosti milovné (domisedentes). —

Aby se to tak od našich dam žádalo, aby doma seděly a předly nebo tkaly! Ty už dávno nevědí, co je kolovrat a jak se přede a tká.

Však — nechme kritiky a vzpomínek — a vraťme se zase na chvílku ještě na Capitol.

My po té veselé episodě prohlédli jsme si ještě snad 3000 let staré „tabularium“, t. j. listovnu, kde chován byl archiv republiky i císařů; jest to budova ze samých obrovských, neotesaných kvádrů s úzkými chodbami, proto stavba ta v původním stavu v přízemí se zachovala a ani zemětřesení ani Vandalové nemohli ji pobořit a jako jiné budovy se zemí srovnati. —

Odkud ty obrovské balvany přivezli a jak je na sebe kladli — vědí bozi — snad jim Cykloповé po-

máhali! Dnes by na zvedání a ukládání kamenů takových musely býti jeřáby, jaké na drahách nebo přístavech vidíme. Dnešní „tabularium“ jest veliká budova, ovšem od přízemku zcela nová, a méně dokonalá, a tvoří zadní část radnice.

Vyčnívá s celým průčelím nad forum romanum a lze ji na každé pohlednici, která forum znázorňuje, zcela dobře poznati. Zde také — na západním rohu tabularia, kde pohodlná silnice dolů se vine, poprvé spatřili jsme pod námi ležící památné — forum! Zůstali jsme jako omámeni státi. Místo monumentálních staveb měli jsme před sebou jen spoustu kamení — rozvaliny zbořeného města — samé trosky — připadá mi to jako obrovský lom neb někde jako vypálená cihelna.

Ten pohled z moderního Capitolu do údolí ruin, ten náhlý přechod z nového věku do doby pohanské — starověku — jest žalostný, nejvůš kormutlivý. Podobnou poušť jsem dosud nikde neviděl. Div by člověk neplakal nad tou proměnou bývalé slávy a nyníější žebroty — maně noha tu stane a dech se v prsou tají. —

To že jsou zbytky světovládného Říma, jehož sláva až nebes se dotýkala? To má býti císařské forum, které dle zpráv klasiků bylo samá nádhera a mohutnost, takže něco podobného žádný jiný národ nevyvedl?

Vanitas vanitatum — jen prach, rum, smetiště zbylo. Kde je Caesar, Cicero, Augustus, Nero, aby

popatřili na tuhle Sodomu! Byron, když to uviděl, zaplakal nad hřbitovem tím a napsal:

„Zde vydechnul vášně své lid hrdých vznětů —
od vynikající říše chvíle prvé —
až k té, kdy neměl již kde dobýt světů“. —

Tam, kde bylo centrum světové říše, kde rozhodvalo se o osudech celých národů Evropy, Asie a Afriky, kde stál zlatý milník, od něhož se měřila vzdálenost provincií — tam přes 1500 let v hlubokém spánku leží rozválené, rozkopené náměstí římské, — chloubka Říma, sem tam bez ladu a vzhledu povalují se zbytky mramorových a žulových sloupů — jsou zde jen ssutiny, písek — vládne tu hřbitovní klid. — Jen kopřivy a nanicovatá, nepotřebná tráva tu roste, kterou by i kozy pohrdly.

Není tu ani jeden slušný dům neb krám, a kdyby sem cizinci nešli, živá duše by se o forum nestarala. Není tu ani lucerna, jen měsíc a slunce osvětlují nejslavnější pohřebiště a sovy a netopýři hnízdí v těch děrách vyvětralých. Není tu ani kloudného stromku neb křoviska, není tu místa pro ptačí hnízdo, jen ze sousedního císařského Palatinu shlíží sem smutně vrba a cypřiše smuteční! — Sic transit gloria mundi! — Zhy-nulo Ninive, Babylon, Memfis, Jerusalem, Carthago, Atheny, padl i Řím, který si kdysi všechna tato proslavená města podmanil a poklady jejich se obohatil. —

Vážné to memento pro všechny dobyvatele a pannačností opojené vládce i národy! — „Všickni, kteří jdou tu cestou, lomí nad tebou rukama, diví se a potřásají hlavou svou nad tebou, říkajíce: „To-li jest město,

o němž říkali, že jest nejkrásnějším a potěšením vsí země?“ — tak voláme s prorokem Jeremiášem, když oplakával vyvrácený Jerusalelem. —

Tragický a hrozný pohled na nynější forum romanum musí každého, kdo jen povrchně historii zná, rozteskniti a do hlubin duše rozechvíti! — Tak jsem si věru forum římské nepředstavoval! S ustrnutím po široké silnici přibližovali jsme se k dřevěnému pažení a hledali přístup, kudy se na forum, jako na nějaké výstaviště vchází; ve všední dny vybírá se tu vstupné, ale dnes byla neděle a tu placení vstupného (1 líra) odpadá.

Potkávali jsme tu — bylo 11 hodin dopoledne — samé jen cizince a zdejší lazarony, kteří do toho kouta dobře se hodí a zde žebrají. Snad jsou to potomci Scipionů, Lukullů, Maecenášů, jichž předkové poroučeli celému světu. —

K tomu také není zapotřebí mnoho fantasie, vždyť skutečně učenci a historiky jest nad slunce jasněji dokázáno, že existují dosud římské rodiny, které s hrdostí odvozují svůj rod od předků proslavených v dávné a dávné minulosti — snad od „Romacondita“ — od založení Říma! —

Také jsou tu veřejní strážcové, kteří jaksí policii zastupují — jednak z toho ohledu — aby se ty pozůstalé zbytky nepoškozovaly a nerozvážely do celého světa, jednak aby se tu v noci neulebedovala pověstná lůza a sběr římská, které by se ty děsné brlohy dobře k přenocování hodily. —

Průvodce, jichž tu celá řada u vchodu stála jsme nepotřebovali, — před cestou doma situační plán fora jsem

studoval ja historii jeho ze spisu Velišského, Griebena a jiných jakž takž znal; nechtěl jsem, abych na této klasické půdě veden byl podle vůle najatého člověka, který pospíchá, aby si své naučené monotonní řeči co nejdřív odříkal a chytil zase jiné „kavky“. —

S ustrnutím nad žalostným zjevem tohoto světového jeviště počali jsme s prohlídkou od severní strany, kde, jak jsem už poznamenal, vypíná se na základech z obrovských kamenů bývalý starořímský archiv — tabularium, — jež zaujímá celou severní frontu náměstí.

Podnes je viděti, jak na silných kvádrech zvedaly se kdysi řady arkad s dorickými sloupy, odkud vedlo schodiště dolů na forum ku chrámu Vespasianovu, z něhož jen 3 sloupy zbyly. Vedle v pravo stál chrám Concordiae (svornosti) a na levo byl portikus 12 bohům zasvěcený, — na protější straně pod nynější příjezdní silnici stojí dosud 8 mohutných sloupů s architravem na vysokém podstavci; byla to předsíň ku chrámu Saturna, založeného hned v první době republiky; chrám ten sloužil za pokladnu státní (aerarium publicum). Všechny tyto stavby jsou vysoko nad niveau vlastního forum vyvýšené. To mělo svou příčinu. Za dávných dob bývalo tu hluboké močálovité údolí a často se stávalo, že bylo vodami z Tibery zaplavováno — proto k vysušení bahnitě půdy vystavěl král Tarquinius Priscus „cloaca maxima“ — velký kanál, který ještě dnes svému účeli dobře slouží. Proto státní kasa musela býti na vyvýšeném místě postavena, aby nebyla zaplavena a také z ulice hned tak snadno přístupna, a dali ji pod ochranu boha Saturna. —

Dnešní apačové dovedli by již šikovně podívatí se do kasy takové i kdyby na nejvyšší hoře stála a všech 12 bohů ji chránilo. —

Báje vypráví, že v tomhle údolí seprali se Římané se Sabiny, jimž dívky uloupili. Děj ten zvěčněn jest na kolosálním obraze v museu Capitolinském, a to zcela věrně — právě v tom okamžiku, jak mladí Římané krásné dívky si odnáší, za nimi otcové a matky rukama lomí a kamení a klacky po únosech hází — ale že by děvy ty plakaly anebo se nějak bránily, zdá se mi, že jsem opravdu neviděl. — Snad byly rády, že se dostanou bez věna a dlouhých ceremonií pod čepec. —

Zde v tom údolí — na úpatí Capitolu a Palatinu — bydleli jen pastýři, — také Romulus a **Renus** pásli zde a bydleli v primitivních jeskyních a skrýších skalních. Pak stalo se údolí úrodné střediskem nové obce, — sloužilo za tržiště, kam venkovský lid své plodiny na trh přivážel, byly tu později i krámy (tabernae veteres et novae), různí řemeslníci, později dokonce i zlatníci a peněžoměnci. Během doby stavěly se tu chrámy, curiae (radnice), pomníky, brány, pro triumfy na Capitol se ubírající, paláce, soudní tribunaly atd. a všechna ta nádhera jako pleva byla z povrchu zemského smetena a zbyly tu jen nepatrné trosky, z kterých a podle kterých učenci nyní hádají, jak asi vše tu původně vypadalo aneb vypadati mohlo. Bohužel neexistuje žádný zachovalý obraz, který by nám názorně bezpečnou představu všech těch budov, chrámů, basilik atd. před oči předvedl. Ostatně bylo by obtížné a snad i nemožné říci — tak vypadalo forum za doby Caesara,

tak za doby Nerona a pod., protože zvláště císařové neustále bořili a stavěli a v stavitelství jeden druhého předstihnouti se snažil.

Vzdor tomu na základě popisů klasiků římských a na základě objevených zbytků stavebních byly přesně zjištěny účely, ku kterým ruiny ty kdysi sloužily — takže dle toho domůšleti a představit si můžeme — jak to asi vše tu zařízeno bylo. — Nesmíme zapomenouti, že celé to údolí — forum — bylo na mnoho metrů zasypáno a že jen vrcholky starobylých bran ze země trčely a tedy země odvážeti se musela, aby se k základům chrámů, bran atd. dospělo.

Tak ku př. zjištěno bylo, že prostředkem fora vedla „svatá cesta“ (via sacra), o níž klasikové vypráví, že to bylo hlavní corso republiky římské i císařství. A kopáním přišlo se na tuto původní cestu, která byla dokonce pěkně vydlážděná. Po dnes jest dlažba ta dobře zachovalá, výtečně se po ní chodí. Zajisté bohatý Caesar i šlechtitný Augustus — tito velcí obnovitelé Říma starého — po ní kráčeli a lid se jim tu klaněl!

Zde v dlouhých togách a tunikách procházely se neb nošeny byly v nosítkách od četných otroků matrony římské, konsulové, aedilové, — zde kráčely vestalky, které lid uctivě pozdravoval a zdaleka jim se vyhýbal, a které i konsulové pozdraviti a jim z cesty jíti museli. Tady — po svaté cestě — ubírali se vítězové v triumfu, když na Capitol po schodech vystupovali, aby obětovali bohům za propůjčená vítězství.

Zde lid jásal a naslouchal ohnivým řečím Cice-
rona, zde v basilice Julia vedle svaté cesty zasedal
tribunál soudní atd.

Z basiliky „Julia“, ku které z via sacra po scho-
dech se přicházelo, — 105 metrů dlouhé a 48 m.
široké — kterou Caesar na místě pobořených starých
chrámů roku 54 před Kristem stavěti počal, kde soud
centenární zasedal a v jehož síních lid se shromaždo-
val a veřejným zasedáním soudu přítomen byl, zbyly
jen pahýly sloupů, které tu v třech řadách postaveny
byly!! Musel to býti skvostný justiční palác, jehož
nádheru jen jaksi domysleti si musíme.

Pod touto basilikou vedena jest starobylá „cloaca
maxima“ — praotec všech kanálů a vzor, jak ka-
nály stavěti se mají!

Vedle basiliky stál chrámek Castora a Po-
lyxe, z něhož jen 3 krásné sloupy koryntské zbyly.
Na severovýchodní straně fora stojí majestátně vítězná
brána Septima Severa, velmi dobře zachovalá.
Vystavena byla na pamět vítězství tohoto císaře nad
Párty a Araby roku 203 po Kristu, jest 23 metrů vy-
soká, 25 metrů široká a bývala nahoře vyzdobena ko-
vovým šestispřežením; na voze triumfálním stál Se-
verus věnčen bohyní vítězství.

Brána, která byla skoro celá rumem, popelem a
smetím zasypaná, má 3 oblouky, a nad prostředním
nejširším vchodem jest latinský nápis, který hlásá
slávu Císaře a jeho syna Caracally.

Bliže této vítězné brány stojí „rostra“ (veřejné
řečniště), které Caesar postaviti dal, odkudž plamenné

řeči do lidu vrhány byly; stojí rovněž na vyvýšeném podstavci. Bylo původně ozdobeno rohy z přídi lodí dobytých, sochami a pamětními deskami okrášlené. Musela to býti podívaná, když státníci římsí k lidu na forum shromážděnému mluvili a pochodně míru neb války mezi lid a národy vrhali. — Zde také pod Capitolem vítáni byli vítězové a do nebes vynášeny jich slavné skutky.

Zde také u řečniště vidíme kůželovitý zbytek pozlaceného sloupu „miliarium aureum“, u něhož se sbíhaly všechny říšské silnice a nedaleko odtud byl kůžel mramorem obložený — „umbilicus R'omae urbis“ — který prý byl aneb představoval středisko města i říše.

Zde také pod dřevěnnou zcela primitivní boudou ukazují domnělý hrob Romula; chtěli jsme to také viděti, ale museli jsme se pořádně sehnouti a přímo po čtyrech lézti, abychom se dostali do hloubky několika metrů pod zemí, kde starobylé nápisy a balvany ukazují a za hrob Romula vydávají; našly se tu popelnice a peníze z terracotty (aes rudis). Místo to pojmenovali „lapis niger“ (černý kámen), protože skutečně do čtverce plocha domnělého pohřebiště Romula jest z černé dlažby upravena, jak při svitu svíčky jsme rozeznati mohli. V pozdějších dobách stálo tu „comitium“, kde zasedal také senát, ale po tomto světovém parlamentu nezbyly ani základy, protože se zde neustále přestavovalo a vše od základu měnilo, a jen klassikové římsí památku jeho nám zanechali.

Však s prohlídkou fora nejsme u konce, na jeho prostranství — poměrně velmi malém — jsou ještě jiné památnosti, o nichž jsme se v lavicích gymnasia až do omrzení na z paměť učiti museli.

Tak hned vedle svaté cesty vidíme zbytky zdíva kulatého; — učenci zjistili a rozhodli, že tu stával chrámeček bohyně „Vesty“, ochránkyně vody a ohně; a byl založen již od krále Numy Popilia. Zde Vestálky, které tu v sousedním paláci bydlely, musely udržovati ve dne v noci posvátný oheň a chodily do blízké studánky Egerie pro vodu, kterou pak posvátné nádoby chrámové myly, pro blaho národa bohyni své oběti přinášely a ošetřovaly posvátné paládium, dřevěnou sochu bohyně Minervy, — kteroužto sochu prý Aeneas z Troje do Itálie přivezl.

Úřad vestálky nebyl snadný; nejvyšší kněz — pontifex maximus — pod jehož dohledem stály, vybíral si z dívek od rodičů nabízených ty nejhezčí a nejkrásnější; musely 6 rok překročiti a 10letí ještě nedosáhly; celkem jich bylo 20 a byly voleny v comitiích.

Dívka, která tu byla zvolena, byla odňata z pravomoci otcovské, slavně inaugurována, do chrámu Vesty uvedena, zde ostříhána a oděna v dlouhou bílou „stolu“; přes hlavu na temeni ovinutou dána byla jí bílá plachetka. Tak aspoň na penězích římských vestálka jest vyobrazena.

Služba vestálky trvala po 30 let, — prvních 10 let se učila, druhých 10 let služby konala a v třetím desetiletí jiné vyučovala; po 30 létech mohla z řádu vy-

stoupiti, což prý se ale zřídka kdy stalo — patrně měly tu dobré bydlo. —

Za to Vestálky požívaly od lidu i státu počty veliké; mohly jménem svým volně nakládati — což jiné ženy římské nesměly, any ve všem podléhaly moci mužů. Neskládaly před soudem přísahy — jejich slovo platilo. Kdo ji pohaněl, byl k smrti odsouzen. Každý povinen byl jí úctu prokazovati a sami konsulové museli jí z cesty ustoupiti; proto aby byla vestálka všetečnosti zbavena, kráčel před ní lictor“ (policejní dozorce) a z daleka volal na lid, aby se vyhnul a potkala-li náhodou zločince k smrti odsouzeného a vedeného, byl na místě propuštěn. —

Avšak běda té Vestalce, která nechala oheň v chrámu vyhasnouti — tu byla i tělesně trestána; nejkrutější ale trest ji stihl, jestli porušila slib čistoty; pak byla bez milosrdenství vyvedena za bránu a tam „na poli zločinném“ za živa v hrobce zazděna. Byl to tedy přísný řád, jenž ani u našich jeptišek nejpřísnějšího řádu zaveden není. —

Jak již uvedeno, bydlely Vestálky u chrámu bohyně Vesty ve zvláštním paláci, z kterého zbyly jen holé cihlové zdi, — po mramoru ani památky; vidíme tu celou řadu malých kobek, úzkých chodeb a výklenků z drobných, dobře vypálených cihel — ty jsou tvrdší, než-li kámen, ačkoliv déšť, mráz, slunce, vítr stále na nich hlodají, takže časem také se rozpadnou; — celek, v přízemí i poschodích, poskytuje velmi smutný pohled, uvážíme-li, že zde sídlo měly nejkrásnější dámy

římské, výkvět rodin patricijských, které po 30 let tu se zdržovali a přísnou klausuru udržovali musely, začaž ovšem počty neobyčejné na ulici, v chrámech, divadlech, cirkusech atd. požívaly.

Palác Vestálek byl dvoupatrový, vše lesklo se zlatem a mramorem — uvnitř i zevnitř; — atrium bylo 70 metrů dlouhé a 20 m široké, kolem dokola byl „porticus“ — sloupovi — kde stály sochy vrchních Vestálek. V přízemí byly prostory pro domácí hospodářství, kuchyně, sklepy, byty služebnic, — v hořejších patrech sídlily kněžky a na vyvýšeném místě byla společná jídelna (tablinum). —

Hned naproti paláci tomu — přes via sacra — bylo obydlí pontifika maxima, nazvané „domus publica“ (dům veřejný). Zde naposled bydlel Julius Caesar; — Augustus, aby zahladil stopy na mocnou republiku, přeložil z forum — z tohoto domu — své sídlo na Palatin a věnoval dům ten Vestálkám, které jej v jeden celek se svým palácem sloučily.

Zde také v sousedství na severní straně byla „regia“, úřední sídlo Pontifika, nejvyššího kněze obětního: na protější straně zdi regie byly „fasti consulares“, t. j. seznamy nejvyšších úředníků a všech triumfů až do doby Augusta. — Dle úsudku věhlasného archeologa profesora Bonni bylo tu v podzemí jakési tabernaculum, kde se chovalo kopí Marsovo a viselo 12 posvátných štítků: jestli štítky ty na sebe floukly, znamenalo to neštěstí pro stát. Tu také chovalo se posvátné náčiní obětní, vyhlášky úřední, důležité listiny státní, rozdělení času (calendář).

Augustus chtěje význam i této budovy obmeziti, aby lid na republikánská zařízení si odvykl, přeložil úřední sídlo pontifika také na Palatin a postavil si na jižním konci fora, hned vedle regie vítězný oblouk na památku svého vítězství u Actia r. 31 před Kr.; ale papež Pavel IV. oplatil mu ničení významu památek z doby republiky pocházejících, a nechal vítězný ten oblouk se zemí srovnati, takže dnes jen základní zdivo z vítězného toho oblouku zbylo.

Augustus vystavěl také zde na blízku nový chrám „božského Julia“; počal jej stavěti 2 léta po smrti Julia Caesara, který byl jeho strýcem, r. 42 a dokončil jej 18. srpna r. 29 a dal jej vysvětit současně se svým vítězným obloukem.

Na západní straně tohoto také sbořeného chrámu ukazuje se základní zdivo pro sloup, jako památné místo, kde mrtvola Julia Caesara 19. března roku 44 před Kr. byla upálena; zde také Marcus Antonius nad mrtvolou jeho měl světoznámou pohřební řeč a Augustus dal zde zříditi novou řečnickou tribunu, kterou okrášlil zobáky (rostra) z bitvy u Actia nakořistěných egyptských lodí a dovolil, aby jen při výjimečně zvláštních slavnostech zde se řečnilo.

V blízkosti stály tu v řadě čestné sloupy, které Diokletian o vlast zasloužilým mužům postaviti dal a zbylo ze sloupů těch jen zdivo základní. Za via sacra na straně západní stál chrám Faustiny, manželky Antonia Pia, — dosud zachovalo se z předsíně chrámové 10 skvostných mramorových, 17 metrů vysokých sloupů.

V sousedství tohoto chrámu jest nejstarší pohřebiště římské — sepulcretum — ze 7. neb 8. stol. před Kristem, kde nákladem státním pod dohledem archeologů se kopá. Jelikož jsme si forum v neděli prohlíželi, nepracovalo se tu. Stály tu lokomobily, pumpy, kterými voda ze základů se pumpuje a do písku a trávy na forum vypouští. V hloubce několika metrů jest zde nahromaděno bahno — patrně z vody Tiberu — která až sem pronikla. Cenných předmětů málo se tu nalezne — a ty které se tu najdou — odváží se do musea vedle forum postaveného.

Moje pani zvedla tu z hromady různých střepů kus hrdla s uchem hliněné amfory (džbánu) a uctivě do taštičky uschovala; — přinesli jsme si to domů a chováme v patričné pietě jako památku na Řím. Já bych se pro to nebyl shýbl; zde povalují se jako v lomě kusy přeražených korintských a jonických sloupů, různé ozdoby z domů, chrámů, které by paláce našich velmožů krásiti mohly. —

Vedle pohřebiště stojí kostel Cosmmy a Damiana, povstalý z chrámu Romula a dále hned obdivujeme kolosa z cihel postaveného, „basiliku Konstantina“; tři obrovská okna z oblouku šklebí se tu na forum — příšerný to dojem. —

Jihozápadní stranu fora zaujímá vrch Palatin, kde od pradávných dob byla jakási villová čtvrť boháčů římských; zde měli domy Catilina, Cicero, Clodius a jiní. Od doby Augusta bydleli zde císařové. Nero postavil zde pověstný „zlatý dům“ po požáru Říma r.

64. po Kr. Přímo báječné, neuvěřitelné věci o paláci tom se vypravují; před ním stála 36 metrů vysoká socha z kovu a byla pozlacená; představovala tyrana jako boha slunce s nymbem paprsků slunečních kolem hlavy. Po paláci tom není ani stopy; po smrti Nero-nově byla socha jeho postavena před vchodem do Co-losea na západní straně; dnes je tam jen základní zdivo sochy té.

Na Palatinu sídli mimo Augusta Tiberius, Caligula, Claudiris, Flaviové, Comodus a Septimius Severus — později i Odoaker, Theodorich a jiní. Ale všechny ty jejich pyšné zámky zanikly; zbyl tu jen domek Livie, chodba Caliguly, kde byl zavražděn, tablinum a la-rium (jídlna a síň božstva) v domě Augusta. O-statní nestojí za zmínku — chodí se tu kolem haldy cihel, kamenů, smetí, a všelijakého rumu jako v nějaké rozkopané opuštěné cihelně. —

Papeži Pavlu III. z rodu farneského zželelo se tohoto zpustlého pahrbku a chtěl jej dle plánu Mi-chelangelo proměnit v park, který by byl všemu lidu přístupným. Z části úmysl také provedl a odtud pochází nynější název „farneské zahrady“, které později připadly Burbonům, a ti, aby aspoň sochy ze zahrady zachránili, dali je odvést do musea v Neapoli.

Později koupil zahradu tu Napoleon za 114 milionů franků a dal zde kopati k vůli domnělým pokladům. Roku 1870 přešly zahrady ty na stát, jenž sám řídí odbornými znalci vykopávky a snaží se, aby zahrady, jakž takž již k vůli cizincům v dobrém stavu udržel.

Dříve než-li tuto severní část fora opustíme, prohlédneme si ještě vítěznou bránu císaře Tita, která uprostřed na forum na vyvýšeném místě stojí a kudy také via sacra vedena byla.

Tato vítězná brána, která podobně jako Septimia Severa skoro celá zasypaná byla, zřídil senát a lid římský (*senatus populusque romanus*) — jak hrdý stereotypní nápis na bráně hlásá — roku 81 po Kristu za Domitiana a to na památku vítězství Tita nad Židy a vyvrácení Jerusalema. Brána ta jest poměrně malá, úzká, má jen jeden oblouk, ale za to vnitřní stěny, jež jsou ozdobeny skvostnými, v pravdě uměleckými reliefy — škoda, že sem tam poškozenými. Jinak vítězná brána ta jest poměrně velmi dobře zachovalá. — Dlouho jsme tu postáli, ačkoli sluníčko nemilosrdně do nás prálo; ale kdož by odolal a neobdivoval, vida tu pomník přes 1841 let starý, práci dokonale uměleckou, které se podnes obdivuje kde kdo na světě. —

Světová musea v Londýně, Paříži, Berlíně mají jen kusé, sádrové odlitky této skulpturní starořímské práce a staví je ve svých vitrin na přední místo. Proto není divu, že jsme několikrát vítězný ten oblouk obešli a dlouho pod ním stáli a nemohli se nabažiti. Reliefy představují Tita na voze triumfálním, 6 koňmi taženém, a před ním kráčeji spoutáni synové Israele; jiný relief znázorňuje nám zajatce židovské, nesoucí nejdražocennější náčiní a klenoty z chrámu Jerusalemského — sedmiramenný svícen a zlatý stůl. — Z reliefů těch dobře poznati se může, jak legie římské byly oděné, jaké měly přilby, meče, kopy, odznaky, hudební nástroje,

jak byl triumfator oblečen, když na Capitol se ubíral, jaká oběť bohům se přinášela atd., atd. —

Z vítězného oblouku Tita jest velmi pěkný přehled celého severního forum; vyčnívá také na každé pohlednici, která forum představuje. — Neradi jsme tuto klassickou půdu, vlastně jen polovici forum opouštěli a šli zase po původní staré dlažbě, — kudy i Titus v triumfu zajisté jel a se všemi těmi zajatci a legiemi přes forum na Capitol se ubíral — kolem zbořeného chrámu Apollova a jiných budov, o jejich původu a účelnosti učenci podnes se hádají a dohodnutí nejsou.

Přišli jsme pak k jakési pyramidě z cihel — dobře zachovalé — která dle bezpečných zpráv byla původně drahým mramorem obložena a byla ozdobou basinu — vodní nádržky — zřízené Domitianem císařem; jest to tak zvaná „meta sudans“, vodotrysk — z kterého cínovými rourami voda do výšky se hnala a k ozdobě tak fora sloužila. Až sem sahaly pověstné zahrady Neronovy, kde se leskla hladina umělého jezera, obklopeného hájem zelených stromů a keřů.

Odtud jen několik kroků zvedá se na straně východní ohromná kulatá stavba „Colosseum“, největší to budova starého císařského Říma; je z kvádrů, železnými pruty semknutá, zevnitř i uvnitř rozežraná, stavba omšená, příšerná, jak obrovská lebka, která tu své zuby na cizince cení. Vespasian ji vystavěl ku hrám gladiatorským a ku štvání divoké zvěře a Titus r. 80 dokončil, použiv ku stavbě 60.000 do zajetí přivlečených židů z Palestýny.

Po rodu obou těchto císařů z rodu Flaviůva nazvána budova ta „amphitheatrum flavium“ a teprve když kolosální socha Neronova sem před amfiteatr přenesena byla, lid pojmenoval ji „Colosseum“. — Na oslavu otevření prováděly se hry a zápasy, při nichž 5000 bestii ze všech končin světa sehnaných za oběť padlo. —

Však komu by z inteligentů nebyla historie a význam Colosea známý? Proto není s podivením, že jsme sem s pocitem hrůzy do chladných jeho zdí vstoupili, — přímo zimní chlad nás ovanul. Venku hrálo slunce, jistě 20° R — a zde v těch arkádách a přizemních chodbách mráz do údů vjel, takže jsme si svrchníky na pomoc přibrali; zdívo jest tak massivní, že slunce nemůže je prohráti. Snad také, že je zde mnoho nevinné prolité krve lidské i zvířecí. Teklo zde tolik krve, že by se sem ani nevešla. —

Žasli jsme již z venčí nad obludou tou — což teprve uvnitř. — Sem hrnul se lid 80 oblouky, pro císaře a jeho dvůr byl zvláštní vchod od východní strany — zde bylo místo pro 50.000 diváků. Ti všichni mohli pohodlně sedět na sedadlech z mramoru a žuly. Zde odehrály se nejkrvavější scény, a kdyby nebyly historicky prokázány — nevěřili bychom, že se skutečně prováděly. Zde zápasiti museli národové ze všech končin do Říma zavlčení. — Vycvičení gladiatoři jeden druhého — ba v celých houfech hromadně ubíjeli a to nejen na suchu, nýbrž i na vodě, neboť zde byly podzemní kanály, kterými voda do areny se hnala a arenu v jezero proměnila (na *machiae*). Dosud kanály ty,

jakož i klece, kde zvíř divoká pro zápasy chována byla, spatřiti lze.

Také dobře rozeznati lze, kde byly lože císařská, kde seděli senatorové, konsulové, prefekti z provincií, vyslanectva, panny Vestálské, tribunal atd. — Ti všichni na divadlo to s rozkoší patřili, potěšení a rozkoš z toho zabijeni měli. —

Nejlépe zachovaná část na severovýchodní straně, směrem k Esquilinu — má 4 patra, z nichž každé jiným sloupovým bylo opatřeno; ve třech prvních patrech byly arkády a ve výklenkách sochy. Dle dohadu stála stavba 12 milionů římských tolarů a dnešní zbylý materiál má dle úsudků stavitelů cenu přes 8 milionů franků. —

Někteří cizinci vcházi do Colosum rádi při měsíčku neb s pochodněmi, aby dojem byl ještě mocnější, ale my, natrhavše si několik červených kvítků, které tu ve zdívu sem tam rostou a na nás smutně pohlížely, s bolesti opouštěli jsme jeviště hrůzy, kde tisíce křesťanů i jiných nevinných obětí pro kratochvili lidskou bylo obětováno.

Ta červená něžná kvítka — jsou snad proto tak červená, že vyrostla z krvavé půdy; dali jsme si je do průvodce, do knihy — a podnes je také jako památku na Coloseum chováme. —

V duchu představovali jsme si, jak tu před 1840 lety asi živo bylo, když liktorové na ulicích římských a zvláštní poslové v provinciích oznamovali, že toho a toho dne v určitou hodinu zápasy odbývati se budou. —

Lid volaje „panem ed circenses“ — chléb a zábavy — musel býti udržován nejrafinovanějším způsobem při dobré mysli — aby se nebouřil; — proto každý vládce římský — ať si to byla republika či caesarové — přímo o závod snažili se, aby se lidu zalíbili a proto vymýšleli takové hry a zápasy, kterým rovno nebylo; zápasy a hry takové trvaly třeba několik měsíců a krev tu tekla jako v řečišti voda. —

Pak se nedivme, že když křesťanství po roce nabývalo povahy státního náboženství, lid zdivo Colosea rozmetati a do všech koutů světa zanésti hodlal; proto odtud bráno stavivo ku mnohým nynějším palácům římským. I palác Benátský, kde sídlo má náš vyslanec u dvora papežského, povstal z kvádrů Colosea. —

Colosseum náleží nyní státu, který je nechává na pospas větrům, slunci, dešti i mrazům, nemaje miliony na zachování této imponantní, hrozné stavby potomstvu na věčnou paměť, jako pomníku, který nejvýmluvnější svědectví vydává o zhýralosti a úpadku Říma tehdejšího. —

Na jižní hranici fora stojí osamotě třetí dosud zachovalá něžná brána a sice císaře Konstantina — má 3 veliké oblouky — reliefy a latinské nápisy, kterými do nebes vynáší se sláva Konstantinova. —

Tim byli jsme s prohlídkou fora hotovi a hotovili se k odchodu z toho velkého rumiště, kam kdysi s pýchou vstupoval civis romanus, odkud roznášeny rozkazy do provincií, odkud vycházely legie římské do boje a v triumfu po svaté cestě se vracely. Smutně jsme vstu-

povali do tohoto zákoutí římského a smutně je zase opouštěli.

Je pravda, zemětřesení, požáry, zvláště za Nerona, krutě zde řádily a není divu, že zde ve středověku i vápenné pece stály, aby z mramoru vápno se pánilo. Ale ještě více řádila tu zloba lidská. Nebylo snad národa, který by tu nebyl řádil a ničil — porobení kdysi národově krutě se mstili na Řimu — i křesťanství nezůstalo za jinými pozadu a co s pravým nadšením bylo zbudováno, to bořeno a napořád káceno, takže kdysi přeslavné forum bylo zničeno — „campus vacino“, kde voli venkovanů na hubené trávě pásti se mohli. —

Zmizelo z povrchu země forum — vybledla sláva a není naděje, že by z popele a rumu mohlo zde vzkříšení nastati. — Vláda italská nemá k tomu prostředky — její finance nejsou s to, aby mohly aspoň nejpamátnější budovy obnoviti. Je pravda, že pod vedením učených mužů, odborníků na slovo vzatých (k. p. Bonni) se tu kopá a přehrabuje, ale to vše jsou jen pouhé pokusy!

Sem měli by se žáci našich středních škol i university na studium vysílati, aby se jim názorně vštípilo v paměť, o čem z klasiků římských se jim přednáší. Stipendia státní byla by tu věru na místě. —

A také myslím, že bylo by radno, aby i naši páni professoři — filologové a historikové — do Říma dojížděli a tam studia kořali; sami i žáci měli by z toho prospěch. —

Po prohlídce fora vyhledali jsme si drožku, která nás z tohoto smutného jeviště k Lateránu přes Esquilin dovézti měla. A nebylo potřebí dlouho volati, neb schá-

něti se po příležitosti. Dohodli jsme se s drožkářem o ceně jízdy a jeli, nebo kdyby cizinec smlouvu neuzavřel, musel by draho povoz zaplatit.

Najednou — kde se vzal tu se vzal — vidíme z povozu, jak kluk asi 10letý vedle povozu po zemi kotrmelce metá, po rukou chodí, jako by při tom s koňmi přímo o závod zápasil; občas také běžel, natahoval ruce, žebal. Věděli jsme, že tyto akrobatické kousky provádí tu mládež virtuosně a proto nechali jsme hodnou chvíli kluka vedle povozu kozelce přemetati. Drožkáři jsou již na takové výstupy snad připraveni, nebo nepozorovali jsme, že by byl náš kočí koně popohnal nebo nezbedu bičem odehnal, aby snad ještě pod kola se nedostal. Nezbylo nic jiného, nežli abychom se mladému komediantovi, který nás svými akrobatickými kousky znamenitě pobavil, patřičně odměnili — pak teprve drožkář svou kobyly bičem do klusu popohnal. Takovéto uličnické extravagance marně bychom v jiných velkých zcivilisovaných městech hledali; u nás by takového mladého „Sokolíka“ policie sebrala, kdyby vedle povozu, tramvaje, na veřejné ulici po rukou chodil a kotrmelce dělal. —

Ale zde si toho nikdo ani nevšimne, po ramenu spravedlnosti nikde ani stopy — a i kdyby tu policista stál, jistě by nezakročil. Zde jsou na to zvyklí a možno, že někde za rohem čeká matka nebo otec na „příjem“ tohoto nadějného synka.

Jiný, jaksi jemnější způsob žebrání dětí římských jest, že cizinci z nenadání, neočekávaně květiny do ru-

kou vtisknou neb na kabát přišpendlí. Když jsme na náměstí St. Marie Maggiore vystoupili, přiběhlo k nám malé, asi 8leté děvčátko a podalo malou kytičku z růží a resedy, co zatím matka léto malé kvělinářky od protějšího rohu domu s malým dítětem na rukou se dívala, jak se její dcerušce přepadení naše vyplatí. Několika centisimy rádi jsme se vykoupili, začož dítě i matka z daleka hlasitě děkovaly. Ze u dveří chrámových jsou mládí i staří žebráci — a to často v houfech, jak i u nás v Čechách vidíme — nepotřebují ani přepisovati. Ale všech ten pouliční život chudého lidu potvrzuje, že musí tu býti nouze veliká. —

Byli jsme v těchto končinách — pod vrchem Esquilinu — na blízku kostela „Sv. Petr v okovech“, kde dle popisu všech cestovatelů nalézají se pověstná socha „Mojžíš“, poslední to dílo velmistra Michelangela, a proto jsme zajeli ke kostelu tomu. Museli jsme po schodech stoupati a vešli na dvůr, kde jest vysoká škola technická. Mladý kněz — nevím již jakého řádu — uvedl nás do kostela a vedl k oltáři, na kterém jest schránka, v níž dle tradice chovají se železné okovy, kterými byl Petr v pověstném klassickém vězení Mamertinském okován. — Jsou to slabé, železné kroužky a podle nich vyhotovují zlatníci a stříbrníci římské rozmanité přívěšky pro pány k hodinkám. —

Na pravé straně hlavního oltáře stojí zmíněná socha — jest to pověstný Mojžíš, z mramoru kararského. Mojžíš má přísný vzhled — jest na národ israelský jaksi rozhněván a hladí si báječně dlouhý vous. Činí dojem imposantnosti a má mezi sochaři světové jméno.

Na blízku na slušném malém náměstí stojí chrám St. Maria Maggiore, již roku 332 postavený; jest to nádherná svatyně, kterou podpírá 40 mramorových sloupů; před chrámem pak stojí 19 metrů vysoký, silný sloup z bývalé basiliky Konstantina na forum. — Škoda, že sloupy ty se nezachovaly všechny! —

A ještě jeden památný chrám stojí tu v těchto končinách, který za zmínku stojí a který jsme též navštívili, — jest to pověstný „Laterán“, po chrámu sv. Petra nejpamátnější. Elektrická dráha brzy nás tam — jaksi za město, na pahrbek Celius dopravila. Leží Laterán již u samých hradeb na hranicích starého Říma. Vypadá to tu v okolí Lateránu, jako na vesnici — samá neurovananá půda, zahrady, pole, sem tam nějaké staré zbořeniště — mrtvo je tu. Za doby republiky a císařů bylo zde živo, vše zastaveno a obydleno, teď je tu klid přímo klášterní — zdá se mi, jako by tu bydleli jen sami špitálníci — vypadá to jako na Pohořelci.

Když jsme sem přijeli, nebylo před Lateránem živé duše na náměstí — jen chudá žena s bílou plachetkou na hlavě a žena s 2 dětmi — které zase kytku nabízely — představovaly lid.

A přece náměstí a okolí jest tak proslavené a památné, že zajisté žádný cizinec neopomene tuto zastrčenou část Říma navštíviti, — neboť odtud Konstantin Řím pohanský počal na víru křesťanskou obracet — zde také první basiliku křesťanskou postavil a zde právě bylo první a původní sídlo biskupa římského. —

Na náměstí lateránském stojí největší a nejvyšší

římský obelisk — 47 m vysoký. Konstantin dal jej z Heliopolis do Říma dopravit. Jest samými hieroglyfy popsán; stál původně v „circus maximus“ — z něhož také ani kloudná stopa nezbyla — a papež Sixtus VI. dal sloup r. 1587 z circusu převést a postavit. — Na východní straně náměstí jsou dobře zachovalé zbytky z vodovodu Neronova; jsou to vysoké zdi — ve výšce jednopatrového domu — z červených cihel a dosud jsou tu zachovány cínové roury, kterými z hor Albánských dobrá pitná voda do této části města přiváděna byla. 26.

Před hlavním portálem lateránské basiliky jest rozkošná vyhlídka za hradby Aurelianské do roviny úrodné Campagne — k porta Maggiore, která původně byla také jen obloukem, přes nějž veden byl viadukt Claudiův; v blízkosti chrámu jest jiná brána — St. Jovani — kudy vede stará silnice via Appia do Capue a Neapole. —

Vstupujeme hlavní branou do chrámu, který nad vchodem nese hrdý nápis: „Omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput“ — t. j. „Všech města i světa chrámů matka a hlava“. — Facada chrámová, 60 metrů široká s hlubokou předsíní a loggií, na níž vede 5 schodů, jest krásná, mohutnými sochami vyzdobená; hlavní dveře jsou bronzové s prastarými reliefy — v předsíní jest socha Konstantina, která původně v jeho lázních stála. Vůbec vše, co zde vidíme, má původ svůj v zbožnosti Konstantina a Heleny.

Chrást přes 100 m. dlouhý, má 5 lodí — střední strop, jak to při basilikách bývá, jest plochý, bohatě

pozlacenými kasetami od Michalangelo vyzdobený. Prostřední loď spočívá na 12 silných sloupech, v jichž výklenkách jest 12 obrovských soch apoštolů. Celek podobá se ve vnitřním zařízení chrámu sv. Petra. — Zde chovají se na oltáři mnohé památnosti, jichž pravost však nelze historicky dokázati; v příční lodi chová se prapor krále Jana Sobieského, který při obléhání Vídně r. 1683 nešen byl nad polským rekem.

Když jsme si basiliku a její poboční kaple (Corsini a Torlonia) prohlíželi, nebylo tu takřka ani jedné duše, jen několik nás cizinců s Baedekry a jinými průvodci v ruce rušili jsme ticho basiliky, co zatím v choru sbor kanovníků odříkával monotonně své odpolední nešpory. Obešli jsme si celý chrám — nahlédli také do některých hrobek papežských, a vyšli ven na náměstí lateranské; zde jest palác papežský, který dle zákona garančního z roku 1870 náleží s chrámem papeži. Zde také původně papežové bydleli a teprve po návratu z Avignonu do Vatikánu se odstěhovali.

V paláci samém jsou bohaté sbírky obrazů, antických skulptur, soch, mincí, různé památky z katakomb atd. —

Naproti paláci jest proslulé Battisterium, nejstarší a původně také jediná křtitelnice římská, kde dle legendy také Konstantin byl pokřtěn. Památná nato křtitelnice jest ve zvláštním pavilonu postavena; kopuli její nese 8 antických, porfýrových, červených sloupů; ve prostředku stojí obrovská křtitelnice ze zeleného basaltu — a byla to patrně lázeňská nádržka; má pozlacené, bronzové, drahocenné viko. —

Po obou stranách jsou 2 oratoře (kaple) Jana Křtitele a Jana Evangelisty roku 461 postavené; vedou k nim bronzové dvěře, které mají tu zvláštnost, že při otvírání a zavírání vydávají — vyluzují zvonivý hlas — jsou tedy jaksi musikální — a kastelán, který nás prováděl a na tu zvláštnost upozorňoval — neustále sem tam dveřmi pohyboval, abychom se o pravdivosti té musiky přesvědčili, ale museli jsme mu dobře za tuto hudební produkci zaplatiti. —

Zde byli jsme náhodou nepovolanými svědky křtu mladého Taliánka, kterého bába na rukou nesla a pak do rukou mladé Talianky, patrně kmotry, vložila, když výkon křestní od kněze vykonati se měl. Ale kluk řval, jako kdyby ho někdo na vidličky nabíral a nebyl k upokojení — sama kmotra i netrpělivý už kněz na mladého nezbedu se zlobili. Také kostelník přestal těmi dveřmi šoupati — bylo to trochu pronikavé duetto. —

Za „battisteriem“ stojí úhledný pomník, který roku 1904 postaven byl od dělníků předešlému papeži Lvovi XIII., jenž tu také v chrámu luteránském odpočívá. — Z místa, kde pomník jeho stojí, jest pěkná vyhlídka do zahrad a soukromých parků, do okolních nemocnic, klášterů, sanatorií, k čemuž tiché toto okolí výborně se hodí. Zde není žádný obchod ani průmysl, zde je naprostý klid, jako bývá kolem veřejných nemocnic a humanitních ústavů. —

Na zpáteční cestě kolem kostela sv. Klimenta, kde odpočívá sv. Cyril, apoštol Slovanů, kde nákladem Maecenáše biskupa Strossmaira pořizeny byly malby ze ži-

vota našich slovanských apoštolů — prohlédli jsme si ještě „náměstí Trajanovo“, které hraničí s náměstím benátským. —

„Forum Trajani“ bylo také během století celé zasypano, ale ve středověku přece zase část odkopali, aby sloup Trajanův bylo dobře vidět. Jest to vítězný sloup císaře Trajana, podobný sloupu Marca Aurelia na piazza Colonna. Jest 43 metrů vysoký, s výbornými reliefy, které znázorňují válku a vítězství Trajana, jenž jak známo i s Daky (nynějším Rumunskem) války vedl a Dunaj překročil.

Pod sloupem jeho byla nalezena zlatá urna s popelem tohoto velikého císaře. Lid — podle tradic — o této zlaté urně věděl a proto při odkrývání náměstí toho podkopal i základy sloupu, hledaje urnu se zlatem. Když pak roku 1906 odkryla se i základna sloupu, našel se tu jen v hloubce asi 2'25 m prázdný výklenek, který ovšem byl ihned pevným zdívkem zazděn, aby stabilita sloupu neutrpěla; zlato zmizelo — našlo se jen 15 lidských koster.

Papež Sixtus V. dal roku 1587 sochu Trajanovu snést a kázal tam na místo Trajana postavit sochu Petra. A tak tyto dva hlavní apoštolové mají tu v Římě své dva zvláštní sloupy — jako dědictví po 2 velkých císařích. —

Na náměstí měl také Trajan svůj vlastní chrám — ale i ten byl zbořen a na místo něho jsou tu 2 kostely s velkými kopulemi. —

Kolem sloupu Trajana trčí tu ze země jen pahýly

bývalých sloupů z chrámu Trajana, jako když v pasece pokácí se jedle do řádku vysazené a vyrostlé a zbydou jen pařezy asi 1 metr nad zemí vyčnívající. Škoda té antické nádhery! Ani se neví, zda-li chrám vzal za své zemětřesením, požárem, či zlobou lidskou.

V těch úzkých ulicích římských horko nemilosrdně na nás účinkovalo, — neboť v ulicích zdejších není žádných stromů, které by stín poskytovaly — zde uvnitř města není ani jediný park — jen za hradbami a pak na Palatinu jsou veřejné sady. V novější době vysázeli stromky v ulici „via Nazionale“, která jediná jest široká a snese stromořadí. Tím, že tu v té spoustě 3—4 patro-
vých domů není žádná zeleň — není květů; vypadají a jsou také ulice zcela jednoduché, neposkytují rozmanitosti a veselý vzhled, dusno a horko tu bývá a boháči již v dubnu stěhují se do hor nebo k moři. —

Proto pranic jsem se nepodivil, když moje paní projevila chuť „na zmrzlinu“ — kterou si opravdu zaslou-
žila — neboť po celý den statečně si vedla a únavu na jevo nedávala. Šli jsme tedy do blízké kavárny na piazza Venezia — zrovna naproti paláci, kde bydlí vy-
slanec rakouský, u dvora papežského ověřený. Do té elegantní kavárny také cizinci rádi zapadají. —

Leží jaksi uprostřed všeho ruchu, kde tramvaje z celého města se sbíhají — odkudž tedy na všechny strany snadno se dostatí lze. Uvnitř kavárny bylo dusno, proto zůstali jsme před kavárnou v „přinešené“ letní zahradě, jakou vidíme v Praze na chodnicích na náměstí Václavském. Oleandry, palmy, břečťany, tvoří tu nezbyt-

nou „štafáž“ — nad ně rozepne se plátno a stan je hotový.

Ale v kavárně takové pravý Italian dlouho seděti nevydrží — leda že by bylo deštivo, sychravo; — on nejraději ven před kavárnu, daleko do náměstí, pokud to jen frekvence, jízda dovoluje, takže tu lid veřejně na ulici aneb náměstí beseduje a vše, co kolem něho se mihne, bedlivě pozoruje.

Před takovými kavárnami bývá milé posezení — bývá tu rušno a živo, scenerie neustále se mění jak v kaleidoskopu — zvláště, když hudba tu hraje; pak také objeví se houfně na corsu štihlí, slíční synové Marsovi a krásli veřejné promenády. V kavárně naší bylo možno obdržeti vino, pivo i limonády, — proto byl nám předložen jídelní lístek na vybranou; my vybrali se „gelatti“ — zmrzlinu a ochotný „il camerario“ (sklepník) v dosti plynné němčině poradil nám, abychom si dali zmrzlinu „sicilskou“ — ta že je nejlepší ze všech. Rozumí se samo sebou, že jsme téhle moudré rady s povděkem se ujali a nechybili jsme; přinesli nám každěmu porci, že by v Praze „u Stuciků“ z ní 3 porce udělali, — chutnala znamenitě. I vojin, který tu vedle se svou venkovskou matkou seděl, pochutnával se na témže vydání.

Ale patrně v každé kavárně vyrábí se zmrzlina rozličně a jsem přesvědčen, že čím více na jih, tedy čím větší jest horko, tím lepší bývá i zmrzlina. V Benátkách byla dobrá, v Římě lepší, ale v Neapoli byla nejlepší. —

Také jsem přesvědčen, že jen vodou z ledu a ledovým cukrovím dá se ta žízeň ukojiti; — za to mi italský doutník pranic nechutnal, ačkoliv jsem snad zrovna ten nejlacinější druh si nevybral; zdejší doutníky, podobně jako ve Švýcarsku, nemají zrovna skvělou pověst, a s našimi konkurovati nemohou. Také možno že jsme tu předpojati, že zvyk tu rozhoduje a že naopak Italian zase našimi doutníky pohrdá — již z ohledů politických.

Rovněž není v kavárně italské spousta novin jako u nás — v tom ohledu kavárníci mnoho peněz za noviny ušetří — ty si musí každý dle svého gusta sám na ulici koupiti. Také za tu dobu, pokud jsme zde v kavárně byli a já talianský doutník nevykouřil — vystřídalo se tu nejméně 10 vyvolavačů různých novin a různých směrů, od papežských počínaje, až po revolucionářské. A vyvolávají ty noviny takovým stentorským hlasem, div že Vám uši nezašlehnou. Nad to byli jsme v pravém slova smyslu neustále oběhání prodavači různých potřebných i nepotřebných trefek, takže jsme nestačili vrtět hlavou a křičet „niente“ — nic! V tom jsme měli už velikou praxi. A prodavači ti jsou jako komáři — neodbytní — stále kolem Vás obletují a koupíte-li co, jste jistě napálen. V Římě a vůbec ve velkých městech italských nemusely by býti ani stálé krámy, protože se tu všechno dostane na ulici, v kavárně, před chrámem, v tramvaji atd., a čím jižněji jedete, tím více jsou dotěrnější, tím větší šibalové. Cizince poznávají na kolik honů a považují ho za vitanou kavku, kterou by rádi oškubali. —

Jsou zde také dlouhoprstáci, před kterými dlužno

z opatrnosti kabát zapínati, zvláště tam, kde je tlačnice a velká „sešlost“ lidu. —

Po odpočinku a příjemném ochlazení v kavárně vyšli jsme si na pohodlnou obvyklou „loudačku“ po ulicích; ledva jsme však na druhou stranu ulice přešli, upozorňoval nás jakýsi malý výrostek, že máme zaprášené boty a makavým pohybem ruky pobízel a zval nás, abychom šli k němu do jeho „atelieru“, na rohu ulice veřejně postaveného, tam že nám ty boty slušně vyleští! — Zase obchod! — Uposlechli jsme synáčka a následovali ho k jeho dílně, to jest k vyvýšené pohodlné lenošce, koži potažené, před kterou ležela na zemi dřevěná stolička; do té lenošky může si host sednouti a nohy s obuví zaprášenou neb pobláčenou na stoličku položit. —

Já zůstal státi a když procedura s botami na mně se odbyla, usedla moje pani do lenošky a operace znova započala Houf kluků — pravých uličníků římských — hodných štětce Rafaela, přihlížel k tomu, jak nám snad potomek Scipiona Africana cidí boty. A uměl to opravdu „nemeniě“ — jakživ jsem neměl tak krásně vyleštěné boty, jako v Římě, na rohu piazza di Venezia.

Musím ale přidati, že tihle cidíci bot používají při tom nejen kolikerého druhu kartáčů různých forem a tvrdostí štětin, nýbrž i flaneů či dokonce sameťů, kterými boty leští. A s jakou rychlostí a přímo elegantností tento veřejný cidíček si počínal, jest ku podivu. Vůbec při každé příležitosti pozorujeme na italské raci — že nejsou loudaví a nemotorní, že vše vykonávají mrštně,

hbitě, neodpočívají při práci, dokud by nebyla provedena. Ta čilost, agilnost, tedy pohyblivost a život, jest jejich charakteristickou známkou. I při chůzi to vidíme; jejich pochody vojenské jsou rychlejší, než-li u našeho vojska.

Když jsem před lety ve Veroně viděl bersagliery „maširovat“, zdálo se mi, že snad před někým utíkají, jak rychle si vykračovali. — I v obyčejném životě jde vše ráz na ráz. Hádky, pranice, vraždy, ty v minutě se krvavě odbývají. Ta moda, sahat v nepatrné hádce hned k noži, pochází právě z Itálie. Padne slovo, druhé ji vystřídá a už ruka jede do kapsy nebo do opasku, kde pro všechny případy jest skryto něco ostrého neb blýskavého. Takový malý „tulich“ jest oblíbenou hračkou škole odrostlých dětí a také dámy rády nosí v pouzdru dýjku. —

Ostatně u nás teď také přišly do módy malé „browningy“ a možno že i italské dýjky u nás zdomácní. — Rozumí se samo sebou, že když jsme měli elegantně vyleštěné boty, nemohli jsme jít spat, musili jsme té neočekávané okrasy trochu užítí a tak jsme k vůli botám vydali se do nejbližších živých ulic, kde tisíce lidu na večer se procházelo a život vlastně teprve na večer počínal — uvidíme, co nás zase potká nového. —

Šli jsme za „palác benátský“ a tu na levé straně vidíme, jak portál chrámu „il Je zu“ jest elektricky osvětlen a lid přímo houfně jak tam se hrne; patrně musí tu býti nějaká neobyčejná podívaná — pomysleli jsme si a proto bez rozpaku jsme vešli; jedna chudá

babička prokázala nám tu pozornost, že odhrnula červenou soukennou záclonu ze dveří chrámových a my vstoupili. Bylo tu při večerním nádherném osvětlení kázání; jakýsi věhlasný jezovita kázal a proto byl kostel zbožnými naplněn. Jest to pověstný chrám jezovitský, dle jehož vzoru všechny ostatní jezovitské kostely se stavěly. Zde také v levé příční lodi jest v bronzové a křišťalové rakvi uložen zakladatel řádu Jezovitů, Ignác z Lojolly. Stěny chrámu jsou samý mramor a zlatem se tu plýtvalo. —

Obecenstvo — většinou dámy — sedí na přinešených židličkách, které ve všech kostelích na hromadě leží a každý si své sedadlo — po případě k svému pohodlí, k odložení šatů, košíků, holí, deštníků a pod. třeba 2—3 židle přinese. V kostelích římských nejsou lavice na podlahu snad pevně postavené, jako v našich kaplích a kostelích bývá, — tam jsou židličky přenosné. —

Obecenstvo sedělo tu jako v koncertě s tváří proti kazateli obrácenou, jenž na levé straně na zvláštním prostranném podium, červeným sukнем potaženém, sem tam chodil, živě rukama rozkládal a silným, tenorním hlasem kázal. — Zde vůbec v Římě snad ani zvláštních kazatelen není, ani chrám sv. Petra nemá stálou vyvýšenou kazatelnu, jak ji v našich kostelích vidíme. Taková obmezená kazatelna v průměru sotva 1 metru v rozloze by takovému knězi ani nestačila. Italští knězi potřebují volnost, musí se pohybovat — zvláště v kostele velikém, jakým jest „il Jezu“, — aby mohl patřičně a s důrazem věřícím do duše mluvit. Takový kazatel

brzy hřímá a líčí živě peklo Dantovo, brzy zase tonem slabým vypravuje o slastech nebeských, brzy lid rozpláče, zase je udobří a rozveselí, což na tvářích posluchačů dobře se rozeznati dá. —

Kázání italská jsou tedy jaksi theatrální — vypočítaná na citlivost a snadno vznětlivou povahu italského lidu. Dámy pláčou, tu zase se usmívají a při tom pracují vějíři jako na promenádě nebo v divadle. —

Podobně viděl jsem v terstské kathedrále a v Benátkách, jak dojemnými a výmluvnými slovy kazatele byly dámy unášeny a i starší páni k slzám přímo doháněni. Italské kázání pěkně se poslouchá — jestli řeč jejich libozvučná, má hojnost samohlásek — a proto hodí se dobře ku řečnění i ku zpěvu v opeře i národní písni. Není lahodnější mluvy nad řeč italskou. Proto i staří spisovatelé a básníci římská lahodu své řeči vychvalovali a prosou i veršem do nebes všim právem vynášeli. —

Z kostela odebrali jsme se na „Corso Viktora Emanuela“ — kudy také elektrická tramvaj jede — unášeni proudem davu lidu, křivolakými uličkami, kde by snad ani náš široký vůz na stěhování nábytku neprojel — k hospici „del Anima“; chtěli jsme přece poznati budovu, kde naši krajané, bohoslovci, umělci atd. po čas svých studií bydlí a kde jsme také původně chtěli bydleti. Zde rádi krajané z Rakouska a Německa zůstávají a za mírný plat veškeré zaopatření požívají, — ale bohužel můj dopis — jak již jsem pověděl — nedošel adresáta. —

Po dlouhém sem tam chození našli jsme jej, — nad vchodem visi kulatá návěštní tabule a hlásá, že tu pravomoc vykonává Rakousko, pod jehož protektorát hospic náleží. Bohužel vše bylo zavřeno a vrátit nám nerozuměl anebo rozuměti nechtěl a tak jsme s nepořízenou odešli. — Z budov, které jsme tu viděli a v blízkosti jsou a zasluhují, abych o nich malou zmínku učinil — uvádím především „circo Agonale“ náměstí dokonale elyptické; zde stál cirkus Domitiana.

Zde jest nádherný chrám sv. Anežky a na náměstí 3 velké basiny od Berniniho; zvláště prostřední nádržka jest umělecké dílo, — jsou tu v prostřed Tritoni, najadky, nymfy též alegorické sochy řek Ganges, Dunaje, la Platta a Nilu — ale tato poslední socha zakrývá si obličej, aby prý neviděla těžkopádnou facadu kostela sv. Anežky. Z náměstí šli jsme kolem university k památnému P a n t h e o n u, jediné antické, úplně zachovalé budově z dob starořímských uvnitř Říma.

Pantheon — dle řeckého svého původního významu — znamená budovu pro všechny bohy; — vystavěl jej Maenius Agrippa r. 26. před Kristem, — má podobu rotundy, před kterou jest porticus s řadou žulových sloupů. Chrám byl bleskem zapálen, ale Hadrian jej zase znova postavil a z té doby zchoval se až na naše doby.

V průčelí před chrámem jest fontana s malým obeliskem z chrámu Iris. Do předsíně chrámu vchází se po širokých schodech, na nichž stojí žulové sloupy 4 metry v průměru a 12 m. vysoké — vše až na straně zá-

padni jest dobře zachováno. Nad chrámem zvedá se kopule ve výši asi 50 metrů a uvnitř jest osvětlen otvorem v klenbě v průměru 9 metrů; chrám nemá tedy žádných oken a jedině tímto otvorem padá sem světlo, ale i déšť, čímž ovšem trpí vnitřek, ačkoliv voda svedena jest sklonem v mosaikové podlaze do kanálu. Střecha byla z kovu — bronzu — a dal ji papež Urban VIII. r. 1632 snést a z ní vyhotoviti točité sloupy pro hlavní oltář sv. Petra; vše ve vnitřku bylo pozlaceno, ale Konstantin II. dal zlato do Cařihradu odvésti; nyní je střecha z olova. Sem byli také první mučedníci z katakomb přivezeni a pohřbeni.

Tato zachovalá stavba Pantheonu slouží podnes za vzor architektům — podle ní stavěl se i pařížský pantheon. Staří Římané byli věru výteční stavitelé a věčná škoda, že takovýchto vzácných památek nebylo více zachováno. Mimo Pantheon zachovala se ještě jedna neméně krásná památka stavitelství římského a to jest „chrámek Venuše“, který jsme poznali, když jsme později do basiliky sv. Pavla za Řím si vyjeli. —

Nyní slouží Pantheon římský za mausoleum pro rodinu královskou; uvnitř jest zcela jednoduchý, primitivní oltář, jaký v každém venkovském kostele vidíme. Žádná nádhera, žádný přepych, není tu ani obvyklá kupa židli, ani lampa, — není ji potřeby, — chrám hlavně slouží pro návštěvu cizinců a ti přicházejí jen ve dne. A když králové zemřou, také v noci se nepochovávají a tak není tu ani svíce obětní, ani věčná lampa — ta by se také do prostřed klenby nemohla zavěsiti, protože tam je díra 9 m široká. — A na oltáři jsou tuším jen

2 nebo nejvýše 4 svíčky a ty rozsvítí snad, jen když sem rodina královská vstupuje, aby tu pobožnost za zemřelé předky vykonala. Leží a odpočívají zde jen 2 králové a sice na pravé straně — jak hlásá pyšný nápis — Victor Emanuel „padre de la patria“ — otec vlasti — a na levé syn jeho král Humbert, zavražděný dýkou občana italského. Před pomníkem či náhrobkem Victora Emanuela jest na sametu vyložena velká kniha, do níž se každý zapsati může. Před hrobem Humbertovým ležela na zemi kupa zvadlých věnců a uprostřed velký věnec se stuhou položený královnou-vdovou Margeritou. —

Vedle hrobu toho jest ve zdi malá mramorová deska, která oznamuje, že tu leží „Rafael“; také král — ale nevládl žezlem, nýbrž štětcem a zasluhoval nad jiné, aby byl v pantheonu pochován. —

Když jsme odtud vycházeli a ještě jednou v předstíni to masivní koryntské sloupoví obdivovali, přihlásil se k nám mladý kněz — Moravan, — měl radost, že slyší zase český hovor. Vyprávěl nám, že byl ze své osady přímo od socialistů vyštván, takže se ze samého rozčilování až roznemohl. K radě lékařské musel se veškeré činnosti vzdáti a vyhledati si k zotavení jižní podnebí v Itálii; zde v Řimě je prohlídkou památností přímo zaujatý a proto mu čas zde ubíhá a na nemoc nervovou zapomíná.

Litovali jsme krajana, který těžkopádně mluvil, nesouvisle věty odřikával a zřejmě známky přestálé nemoci na sobě jevil. —

Cizinci — zvláště z venkova — zvyklému na široké vzdušné ulice, v těch římských nepravidelných uličkách valně se nelíbí; vše je tu v té části města, kde jsme právě chodili — jako rozházené, sem tam ledabylo postavené — o nějakém regulačním plánu této části starého Říma není ani památky, samý roh, ulice jedna do druhé přímo vráží; chodníky jsou tu také úzké a nemůžeme pro množství lidu volně chodit a mluvit — a proto zatoužili jsme zase po moderní ulici se širokými chodníky a to je, jak jsem již uvedl, via Nazionale, blíže Quirinalu. Tam jsme tedy zaměřili, když jsme z těch špinavých, nezdravých uliček — které na pražské ghetto upamatovaly — vyšli.

Via nazionale honosí se také vybranými budovami, které imponují; zde jest palác Aldobrandini s vysutými zahradami — banca nazionale, Grandhotel, akademie del bel arti atd.; paralelně s Via nazionale jde jiná, rovněž moderní nádherná třída „Via Ventì Settembre“ (20/9) na paměť dobytí Říma Garibaldim. Týž 20.9 870 vnikl se svými dobrovolníky branou „porta pia“ do Říma, kde vojsko papežské se vzdalo. Hned u brány jest palác vyslanectva anglického, dále palác ministerstva financí a války. Na rohu křižovatky s jednou ulicí jsou 4 malé fontány se sochami Tibery, Arno, věrnosti a síly, a na levé straně je palác královský — „Quirinál“ s rozsáhlým parkem, pod nímž vedena jest silnice tunelem pro tramvaje i pěší. —

Naproti Quirinalu jest ministerstvo zevnitřních záležitostí — Consulta — a na malém nepravidelném náměstí stojí antické sousoší „Dioskurové“, kteří

původně stávali u vchodu do lázni Konstantinových. Koně i jich krotitelé jsou v rozměrech obrovských — podle nich nazývá se také náměstí to „monte cavallo“.

Ku prohlídce Quirinalu musí býti povolení od dvorního ministerstva; nám stačil pohled na palác — a máme za to, že vnitřní komnaty krále italského nejsou asi skvostnější, než-li jaké jsme viděli ve hradě vídeňském neb v královském paláci v Berlíně.

Zde v měsících letních bydlívali papežové, protože poloha pahrbku Quirinalis jest velmi zdravá — vane tam vítr i vzduch z parků na Monte Fincio a ze zahrad okolních, blízkých paláců. Papeži Piu IX. nepodařilo se — ač o to prosil — aby zachoval pro sebe a nástupce palác Quirinálský; nová vláda potřebovala vhodný příbytek pro nového vládcu a určila právě Quirinal za sídlo královské a tak Vatikán a Quirinal pohlíželi na sebe — papež i král dobře na sebe vidí — ale přece spolu nemluví. —

Znova důrazně připomínám, že Řím chlubiti se nemůže veřejnými parky neb sady uvnitř města, zejména ta část města, kde leží Pantheon — tedy na bývalém poli Marsově — není žádného stromečku, ani zelené větvičky, ba ani za okny nejsou květiny; ty v Itálii vůbec za okny nikde nevidíme — ulice jsou tedy vesměs bez okrasy zelené, žluté neb červené barvy — a jestliže kde za okny hrnček s květinou se vyskytne, je to obyčejně mrzák, který se nezalívá, je opuštěný i od slunce a vzbuzuje útrpnost. —

Chce-li kdo z těch klikatých uliček do boží přírody se dostat — musí na Monte Pincio — nebo na Caelio

nebo Aventin anebo za bránu. Na Quirinale jsou ovšem četné parky, ale ty jsou soukromé, jsou uzavřeny a nejsou tedy všeobecně přístupnými. Uváží-li se, že do těch sotva 6 metrů širokých ulic málo vzduchu přijde, a že výpary z těch různých krámů a řemeslných dílen — které přímo z ulice jsou přístupny — také přímo do ulice vnikají — pak není divu, že tu jest nezdravo a že cizinci brzy ohlíží se po nějakém zeleném místě, kde by si v klidu a na zdravém vzduchu odpočinul.

I my také pospíchali za bránu, vsedli do tramvaje, jeli po pravém břehu Tiberu, kolem nové nádherné synagogy — kolem bývalého divadla Marcellova — ostrova Tiberu, ku bráně St. Paulo, kde stojí pyramida di Cestio. Brána St. Paulo jest stará brána „porta ostiensis“, odkud vedla silnice do Ostie k moři.

Zde jsme již jaksí na venkově, což pozorujeme i z toho, že jsou silnice samý prach, košaté stromy samý prach. Potkáváme celou řadu primitivních povozů s humpoláckými koly a dřevěnými nápravami — ty skřípou. Na vozech halda zeleniny, koše s melouny, broskvemi merunkami, sudy s vínem, pytle s obilím — zkrátka vezou tu proviant pro město. Nejvíce jsme se ale podívali tomu, jaké dříví se tu do Říma dováží. —

Je to chrastí — samá chamrať — u nás by z toho ani pometla nedělali; jsou to výhonky — pruty z keřů, hlavně z vinic; protože tu nejsou lesy, kácí se všechno napořád, co 1 nebo 2 metry na povrch země vyleze; jsou to zvadlé proutky z vína, bezinek, vrb nebo bříz. — Naše báby by na takovou chamrať ani do lesa s háčkem

nechodily, — náš čeledín by se za to styděl, kdyby měl do vozu takovými metlicemi obtěžkaného, koně zapřáhnouti — ani volák by to nevozil — na to stačí nůše, nejvýš trakař.

Vzpomínám tu na naše Krkonoše neb Šumavu, kde pařezy se ani nedobývají a uvažují o tom, co by asi říkali Římané našemu pralesu na Boubíně, kdyby viděli, jak na rozloze celého Říma leží jako na bojišti spousta obrů jedlových a smrkových. — Proto snad také v celé Itálii není snad ani jediné parní pily, leda na hranicích Švýcarska při jezerách Como neb Maggiore.

Zde není „dřevorubců“ — národ Podskaláků zde vyhynul před tisíci lety a sekera a pila jsou zde skoro neznámými nástroji. — Ty jejich proutky přeláme dítě o koleno.

Naše nešetrné služky by při tom chrástu ani kávu neuvařili — je to zkrátka „dříví“, které názvu dříví nezasluhuje a hodí se snad k výrobě párátek a násadek pro péra. — Neumím pověděti, zda-li zde je škola neb dokonce akademie lesní; — my jsme tu ani jediného zelenokabátníka — myslivce se zeleným kloboukem a chvostem z tetřívka nepoznali; pravý to opak Štýrska a Tyrol. — Za to ale jsou tu za branami velice úrodné vinice a zahrady pro zeleninu a ovoce — oboje výborně se tu daří a možno tu za laciný peníz výtečné ovoce, víno, melouny, pomeranče, fíky, artičoky, banány atd. obdržeti. Ale má to zase svůj háček. —

Rádi byste okusili hrozny vína — a všeho druhu vzácné ovoce — ale vše jest tak prachem obsypáno, a

obyčejně spoustami much a vos hlodáno, že Vám přejde chuť co koupiti. A k tomu ta nečistota přímo pověštná toho lidu, který snad po celý týden se nemyje a je opálený, černý a umouněný jako cikán; proto musí se ovoce takové dříve umýti a prachu i nečistoty zbaviti, chtěl-li by kdo si na něm pochutnati.

Byli jsme tedy za bránou — na prahu Campagně úrodné — opěvované Horácem, Ovidem, Virgilem a vůbec všemi klassiky římskými — bohaté na historické památky — kde odjakživa bylo bojiště a rejdiště všech pronárodů světa. —

Několik minut za bránou v levo u silnice stojí malá neúhledná kaple, kde primitivním způsobem na zdi znázorněno jest dle legendy setkání Petra s apoštolem Pavlem a po jízdě asi čtvrt hodiny trvající dojeli jsme k nejušlechtlejší basilice „St. Paulo“, kterou již Konstantin nad hrobem sv. Pavla založil a Honorius r. 398 dokončil, použív k tomu sloupů z basiliky Aemilia, která byla větší než-li chrám sv. Petra. —

Roku 1823 chrám vyhořel, — k jeho obnově a okrášení byl celý křesťanský svět vyzván a prosba neminula se s účinkem. Ze všech dílů světa plynuly hojné dary a příspěvky druhu nejrozmanitějšího, a dnes jest to skutečně nejnádhernější pomník, kterým se Řím honositi může. Lev XIII. má o výzdobu chrámu největší zásluhu. Škoda, že stojí v krajině skoro opuštěné. —

Každý, s kým jsem o chrámu tomto mluvil, klade basiliku sv. Pavla na první místo a radím každému, komu dopřáno jest do Říma se dostatí, aby nelitoval času a

dojel tam; zevnějšek zrovna nepřekvapí, ale za to vnitřek přesahuje všechny domysly a představy. Viděl jsem již slušnou řadu různých chrámů doma i v cizině — ale takovou milou podobnou svatyni nikde. —

Basilika má 5 lodí — jest 120 m. dlouhá a 60 m. široká. Kdo hlavním portálem vstoupíš, postav se na stranu v krajní lodi a spatříš nekonečnou, hustou řadu koryntských sloupů; stojí tu 80 žulových obrů a připadá to, jako bychom byli v lese, kde v řádkách zvedají se štíhlé kolosy, které v umělecké mosaikové dlažbě jako v zrcadle se odrážejí. —

Nad sloupovím ve vlysu jsou fresky a medailony všech 263 papežů, nad hlavním obloukem jsou staré fresky z 5. století. Na konci střední lodě jsou kolosální sochy apoštolů Petra a Pavla a před hlavním oltářem — v tak zvané konfessi — jsou dle legendy ukryty kosti sv. Pavla. Triumfální oblouk tribuny spočívá na 2 mohutných mramorových sloupech, které daroval císař Rakouský. Strop jest plochý, bohatě kasetovaný. Na hlavním oltáři jest gotická schránka (tabernakulum) od Arnulfa di Cambio z roku 1285. a nad ní a kolem ní sloupy z alabastru. Ty byly darovány Khedivem egyptským Muhamedem Alim a car ruský Mikuláš I. věnoval k tomu vasy z malachitu. Již z těchto dvou presentů může si každý domyslet, že jednalo se tu o stavbu skutečně světové důležitosti, když zástupci a představitelé mohamedánské a pravoslavné víry uznali za slušné, aby přispěli svými dary a že zrovna podílu brali na výzdobu té části svatyně, kterou zbožný lid za symbol své víry považuje. —

Škoda, že malby na oknech v postranních lodích byly poškozeny výbuchem z blízké prachárny r. 1891 a že italská vláda, která basiliku prohlásila za majetek a chrám národní, neuznála za dobré, aby je dle původního rázu opravila.

Sakristii vešli jsme na dvůr kláštera, kde velice krásný jest ambit kolem zahrady klášterní; porticus z mramorových sloupů překvapí svou pestrostí, nebo každý jednotlivý sloup má jinou formu, jest jinak točen, nežli ti ostatní, každý má jinou základnu a hlavu — a celek oku velice lahodí. —

Neradi jsme opouštěli to tiché, hlomozem velkoměsta nedotknuté zákoutí; krajina, v níž basilika leží, byla nezdravou od dávna a proto se zde mnoho nestavělo; teprve roku 1868 usazení zde byli trapisté fremonští a ti vysazováním četných stromů, zakládáním zahrad a parků zdravotní stav krajiny velice záslužně povznesli. —

Mám na mysli podobný případ, o němž p. Dr. Guth ve zvláštním spisu o Irsku — nadepsaném „na zeleném Erinu“ — zmínky činí; p. Dr. Guth velice poutavým způsobem líčí tu pověstnou, zuboženou krajinu v jednom hrabství irském a vypravuje, jak trapisté močálovitou, neúrodnou a nezdravou krajinu tu během málo let v pravý ráj proměnili, vzorné hospodářství, ba i školy tu založili a tak blahobyť krajiny nezištně pozvedli, dávše tak domácímu obyvatelstvu vzorný příklad, jak z půdy nevýnosné, nehostinné, zanedbané, ba zdraví lidskému škodlivé, vykouzlit lze krajinu k po-

milování hodnou. A zdá se mi — ač s určitostí to tvrditi nechci a nemohu — že i naše vláda, když se v Bosně a Hercegovině usadila, povolala tam tento příčinlivý, nezištný a proto nejchudší a nejzasloužilejší řád.

Dříve nežli jsme se elektrickou tramvají, která tu před basilikou končí, do Říma navrátili, vešli jsme do restaurace a kavárny, která tu na rohu slušně se repraesentuje a na první pohled zamlouvá, ale bohužel, pro vzornou čistotu, jakou jsem na dvoře té restaurace viděl, ničeho jsme neokusili; neboť na dvoře vedle dřevěného „kabinetu“ byl magazín vína a jen několik prken představovalo tu — zeď! Jakýsi domácí sklepník stáčil tu vedle „kabinetu“ ze sudu červené víno do lahví! — Přímou jsem nad tím zkoprněl — vedle prkenného záchodu — víno, — čistě italská manýra!

Dojeli jsme zpátky až ku bráně Ostienské; tramvaj zastavila, vlastně musela zastavit, protože jsme přijžděli z venkova a nastala visitace vozů od dozorců potravní daně, — zrovna jako v Praze. Měli jsme radost, že jsme se i zde s touto ctihodnou moderní institucí zase po dlouhé době shledali. Jenom že při nás nic nenašli, co by clu podléhalo a proto ty dlouhé tyče železné a nebozezy, kterými tito strážcové nepřímých daní vozy propichují, zůstaly nečinně státi v koutě o starobylost bránu opřené. —

A na tuto bohopustou proceduru s vybíráním daně a sekaturu všech cestujících klidně se tu dívá z červených cihel zrovna vedle brány postavená — pyramida Caja Cestira, bývalého to tribuna lidu a praetora

římského, který tu 12 roků před Kristem byl pochován a ani po smrti tu klidu nemá. Neboť tihle výběřci potravní daně, kteří za dob římských slouli „publicáni“ — jsou každému turistovi neoblíbení — a proto ani Kristus Pán je v lásce neměl.

Ti nynější protivní publicani s chocholatým kloboukem a krátkou poboční zbraní — která jim po boku visí — mají neustále hádky s obyvatelstvem, do Říma z venkova se ubírajícím; do košů a nůši nahlízejí, pytle rozbalují, košatiny provrtávají a dle domnění lidu zdejšího všemožně příkoří tu tropí.

Stařena, která s námi ve voze jela a košíček broskví na klíně držela, také s tím jedním publikánem přátelský hovor zrovna nevedla, když jí chtěl broskve zdanit a povolav na pomoc kolegu, také chocholatého, kategoricky ji domlouval, aby z vozu vystoupila. Ale stařena se nedala — byl z toho křik a rámus. V Praze by musela vystoupit, i kdyby sebe lepší vyřídilku měla. A Cajus Cestius musí všechny tyhle hádky, křiky lidské — klení a zuření v pravdě italské — tiše vyslechnouti. Kdyby ta egyptská pyramida nebyla příliš těžká, jistě by z hrobu vstal a tomu bohopustému řádění ve bráně římské přítrž učinil, neboť tribun lidu a k tomu i praetor měl neobmezenou moc nad vojskem i civilisty a museli by i publikáni ho poslechnouti. — Z téhle příhody jsme logicky usoudili, že podobně jako Praha a Vídeň nemohou bez potravní daně existovati, tak i Řím odkázán jest na tyto neoblíbené vedlejší příjmy. Patrně vydání města jsou větší než-li příjmy a vytlouká se tu klín klinem. —

A přece není tu obecnostvo obtěžováno při chůzi a jízdě na mostech — zde mostné se nevybírá. Jeli jsme přes 2 mosty — ale mostné na nás žádáno nebylo; v tom ohledu tedy Praha za Římem pokulhává. —

Na zpáteční cestě po mírném svahu Aventina, kde v nejstarších dobách sídlo měli plebejové, jeli jsme kolem špinavé lině tekoucí Tibery, — kolem ostrova podobného v Praze židovskému, přes který veden nejstarší most „ponte Fabricio“ a přijeli k místu, kde „cloaca maxima“ přes půl třetího tisíce let do Tibery ústí, podnes obecnému prospěchu slouží a obdiv znalců vzbuzuje. Opodál stranou stojí kulatý chrámek „Vestis“ s 19 mramorovými sloupy. Jest to mimo Pantheon nejzachovalejší antická skvostná stavba — dobře by se hodila do velkého parku na vyvýšené místo, — zde v tom zastrčeném koutě málo kdo si všimne té překrásné památky stavební; také na pohlednicích bývá vyobrazena.

Dále do údolí k Palatinskému vrchu tři ze země několik sloupů z obrovského, pověstného „circus maximus“, který stavěli králové a o jehož výzdobu staral se i Caesar a všichni jeho nástupci; dnes zbyly tu jen úlomky kamene z bývalých sedadel a loží; z kamene jeho postavil se středověký Řím — kde kdo bral si kámen a sloupoví ku svým stavbám a potřebám. — Bylať to největší stavba starého Říma — hodna obdivu. — I nebude snad na škodu, když o tomto kolosu jen sběžně několik historických fakt uvedu, aby význam a velikost jeho poněkud vyjasněny byly.

Připomínám napřed, že v circus maximus mělo 400 tisíc diváků dosti místa! Arena pro sokolský slet na Let-

né byla postavena ze dřeva pro 100.000 lidí a z těch muselo nejméně 20.000 státi, ti ostatní mohli tu seděti. Ale v circus maximus nebylo nic ze dřeva, vše z kamene — každý tu měl své sedadlo a ti, kteří v prvních řadách jaksi na česných místech, pak na galeriích a tribunách seděli, měli sedadla pohodlná, takže pohodlně 2 osoby v něm seděti mohly — tak kázal to řád republiky i císařů. — Consulové, Vestálky, senatorové, praetorové, vyslanci atd., ti všichni měli právo na sedadlo „dvojité“. — Dle toho můžeme si učiniti pojem o rozsáhlosti stavby — která byla snad čtyřikrát tak velká, jak sletišťe Letenské. —

Circus maximus sloužil speciálně pro zápasy koňské a ty přece na malé prostora odbývati se nedají — proto volí se k dostihům roviny veliké rozsáhlosti — ku př. ve Freudenau ve Vídni, Chuchle u Prahy, Meierhöfen u Karlových Varů. I zde v Římě bylo k tomu zvoleno údolí nejrozsáhlejší a tam postavena arena — jakou svět nikdy neviděl a neuvidí. —

Ve všech velkých městech italských najdeme stopy po divadlech a amfiteatrech — ale ani jedinou památku na nějaký circus. Jen v Římě ukazuje se místo pod Palatínem, kde kdysi circus maximus stával, z kterého zbyly jen hromady drobného kamene — protože velký kámen byl ku stavbám paláců římských použit; — sem tam váli se tu úlomek z nějakého sloupu — jako na forum! Žalostivý to pohled. Jen štěrk na silnici dal by se tu ve velkém — fabričně vyrábět a mnoho kilometrů silnic dalo by se jim vyštěrkovati.

Že jen v Římě byl circus, toho příčinou asi jest, že

pořádání her v circusu vyžadovalo veliký náklad, který hraditi mohl jen stát, neb velmoži římsí — diktátorové a caesarové. Vydržování koní a jezdců k zápasům vyvíčených vyžadovalo mnoho peněz a proto pořádaly se hry v circusu jen v Římě a to jen o mimořádných slavnostech, svátcích, triumfech a pod. Římané měli do roka 66 dnů slavnostních svátků, kdy se nepracovalo, lid svátečně vystrojený po ulicích chodil a bohům v chrámech obětí přinášel. —

Ale byly také slavnosti, které třeba 100 dnů trvaly a bylo nutno z ohledu politických, aby po tu dobu lid na uzdě se držel a proto pořádány byly různé zábavy, hry a zápasy na útraty obecní či státní, aby se lid bavil. —

Roku 54 před Kristem dle popisu Cicerona na Quintiliana obnášelo vydání na řádné, pravidelné hry (ludi ordinarii) 30 milionů sesterciů, t. j. přes 4 miliony našich korun. Vstupné se neplatilo — lid měl pěknou podívanou a byl při tom ještě častován. A tak ze slavností původně bohům pořádaných vyvinulo se v Římě velkolepé vyrazení, při kterém lid jen hrubnul a stával se zdivočilým.

V jaké míře a jak zúmyslně tyto chůtce lidu byly drážděny, o tom zřejmý podává důkaz edikt (vyhláška) císaře Aureliana po jeho vítězstvích do Říma zasláný, kde do slova se praví: „Já způsobím, aby Řím neměl starostí — oddávejte se zábavám — oddávejte se dostihům. Nás (t. j. císaře) nechť poutají potřeby obecné (státní), Vás nechť zaměstnávají radovánky“.

Rozumi se samo s sebou, že takovéhle přímé vy-
zvání — ba rozkazy — k radovánkám neminulo se ú-
činku — lid se jak náleží na útraty státní bavit a to
zejména v circu, kde pořádaný byly dostihy koňmo i na
vozech. — Již záhy z rána, kdy dostihy počítí měly, hr-
nulo se obecenstvo bez rozdílu stavu svátečně oděné
na sedadla, kde místa byla od dob Augustových přesně
dle důstojenství předem určena; v prvních řadách seděli
nejvyšší úředníci státní, panny Vestalské, a za nimi
rytíři; paní seděly při těchto hrách rovněž mezi pány —
jinak bylo pro ně místo jen na galeriích. Císařský dvůr
měl vyhražený trůn v circu aneb ze zahrady na Palatinu
ku hrám přihlížel. —

O koně a jezdce — tedy jokeye — starali se boháči
a caesarové; ba byli tu i kluby, které soustavně — ze
špekulace — vrhali se na pěstování ušlechtilých koní,
jež až z Cappadocie, Hispanie a Afriky za drahé pe-
níze do Říma přiváděli a zde v nádherných konárnách
blíže circu chovali. — Kdo chtěl dostihy ty pořádati,
musel se tedy obrátit na kluby a s nimi vyjednávat,
za jakou cenu by koně i jezdce ku hrám přenechali. —
Každý klub měl veliký výběr koní, jezdců i vozů —
ano i řemeslníci a lékaři byli v službách jejich. —

Již za doby republiky byly dva veliké kluby, které
obstarávaly za plat dostihy ty a klub bílých (*factio
alba*) a červených (*f. russata*) dle tunik, které jejich
lid při dostihách zjednaný a placený nosil; později po-
vstaly ještě kluby zelených (*f. prasina*) a modrých
(*f. veneta*). Jak to ani jinak býti nemůže, panovala mezi
těmito kluby-zápasníky řevnivost a následek toho byly

časté pračky a hádky, při kterých obyčejně zvítězil klub, jehož členem byl císař neb protektor dostihů. Tak držel Caligula se zelenými a Galba s modrými. Ze následkem toho i obecnstvo bylo rozdvojeno — a dle toho buď chválilo neb pískalo a hřmotilo — snadno si domyslíme. — Byli tu i najatí agenti — klaka — kteří za peníze koně i jezdce obdivovali aneb tupili — jak to i v našich divadlech často vidíme. Jako dnes tak i před 2000 lety měli koně k dostihům připravování, vydressirování, velkou cenu — cena člověka nepadala tu na váhu — zrovna jako u naší kavalerie. Proto již před pořádáním dostihů byla péče věnována hlavně koním. Caligula nařídil, aby kolem konírny, kde jeho kůň Incitatus před dostihy přenocoval, bylo nejhlubší ticho, aby Incitatus nebyl ničím rušen, mohl klidně spát a tak v čerstvé síle do areny vstoupiti a ostatní běhouny předčítí. —

Před ohlášenými dostihy o ničem jiném se nemluvalo, než který asi kůň zvítězí, a proto jména běhounů šla od úst k ústům po všech ulicích; při hostinách, v divadle, v lázních, v senátě, na radnici, mluvilo se jen o „zelených“ a „modrých“ — koně byli známější nežli básníci, řečníci a filosofové. Vítězný kůň dostával odměny jako jezdec; kůň „Volucer“ (letoun) dostal i dukáty, pomník a náhrobek na Vaticaně. Jeho jezdec obdržel ratolest palmovou, drahé šaty a peníze. — Klub vítězného jezdce dobře honoroval, takže Juvenal o jednom takovém šťastném, vítězném jezdcí doslova praví, „že měl větší příjem, než-li 100 advokátů“.

Musela to tedy býti podivná na takové dostihy —

naše moderní dostihy jsou pouhým stínem dostihů, které se před 2000 lety pořádaly a o nichž zpráva do všech končin světa se zasilala. —

Dostihy počaly průvodem přímo triumfálním z Capitolu přes forum k cirku; napřed jeli jinoši z rodin rytířských, za nimi zápasníci bílé, červeně, zeleně neb modře ustrojeni, a to buď na koních neb na vozech; pak hudebníci, tanečníci satyrové (tedy naši „clovnové“ či „augustové“), kteří mezi hrou lid bavili; — pak kráčeli kněží, nesouce sochy bohů, císařů a pod. — na to konsul neb praetor s balkonu hodil bílý šátek do cirku, dáno znamení k zápasům. Kdo nejdříve buď sám koňmo neb na voze taženém. 2—4 koňmi objel 5—10krát circus, byl vítězem a stal se i s koněm miláčkem lidu. —

Detailně popisovati zápasy ty nehodlám — zabralo by takové líčení mnoho místa. — Jak z tohoto stručného líčení vidno, neliší se naše moderní dostihy od římských skoro v ničem, leda, že při dostihách našich v Chuchli mluví se rádo německy, že zaveden „totalisateur“, — používá se binoclu a málo se vidí — a že lid draze vykupovati musí místo k stání neb sedadla, kdežto za doby císařů římských byl vpuštěn do cirku zadarmo a ještě byl vyčastován. Toho jsme se ovšem ještě nedočkali a nedomohli a sotva k tomu při těch zbědovaných finančních poměrech státu, obcí i kavalinů dojde. —

Zamyšlení do těchto historických vzpomínek kráčíme kolem Tibery dále a přicházíme opět k jiné velkolepé památce, k divadlu Marcelovu, r. 13. před Krist. od Augusta postavenému, které 20.000 diváků

pojmouti mohlo. Jsou to cifry přímo hrozné, čteme-li, že na cvičišti Letenském cvičilo 10.000 sokoů, — divíme se té imposantnosti — zrovna jako by se tu jednalo o masu lidu zrovna fenomální, na kterou „celá Evropa hledí“. — A co jsou všechny tyhle naše tak četně navštěvované slety proti těmto římským cifrám, když v jediném divadle Marcelově mohlo být 20.000, v circu 400.000, v Coloseum 50.000 lidí přítomných! —

Může se tvrdit, že v Římě kol 2 milionů lidu žilo, jistě půl milionu denně se bavilo, koupalo, hodovalo a to vše na útraty císaře, neb na účet senátu a rady římské.

Lid musel mít zábavy a zle bylo, když po ulicích volal chceme „chléb a zábavy“, — oligarchie i caesarové se trásli, když lid se bouřil, reptal. Museli ho zaměstnavati, dáti mu práci, zábavu, šat, pokrm i nápoj; proto podniknuty byly ty obrovské stavby, circus, amfiteatr, lázně, divadlo, hrobky atd., nad kterými dnes žasneme.

Zevnější zdivo divadla Marcelova jest poměrně dobře zachovalé — ano jsou zde i byty. —

Vedle divadla Marcelova stojí v blízkosti moderní, velice výstavná synagoga, které pověstný jeden „básník“ předpovídá ve svém díle „Řím“ skvělou budoucnost, takže zastíní tuším i velechrám vatikánský. Zda-li toto proroctví se vyplní — to vědí bozi, — ale to mohu směle říci, že bych nepřál lidstvu, aby se vyplnilo jiné zbožné přání tohoto „velebásníka“, aby totiž nastala doba, kdy by byl velechrám ten do základu rozmetán. To jen tak mimochodem uvádím, aniž bych chtěl vyvo-

lávati filipiku. Jako muž, který činí nároky na inteligenci — nepřeji si, a to v zájmu krásna, vědy, kultury, pravdy i historie, aby se vyplnil sen tohoto jinak nadaného a od mnohých obdivovaného — ba zbožňovaného básníka. —

Mám za to, že přáti jinému záhubu, zničení jen z toho ohledu, že protivník patří jinému politickému táboru, jinému náboženství a jinému národu nežli já náležím, není ani slušné ani vzdělaného muže důstojné jednání. Mám za to, že člověk radovati se má z každého genialního díla, které budoval buďsi genialní duch neb nadšené lidstvo, nechť týká se to Budhistů, Mahomedánů, Židů neb křesťanů; proto my těšiti se máme ze staveb chrámů památných, nechť si je budovala doba pohanská neb křesťanská, neb kterékoliv jiné náboženství. —

Proto litujeme, že zbořen byl nádherný chrám Salamouna v Jerusalemě a chápeme tu bolest, kterou mají podnes Israelité po celém světě roztroušení nad zničením jejich svatyně a úctu máme k těm nesčetným poutníkům národa vyvoleného, kteří do Jerusalema putují, aby tu u trosk základů chrámových nad zkázou jeho lkali. —

Proto truchlíme nad zničením chrámů Capitolských, chrámu Apollona v Olympii a Palas Atheny na Akropolis v Athenách. —

Proto považují jednání tohoto básníka, jehož jméno snad ani uváděti nemusím, za cynické a jeho přání za „pium desiderium“, — jen za jakési dráždidlo, aby jim pozlobil — pravověřící.

I kdyby náboženství katolické mělo být ze světa odpraveno, nepřál bych si, aby chrámy jeho, na nichž pracovali mistři jména světového a které budovala láska a obětavost lidská, byly zlobou lidskou z povrchu zemského smeteny.

Toto zcela subjektivní moje přesvědčení otevřeně zde uvádím, aniž bych je komu vnucoval neb koho přemlouvat si dovolil. Byl jsem po příjezdu z Říma velice deprimován, když přečetl jsem si „Řím“ od básníka M. a nemile se mne dotkla poznámka jeho o žádoucím poboření chrámu sv. Petra. Ani Zola, který rovněž po „Lourdech“ „Řím“ sepsal a jeho přednosti a vady neřinilovně odkrývá, neodvážil se k výroku tak smělému, ač každý dobře ví, že Zola papežství a vše, co s ním souvisí, v lásce nemá.

Porovnávaje „Řím“ Zoly s „Římem“ M., musím doznati, že uhlazený Francouz románovitým líčením nynějšího Říma předčí M. o sto honů, píše uhlazeně, v rukavičkách, jako pravý francouzský romančíer. Jeho románovitě založená tendence protikatolická nikde tak bez obalu, cynicky neuráží city náboženské, jako povrchní práce M. „Řím“ na každé řádce. Tímto Římem básník M. slávu svou jistě nerozmnožil, to mi každý, kdo Řím navštívil, z vlastní zkušenosti potvrdí.

Po návratu z venkova zašli jsme na oblíbené náměstí benátské a přímo do „b a r u“, do kterého se přímo z ulice vchází; po způsobu americkém prodává se tu víno, káva, cukroví, likéry, límonády a různé chladicí prostředky, a protože bylo parno, četli jsme trochu

té „chladirny“ užiti; lid italský tyto „bary“ miluje; z ulice rád odskočí „na kapku“, vypije rychle, zaplatí a jde zase svou cestou, — mnoho řečí se tu nenadělá, zde také nejsou ani stoly, ani židle, pije a jí se tu v stoje. Za pulty stojí k obsluze připravený personál obojího pohlaví. Podél stěn a na pultech rozestaveny jsou lahve a na talířích různé lahůdky, na kterých si Italian tak rád pochutnává; za pár centimů může si tu turista žízeň i hlad v několika minutách uhasiti. Obsluha je rychlá a tak během dne vystřídá se a obslouží se tu veliké množství lidu. Naše kiosky s limonádami a různými minerálními vodami jsou také takovými miniaturními „bary“. Vedle v ulici spatřili jsme sice na tabuli německý nápis „Pilsner Urquelle“, ale tímhle krajan-ským nápisem nedali jsme se zlákat a odepřeli si požitek, který se zde draze platí a kdož ví, zdaž ta Urquelle rodiště Plzeň viděla.

V tom ohledu měli jsme smutné zkušenosti z Pruska, kde se přímo hemží pivovary s daleko viditelnými nápisy „Pilsner Bräuerei“. — Ráno při snídání v hotelu seznámili jsme se s krajanem lékařem z Vídně, který se svou chotí, rozenou Bavoračkou, z Messiny, přes Neapol jel a v Římě se zastavil. Roztomilý, veselý párek; líbilo se nám vypravování paničky, s jakou chutí učila se ve Vídni česky a nyní ostentativně jen česky hovoří. Ale nepotěšili nás zprávou, že není radno na Capri jeti; pasažeri na lodi, kterou na Capri jeli, všichni prý onemocněli mořskou nemocí, což se mi zdálo býti přímo pravděpodobné. Také vyprávěli, že jakási deputace vídeňská nebyla předpuštěna k pa-

peži, což nám, zvláště mé paní, rovněž milým nebylo. Mně zrovna na tom nezáleželo, ale prosím Vás, ženská zvědavost, a pak býti v Římě a nevidět papeže, je něco skoro nepřírozeného. Znal jsem jednoho pana faráře — však ještě žije — který jel do Říma, spatřil papeže a hned odjel — více vidět si nepřál — Ostatně my na „audience“ ani připraveni nebyli, neboť kdo chce býti k papeži předpuštěn, musí býti černě, salonně oblečen a my mimo skromný turistický šat nic luxusního s sebou nevezli, ačkoliv i tomuto nedostatku se odpomáhá tím, že jsou tu po ruce půjčovatelé salonních obleků, kteří proti záloze a za několik lir turistu do roucha svátečního obleknou a „vyštafirovati“ dovedou, že by ho domácí ani nepoznali. Moje paní byla tedy tou zprávou pana vídeňského doktora nemile dotknuta a neustále, hned jak jsme do Říma přijeli a pak každodenně mne pobádala a kuráže dodávala, abych jen se pokusil o dovolení k přístupu do síní papežských. —

Na místo k papeži zavedl jsem ji do „národního musea“, aby tu prohlížením různých předtopních antikvit se upokojila a na papeže zapoměla, ale nerad jsem ji její nejvroucnější přání kazil. *Museum nationale* jest jediná sbírka všech nálezů, které od roku 1870 v Římě a okolí odkryty byly. Po sbírkách Vatikánských a Capitolských jest to největší a nejobsáhlejší museum, kde stát dohled vykonává a vše nákladem státním se děje. Kdo tato 3 musea — papežská ve Vatikáně, městské na Capitolu a toto státní — prohlédne, má toho dosti a může se spokojiti s tím,

co viděl. Kdyby cizinec, milovník antikvít, měl v Římě všechna v Baedekrách a různých popisech uvedená musea prohlížeti — těch je přes 100 — musel by k tomu aspoň měsíc času věnovati a naposled by měl ze všeho jen chaos. Také by musel nejméně 100 lir na vstupném vydati, což by ovšem na váhu snad nepadalo — protože do každého musea a obrazárny — až na malé výjimky, — 1 lira za osobu se platí, mimo svátky a neděle. —

Proto přestal jsem na prohlížení těchto 3 znamenitých museí.

Národní museum v Římě má sídlo v bývalém traktu lázni Diokletianových — u samého centrálního nádraží. — Z lázni těch — pokud nebyly zbořeny a plochy jejich k ulicím a hlavně k založení nádraží využity — byl v pozdějších dobách klášter, přestavěný samým Michelanželem a nyní z chodeb a cel klášterních zřídil stát galerie a sály, v nichž umístěny jsou přebohaté sbírky antické. —

Jsou tu fresky starodávné, obrazy, sochy, sarkofagy, zbraně, mince, nábytek a nářadí římských starých domů a paláců, nápisy z triumfálních bran — samý mramor a bronz — šperky zlaté, drobnůstky toaletní matron římských, potřeby do koupele, popelnice, obětní oltáře, zbytky portálů, sloupů zvláště památných a ozdobených atd., atd. —

Není divu, že pro poklady ty na světlo vynešené ani bývalé ambity a sály klášterní nestačí — a že válí se tu na zemi pohozené zbytky soch bohů a bohyně, nymf nářadí atd., za které by milionáři američtí tisíce tolarů klopili, kdyby stát dovolil památky tyto

do ciziny prodávati. Něco podobného viděti lze v germanském museu v Norimberku. — Na nádvoří musea jest zahrada a uprostřed stojí starodávná cypřiše, kterou prý sám Michaelangelo sázel. — Četl jsem ale, že cypřiše ta byla bleskem zasažena a rozštěpena, čímž ovšem na své kráse utrpěla. —

Na straně jižní — před nádražím — stojí malý pomník „hrdinů z Dagali“; 500 vojinů italských bylo od Habešanů roku 1887 přepadeno a pobito a proto jim stát zde postavil pomník. Jest to malý obelisk, který pochází z chrámu Isidy na Capitolu.

Na druhé straně musea — před jeho průčelím — jest pěkná fontana se skupinou nymf a po obou stranách jsou v polokruhu moderní hotely, které za doby Diokletiana sloužily obecnstvu při koupání ku zotavení jako „exedry“; odtud počíná via nationale; procházka po této moderní ulici patří k příjemnému pobytu a proto i my po druhé sem zabočili, abychom užíli pohledu na skvostné stavby paláců státních a římské šlechty. —

Měli jsme příležitost nahlédnouti i do zahrad šlechtických, kde rostou silné, objemné palmy jako u nás borovice, že by z nich slušná hřídel mlýnská vyrobiti se dala. Ostatně palmy veliké, štíhlé, nejsou zde žádnou vzácností — před hotelem na náměstí španělském sedí hosté ve stínu rozložitých palm, takže není potřeby, aby se sem přinášely umělé zahrady z oleandrů, břečťanů a pod.; — zde v zimě v létě květena tropická volně v zahradách roste a personál hotelu má ušetřenou práci s přinášením a odnášením kádí, sudů neb truhlíků s vysázenými — ze skleníků vybranými — keři a stromy.

Večer dopřáli jsme si ještě jednou procházku po parku na Monte Poncio, odkud také nejkrásnější pohled na jižní část věčného města; usedli jsme na lavičky v blízkosti hodin, které tu — uvnitř parku — ve zvláštní skleněné vitrině umístěny jsou; kyvadlo jejich pohybuje se tlakem vody, která po kapkách na páku pravidelně dopadá a tak kyvadlo do pohybu přivádí, což ostatně není žádnou zvláštností. Když slunce pak zapadalo a paprsky svými ty bezčetné kopule chrámů, věž na Capitolu a cypřiše na Palatinu zlatilo, vrátili jsme se do hotelu, kde vybraná společnost Turinská se svým staříčkým biskupem se bavila a umlouvala na výlet do Assisi a Ancony, aby odtud drahou podél jaderského moře do domova se vrátila. —

Na druhý den předsevzali jsme si, že si zase za bránu vyjedeme a prohlédneme pověstné „katakomby“. Na náměstí lateranském vyjednali jsme s drožkářem, co by za jízdu tam i zpět požadoval, protože bez předběžného dohodnutí není radno vylet podniknouti. A pěšky tam jíti — není také radno — protože katakomby leží za branou 4 km vzdálené. To by ovšem bylo hračkou pro turisty uvyklé na chůzi 40kilometrovou, ale ten prach na silnicích venkovských jest přímo nesnesitelný a tramvaj tam nejezdí. —

Protože zde zřídka kdy důkladně prší, jsou všechny silnice do Říma vedoucí pokryty silnou vrstvou prachu, takže ubozí malí koniči mají co dělat, aby ty venkovské předpotopní nákladní káry z hromady prachu vytáhli. Mimo to jsou všechny ty silnice permanentně římskými drožkami přímo přeplněny a protože nejsou jako naše

erární nebo okresní silnice dosti široké, bývá tu vyhýbání velice obtížné. Proto museli jsme jeti — abychom tomu prachu dříve ujeli. —

Drožkář požadoval ovšem nestydatou cenu — ale konečně vida, že jeho offertu nepřijímáme, slevil, což se pravidelně stává a tak jsme tedy do lehkého jeho vehiklu vsedli a ven za bránu kolem těch protivných publikánů ujížděli. —

Ku katakombám vede ovšem více silnic — dle toho, v které části města se nalézáte; my volili přes 2300 let starou „via Appia“, nejpamátnější to silnici světa. Je dlážděná — a nejvíce užívána od cestujících z jihu — z Fraskati, Praeneste, Albánských hor atd. Censor Appius Claudius založil ji ve 4 století před Kristem hlavně k účelům vojenským, aby totiž legie římské pohodlněji mohli do Capue, Neapole, Beneventum, do Sicilie a Afriky se dostat.

A ve stavbě silnic Římané předčili Řeky — byli praktikové — stavěli silnice přímo bez ohledu na terén, vysušili hravě močály, prokopali hory, navrtali tunele (kp. z Neapole do Puteoli), překlenuli řeky a bystřiny — praví vyškolení cestmířtři. Své silnice posypávali pískem bez předběžného dohodnutí není radno výlet podnikat kamenem — s povrchem hladkým. Aby voda odtékati mohla, dělali kanálky a škarpy pod silnici a po obou stranách (in margine) kladli chodníky anebo na srázných místech ohraničili zděmi k vůli zamezení úrazu.

Ve vzdálenosti 1000 kroků byly na chodnících postaveny mílníky (miliaria) a u nich bylo často sedadlo k odpočinutí. Vzdálenost světa od Říma počítala

se od zlatého milníku — bronzem pobitého, který stál na forum blíže pomníku Septimia Severa — o čemž jsem se již zminil. Také dovedli trvanlivé mosty stavět, které podnes vidíme — kp. přes Tiberu v Římě, most Trajanův přes Dunaj — a jinde; obyčejně při malých mostech byla na kamenných pilířích vazba dřevěná a péči o takové mosty měl tesařský cech „pontifiků“ — kteří i úřad kněžský zastávali. —

Když jsme za bránu vyjeli, brzy objevily se nám starořímské hrobky; — jelikož nebylo dovoleno pohřbívat uvnitř města — a proto za bránu se kladly a to nejraději při veřejných cestách a silnicích; tiché, skryté ohraničené naše hřbitovy nemilovali; — toužili i po smrti po volné přírodě a okázalosti a velkoleposti; proto některé dosud tu zachovalé pomníky vedle silnice jsou nádherné, — připominám jen hrobku Cecílie Metelly — která má podobu věže kulaté s cimbuřím.

Kolem silnice jsou sem tam roztroušené hospodářské statky, zahradní domky a hlídačské boudy venkovanů, četné venkovské hospody „trattorie“, kde dobré, přirozené, nekřtžené víno lze dostat. Před jednou takovou — řekl bych zájezdni hospodou stála venkovská, nemotorná bryčka — a na ní seděli venkovští svatebčané — jeli z Říma od kopulace z Capitolu; — Ženské, — vozy i koně — byly hojně papírovými kytičkami ozdobeny a ženy statečně popíjely; chutnalo jim patrně víno, které jim galantní muži z trattorie do vozu přinášeli. Byla to patrně svatba z dalekého venkova a zde — jak to při svatbách bývá — se zastavila, aby se na další cestu posilnila. Mandolíny a líbezný

zpěv z trattorie dodávaly kuráže milým svatebčanům. Náš drožkář také jim něco veselého prohodil, ale my mu nerozuměli, ty ženské na voze zavdávaly mu, aby si připil vína z baňatých láhvi.

Cesta mírně stoupá, ale vyhlídku na tichý kraj Campaně jsme neměli, jelikož silnice jest tu po obou stranách po většině zvětralými pevnými zděmi obroubena, aby chráněny byly vinice a zahrady podél silnice se rozkládající. —

Viděli jsme ale přece ty obrovské zbytky vodovodů které od Říma z hor Albánských nákladem mnohých milionů od různých císařů a velmožů postaveny byly. Jsou to ruiny, které tu opuštěné stojí často uprostřed vinic, zahrad neb rolí a jichž materiál — samé červené cihly — venkovské obyvatelstvo kus po kuse dle své potřeby ku stavbě svých příbytků, do zdí a pod. používá. Jest to nemovitost, která nemá pána, — nikdo se k ní nehlásí. Staré ty vodovody chráněny byly hřidací, pro které ve vzdálenosti obyčejně 1000 kroků byly postaveny pevné, vysoké, čtyrhramné věže, asi takové, jaké má královské město Nymburk.

Po jízdě asi 25 minut trvající zastavil náš drožkář a my vystoupili u katakomb Kalixtových, které jsou nejlépe zachovány. Řada kočárů čekala tu již na cizince, kteří před námi sem dojeví. Katakomby tyto leží na pravé straně silnice „Via Appia“, na mírném vršku a vede k nim obyčejná brána, jakou u našich hrbitovů vidíme. Pěšina je pískem posypaná, ale roste tu tráva, podél jsou záhony z lilí, myrty, kosatců pestře zbarvených, sem tam se bělá neb červená pelargonie,

a při hlavní cestě jest stromořadí cypřišové. Vše bylo sluncem vypráhlé, skoro uvadlé a činí smutný dojem — jsme na hřbitově — který 16 kilometrů pod zemí se rozprostírá.

Došli jsme k malé kapli, jakési oratoři; zde každý návštěvník očekává průvodce z řehole trapistů, kterým tu dohled nad katakombami svěřen jest. U kaple jsou stánky, kde řeholníci ti prodávají tištěné výklady v různých řečích o katakombách, pohlednice, kříže, růžence, svíčky, obrázky a pod., jak to na poutních místech zvykem bývá. Mimo vstupné 1 lira jest to snad jediný jejich příjem. Za chvíli vyšli dva trapisté a ptali se v jaké řeči výklady o katakombách nám podati mají. Jsou zde trapisté, kteří se vyznají v angličtině i francouzštině a němčině. K nám přidal se mladý úředník z vyslanectví v Petrohradě a souhlasil, když jsme prosili za průvodce, který by byl řeči německé znalým. Netrvalo dlouho a dostavil se vyžádaný Mezzoiant; z výřečnosti jeho poznali jsme, že jest to Vlach, který jakž takž němčinu ovládal a proto museli jsme z blízka výkladům jeho pozorně naslouchati.

Dal nám každému malou svíčku a sám měl na dlouhé tyči obtočený sloupek svíčky — jak naši venkovští kostelníci často mívají; — u vchodu do katakomb které několik kroků od kaple se nalézají, rozsvítil nám i sobě svíčky a my sestoupili po úzkých sotva 80 cm. širokých schodech do podsvětí. Chlad, jaký obyčejně v kryptách bývá nás ovanul; bylo tu ticho v pravdě hrobové. — Trapista jda před námi, osvětloval schodiště a radil k opatrnosti.

Sli jsme jeden za druhým, protože tu není místa pro dvě osoby vedle sebe jdoucí. Brzy stanuli jsme v dlouhé, poměrně tmavé chodbě; po stranách jsou výklenky, do nichž křesťané těla svých zemř. kladli; ty mají tři až pět pater nad sebou a jsou zazděny buďto deskou mramorovou nebo obyčejným kamenem z tufu a cihel; na deskách jsou vyryty odznaky prvních křesťanů, jako: palmy, olivy, holubice, ryby pastýř s ovce, Daniel v jámě lvové, lodička, a také počáteční písmena J. K. aneb jména toho, kdo zde pochován.

Na hroby některých mučenníků průvodce nás upozornil, — tak ukázal nám hrob sv. Cecilie, který byl celý květinami z papíru ozdoben; pak oltář, kde se přinášela první nekrvavá oběť, — jsou zde sarkofagy s prachem zemřelých, někde mumiím podobných. — Jsou tu hroby prvních biskupů, papežů z 1. a 3. století, tak zvané „camera papale“, kde leží 12 biskupů. Jest to prostranná místnost, — sklepení — kde také první křesťané k bohoslužbě tajně se scházeli a tu také často byvše přepadeni, odpravováni byli. Tak viděli jsme nákres, kde Sixtus II. r. 258 byl umučen a takových větších výklenků, — kaplí — jest zde více.

Procházeli jsme se tu jako v labyrintě úzkých uliček. Tyto podzemní chodby, či štoly, do nichž jsme po 35 stupních trapistou uvedeni byli, byly svědky nejrafinovanějšího mučení, které předčilo jen mučednictví v Coloseum neb v cirku Neronově. Jako štvavá zvěř uchylovali se sem první křesťané a modlili a prosili za spolubratry, kteří v cirku před Caesarem a honoraci

římskou vypouštěli srdnatě duši svou, když je dravá zvěř zuby sápala, neb když upálení a ukřižování byli.

Dojemně líčí to vše Sienkiewicz ze svém známém románu „Quo vadis“ a já tedy nechtěje zbytečně unavovati čtenáře, odkazuji ho na klassika toho. Ostatně i Zola katakomby — toto místo hrůzy a lásky křesfanské — velice šetrně a delikátně popisuje a jen zase náš „básník“ M. uznal za dobré jízlivě svěstí se po ubohém trapistovi, který M. a jeho ruskou nihilistku zde doprovázel. Nevěříme tomu, co M. vypravuje, protože katakomby nejsou místo k nějakému milostnému flirtu a trapisté nejsou vůbec Adonisové, aby byly dámám sem přibylým nebezpečnými průvodci. Již zevnějšek jejich — habitus — nevábí a všichni vzbuzují přímo útrpnost a soustrast, Sunt certi denique fines — všechno má své meze — a tak daleko neměla by fantasie sebe lepšího romanopisce sahati, aby kompromitovala řád, který svou příkladnou chudobou, pracovitostí a obětovností do krajnosti jdoucí po celém světě znám jest.

Ani Byron, nejslavnější básník anglický, ani kdo jiný z cizích národů neopovážil se v posměch uvéstí řád ten, naopak, zvláště Angličané vydávají jim neobmezenou chválu. Zde s Kolářem zvolati by měl každý „Stůj, noho!“

Byli jsme rádi, když jsme zase ven, na zdravý vzduch po schodech z těch klikatin vystoupili; svíčky nám také dohořivaly, a jen malé oharky zbyly; schovali jsme si je na památku...., snad je budeme jednou potřebovati, až budeme — do podsvětí vcházeti. Když jsme na povrch zemský se dostali, vyptával se nás náš

laskavý průvodce na naši národnost, odkud jsme a jakou to řečí mluvíme. Že by na světě existovalo království České s hlavním městem Prahou, ovšem nevěděl, jeho geografické vědomosti nesahaly patrně daleko za brány římské.

Také se nás ptal, zda-li jsme viděli papeže? To byla voda na mlýn mé paní, která bez toho ze mlýna pochází — dala sama hned zápornou odpověď řeholníkovi, že jsme papeže neviděli. Řeholník radil, abychom se jen obrátili na vyslanectví rakouské, u dvora papežského ověřené.

A když jsme na památku z katakomb od něho celou sbírku různých obrázků a růženců pro příbuzné a známé odkoupili a s pánem z Petrohradu se rozloučili, opouštěli jsme smutné pohřebiště.

Vyhlička z cesty katakombské na Campanii, hory Albánské jest roztomilá, ale protože začal mírný teplý déšť vypráhlou půdu kropiti, pospíchali jsme ku svému drožkáři, který tu s jinými četnými kolegy na nás čekal. Pro všechny případy vytáhl odkudsi ze svého vehiklu široký deštník, trochu menší než-li mají pražské báby na ovocném trhu, zapichl jej vedle do svého sedadla a rozbalil, a popohnav hubeného koníčka, odvázel nás k Římu. Ale déšť ani pořádně nezačal a přestal strašiti, takže drožkář „ombrero“ zase svinul a uložil pod kozlík do truhličky; aspoň nám nekazil vyhlídku.

Veze nás zase jinou branou do města; brzy viděli jsme vyvstávati na obzoru u brány jakousi obrovskou nepravidelnou stavbu z červených cihel, která jako černé mračno ze země vystupovala; nevěděl jsem kam zjev ten

mám zařaditi, ačkoliv jsem už před nastoupením cesty situační plán města Říma dosti svědomitě prohlížel a dle toho věděl, co kde pomátného bychom shlédnouti mohli.

I ptám se drožkáře, co to za obludy tam na obzoru trčí? „Terme Caracalla“ — zní krátká, úsečná, lakonická odpověď drožkáře. Vlastně abych nelhal, já se ho na to neptal, protože tolik italských nezvyklých slov jsem v zásobě neměl, abych mu mohl pověděti, co si přeju. Já ho jen za kabát zatahal a rukou mávnul v tu stranu, odkud ta obluda ze země jako mračno vystupovala a čím bližší jsme se k ní blížili, tím zřetelněji ještě obrovskou objemnost obdivovati mohli. Ale důvtipný drožkář rychle pochopil, co si přeju, a když mi zase svou mimikou a bičem dal na jevo, zda-li má nás tam dovézti, kvapně jsem příkývnul, jen aby nás tam dovezl, neboť měl jsem rovněž v programu pověstné lázně Caracalovy svou návštěvou poctiti.

Věhlasný učitel mimiky na ústavě hluchoněmých v Praze, pan kanovník Kmoch, který s hluchoněmými pomocí prstů a očima dovede nejlépe „rozprávěti“, ten by jistě s těmi Taliany hravě dovedl se dohodovati a jsem jist, že by po celé Itálii slovo promluvíti nemusil. Neboť Italiani velice snadno dovedou cizinci vyhověti, aniž by slovo ze sebe vydali; jediný pohled, kývnutí prstem neb rukou, obrat hlavy, jim stačí, aby pochopili, oč se komu jedná, což teprve takový umělec mimiky a paedagog na slovo vzatý, jakým jest pan kanovník Kmoch, ten teprve snadno po Itálii cestovati a s lidem „mluviti“ by mohl.

Tak tedy náš drožkář odbočil z via Appia a vezl nás přes horoucí peklo po silnici, kterou už ani pojmenovati nedovedu; ale odchýlka ta stála za podívanou a byl jsem rád, že jsme jednou ranou dvě velké mouchy zabili.

Prosím laskavého čtenáře, aby nás do těchto lázní doprovázel, nebo stojí za podívanou; jest to největší ruina římská z doby císaře Caracally a Septimia Severa.

Staří Římané uznávali zcela správně, jak důležitým činitelem pro zdraví lidské jest koupání a cvičení tělesné a protože koupání v kalné Tibeře valně je nevábito, nahražovali si přirozené koupání koupelemi v nádherných, obrovských thermách uvnitř a na obvodech města, koupali se denně a boháči několikrát za den.

I do mořských lázní jezdili a zvláště Cumae a Bajae v zálivu neapolském měly světovou pověst jako nyní Ostende nebo Biarice v Španělsku. Za císaře Konstantina ve 4. století po Kristu měl Řím 15 obrovských lázní a malých a soukromých přes 800. Největší z therm byly lázně Diocletianovy, kde nyní stojí národní museum, rozsáhlé centrální nádraží, náměstí, ulice a hotely prvního řádu, kde mohlo se 30.000 lidí najednou současně koupati; pak byly tu lázně Titovy, Caracalovy, Konstantinovy a jiné. Z těch nejvíce zachovány jsou lázně Caracalovy, kde bylo místa pro 16.000 koupáčů a diváků, kteří sem pro zábavu, podívanou a kratochvíli docházeli.

Voda do těchto veřejných lázní vedla se z horních vodojemů, potrubím cínovým po vodovodech ze značných vzdáleností, ku př. vodovod Maria dodával vodu

až z pohoří Sabinského 90 km. vzdáleného. Jiné vodovody byly Aqua Felix, Aqua Claudia, Aqua Trajana (nyní Paolo, dodával vodu z jezera di Braeciano 50 km. vzdáleného) a po dnes jest tu starobylý vodovod „Aqua virgo“, který výtečnou vodu do Řima přivádí.

Veřejné thermy římské — jak jsem již napověděl — nebyly pouhými koupelnami, nýbrž bylo v nich pamatováno na zábavy všelikého druhu, obyčejně v lázních veřejných byly: gymnasium (tělocvik), stadium (zápasště), biblioteka (knihovna), místnosti taneční, hovorňy, krámy s voňavkami a toaletními a koupelnými potřebami, vinárny, galerie pro diváky, zahrady atd. atd. Vše stavěno bylo s nesmírným přepychem, jaký si ani dnes představit nemůžeme; o výzdobu pečovali přední umělci, sochaři, štukatéri, malíři, takže nádhera byla tu úžasná. Byli jsme tedy dychtivi, co zde spatříme. Zaplativše obvyklé vstupné 1 líru za osobu vstoupili jsme na prostranství, které jest větší než-li náměstí berounské — 336 m. dlouhé i široké.

Celá zřícenina má podobu obdélníka s 2 polokruhy (exedry), kolem nichž byly zdi s portiky — podloubím — kde lázeňští hosté mohli se procházeti. Před lázněmi byl park se slunnými lázněmi, kde v písku a trávě povalovati se mohli; nyní tu rostou agave, oliva, cypřiše, draceny, oleandry a různá křoviska, — pod ním pak vypráhlá tráva, kterou zde ani nesekají; zdá se, že se tu o ruinu a se všim všudy, co (zde vidíme, nikdo nestará. Vypadá to tu, jako když se vstoupí na nádvoří nějakého ve středověku rozbořeného hradu. —

Situační plán těchto lázní — jak jej Grieben uvádí — jest zcela jasný; polohy jednotlivých sálů a k jakým účelům kdysi sloužily, lze snadno rozeznati; podnes s jistotou může se říci, kde byla studená lázeň (frigidarium) s basinem, kde teplá (caldarium), kde vzduchová (tepidarium), do které každý nejdříve vkročil a tělo mastmi natírali si dál. Mimo to byly tu kulaté vzdušné kabiny pro menší počet hostů, kde odbývaly se kratochvilné zábavy a hry — o jakých my ani poněti nemáme, — neboť lázně byly pro oboje pohlaví a muži i ženy koupali se společně, což v mořských lázních všude pravidelně — i v Podskali — se podnes děje.

Po koupeli bylo tělo třeno (masaž) a zase vonnými mastmi natřeno, — pak nedivme se, že o dokonalé kráse u Řeků i Řimanů se horuje! —

Naše tak zvané „římské lázně“ jsou málo podařenou napodobeninou — pravou karikaturou původních římských lázní; není tu ani hudby ani zpěvu ani tance — ani sportu a promenády. Za to tu máme noviny často s nesmyslnými ilustracemi, doutníky, váhy na vážení a přístroje k vyřezávání kuřích ok. —

Nejdříve prohlédli jsme si velký sál se zbytky sloupů po stranách — toť perystil — předsíň k lázním. Na podlaze jest krásná mosaika z bílých a černých kamenů — ale drobí se a rozpadává — návštěvníci ji vyšlapují a za několik let nezbyde z ní nic jiného, nežli hromádka drobného šterku.

Bývalé tepidarium jest ohromný sál, jehož klenbu neslo 8 žulových sloupů; podlaha byla vykládaná porfyrovými dlaždicemi; zde v rohách byly 4 velké basiny

ku vlažným koupelím; ve frigidarium byl obrovský basin, kde mohlo tisíce lidu volně plovati. Na hoře kolem byly skvostné galerie pro publicum — a dole byla celá řada menších komnat, — pak cely pro koupele jednotlivců, stadium pro běh a závod, sály ku přednáškám, kde řečníci mluvili atd. Po dnes válí se tu po zemi zbytky hlavic, soch, sloupů, skulptur, mramoru v podlaze jsou ještě roury, jimiž voda sem tekla a rozváděna byla, — vzadu pak na straně jižní byl obrovský vodojem. —

Celek činí smutný dojem; škoda té nádhery, kterou zub času — lidé i příroda — ohlodávají.

Od strážců této velkolepé zříceniny koupili jsme si fotografii, na níž znázorněn nynější stav lázni a pak jak vypadaly lázně ty, když jich lid ještě používal, — kontrast báječný — přímo neuvěřitelný. —

Tyto lázně i Colosseum daly by se do původního stavu uvést, protože jsou kontury — rozměry jednotlivých lokálů a jich účele každému na první pohled jasny — ale nejsou na to miliony a Itálie potřebuje „drenandty“ na moři a vojáky pro Trentino a Přímoří. Drožkář netrpělivě nás před vchodem očekával, dovezl nás k hotelu a dal si promeškanou čekanou dobře zaplatiti.

Byli jsme s vykonanou prací jak náleží spokojeni — viděli jsme katakomby a trávou zarostlé lázně — dvě tragické scény; — na prvním jevišti odehrávalo se vše smutné, dojemné a bolestné — v podsvětí, — a na druhém — na povrchu země vše, co zapáchalo veselím, hřířivostí a bezúzdým životem. — Dva kontrasty! —

Ale výlet do katakomb měl svou dohru a neminul se s účinkem: ten trapista nasadil mé paní do ucha červa, když nám radil, abychom se obrátili k vůli návštěvě papeže na vyslanectví. Už na cestě z katakomb a lázni Caracallových mne pobízela a radila, abych jen štěstí zkusil a došel na vyslanectví. —

Byl jsem sice o marném pokusu přesvědčen, že audience a prošení na vyslanectvu tu nepomůže, ale abych měl pokoj a uklidněné svědomí, slibil jsem, že se na vyslanectví podívám a myslím, že i každý jiný manžel na svém místě byl by také tak učinil, nebo cestujeme-li ve společnosti dam, jsme povinni do jisté míry přáním jejich vyhovovati.

Aby jistoty nabyla, že hodlám danému slovu dostáti, vzal jsem si s sebou do paláce benátského, kde vyslanec u dvora papežského akreditovaný své sídlo má. A tak jsme po návratu z katakomb a lázni rovnou na vyslanectví se odebrali.

Bylo již k 3. hodině odpoledne, kdy tedy u našich velkých pánů se neúřaduje a proto zamířili jsme hned u vchodu v pravo do lože portýrské, kde starší již pan portýr cizince přijímá a jim rady a žádoucí pokyny uděluje. —

Sděлил nám, že sekretář vyslanectví úřaduje od 9 hodin ráno do 1 hod. odpoledne a slibil, že se o to postará, abychom mu svá přání přednésti mohli. —

Na druhý den moje paní nápadně brzy vstávala, a byla veselé mysli; v ustanovenou hodinu byli jsme na místě; portýr předal nás celé řadě sluhů, černě oděných a ti uvedli nás po tmavých, středověkých schodech do předsíně v I. poschodí.

Tam jsme zase jedné úřední osobě své nationale a Desiderium odříkali; — pán, jemuž jsme vše poctivě vypověděli, odešel a za chvíli se vrátil, pobízející nás, abychom jen dále k panu sekretáři do jeho kanceláře vstoupili. —

Byl to mladý elegantní pán — patrně Vlach — který správně německy hovořil; přijal nás vlídně a ptal se na účel návštěvy naší. Když jsem mu stručně vypověděl, oč se vlastně mé paní jedná, usmál se a pravil, že to bude asi nemožné. Diplomát dával pomalu, po kapkách na jevo, slovy uhlazenými, že z té návštěvy u dvora papežského nebude nic, ale patrně nechtěl na jednu briskně přání mé paní odmítnouti.

Ptal se mne, máme-li jaké dokumenty o příslušnosti naší, máme-li cestovní pasy, rekomendace a pod. Já na to jako zkušený světoběžník odpovídám, že mimo okružního listku na dráhy nemám ničeho, jelikož v Itálii lze cestovati beze všech úředních listin, ty že požadují jen v Rusku (pasporty) a v Turecku (teskerety); svou dosud zachovalou cti jsem se dokládal, že nejsme ani státu ani císaři nebezpeční lidé, o Pankrác a Řepy že jsme ani nezavádili a jen kolem nich někdy jezдили, — zkrátka přesvědčoval jsem pana sekretáře, že skutečně pocházíme z Rakouska jako zcela neškodní tvorové a že jen z pouhého zalibení na krátkou dobu vyhledali jsme slunnou Itálii, věrnou spojenkyni naší říše.

Usmál se, věřil v totožnost a pravdomluvnost naší, ale prohlásil, že by přece musel zavést písemné dopisování, zejména u dvora papežského, což by nejméně 3—4 dni trvalo.

To ovšem byla trochu dlouhá doba, na kterou jsme připraveni nebyli, neboť měl jsem pro každé město pevně vyměřený čas, takže naši lidé doma věděli dobře, kde v ten který den se zdržujeme, aby nám po případě mohli nutné zprávy podávat.

Byl opravdu samá laskavost a pozornost k nám a útrpně dával na jevo, jak by rád zbožnému přání mé paní vyhověl. „Snad, až podruhé, milostivá paní, sem přijedete“, dodal žertovně, „budu Vám k službám“. — My poděkovali, poklonili se a smutně odešli. Mám čisté svědomí a vědomí, že jsem chtěl své paní radost způsobiti, ale nahlížím, že papež není pro podivanou celému světu a také vím, že byli předpuštěni před stolicí papežskou lidé, kteří si z toho pak žerty tropili; také mnohý ani neví, jak těžko zjednává se přístup do Vatikánu. Kam by to také vedlo, aby každý z ulice do Říma přiběhlý turista neb poutník byl předpuštěn do audienčních sálů papežských! — Po téhle nepodařené výpravě musel jsem svou paní nějak udobřiti, a tak sv. Petra, Byl zrovna podle kalendáře svátek svatodušní, navrhl jsem, abychom ještě jednou navštívili chrám přes most andělský ubírali jsme se tedy k Vatikánu.

Na ulicích nebylo viděti, že by se tu světil druhý svátek svatodušní jako u nás; děti chodily do školy a řemeslníci podle zdejšího způsobu i na ulicích pracovali, což zrovna velkoměstsky nevypadá. Ale stát italský církevní svátky nezná, zde jen neděle jest dnem odpočinku, kdy továrny jsou jako v Anglii zavřeny.

Svátky jsou zde jen na papíře; za to světi se zde den, kdy Řím byl od Garibaldiho dobyt a kdy proklamována byla „Italia unita“. V ty dny školy jsou

zavřeny a lidu vystrojí se vojenské parády, přehlídka vojska, na náměstích řečníci ohnivě k lidu promlouvají a velebí činy hrdinů pro vlast padlých, domy, fontány, sochy, Coloseum i Forum se osvětlují.

V ty dny všeobecného nadšení národního není radno Austriakům, aby se na ulici ukazovali; na vyslanectví rakouském bývají vrata zavřena a záclony v oknech spuštěny. V Tridentu a Terstu také se nepracuje a lid vykřikuje: „Eviva italia unita!“

Že skutečně svátek v ten den se tu nesvětil, toho makavým důkazem byla následující událost: v jedné po-
boční ulici spatřili jsme — metaře, — houf metařů, jak opravdu zametali ulici, což jsme zdaleka rozpoznali podle kotouče prachu, který nad nimi vířil, takže celá ulice byla jako mlhou zastřena. Metaři ti měli opravdová košťata a zabírali celou šířku ulice, na sobě neměli ani antické togy, ani livreje neb odznaky městské, byli podobní naší chudině, která na venkově o udržování čistoty na ulicích v potu tváří se stará.

Měli také tu společnou vlastnost s našimi metaři, že se do práce zrovna hbitě nehnali a košťaty rychle neoháněli, a pak také tím, že ulici nekropili jako u nás, takže z toho soudím, že nekropení ulic jest jakási dědičná nemoc anebo traditionální vlastnost všech metařů na celém kontingentu.

Vida tyto o hygienu římskou velezasloužilé starce pomyslí si, že mnohý z nich měl třeba slavnou minulost, nebo že pochází z rodu, jehož předkové v senátě římském zasedali a světu zákony dávali, — že mnohý z nich mohl by svůj původ, svůj rodokmen odvozovati třeba od Augusta neb Trajana, že mnohý

z nich sloužil pod Garibaldim, a obdržel nyní na místo zasloužené pense výnosné veřejné místo a koště od města.

Měl jsem opravdu potěšení, když jsem na vlastní oči viděl a přesvědčil se, že i v Římě se ulice metou a z nich klassická špina se odstraňuje. Měl jsem opravdu pochybnost, že ulice se tu pravidelně nečistí.

Bylo okolo 10. hodiny dopoledne, když jsme do velechrámu vstoupili; v hlavní lodi kolem oltáře stavěli jakousi tribunu či lešení snad k opravě nějakého oltáře a se shora spouštěli ohromné červené koberce po stěnách, byl tu hluk, jako když se o výročních trzích stavi na náměstí kramářské boudy, což nás opravdu zarazilo, že i zde — zrovna pod svícem — takové řemeslné práce o božím hodu se vykonávají.

Lidu bylo zde zase pramálo, samý cizinec s binoklem v ruce; ve vedlejší kapli Klimentěské odbývala se mše, které bylo přítomno asi 80 kněží různých hodností, i mladí konviktisté v bílých rochetkách tu v předních lavicích seděli; na choru — na pravé straně řídil zpěv církevní s průvodem varhan kněz. Zde kdysi byl věhlasný skladatel Palestrinij ředitelem choru a po smrti vykázáno mu čestné místo v sousedství mrtvých papežů. Po dnes jeho skladby při zvláštních církevních okázalých slavnostech se provozují. Vytrvali jsme zde do ukončení bohoslužby, která s velikou pompou se vykonávala, načež od první kaple na levé straně počal průvod církevní po chrámu. Před tím posypali sluhové cestu myrtou a jinými vonnými květy podobně jako se děje u nás o Božím těle, kdy družičky jarní kvítka po náměstí od oltáře k oltáři sypou.

Zde ale nebyly žádné družičky a publikum také ne; jen knězi se průvodu toho účastnili; v čele průvodu kráčel muž oděný v jakési kostelní roucho, podobné rouchu universitních pedelů a nesl jakési žezlo, podobné etui na diplomy spolkové, universitní a pod., jež se jednotlivcům podávají.

Moje paní nelenila a sebrala ze země větvičku čerstvé té myrty a když jsme se zpět do vlasti navrátili, pečlivě mezi památky ostatní uložila; vlastně chtěla ji zasadit do kypré půdy ve zvláštním květníku a ošetřovat, ale zradil jsem ji z toho úmyslu, protože by se jistě neujala a k věnečku svatebnímu — o zlaté svatbě nehodila. — Znova a znova obcházeli jsme svatyni římskou — však jsme nikomu nepřekáželi — a neradi ji opouštěli, když jsme náležitě se pomodlili.

Po druhé rozloučili jsme se s náměstím sv. Petřským, — s tím nádherným obeliskem, těmi dvěma postranními fontanami a kolonádou.

Nebylo radno po ulicích v tom parnu choditi, proto vsedli jsme do drožky a jeli kolem andělského hradu po nábřeží Tibery, kolem moderního tribunálu přes most Markety a náměstí lidové k našemu hotelu.

Za zmínku stojí ten andělský hrad, bez kterého album z Říma se neobejde. Tak jako my rádi chlubíme se kamenným mostem a Hradčany v Praze, tak Italiáni ukazují „pons Alius“ od Hadriana r. 136 vystavěný a na levém břehu mohutnou, omšelou stavbu hrobky Hadriana. Z původního kamenného mostu zbyly tu jen prostřední tři oblouky a když Tiberu r. 1892—4 regulovali, přidali k nim na každé straně po 2 obloukách, takže most ten má nyní 7 oblouků.

Mausoleum — hrobka Hadrianova — jest stavba obrovského objemu, základna její obnáší 90 metrů do čtverce a uprostřed stojí kulatá věž 67 m. v průměru; na věži té stála pozlacená socha císaře Hadriana, ale jeden papež dal ji v 7. století sejmouti a nahradil ji sochou archanděla Gabriela s pozlaceným mečem v ruce, — odtud název hrad andělský! Byla to věru divná manýra schazovat antické sochy a nahrazovat je — svatými!

Hrobka ta ze všech stran pevně stavěná, sloužila ve středověku za pevnost, v níž spousta kobek a chodeb se nalézá; také vězení zde bylo, pak i obydlí a klenotnice papežů se zde nalezaly, později zase kasárny a nyní jest tu museum pro válečnictví.

Podivně to osudy stavby: hrobka císařská, hrad, v němž vojsko papežské Saraceny odráželo, klenotnice a komnaty papežské, kasárny a nyní museum. A anděl Gabriel má stále v ruce nabroušený, pozlacený meč, jako by na každého dotěravce a vetřelce hrozivě volati chtěl, že není radno dotýkati se státu italského.

Po nábřeží Tibery ze samých kvadrů upraveném přijeli jsme k justičnímu paláci; jest to velkolepá, moderní budova s ušlechtilou facadou, na jejímž dokončení právě se pracovalo a která nyní již svým účelům dávno odevzdána byla. — Jest to také jedna z těch všechna její ministerstva, university, musea a akademie ba i sám hrad královský, — Quirinál — bývaly majetkem papežů, kteří je postavili. Kukačka pěkně tu v cizím hnízdě se ulebedila. Stát Italský velmi lacino k veřejným budovám přišel. I kasárny zdědil. Blíže „Porta

„Pia“, kudy 20. září 870 vojsko italské do Říma vniklo, stojí největší kasárny světa tak zvané „Castro Praetorio“, které císař Tiberius pro praetoriany postavil a kde podnes 10.000 vojáků ubytováno jest; v té končině jest také veliký komplex poliklinik lékařských, nemocnic a centrála elektrárny, která poháněna jest vodní silou z vodovodu v Tivoli.

Po dnes lituji, že jsme nepodnikli výlet do Tivoli — do hor Albánských, do Frascati, k jezeru albánskému a do castel Gandolfo a do všech těch výletních okolních blízkých osad, kde již za doby králův a republiky byly nádherné villy boháčů římských, kde císařské villy stavěli, nad které podnes krásnější vystaveny nebyly. Zde v okolí Tusculum (Tivoli) villy měli Cicero, Ovid, Horac, Caesar, Augustus, Hadrian atd. Zde také jest pověstná villa „D'Este“, která ale prý zanedbána jest a jak jsem nedávno četl, byla věnována kulturním účelům.

A ještě o jedné maličkosti zmíniti se musím; moje paní přála si okusiti — jakou mimo hotelu kávu zde lidé pijí, a proto odpoledne vyšli jsme si blíže paláce ministerstva vyučování a Pantheonu v jedné živé ulici — kudy tramvaj jezdí — do cukrárny, kde káva se též předkládá. — V cukrárně stál uprostřed veliký kotlík, v němž se káva vařila; asi takový, jaký bývá v ruských nádražních restauracích pro vaření čaje. — Kolem dokola byl veliký výběr cukroví a pečiva. Poručili jsme si kávu bílou (caffé a latte) a pečivo (paste); v minutě přinesli oboje, pečivo bylo výborné — ale káva pradičná — jakživi jsme tak divnou břečku nikde nepili, to snad ani káva nebyla; — moje paní nedopila a já pospíchal

schladiti si záhu limonádou. Podnes o téhle podařené kávě s hrůzou vypravujeme. — A přece v hotelu byla výborná!

Po kolikadenním pobytě v Římě chystali jsme se na další cestu, do Neapole, od Říma 249 km vzdálené. S rozkoší vzpomínáme dosud na věčné město — na jeho přečetné památky historické, na ty nádherné chrámy a musea, nad něž sotva kde v širém světě velkolepější stává; vždyť jiná musea své sbírky doplňují si jen dary neb koupenými předměty z Itálie, Řecka a Egypta, kterým kdysi Řím vládnul.

Proto zde tolik archeologů, kteří zde na útraty státu, akademii, musei, a nebo z podpory Maecenášů studují, protože zde jsou prameny pro bádavý duch lidský. Řím stává se jaksi městem internacionálním — kam tisíce cizinců dojíždí, z čehož ovšem jen jeho občanstvo veliký užitek má.

Řím neposkytuje sice tolik zábavy, jako k p. Vídeň, Paříž; zde není po ulicích vidět tolik nafintěné parády, přemrštěné mody, ale za to je zde více pachtění po práci, vědách a umění ve všech oborech, — i řemesla stojí na výši dokonalosti a pokroku.

Co ale nejvíce cizince zaráží, jest, že zde mnoho lidu nemá práci — anebo ji snad ani nehledá — a pak že jest tu mnoho bidy a žebroty. Zdá se mi, že lid spodních vrstev nerad pracuje — že skutečně vládne tu „dolce far niente“; na ulicích a náměstích jest neustále spousta lidu nezaměstnaného, takže si v duchu myslíme, proč ten lid nepracuje, — proč po celý boží den jen na ulicích zevluje, a od čeho jsou ti lidé živi? — A tento úkaz

jest ve všech italských městech zjevem pravidelným, typickým.

Vysvětluji si to tím, že náhodou Italian jest ve svých požadavcích skromný — nároku na hojnost vybraných jídel nečiní — spokojuje se stravou přímo vegetariánskou; jej živí moře, které mu hojnost laciných ryb poskytuje, pak zelenina, ovoce, laciné víno, — chytá nebeské užitečné ptactvo — a při tom slunce ho zahřívá a do hněda opaluje; on také netopí, protože je zde málo uhlí pod zemí a žádné dříví nad zemí, proto některé domy nemají ani kamna ani komíny. — Také na parádní obleky si nepotrpí, chodí jednoduše, vzdušně, někdy až příliš průhledně. Mýdlo a časté mytí také v lásce nemá. — Venkovan chodí bos anebo v opáncích. —

Takto jest Italian bez rozdílu stavu úslužným zvláště k cizincům, kteří miliony do vlasti jeho přináší; mládež hlásí se k nim z daleka přepadáním na ulici nabízením různých tretek. Ve veliké výhodě jest ten, kdo dovede se v italštině s obecným lidem smluviti — byť by to bylo jen několik slov — o to další již se dohodne a mimika dopoví.

Cesta do Neapole.

Bylo 10 hodin dopoledne, když jsme 1. června z centrálního nádraží rychlíkem k Neapoli odjžděli; vlak sestával jen z restaurace a 3 dlouhých vozů I. a II. třídy, chodbou spojených a elegantně zařízených. V našem voze byla sedadla červenou látkou potažená a dala se obracet buď ku předu neb do zadu, takže nebylo potřeby obracet se a ohlížeti do předu a na zad. Tlačení u našich drah obvyklá zde také nebyla; mimo nás byl tu vlašský důstojník, dvě dámy Němkyně, zásobené všim možným proviantem a ještě dva cestující, o kterých nevím, kam bych je vřadil.

U porta Maggiore opouštěli jsme Řím; na pravo rovina — řada oblouků z bývalého vodovodu Aqua Claudia — stará via Appia, kolem ní staré antické pomníky zemřelých. Jsme v Campanii, historicky proslavené a básníky opěvované. Jest to nejúrodnější část střední Italie — samá vinice — úrodná role a louky;

sem tam jsou roztroušené selské domky primitivně stavené — obyčejně maltou nenahozené a nevybílené, — z hlíny, nevypálených buchet neb drobného kamene postavené; některé domky mají zdivo z cihel, které pobrány byly z těch velkolepých zbytků vodovodů, jichž prameny přišli v horách Albánských a Sabinských. — Na těchto domkách architekti mnoho si záležitosti nedali.

Že by dvorce ty byly ohraničeny, nikde jsem neviděl, — jsou to obyčejně chalupy, které vábivě nevypadají, ani slohem, ani celým svým zevnějškem. A přece mohlo by se tvrditi, že v tak úrodné krajině budou statky a domky úhledné — výstavné, — ale kam s tou flintou, — střechy jsou obyčejně ploché neb příliš nízké a doškové — ani šindel tu není; kde nejsou lesy, nerodí se ani šindel.

Naše venkovské chalupy, zvláště v horách Orlických a na Krkonoších, vypadají přívětivěji, a což teprve ve středu Čech — v Polabí — kde bydlí naši venkovští sedláci či zemané, kteří nemají už světnice, nýbrž pokoje a salony, a v nich piana, na stěnách flinty, a pod kolnou kočáry. Takový český sedlák divně by pohlížel na tak rozházený, rozcuchaný dvorek vlašského venkovana. Jiště by jej do základu zbořil a znova od základu slušně, moderně postavil.

Na polích a vinicích pracoval lid; ženské měly široké slaměné klobouky na hlavách; dobytek volně se tu pásal na rozsáhlých pastvinách; vesnic souvislých, jaksí uzavřených, kde by domy po sousedsku byly pohromadě — jako naše středočeské vesnice — nikde nebylo; jednotlivé dvorce stojí osamotě — uprostřed

poli a vinic, — jen městečka jsou souvislá; sem tam jsou různé zříceniny hradů — není tu ani kostelních věží ani továrních kominů — krajina má ráz čistě hospodářský.

Přejeli jsme řeku Garigliano po železném mostě, do běla zbarvenou; na pravo na skále přilepeno jest jako vlašfovčí hnízdo Aquino, rodiště satyrika Juvenala a Tomáše Aquinského, a brzy spatřili jsme na levé straně — na hoře řídkými křovinami porostlé, Benediktem roku 529. založený pověstný klášter „Monte Casino“. Zde ve vzdálenosti 138 km od Říma rychlík poprvé zastavil.

Klášter rozsáhlý — výstavný leží na kopci dosti vysokém, a je od města $1\frac{1}{2}$ km vzdálen; stával tu kdysi chrám Apollona; nyní jest klášter majetkem státním; vychovávají se tu synové z předních rodin vlašských, najmě šlechtických ku stavu duchovnímu; jest tam obsáhlá knihovna a obrazárna, — vyhlídka z hory má býti překrásná, ale my v tom parnu netoužili jsme po výletu, ačkoliv na nádraží malí ochočili koníčkové a osli ku jízdě v sedle vábili.

Brzy opustili jsme poříčí Garigliony a vjeli do horské soutěžky; na obzoru objevil se Vesuv, a přijeli k starému Volturnu, který tu všecken štěrky z hor ku středozemnímu moři odvádí; vlak uháněl kolem pevnosti a sídla biskupa „Capui“ — města to s 14.000 obyvateli. Hanibal 215 před Kristem statečně tu Římany potíral, kde také $\frac{1}{10}$ 860. svedena byla bitva mezi Garibaldovci a věrným zbytkem vojska Ferdinanda II. krále neapolského. Nedaleko odtud jest Capua stará, s

22000 obyvateli a má dosud pěkně zachovalý amfiteatr; ale ani zde vlak nezastavil, teprve v Casertě na 2 minuty zastavil; město má 35.000 obyvatel a velkou posádku vojenskou, kam také nyní Turci zajatí a Arabové z Tripolisu se dopravují a zde internováni jsou.

Rozsáhlé kasárny stojí tu uprostřed nádherných parků, protože bývaly dříve oblíbeným sídlem královské rodiny neapolské, která tu dle vzoru Versailu r. 1752 skvostný zámek postavit dala a jež nyní vojsko používá.

Za Caserton byly tehdy — 1. června — žně v plném proudu, lid sekal pšenici, ječmen a jiné plodiny, a hned domů odvážel, protože nebylo potřeby, aby vyzrlo — není tu v obilí trávy — a tak sklizeň hladce se odbývá a přímo od kosy domů sváží.

Počínaje od Monte Casina až po Neapol jest krajina — Campania felix — hustě obydlena a také hojně stromovím oplývá, takže dráha tu vedena jest jako prostředkem nějakého parku; kukuřice, rýže, pšenice, ječmen, cukrovka, všechny druhy výtečného ovoce a zeleniny — výborně tu rostou; proto staří klasikové všim právem krajinu tu nazvali „šťastnou“. Převládá tu rolnictví, vinařství, — velmi četné jsou tu včelníky, lisy na víno, sušárny na ovoce — za to není tu vysokých komínů továren, které svým kouřem krajinu znečišťují. Za to ale trvale straší tu Vesuv, tento největší a nejkrutější škůdce krajiny, který se svým sousedním již vyhaslým a tedy neškodným velikánem Sommou na levé straně dráhy se nám v plné síle a mohutnosti

zjevil a my jaksi nedůvěřivě a bojácně k olbřimu tomu vzhlíželi.

Neapol.

Netrvalo dlouho a my stanuli v centrálním nádraží Neapolském. Jestli v Římě byl před nádražím hluk a povyk neobyčejný, zde — v Neapoli — když jsme z nádraží vystoupili, byl k nepopsání. Drožky, fiakři, omnibusy, tramvaje, nosiči, hejno dotěračů, stáli tu v řadách, — pověstní zaháleči neapolští mají zde své stálé bydliště a perou se o každý kus zavazadla, div že z toho rámusu cizinec přichozí neonemocní.

Z opatrnosti objednali jsme si již v Praze noclehy v hotelu „Belevue“ a proto volali jsme na povoz hotelu, ale nedovolali jsme jej — nebyl tu.

Ale v tom okamžiku byl tu již jiný, jehož majitel či kočí stoje na kozlíku jako v cirkuse — z daleka bičem i hlavou kýval a tak služby své nabízel — a než jsme se vzpamatovali — jiný čiperný chlapík chopil se našich zavazadel, hodil je do vozu, natáhl ruku ku zpropitnému, dal rozkaz „Avanti“ a my ledva že jsme se uvelebili, odjížděli tryskem v lehkém kočárku (carrocella) jedním malým ale rychlým koníčkem taženém, po „Corso Umberto“ do hotelu, jenž na mírném návrší pod „Vomero“ stojí.

Zde s nádhernou vyhlídkou na záliv neapolský — Capri a Ischii — stojí řada slušných hotelů, které po celý rok jsou cizinci ze severních končin, hlavně od Angličanů a Američanů obsazeny.

Přispěním personálu z hotelu dohodli jsme se o tarifu za jízdu z nádraží, což se ku podivu hladce odbylo. Hůře bylo, když jsme se měli dohodnouti o dalším našem pobytu, protože personál — dámy i páni — nevyznali se v německé obcovací řeči a moje zásoba italštiny na různé ty denní potřeby a instrukce také zrovna ve všem nestačila. Ale i tu musím doznati, že mimikou, hlavně rukama, očima a nohama, přece jsme se dohodli; stačilo jediné slovo — oč se jedná — a to ostatní si Vlach hravě domyslí.

Vykázali jsme se zaplacenou poukázkou na byt, kterou jsme si již v Praze od cestovní kanceláře Sulce opatřili, a byl nám v druhém poschodí prostranný, čistý, úhledný pokoj vykázán, kde nebylo ovšem kamen, jichž jsme také v tom vedru nepotřebovali, ani svíček a sirek, — za to ale ústřední topení, elektrické osvětlení, lift a nezbytný balkon, železnou mříží ohraničený. Zde každý pokoj s vyhlídkou na ulici neb moře, musí mít svůj balkon. Patří to k specialitám neapolským. Na balkon vedly dvoje dveře, jedny skleněné a druhé — zevnější — dřevěné, aby komáři měli přístup do pokoje jaksi stížený; podlaha byla jako obyčejně z mosaiky, — kde by nabrali prkna na podlahy; — okna byla bílými záclonami zakryta a elektrické zvonky na služebnictvo doplňovaly inventář na stěně. Nábytek nebyl zrovna moderní, ale nám to nevadilo, beztoho jsme tu jen na večer a návštěvy Neapolitánů přijímati nebudeme. Vše ale bylo opravdu čisté, vzdušné, světlé a prostranné a my měli opravdu radost, že jsme skutečně „na pěkně vyhlídce“,

takže hotel měl zasloužený nápis „Bellevue“. A po schodech také jsme nemuseli běhat, protože zde bylo zdvihadlo. — Ledva že jsme prach cestovní ze sebe setřeli a skromnou cestovní toaletu do pořádku dali, vyšli jsme na balkon, který stačil pro 3 osoby, takže tu mohly 3 přenosná sedadla státi.

Před námi leželo moře — tmavomodré — jako by z milionů pomněnek se skládalo, bylo klidné a jen malé párníky a rybářské lodě s pestrobarevnými plachtami kolem pobřeží hladinu jeho brázdily. Dále k západu rozeznali jsme Capri a Ischii — tam obzor splýval s mořem; na levo a v pravo bělaly se villy a přechetná hustě zalidněná města a dědiny. Viděli jsme na levo Sorrento, Castalamare, Torre del Greco — nad ním zvedá se Vesuv; na pravo Posilipo, Cap Myseno, ostrov Procida a pod námi a nad námi Neapol amfiteatrálně rozložený.

Pohled jest to úchvatný, skutečně jedi ný na světě. Proto Humbold klade Neapol na první místo měst a pro krajinnou krásu nade všechna města velebí. I my jedi ně k vůli krajinné kráse z daleka jsme sem přišli. Jest to skutečně požitek duševní viděti záliv neapolský a není divu, že povstalo italské pořekadlo: „Neapol z řiti a umřiti“, což ovšem platí jen o okolí Neapole a jen v skrovné míře může se též na vnitřní město vztahovati, což také vysvětlím a odůvodním. Humbold, slavný cestovatel a jaksi kompetentní taxator krás jednotlivých měst celého světa, jako kdysi Paris, maje mezi 3 graciemi rozhodnouti o jejich kráse, přiznal první cenu Venuši, tak i on rozhodl, že první

místo krásy mezi evropskými městy zaujímá Neapol; na druhé místo posadil Cařihrad a na třetí Lisabon, ale měl zajisté na mysli, když tak usuzoval, jediné povšechnou krásu krajiny neapolské a nikoliv jen město samotné.

My pohledu toho ani dosti nasytiti se nemohli a když jsme se na večer z procházek vraceli, zase balkon jsme vyhledali. Pohled na širé moře a zelený polokruh pevné země s hrozivým Vesuvem, modravý blankyt nebeský, jež žádný mráček nekalil, ty terasovitě založené vinice, sady olivové, kde fíky, oranže a palmy jako v lese rostou, ty nádherné villy, bělostné dědiny, věže kostelní, to vše tvoří ono kouzlo, které na každého cizince blouznivě působí.

My po městě samotném zrovna neblouznili, protože z četných popisů jsme nedostatky jeho znali a také se o nich přesvědčili, — ale to nikterak nevadí, abychom uznali a potvrdili, že návštěva Neapole stojí za podívanou, i když otcina od tohoto klenotu země přes 1600 kilometrů vzdálena jest.

Když jsme se zařízením a pořadem hotelovým jako v Římě jakž takž obeznámili a svým milým nezbytné pohlednice napsali a v hotelu k dopravě odevzdali, vyšli jsme na první výzkumnou cestu do města samého.

Elektrické dráhy, která tu kolem hotelu jezdí, jsme nepoužili; chtěli jsme z bezprostřední blízkosti výstavnost města a život na ulicích, o kterém jsme tolik přímo romantického četli, poznati. Šli jsme tedy pěšky z návrší dolů — k moři — kolem celé řady moderních

hotelů, v nichž cizinci bydlí. Všechny jsou úhledné se slušnými facadami a vkusnými balkony.

Ulice před nimi jest dostatečně široká pro tramvaj, povozy i chůzi a ještě tu zbývá dosti místa pro úzké zahrádky, kde rostou filodendrony, aloe, magnolie, agave, draceny, fiky, jedlé ořechy a pod. — Tím ovšem poněkud jest obmezená vyhlídka na moře z pokojů přízemních a částečně i prvního poschodí; ale za to jest tu zase více chládu, který tu bývá vzácný. Zde prostřední temperatura ročně obnáší 13—14° R, v letě 32° R a v zimě nejméně 2° R.

Zřídka kdy prší; mlha není skoro nikdy a sníh za kolik let jednou, ale vytrvá sotva hodinu; proto nezná zdejší lid saně, led, nenosí kožichy a rukávniky. Řemeslo kožešnické snad tu ani neexistuje. Proto také viděli jsme, jak zahrádky před těmi hotely dvakrát denně nezalívají, nýbrž vodou z konví polévají. Neapol má velmi dobrou pitnou vodu z vodovodu, který milionovým nákladem roku 1885 byl zřízen.

Když jsme z návrší k moři se blížili, přišli jsme k řadě malých nízkých domků, které jako kasárny těsně vedle sebe stojí — to jsou neapolské — prádelny, těch je zde velká síla; Neapolitánka doma ráda nepere a zanáší prádlo do takovýchto prádelen. A jestli přece sama pere, tedy vykonává to jistě na ulici; miluje čistý vzduch a nenechá si být výpary z prádla znečistovati. Rozumí se samo sebou, že vchod do takové prádelny jest přímo z ulice, jako vůbec do všech řemeslných dílen italských. Za prádelnou bývá pokojik pro pradelny, které tu představují důležitou sou-

částku populace města. — Tyhle neapolské pradleny mnoho šatstva na sobě nenosí — zrovna jako ty Boženy Ženiškovy — jak je na obrazech vidáme.

Některé měly necky s haldou prádla na ulici před vchodem a drbaly pilně umouněné košile; jiné si při tom zpívaly, některé marnivě prohlížely si v malém zrcátku pošramocenou, silně otřesenou frisuru a dávaly ji do pořádku, aby na kolemjdoucí činily dobrý — defekt; jiné nenuceně s rozmanitými Pepíky se bavily, cigarety pokuřovaly a vějířemi se ovívaly. Houf dětí batolil se tu před domky, vedle necek i pod nečkami a tropili všelijaké uličnické kejkle; v tom ohledu jest mládež neapolská řádně vycvičená a předčí v uličnictví římský výkvět, o čemž jsme se také hned druhý den na vlastní oči přesvědčili. Ačkoliv matky či sestry těchto dětí o čistotu prádla se tu starají, nepozorovali jsme, že by mládež ta honosila se běloskvoucím spodním rouchem — všichni i pradleny — byly veskrz v usmolených nedbalkách, takže by v tomto úboru za modele sloužiti nemohli. Vůbec může každý návštěvník Italie nestranně pozorovati, že čím více od severu k jihu, tedy od zimy k teplu se blížíme, tím více tu ubývá čistoty. — V Miláně, Veroně, Florencii vše se ještě leskne, v Římě již té uhlazenosti zevnější valně ubývá a zde v Neapoli obyčejný lid snad ani neví, že se mýdlo prodává. Zde také pleť lidu tmavější, má nátěr jako by póchycený od cikánů; „blond“ lidí s modrýma očima jsem tu snad ani neviděl.

Brzy dostali jsme se na nábřeží, k moři, kde jest středisko elegance a přepychu, který tu cizinci, ni-

koliv domácí na jevo dávají. Nábřeží z masivních kvádrů na skalní půdě postavené a železným silným zábradlím opatřené poskytuje příjemný pobyt; zde jest také park, kde umělci zahradníci divy tvoří; rostou tu volně palmy jako borovice v našich lesích.

Zde jest živo a hlučno — zvláště když hudba hraje — a za parkem jest rozsáhlé náměstí vydlážděné kostkami, kde se na jízdni dráze jezdí rychle skoro jako v cirku — po neapolitánsku!

Zde drožkáři a fiakristé nedovedou ani pomalu jezdit, i když na prázdno — bez pasažera jedou — zrovna jako by byli voláni k uhašení ohně. Jejich kočáry jsou lehké a konici malí, hbití. Zde snad jezdí každý, — bohatý i chudý — voják s kuchařkou s nůši neb košem na klíně, chůva s dětmi, lokajové, svaťebčané, báby ke křtu, pompes de funebres, i hudba, když se z pohřbu vrací, patrně ti zdejší mají asi jízdy velmi levné a vynahradí si to na cizinci dvojnásobně.

Procházeli jsme se kolem moře na té vychvalované Riviere od via Partenoppe až k tunelu Pie digrotta; promenády tyto, jakož i kolem hradu královského, galerie Umberto a ulici Toledo, patří k požitkům, — zde cizinec nemá opravdu dlouhou chvíli, jeho mysl jest neustále něčím vyrušována. Nemyslím tu ovšem na hejno dotěrných hausírníků s koraly, rukavičkami, hřebeny, sochami, albumy a pod., kterých ani po dobrém se zbavit nelze, ale mám na mysli tu velkolepost přírodní krásy, kterou netroufám si ani přibližně popisovati; však k vůli téhle scenerii, k vůli poznání tohoto koutu světa přijeli jsme sem, abychom říci

mohli: viděli jsme jak blankyt nebeský snoubí se s lazurovým mořem a to v amfiteatru, nad nějž svět krásnějšího nemá.

Snad každá obec má něco zvláštního, čím se od jiných liší, co jiná obec neb město nemá a zůstává jaksi specialitou lokální. I Neapol má takovou specialitu, kterou žádné město italské — Řím nevyjímaje — nemá. Jest to pověstné Aquarium, postavené na nábřeží uprostřed parku; jest světoznámé, kterému berlínské aquarium „pod lípami“ přirovnávati se ani nemůže.

Zde ve skleněných vitrinách, do kterých voda mořská neustále čerstvá se přivádí, ukazují všechny živočichy, všechno podmořské tvorstvo, jako korale, houby, raky, ústřice, ryby atd., jen velryba a žralok tu nejsou, protože by se pro ně muselo malé moře, přiměřeně hluboké a rozsáhlé, vystaviti, což ovšem Neapol podniknouti nemůže. Jinak jsou tu v četných vitrinách všechny mořské potvůrky v hojném množství a výběru; jest tu jejich mořský život velmi názorně předveden a poskytuje mnohou zábavu jak cizinci, tak přírodopytci, hlavně ale dětem, jichž tu stále také veliký výběr jest. —

Platí se ovšem vstupné a to dvě liry za osobu; jen v červenci a srpnu, když pro vedro nikdo z ciziny sem přijíti nemůže, platí se jedna lira; vůbec, jak jsem již řekl, v Itálii zadarmo — mimo v neděli — nic se neukazuje, vše je promyšleně rozpočteno na kapsy cizinců, a aby všechny památnosti a zvláštnosti rychle poznati nemohl, zařídí to tak, že ku př. museum jest přístupno v pondělí, galerie, obrázky v úterý atd. —

Před vchodem do aquaria přivítaly nás na práhu budovy dvě jeptišky, z nichž jedna držela na bílém silném papíru prosbu v řeči italské, francouzské, anglické a německé o dary pro ubohé v Mesině. A druhá držela dřevěnou kasetu na zámek uzavřenou a přijímala ty dary. Zachovali jsme se ovšem milosrdně a svůj obol do schránky vstrčili. Mlčky, s malou úklonou jej přijaly, protože nevědí, v jaké řeči by nám poděkovati měly. —

Že tu nebyla vytištěná prosba v řeči švédské, turecké, ba ani ruské, nikterak nás nepřekvapilo, patrně z těchto zemí málo turistů sem vtr zavane, ale že tu nebyl nápis „maďarský“, to nás podivením naplnilo, neboť Maďaři jsou na propagandu svého idiosmu přímo posedlí a dovedou naši diplomacii k vůli pouhému nápisu neb štítu hýbat a nad to v Itálii mají jakousi protekci. —

Neapolské aquarium bylo založeno roku 1872 od tajného rady profesora Dohrna ku poznání živočišstva a bylin, které se v středozemním moři vyskytují. Říše německá poskytla k tomu účeli 100.000 marek a od roku 1880 společně s vládou italskou budovu se vším všudy udržuje; všechny evropské státy i Amerika subvence poskytují, aby učenci z celého světa zde výzkumy konati mohli. K tomu účeli má také aquarium dva malé párníky, a celou flotillu rybářských lodí, s kterými moře středozemní se zkoumá a aquarium stále mořskými živočichy a rostlinstvem doplňuje. —

Z aquaria šli jsme po pobřeží k malému skalnímu ostrovu, který s nábřežím jen úzkým pruhem země spojen jest; na něm stojí podlouhlá vysoká budova —

bývalá to pevnost — která nyní slouží jako „castel del ovo“ za věznici vojenskou. Naproti stojí nádherné moderní domy „Rione Santa Lucia“, kde kdysi Neapolitanští rybáři nenuceně svým zvláštním, jaksi privilegovaným životem žili; jedli, pili, hodovali a svou podnes oblíbenou píseň „Santa Lucie“ zpívali. Byla to zvláštní čtvrť města, kde zvláštní, originelní, pravá neapolitánská čeládka bydlela. —

Podobně jako v Praze bodrý národ podskalácký těšil se ze svého svérázného, rozmarného života, tak zde kolem „Strada St. Lucia“ bydlela veselá chasa neapolských plavců, — kasta lidu, která nenucený zpěv milovala a oblíbený tanec Tarantellu s pradlenami a pouliční sebrankou prováděla: Macaroni a ohnivě víno vlašské dodávaly jim kuráže.

Dnes nebydlí tu sice bodří plavci z republiky St. Lucia, vystěhovali se do úzkých zastrčených uliček, kterými Neapol přímo oplývá; za to stojí tu čtyřpatrové domy, projíždí tu elegantní kočáry, tramvaje a proudí cizinci; pobořeny jsou chajdy ze St. Lucia, jako v Praze pověstný Josefov. —

V blízkosti jest tu nádherné náměstí „del Plebiscito“ s fontanou a vodotryskem, jezdecké sochy bourbonských králů krásí malé prostranství blíže nábřeží, dále přicházíme ku kostelu San Francesco s kupolí, po jehož obou stranách jest sloupovi — celek činí dojem prazvláštní — nelíbil se nám; má to snad být malá napodobenina kolonady svatopetrské, ale nepodařená. —

Naproti kostelu jest „Palazzo reale“ — palác královský — který ničím zvláštním nevyniká, leda svým malým, ale drahocenným parkem, odkudž je nádherná vyhlídka na moře a ostrovy. Sem ústí — mimo jiné — nejživější ulice města tak zvaná „Toledo“, která Neapol na dvě polovice — západní a východní — dělí a kde po celý den jest živo jako v úle — to je tepna Neapole. —

Hned na pravo jest obrazárna „Galeria Umberto“, a naproti „Teatro St. Carlo“, jedno z největších divadel Evropy; jeviště — patěro loží nad sebou, parterre — vše činí objem velkoleposti; zde na blízku stojí socha „Italia“, postavená na paměť hlasování lidu 21. října 1860 (Plebiscit). Když jsme kolem těchto budov — stále v blízkosti moře do Strada Umberto kráčeli — bylo tu na všech stranách, na stupních a volných prostranstvích tolik lidu, že jsme měli za to, že se tu nějaký lidový tábor odbývá, anebo že se tu něco neobyčejného stalo aneb státi má. Ale nic zvláštního jsme neviděli; lid tu jen zahálčivě si hová, směje se, vtipkuje, povykuje, sem tam z čista jasna povstane hádka — perou se do krve — vynadají si a za chvíli jsou zase usmířeni, jako by se nechumelilo; — čistě neapolitansky se tu baví. —

Opodál uprostřed ulice „strada re d'Italia“ ležel na zemi kudrnatý klučina a spal, jako by ho do moře hodili, — vedle něho stála košatina s pomorančemi. Kluk patrně celou noc někde se toulal a při pouličním prodeji uprostřed chaosu lidu usnul. Každý se mu vyhnul a nechal ho klidně spáti — policista si takové ma-

ličnosti ani nevšímne. U nás by takového nevyspalého prodavače sebrali a odvedli na komisařství, aby se na pryčně vyspal. —

Když jsme se po této povrchní prohlídce města domů vraceli, potkali jsme dva pohřební průvody, s velkou pompou, hřmotnou hudbou, — doprovázeli tu někoho na poslední cestě z tohoto slzavého údolí; nepřehledná řada kočárů končila oba průvody. Na okázalosti veřejné Neapolitáni si potrpí; i kdyby poslední liru měl na to obětovati; bez hudby — hodně hlučné — která lid na balkony a střechy vyláká, bez věnců a parádního pohřebního vozu, do něhož nejméně 4—6 koní s pestrými čabrakami zapřaženo jest, se to neobejde, — musí býti podivaná pro lid, aby se mohl čím bavit a o něčem mluvit. —

Na promenádě kolem moře při prohlídce přístavu, kde kotví lodě z celého světa, neboť přístav zdejší jest po janovském přístavu největší v celé Itálii, byli jsme neustále těmi pouličními hausírníky vlídně i drze obtěžováni, takže opravdu těžko bylo se jich zbavit. — A byli jsme skutečně ošizeni jedním, který nám korale, specialitu neapolskou, nabízel a my ji, nevím už za kolik lir, koupili. Chlapisko dalo nám při měně falešnou liru, která již dávno z oběhu berní mince vzata byla, což zde snad každému cizinci se přihodí; v každém popisu byli jsme varováni před těmi falešnými penězy, ale vzdor opatrnosti podlehlí jsme a po dnes chovám tu „faleš“ jako cennou reliqui ve své numismatické sbírce.

Tim stálým choděním, tím neobyčejným hlukem a hlavně tou rychlou, přímo cirkusovou jízdou všech drož-

kářů a fiakristů, byli jsme unaveni a protože do vrchu k hotelu bylo hodný kus cesty a kratší cestu po přečetných schodech voliti jsme nechtěli, přivolal jsem jednoho z těch četných povozníků, aby nás do hotelu za pevně umluvenou cenu dovezl. Vsedli a ujížděli rychle jako ti ostatní, jako by se jednalo o nějakou cenu závodní. —

V jedné z těch křivých ulic pocítil jsem najednou, že můj klobouk rovnováhu trati a spadnutím hrozí, tak jsem měl co dělat, abych jej zachytil. A co se stalo? Uličník neapolský, který za rohem v chumáči jiných uličníků stál, mrštil po nás odpadkem z boty a trefil šikovně můj, náhodou starý, skoro již z mody vyšlý klobouk. Na štěstí díra v něm nebyla a mohl jsem tedy pokrývku své holohlavé hlavy dále použiti, což mne zase usmířilo. Ještě štěstí, že netrefil vandrovní klobouk mé pani — nebyla by to sice také žádná nenahraditelná škoda, an vykazoval stopy a známky jakési zastaralé, dávno z oběhu vzaté facony — ale to leknutí bylo by již povážlivější. —

Povídám kočímu, co se stalo a ukazuji mu corpus delicti — černý vyšmatchaný kramflek — ale kočí jen se usmál — v tom prý se ta zdejší mládež dobře vyzná. Bezpochyby, že v mladých letech také asi dobře házeti dovedl. —

Přešla nám chuť po Neapoli ve voze jezdit a byli jsme rádi, že jsme se ve zdraví bez pochroumání do hotelu na večer navrátili. —

Podobně jako v Římě odbývá se zde společná večere, ku které obyčejně všichni cizinci v hotelu ubytovaní

se dostavuji; 10 minut před jídlem dává se znamení ke stolu. My byli zase na balkoně, když se k jídlu zvalo a neslyšeli znamení; proto přišla do pokoje služebná a zvala slovem: „m a n g a r e“, t. j. jist. Rozumí se, že jsme uposlechli a sešli do přízemku, kde se jídelna nalézá a kde ve vedlejších pokojích hosté se shromažďovali. V jídelně každý má své připravené místo a na jídelním lístku číslo svého pokoje.

Pořad jídel přesně se dodržuje; všem stejné jídlo se z pravidla přináší a současně u všech počíná a končí; na změně neb pořadu jídel nelze ničeho bez předchozího dorozumění měniti.

Jídelna byla vkusně upravena a vše, ubrusy, talíře, sklenice a rozmanité příbory, vasy s květinami leskly se ve vzorné čistotě. Naproti nám u vedlejšího stolu měla pro sebe vyhrazený stůl rodina Angličana, — pán s paní — 7 dětí a guvernánka, zasedli mlčky jako mumie u stolu, nikdo nepromluvil slovo; u jiného stolu byl pán a 5 dorostlých, štihlých slečen, — krása z nich zrovna nekapala; byl to patrně nějaký anglický pensionat se svým professorem; také nepromluvili slovo — jen si nás divně prohlíželi. U jiných stolů byly skupiny 2—3 pánů a dam, jichž příslušnou národnost jsem nevyzkoumal. Vládlo tu kostelní ticho — vše šlo ticho a hladce. Jídla byla podle italského kuchařského receptu jak náležitě dobře upravena; nechyběly ryby, artičoky, hojnost zeleniny a na čerstvých věvičkách oranže; k tomu pije se víno z okolních vesnic, kolem Falerna a Vesuvu rozložených a každý může si dle libosti „svou vignetu“ vybrati. —

Nikdo tu nekouří — vzduch je čistý — skoro jako u Fleků. — Po jídle nikdo zbytečně v jídelně nezůstane a rozumy své jiným nevykládá. — Od ředitele hotelu, který německy hovořil, bylo s námi důvěrně sděleno, že sedmičlenná rodina již 3 neděle zde bydlí a do okolí výlety pořádá a přijde prý k takovému hromadnému zdravotování a bydlení mnohem laciněji, než-li doma, kde čeleď jest velice drahá.

Po večeři zasedli jsme na náš balkon, abychom užili neapolského večera a pokochali se tím čarovným obrazem, který zde zázračná příroda vykouzila. Nad námi vystupovalo antitheatrálně obrovské město, které dvěma mohutnými klepety do moře sahajícími hladinu mořskou objímá; pod námi nastává pravý, neapolský ruch, — k večeru lid houfně ze svých domů vylézá a pospíchá do jiných veselých ulic, zvláště na náměstí před královským palácem, kde hudba hraje a kde každý nenuceně se baví, — ale my si tam po té smutné zkušenosti netroufali. Na levo strní tu majestátní, sestárlý, šedivý Vesuv, z jehož vrcholu vystupoval k tmavomodré báni slabý, bělavý obláček dýmu.

Bliže nábřeží plul parník směrem severním ku Gaetě a Livornu a četné rybářské čluny s bohatou kořistí vracely se do přístavu a ku břehům skalnatým, hladinu mořskou mírně zčeřující. Není divu, že tak úchvatně líčí velebnost pohledu na moře zdejší Vrchlický, Byron a jiní básníci a že Vlachsvoji Neapol tak vysoko nad všechna města světa povznášejí, jí velebí a přímo žádá, Vedei Neapolie foi mnori“ — „Neapol užij a zemřij“.

Bylo k 9. hodině večerní, když rozezvučely se harmonicky zladěné zvonky kostela pod námi ležícího — jako by to byly zvonky loretanské a vybízely k modlitbě — vzpomínaly jsme na daleký domov a litovali, že v tu chvíli nejsou tu s námi všichni naši milí, kteří nám k srdci přirostli.

A za nedlouho vyplul nad námi a zůstal jaksi státi tulák-měsíc. A i ten byl zde krásnější, než-li tam za horama v našem domově. Zdálo se nám, že zde jasněji svítí, že se skutečně usmívá — a že zde zúmyslně na jednom místě stojí a sebou nehýbá — aby se také pokochal na kráse krajiny, stvořené jen pro obdiv svět-ský. — Zdálo se nám, že i ten měsíc má zvláštní zalíbení v této končině, protože s celou spoustou stříbrných vlnek na moři láskovitě si pohrával.

Brzy také objevila se na návrších přecetná elektrická světla, kterými parky, zahrady, villy, restaurace a kavárny osvětleny jsou. Nad námi v pravo nad Posilipem — vypouštěli různobarevné rakety, kterými Neapolitané cizince do svých zábavných místností lákají aby tak na sebe pozornost vzbudili.

Ráno byli jsme probuzeni zvláštním zvoněním, podobným klinkání dobytka, který v Alpách po celý den — ba po celé léto — volně na pastvinách se pase — a aby se neztratil a pastýř věděl, kde dobytče se nalézá, má každé dobytče na krku přivázaný zvonek. Něco podobného hned z rána jsme naslechli, což nám bylo nápadné a proto jsme vyšli na balkon, abychom se přesvědčili, proč se tak časně z rána zvoni; hned jsme se to dozvěděli. — Po ulici k hotelu našemu hnali 2 mužští

stádo koz a krav a z těch měla jedna hubená koza na krku přivěšený takový alpský zvoneček, který ale libozvučný hlásek nevydával a od alpského hlásku valně se lišil. S velikou rozkoší pozorovali jsme tuto ranní bukolickou selanku, — také neapolskou specialitu, kterou by turista po světě marně hledal.

Tak jako v Praze v určité dny a hodiny jezdí po ulicích popelář a zvoněním dává všemu obyvatelstvu dotyčně ulice včasné znamení, aby se popel, hadry, zvadlé květiny a jiné nepotřebnosti z domu vynášely a na vůz popelářský nakládaly, tak zde zase pradávným, chvalitebným zvykem jest, že pro pohodlí obyvatelstva — beztoho až pověstně lenošícího — přivádí se z venkova — z různých stran — do Neapole stáda koz a krav, ty se vodi z ulice do ulice — a každý si tu může před svým bytem čerstvé mléko — buď kozí neb kravské — za peníze nadojiti.

Prodává se tu tedy mléko přímo od — čepu a mají Neapolitánky tu velkou výhodu, že mají absolutní jistotu o pravosti mléka — že vědí, že se jim mléko vodou nekřtí a nebryndá. A honci toho dobytka již napřed vědí, kde mají se svým stádem zastavit, kde mají sami podojit, anebo kde panička nebo její kuchařka z domu s hrncem vyběhne a sama si krávu neb kozu vybere a podojí. Tam, kde větší odbyť na mléko nastává a tedy zastávka delší dobu potrvá, jako před našim hotelem se stalo, tam dobytek, který právě se nedojo, může si na dlažbě v ulici odpočinout. A zdá se, že jak kozy tak krávy do-
bře znají ta místa odpočinku a samy bez pobízení tam ulehají. —

Někde paničky jsou tak pohodlné, že ani nevyjdou před dům, aby vlastnoručně si nadojily anebo nádobu pro mléko „mlékaři“ podaly; ty vychází v nedbalkách často až příliš vzdušných na svůj balkon — a zde každý samostatný byt, byť jen o jednom pokoji a jednom okně, má svůj balkon — a spustí po provázku prázdný hrnec neb džbán na dlažbu před toho pastýře a ten pak podle udání a podle podaných peněz jde ku svému stádu a vykoná sám akt dojení přímo do nádoby se shora spuštěné. Panička z balkonu aspoň vidí, že jí mlékař nešidí a vytáhne si svou porci na balkon. —

Tato procedura odbývá se hlavně v ulicích úzkých, kde chudina bydlí a kde by ty kozy a krávy ani projít nemohly. — Mezi tím, co dobytek při dojení a po dojení v ulici stojí, odbývá se také současně jeho krmení. Ze všech domů odpadky zeleniny a ovoce ukládají se do koutů ulice, kudy dobytek se žene a ten je už — jsa beztoho hladový — vypotřebuje; anebo se mu přímo z domů všecken chrást předhazuje a tím se ubohá ta zvířata vyživují. —

Takovým způsobem dosahuje se dvoji účel, — jednak že se dobytek lacino nakrmí a za druhé, že obci ušetří metaře, když takovýmto zcela přirozeným způsobem ze světa se zprovodí nebytečná kuchyňská zeleň.

Tak jako v Cařihradě jsou psi orgány zdravotní policie, a o čistění ulic veliké tam zásluhy mají, tak v Neapoli záviděníhodnou úlohu tu vykonávají kozy a krávy. — Že tím ulice, kudy stádo to se žene, na zdravotě a čistotě nezískává, ba že vzduch tím jen se kazí, to asi

nikomu na mysl tu nepřipadá. Zvyk ten trvá od nepamětných dob, kdy bydleli tu jen rybáři a pastýři, proč by se tedy tu nějaká novota zaváděla. Zde není krámů mlékařských, aspoň se ušetří činže a předejde se falšování — také neocenitelné výhody! —

Ale bylo nám těch hubených zrzavých koz a polovychrtlých kravek líto, — chlupy a žebra mohly se na nich dobře spočítati, — sotva na nohou stály, paprsky sluneční jimi jako duhové barvy procházely a stínu nevydávaly. Viktor Hugo by napsal: „Jsou průsvitné, jak andělé bez masa.“ Takové schátralé dobytče u nás ani podomek nemá. Že tito tvorové ze sebe vydávají mohou mléko, jest přímo hádankou. Jsem jist, že ani jedno neapolské dobytče neví, jak louka a sušené seno vypadají. Naše pokročilé hospodářské školy nemohly by je mítí za vzory, a řezník, ten by z nich málo pečeně a řízků nasekal; jsou to živé továrny na kosti a do výstavy na dobytek také by se nehodily. —

Však žerty stranou! — Divím se, že komuna největšího města Itálie toto pouliční honění dobytka a jeho dojení a prodávání mléka trpí. Jen si představme, jak by to v Praze vypadalo, kdyby na Příkopy a Ferdinandovou třídu den co den přihnalo se stádo dobytka a nastalo tu ruční dojení a krmení! Byla by k tomu policie lhostejnou? — U nás po Čechách ještě před 20 lety bylo zavedeno honění uherských vyhublých bagounů, které honci od dědiny k dědině přiháněli a našemu lidu ku škodě domácího chovu prodávali. Zápach po takovém veřejném, pouličním tržišti byl k nepopsání, vzduch byl na celý den tím otráven. A zde uprostřed nádherných pa-

láců a moderních čtyř- i pětipatrových domů, kde bez-
toho ve vedlejších ulicích málo vzduchu jest, zde se ne-
švar ten trpí! A pak se divme, že v Neapoli tak často
epidemie řadí! —

Když se tato karavana koz a krav k našemu ho-
telu přibližovala, byl jsem dychtiv, co zde nastane, zdali
kuchařka z hotelu neb jiný služební duch vyjde a pro
nás mléko nadojí! Ale nestalo se tak, — vyšel jen do-
movník — slečny snad ještě spaly — a hodil tomu tou-
lavému dobytku, té ubohé menagerii, náruč okleštěné
zeleniny a podal vůdci tohoto stáda velký hrnec, do
kterého se již pár litrů vešlo. Kozy se o zeleninu jim
na ulici prostřenou sepraly a potrkaly, co zatím jiné dvě
olamovaly z protější zahrádky větve a listy z keřů a
jiných ozdobných květin. Domovník neplatil hotovými,
nastrčil mlékaři jakousi knížku, do které mlékař po-
znamenal si snad jen datum a počet litrů odebraných
a průvod bral se zase dále směrem k St. Elmo! —

Byla to krásná ranní vyhlídka a důstojná scéna
k tomu bleděmodrému blankytu a stříbrnému zrcadlu
moře, do něhož ranní slunce již své polibky vysílalo.
I Vesuv k té idylle vážně mlčel, — a žoretanské zvonky
z blízkého kostela Piedigrotte melodicky k ranní mod-
litbě vyzývaly, — co zatím chraplavý zvonek kozy v
čele průvodu si vykračující v jiné ulici jako za kulisami
zmizel. —

Byli jsme té náhodě velice povděční, že jsme hned
z rána tuhle pouliční krásu v plné svěžesti a půvabnosti
na vlastní oči viděli. Moji paní toto pouliční, pohostinské
vystoupení a zmizení dobytka se nelíbilo a po dnes všem

paničkám s rozkoší vypravuje, jak se v Neapoli dojí a mléko prodává. —

Byli jsme dychtivi na kávu, kterou nám při snídani předloží — a také jsme se nezklamali; hubenost a nedostatečná výživnost dobytka zanechává následky v kávě, a ta byla slabá. — V tom ohledu předčí výtečností kávy země Alpské všechny ostatní. —

Kdo milovníkem antiquit řeckých a římských jsi, a chceš poznat život těchto klassických národů ve všech stycích a potřebách jeho, neopomeň navštívit národní museum neapolské! Do něho snešeny jsou všechny drahocenné poklady ze zasypaných měst, hlavně z Pompejí a Herculanium. Bohužel není tu přesný katalog, proto, že se sbírky neustále množí a sály musea již ani nestačí, aby pojmuti mohly tu spoustu drahocenných památek na předky, kteří tu před dvěma a třemi tisíci lety žili. —

Zvláště sbírka antických soch z bronzu i mramoru, mosaiky, obrazů, zlatých a stříbrných klenotů atd. jest zde přehojně na odív vystavena. Stát s velkým nákladem dává přenášeti vykopané zbytky z dávné minulosti. Sem učenci z celého světa přicházi, aby poznávali, jak před 2—3000 lety se žilo, psalo, učilo, šatilo atd.

Zde jsou písánky, plakáty, staré sklenice a zrcadla, zuhelnatělé potraviny, hračky dětské a ozdoby dámské, náčiní a nádoby domácí, řemeslnické, třínožka z kuchyně s rendlíkem a zbytky jídel, jak roku 79. po Kristu zasypany byly, zde jsou lampy, zámky, lucerny, vásy, hudební a chirurgické nástroje, náčiní kovářské, valchářské, truhlářské — zkrátka všechna řemesla staro-

římská a řecká mají tu své nástroje, jak je před 2—3000 lety používali.

Ve vestibulu zajímala mne socha Holconia Rufa, který byl pětkrát purkmistrem v Pompeji; musil to být velice trpělivý a hodný pán, když se nechal pětkrát volit! A těch soch různých caesarů, konsulů, praetorů, kněží, gladiatorů jest zde bez počtu; celá mythologie řecká a římská jest zde znázorněna dlátem neb štětcem. Celek jest pro studium klassiků studnici přímo nevyčerpatelnou. —

Museum a aquarium jsou také jedinou atrakcí Neapole; kostely neposkytují nic zvláštního; — jsou sice výstavné a i vnitřky jejich jsou ozdobené zlatem i mramorem, ale po tom, co v Římě jsme viděli, není možno, abychom zde chválu zvláštní rozdávali. — Také ty četné paláce z různých věků a od rozmanitých rodin královských postavené nám zrovna neimponovaly. — Leda villa „Pausilypon“ (bez starosti), která tu na severní Riviere z moře na skále vyčnívá, činí tu výjimku; stavěl ji před 2000 lety Vedius Pollio a odkázal ji Augustovi, jenž v ni často a rád bydlel. —

Vůbec nádherné okolí Neapole od jakživa lákalo bohatce Římské ku stálému pobytu; zvláště blízké světoznámé lázně mořské Cumae a Bajae byly od Řeků i Římanů hojně navštěvovány.

Zde byly villy císaře Augusta, Tity, Vespasiana, Nerona, zde sídlo měl Caesar i Cicero a podnes ukazují tu zříceniny villy Caesarovy; po všem tom lesku zbyly jen ruiny, opěvané Virgilem, Horacem a jinými.

Měli jsme tisíc chutí podívat se do sirnatých, vulkanických krajin kolem Bajae k jezeru Avernskému, jehož břehy byly ze samých kvádrů vyzděny a které bylo za Augusta původně válečným přístavem. Jezero to jest vlastně vyhaslý kráter v objemu 3 kilometrů a spojení jeho s mořem bylo zemětřesením roku 1538 zničeno. —

Neméně lákal ostrov Capri, kde Tiberius od roku 26. do 37., tedy po 11 let sídlil a celému světu vládnul; měl tam svou residenci a 12 vil; celý ostrov proměnil v park ozdobený chrámy, divadly a sochami, nyní tam má nádhernou villu Krupp z Essenu — také caesar a král — ale kanonů! — Ale nás nade vše pobádala touha spatřiti mrtvé, zasypané město Pompeji a proto třetí den z rána nejprve tramvají a pak pěšky ubírali jsme se ku dráze, která podél moře do Pompeje vede a k výletu tomu výborně se hodí. —

Byl parný den — 28° R. — a Neapolitané sami na venek jezdili, takže tramvaje byly hustě obsazeny, proto jsem z opatrnosti zapnul kabát a ruku držel na kapse, nebo podezřelá individua kolem nás se nápadně tlačila a nás si prohlížela. Ochoťný konduktér za zprožitné ukázal nám, kudy bychom se mohli nejpohodlněji dostat ku dráze. Uposlechli jsme a šli pěšky a tu měli jsme příležitost prohlédnouti si život neapolského lidu, jaký se v těch úzkých, odlehlých ulicích ve skutečnosti jeví.

Taková zastrčená vedlejší neb i hlavní ulice bývá obyčejně 4—5 metrů široká, — po obou stranách jsou 3—4 patrové domy a u každého bytu jest nezbytný balkon a někde také jen prkenné okenice. Ty balkony

jsou ovšem velice jednoduché — okrasy není na nich žádné; jsou to vlastně posady či klece ze železných prutů, přilepené z venčí na dům; kovář a zedník je zrobili. Květiny tu ovšem nejsou — pro ty by tu nebylo místa — protože balkon a ulice patří k domácnosti — tvoří jeden celek — a neustále se používá.

Nejvíce balkony ty používají signoriny — muži jsou někde na ulici — stojí na rohu, neb na nábřeží, kde na cizince číhají.

Z takové ulice vychází zvláštní parfum — dříve než-li do ní vstoupíte neb se k ní přiblížíte. V těchto úzkých ulicích bydlí ta pravá neapolitanská sebranka lidu, — zde žije Neapol sama pro sebe — nenuceně — civilisací nedotknutá, nevyzdobená, originelní.

Byli jsme přímo ochromeni tím zvláštním ruchem ulice, ku které jsme přišli, ale z opatrnosti do ní nevstoupili a jen z pozdálky pozorovali ten neobyčejný život. Však také není radno pro cizince, aby tu výzkumně si počíнал — fotografické snímky bral a dával snad na jevo, že /to, co vidí, slyší a čichá, se mu nelíbí, — myslím, že by z ulice takové zdráv nevyšel.

Ulice taková jest Neapolitanu všim, celým světem; zde stojí, sedí, leží, jí, spí, kouří, hraje na dlažbě karty, zpívá a láteří; zde na ulici se opravdu rodí, kojí, vychovává a umírá. Je-li kdo nemocen, vynesou ho na ulici — na dlažbu a opřou záda a hlavu jeho o zeď; zde odbývá se sněm všech klepen z celé ulice a to hlasitě — zvláštním nářečím — a nemluví jen jedna osoba, nýbrž najednou třeba všichni nájemci ze 3—4 domů.

Zde se veřejně na plotně vaří — švec ohání se kopytem, truhlář hoblíkem — zkrátka všechna řemesla považují ulici za svou dílnu. A kdyby tu byli jen lidé, ale na ulici takové nakupeno jest plno posad s drůbeží — husami, králíky, kuřaty, — jsou tu hromady zeleniny a ovoce, pečivo na slunci vysušené, hrnce s povidly, klece s pochytanými ptáčky atd., zkrátka taková ulice a těch je zde na sta — je vlastně velkou jedinou světnicí a skladištěm, kde všechno se veřejně — bez ostychu — ležerně odbývá; zde není žádné ostýchavosti — není proto žádných záclon ani španělských stěn — vše tu žije jako jedna velká rodina.

A na balkonech také není klidu; tam dámy v hlubokém negligé vedou svou rhetoriku — baví se s protějškem anebo s někým v ulici; zde odbývají svou toaletu, češou se a vyčesávají, — dětem stříhají vlasy a chumáče hází na smetiště — to jest na — ulici; rovněž všechen prach, papíry, odpadky jídel, pomerančů a citronů, hadry, přelámaný, nepotřebný inventář shazují do ulice, — však to vítr a děti roznesou.

Zdejší domy nemají žádné dvorky — některé ani kloudné záchody, a pak není divu, že není radno bez slunečniku do takové ulice se odvážiti.

Na balkonech vidíme vyvěšené prádlo a cáry, někde jsou z oken nataženy provázky do protějších oken a na všech vyvěšeny peřiny, koberce, pleny, ženské bluzy a kalhoty — zrovna jako by se čekal nějaký potentat a ulice chystala mu uvítání dekorací tou.

— Tak si myslím, jaká by to byla mela, kdyby do

takové ulice vjel automobil o 50 HP., — ale to není možno, protože automobily jsou skoro širší, nežli ta ulice; proto také landaury sem nejezdí. — Také ty moderní široké a vysoké kredence neb piana zde domovem nejsou, — museli by při dopravě jejich dvéře u domu a nebo balkon probourat a nebo rozšířit.

Když jsme sem došli, tu hned na kraji ulice vařila na sporáku jedna stará žena na kotli jakousi „čváchotinu“ z vody, rejže, rajských jablíček a moren (mořské ryby), — opodál stál kluk a srkal na půl metru dlouhé macaroni; děti špinavé bez košile se tu batolili, kluci se honili a jedna mladá švadlena — opálená jako cikánka — zašivala na klukovi zadek od kalhot a při tom si zpívala. Že by ulice byla zametená, jsem nepozoroval a ticho tu opravdu nebylo, — v takové ulici musí být hlučno, protože nikdo nevypravuje tiše, nikdo nevykládá své rozumy klidně — každý křičí a hází rukama tak výrazně, že již z těch posuňků můžete jasně posouditi, o čem vypravuje. Ti ostatní ho poslouchají z oken a balkonů a za chvíli doprovází řečníka svými originelními výrazy a vtipy, dodatky a vysvětlivkami, souhlasem či odporem, až z toho vznikne kraval a celá ulice se popere, potluče a popichá. Po policii ani slechu! Také by nebylo radno, aby v té ráži rameno spravedlnosti chtělo zakročiti — taková nevitáná intervence by se nevyplatila.

Avšak za chvíli zase všichni se udobří a u společného sporáku společně povečeří. —

V tom, co tak tu celí zkoprněli nad tímto živým kinematografem stojíme a rodinný ten život pozor-

jeme, přiběhl odkudsi kluk, bos, bez čepice neb klobouku, na těle měl jen černou roztrhanou košilku a režné kalhoty na jedné kšandě pověšené — a rovnou ke kotli, kde ta babizna vařila. Hrábl tam do hrnce nečistou svou rukou a než se kuchta vzpamatovala, vzal roh a labužnický prsty si olizoval. Baba všechny čerty na kluka vysílala, nadávala, až se celá ulice sbíhala, všechny modalitty zabítí, nucené uškrcení, ze světa zprovození a za živa rozpárání byly uličníku slibovány a na konci vysílala za ním zbožné přání, aby mu jazyk ochlupatěl. — Dámy v oknech a na balkonech hlasitě se smály, při tom graciosně vějíři se ovivaly a patrně měly z kluka švandu, jak se mu podařilo z dosahu vařečky babizny na obzoru zmizeti. — Jen co je pravda, ta ženská měla dobré plíce a ještě lepší rhetoriku. — Její resumé netrvalo sice dlouho, ale bylo důkladné. — Jak živ jsem neslyšel tolik vybraných, nehledaných nadávek jako tenkrát v té zastrčené ulici neapolské. — Uvažovali jsme, co to asi ta žena vaří? Moje kulinářské vědomosti byly tu naprosto nedostatečné, moje paní povídala, že to asi — nákyb nebude. — A myslím, že i moje sestra Terynka, která v umění kuchařském se vyzná, má dobré renomé, — která podle vůně a kouře z komínu zdaleka rozezná, co kde se vaří a smaží, byla by v rozpacích, kdyby se jí taková neapolská, pouliční kuchařka zeptala: „Tak, paní, povědí, co vařím?“

To vše, co zde uvádím, není věru přehnané a jest jen malý, nedokonalý obrázek takové neapolské ulice, pravý opak té moderní již civilisované čtvrti kolem

náměstí Plebiscito neb Viktora Emanuela, kde na večer dává se honorace neapolská viděti. —

Dlouho jsme tu nepostáli; také není skutečně radno prohlížeti si tuto specialitu neapolskou, o níž by platiti mělo přísloví: „U z ř i Neapol a odplyvni“. To je rub té nádherné krásy krajiny neapolské. — Za to ten teplý, příjemný vzduch ze zálivu, to moře plno opálů a topasů, smaragdů a safírů, ty zelené stráně s bílými villami, to pozadí šedého Vesuvu, to unáší, rozehřívá, vábí, a to jsme vlastně chtěli viděti a také viděti.

Jsou zde hlavně na nábřeží, kolem zálivu skvostné moderní boulevardy, ale v ulicích výše ležících a tam, kde bydlí proletariát a spodní vrstvy lidu, jsou spelunky, za které by se bývalé pražské Ghetto stydělo.

Na jakém vysokém stupni kultury, pokroku, hygieny, čistoty, výchovy lidu stojí zvláště německá města, ku př. Drážďany, Norimberk, Mnichov a pod. — Takto uvažujíce, odcházeli jsme z jeviště lidské bídy, až jsme došli ku nádražní nenápadné budově dráhy, která nás do Pompeje dopraviti měla. Prohlídce Pompejí chtěli jsme věnovati celý den. —

Cesta do Pompeje.

Na nádraží bylo živo jako v nějakém včelíně; četní agenti jakési cestovní společnosti nabízeli cestujícím za odměnu 40 lir doprovodit osobu na Vesuv, což dalo se dobře provést v jednom dni, navštívit jak Vesuv, tak i Pompeje. Ale to parno, 29° R, nám všechnu chuť odebralo a mimo to jest chůze a jízda koňmo na Vesuv nyní velice obtížná. Dráha Cookkova byla při posledním výbuchu Vesuvu roku 1906 skoro úplně zničena, takže se jen otužili turisté k výstupu na Vesuv odvažují a to ve společnosti spolehlivých průvodců.

Věděli jsme z různých líčení a popisů, že po kolena brodit se tu musí v písku a popeli a že z předu i ze zadu napomáhati tu musí průvodcové, kteří po provazech a řemenech výletníky — zvláště dámy — vytahovati musí a že při tom přichází se často o boty i šaty. — Konečně kdybych byl jen sám, nebyl bych

toho litoval, ale moje drahá polovice neměla chuť k jízdě na koni a bála se, abychom někde do kráteru nespadli.

Tak tedy z výletu na Vesuv sešlo a agenti se prostě odbyli. —

Koleje dráhy „Neapol-Casellamare“, leží níže, nežli nádraží a proto po schodech sestupovali jsme ku vlaku, který tu již připraven stojí. Ve dne jezdí, tuším, 10 vlaků do Pompeje a všechny bývají dobře obsazeny, protože lid používá jich k zastávkám v četných těch předměstích neapolských, kde laciněji nežli v Neapoli bydlí a boháčů tu také své villy mají.

Vlak a celé zařízení dráhy, jako stanice, stroje, vagony, úzké koleje, jsou podobné našim lokálním tratím, — není tu hlídačských domků ani závor, — proto také rychlost vlaku není veliká, ale to je pro turistu právě velice výhodné, — neboť vlak projíždí krajinu velice líbivou, přímo zamilovanou, hustě zalidněnou, kde příroda při rozdávání krásy neskrbila a půvabností přímo hýřila. —

Projíždíme „Portici“, vlastně předměstí Neapole s 15.000 obyvateli; ohlížel jsem se, zdali na malém, vlnem porostlém nádraží, uvidím tu pověstnou „Němou z Portici“, ale nespátřil jsem ji.

Těsně s Porticí hraničí „Resina“, postavená na troskách Herculaneum. — Vlak přejíždí přes toto odpravené město, k jehož vykopání sice před lety se přikročilo, ale nebylo pro obrovský náklad v tom pokračováno. — Zde spatřili jsme poprvé lávu. Odtud vedla světoznámá cestovní firma Cook svou ozubenou dráhu

na Vesuv, ale roku 1906 byl celý podnik zemětřesením zničen a lávou a popelem zasypán. Dosud jednotlivé partie ozubené dráhy, jako mosty, galerie, kamenné hráze a koleje lze spatřiti. Doprava po dráze té až k observatoři jest tedy nemožná a pasažéři volí tedy cestu pěšky neb koňmo, ovšem jen v průvodu průvodců, kteří tu všude na všech stanicích služby své nabízí. —

Jsme tedy v blízkosti Vesuvu, jenž se sousední již vyhaslou sopkou Somma na levo od dráhy ve výši asi 1100 metrů se zvedá a celé krajině vévodí.—

S jakousi posvátnou hrůzou vzhlíželi jsme k němu; stojí tu jako hodně sestárlý, opelichaný stařec, jako mohyla mrtvých měst, které zasypal a pohřbil. Nejhorším ale jest pomýšlení, že není vyloučena možnost, že tenhle kolos ještě jednou, ba snad víckrát počne pracovat a že snad znova a znova bude hromadně, v masách pochovávat lidi se všim všudy na zemi. I není vyloučená možnost, že Pompeje dnes odkryté budou ještě jednou zasypány a že námaha lidská bude tu marnou, — katastrofa z roku 79. po Kristu může se snadno bez ohlášení opakovati. To je smutné a dojemné — budoucnost neznáme. — Jeho pata tvoří kruh 15 kilom. v objemu. V době předhistorické byl to velikánský kužel, stále oheň sršící, pak v činnosti ustal a Řekové i Římané považovali jej za sopku již vyhaslou. —

Strabo (zemř. 30 let po Kristu) popisuje jej jako homoli, na jehož úbočí úrodné vinice a role se nalézají, a že jedině na temeni jest neúrodný a popálený. Jeho kráter měl asi 4 km. v objemu. Ale 24. srpna 79. po Kristu, za panování císaře Tita, nastalo pojednou ono

světoznámé otřesení a soptění, které zničilo vše, co v objemu 4—6 kilometrů se nalezalo. Od té doby častěji se ozval a naposled od 4. až 11. dubna 1906 znova zuřil a při tom i podobu svou změnil. —

Dnes vypadá jako useknutá na temeni pyramida a jeho kráter má jen 1½ km. v objemu. Nedávno — v měsíci květnu letošního roku — četl jsem, že ředitel observatoře na Vesuvu podnikl se sluhou odvážný sestup do vnitra Vesuvu po provaze 140 metrů dlouhém a podařilo se mu po krkolomné námaze dosáhnouti vlastního jícnu sopky, kde byla teplota 90—95° C. —

Jeho boky jsou samé škváry, popel a drobný písek, podobné jsou těm haldám, které nyní v Berouně ze strusků vysypaných od hutí královských vidíme. —

Dráha, po níž dále jedeme, vine se stále kolem moře, uprostřed úrodných zahrad a vinic, k Torre del Greco, městu s 35.000 obyvateli, kde je sídlo průmyslu pověstných koralů.

Jízda po této trati jest velice příjemná, ačkoliv sem tam přejíždíme přes vyschlou lávu, kterou vojsko z kolejí odstraňovati muselo; celé haldy spečené lávy jako na šachtě jsou tu nakupeny. Na stráních jsou opuštěné domky a dvorce s okny zabeďněnými; vidíme, jak láva po cestách polních a v roklicích stékala a jak poznenáhla jako řeka zaplavovala vše, co jí v cestě stálo. A na druhé straně, kam spousta lávy nedošla, anebo, kde terain vyvýšený byl, jsou úrodné zahrady, kde v zimě, v letě, neustále, zelenina se daří, takže Neapol i v zimě má stále čerstvou zeleň na stole. Zde

také na úpatí Vesuvu a v okolí jeho zapustila kořeny réva, jejíž jméno na vignetách pod jménem „la crimae Christi“ známe. —

A ta bujná, tropická květena v celé krajině zdejší! Co my severané jen ve sklennících velmožů vidíme, to zde přímo v plotech roste. Palmy, vavříny, stromy fíkové, pomorančové a citronové, jedlé olivy, ořechy a kaštany, tamarindy, azalky, myrty, rhododendrony, agave s květem jak voj silným, magnolie, jukky, draceny a jak se všechny ty milé kvítky přírody jmenují, to vše přirozeně, neuměle zde ze země vyráží, kvete, vůni vydává a oku lahodí. A lid venkovský, jak pilně a přičinlivě v zahradách, na vinicích a rolích pracuje! Muži i ženy lehce oděni se širokými slaměnými klobouky na hlavách, lopotí se tu od rána do večera a při tom si propěvují, jsou veselí a bezstarostní, jako by tu nebylo žádného nebezpečí. Některé vinice a zahrady jsou ohraničeny zdi z lávy a i domky jsou z tohoto laciného materialu slepeny. —

Lítost pojímá člověka, když si pomyslí, že tahle všechna krása a lidská přičinlivost může býti za několik minut zničena kdyby Vesuv počal zase dýchat a pracovati, síru a oheň ze sebe vydávaje.

Jak vratké a nestálé jest štěstí člověka!

Pompeje.

Po krátké asi půl hodiny trvajici jízdě zastavil vlak v Pompeji, — byli jsme na místě, po němž jsme vždy toužili, a jsme dychtivi a nedočkaví, co asi spatříme. S námi vystupují sami cizinci, více dam nežli pánů. — Jsme hned obkličeni řadou lidí, kteří jako oprávnění, koncesovaní průvodčí služby své příchozím nabízí. Lidé ti, slušně oblečení, tvoří jakési společenstvo, cech ciceronův, vyznají se v několika světových řečích, mají svého předsedu (padrona) a platí daně či taxy ze svého zaměstnání.

My, bohužel, museli jsme tu zase svou národnost zapřítí a prohlásiti, že si přejeme průvodce, který vyzná se v němčině; znal jsem sice trochu Pompeje a již doma po ulicích a náměstích jeho chodil a do jednotlivých domů nahlédal, ale proto přece uznali jsme za dobré vzít s sebou průvodce, kterému podle taxy náleží za osobu a každou hodinu 1 lira.

Byli jsme tedy 2. června u cíle dnešní vycházky, — ale Pompeje, ležící přece v rovině, nikde jsme neviděli a přece jsme u jeho brány „porta marina“. Tento klam povstává právě tím, že město bylo hradbami jako

pevnost obehnáno, hradby jsou ale dosud popelem zasypaný a tráva bidná, vypráhlá na nich roste, takže nelze město uvnitř hradeb také zasypané hned viděti.

Náš průvodce číslem — tuším sedmičkou — na prsou vyvěšeným opatřený, vedl nás ku prkenné boudě, kde kasír vydává vstupenky; za osobu platí se tři liry. Procházíme turniketem jako na nějaké zemské výstavě a sestupujeme dolů do příkopu, před bránou vykopaném. Nohy boří se v písku a popeli. Brzy ale jsme v bráně a kráčíme po staré vydlážděné ulici, kde jsou ještě stopy starých vyjetých kolejí. —

Ticho, hrobové ticho tu vládne, ani ptáček se tu neozývá; jsme opravdu na hřbitově a proto ani hlasitě nemluvíme. Průvodce nám jaksi kuráže dodává a nahlas svůj naučený výklad podává. Vstupujeme do rovné, vydlážděné, úzké ulice; po obou stranách stojí tu němé, holé zdi bez oken, bez střechy, samé nízké, přízemní průčelní zdivo, vypadá to vše jako po vyhoření. Živé duše tu není — nikoho tu nevidíme — jen za rohem na křižovatce ulic stojí aerární hlídač, číslem poznamenaný a po tvrdé dlažbě plazí se tu malá ještěrka. Ani vrána ani motýl tu nelítá, a na večer houkají tu sový. — Není tu jediného stromu neb křoviska, sem tam na dvorečkách vyrůstá nízká, sluncem opálená travička a křivá bezinka.

Dříve než-li k popisu naší promenády po ulicích pompejských přikročíme, budiž mi dovoleno, abych, opíraje se o řadu spisovatelů a badatelů archeologických — zvláště o výzkumy Fiorelliho — o popisy mého bývalého profesora na gymnasiu Králové Hradeckém, p.

Frant. Velišského — stručně popsal a pokusil se vylíčit onu hroznou událost, jak tři města: Herculanium, Pompeje a Stabiae s četnými menšími osadami se vším všudy zničeny byly.

Bude potřeba trochu v historii se poohlédnouti, která roku 79. po Kristu předcházela, — abychom si uvědomili, jak Pompeje povstaly, rostly a pochovány byly.

V tom ohledu máme zaručené, historicky prokázané a zanechané zprávy, které pozdějšími výzkumy potvrzeny a doplněny jsou. Celá řada historiků — od Plinia staršího a Tacita počínaje, až na spisovatele nynější doby rozepisovala se o této strašlivě tklivé události; Italové, Francouzi, Angličané, Němci, Švédové, mají o tom celou literaturu a i my můžeme se vykáhati archeology, kteří na místě samém s dovolením vlády italské studia svá konali a nám výsledky své práce zanechali. Jmenovitě Velišský čestné místo tu zaujímá, — tž šel po stopách Virgila i Homera, navštívil Troje, Pergamum, Delfi, Atheny, Pompeje, Řím, — procestoval celou Campanii, Etrusko, Rivieru, Sicilii atd. a nám studentům pouťavě o těchto klassických zemích vypravoval a pobádal nás, abychom tyto klassické končiny navštěvovali.

Pompeje popisovali výtečně naši četní, na slovo vzati spisovatelé; uvedu jen Nerudu, jeho „Obrazy z ciziny“, Dr. Pražáka „Mrtvé město Pompeji“, Svátka „Napříč Itálií“ — a jiní — kteří zasluhují, abych o nich zde zmínky učinil, jelikož mi byli vydatnou pomůckou při vypravování této diletantské stati. Vim dobře, že nebudu v této stati nic nového odkrývat a popisovat — a že budu jen dříví do lesa nosit — a

sem tam nějaké nové polínko přiložím, — jak jsem je právě na ulicích pompejských našel a sebral, což mně ve zlé vykládáno nebudiž. Ostatně systematickým vykopáváním mrtvého města pod dohledem vlády přichází se denně a stále na nové zajímavé podrobnosti a dovolím si tedy skromnou zmínku i o nich zde uvést.

Ti, kteří zde již před námi byli, budou mít aspoň upomínku na dojmy, které oni zde zažili a ti, kteří sem po nás zaváti budou, nechť mají poučení pro svou potřebu — každý podle své osobní nálady a individuální schopnosti. Vždyť neměl jsem vůbec původně ani v úmyslu, abych rozepisoval se o své poslední cestě po slunné, tolikrát již popsané, tolikrát malované a stále opěvované Itálii.

Chtěl jsem pouze svým nejbližším příbuzným a známým ve způsobě causerie zanechat památník o svých dojmech a příhodách, které jsem při kvapném a krátkém pobytu v Itálii nasbíral, — tedy povídání své domýšlivým pláštěm učenosti nikterak nepřikrývám.

Sesbírám tedy jen klasy od různých spisovatelů na literárním poli zanechané a na světlo boží vydané, a uviju z nich malou kytici, kterou nabízím shovívavému čtenáři na dobrou paměť.

Při popisu Pompeji vede se mi jako pocestnému, který přišel ke studni jiným zřízené a vydržované, spustil okov a nabral si vody, co hrdlo ráčilo; pak přešed hory a doly, zasedl v jiné dědině k bohatě vystrojené tabuli a labužnický si pochutnával na jídlech a pamlskách, které jiný s velkou námahou a za veliké peníze pro své přátelé ku pohostění připraveny měl; a na konec nebyv

nikým zpozorován, vloupal se za šera do salonu cizího, ulehl do bělostných peřin domácího nepřítomného pána a když si jak náleží tu pohověl, vybrakoval mu v přízemí klenotnický krám a ke všemu při odchodu oblekl se v cizí roucho, které tu domácí zanechal.

Mám ale tu útěchu, že podobně, jako já, tak i moji všickni předchůdci byli odkázáni na prameny, objevené jinými a museli tedy o ně zaváditi, když chtěli a chystali se sepsati pro potomstvo památky ze svých zábavných neb učených cest.

To tedy předem předeslati za dobré jsem uznal, a sloužič to k mé omluvě, když — pokud to potřeba vyžadovati bude — použiji šetrně některých všeobecně známých zpráv o Pompejích, aby laskavý čtenář měl pokud možno jasnou představu o tomto jediném na světě městě.

Již v Římě, hlavně na forum, Capitolu a Palatinu a v národním museu měl jsem příležitost poznati, jak lidstvo věků minulých, hlavně v Itálii, Řecku a Egyptě žilo; před očima našima vystupuje tu jakoby z popele, a rumu starý život — spatřujeme tu slavné muže a ženy — o nichž jsme v lavicích školních slyšeli neb jich spisůmi nazpamět se učili.

Z těch zanechaných památek a musejních sbírek poznáváme soukromý i veřejný život těch starých, vymřelých národů, — z těch pomalovaných kobek, paláců a chrámů pozorujeme, jak bydleli a se šatili, jakého nářadí užívali, jak se bavili, hodovali, koupali a p. Ale prameny literární — sebe krásnější mistrovská díla dlátem, štět-
cem neb pérem nám zanechaná nám nedostačují — my

přejeme si na místě samém viděti ten bývalý rodinný život, chceme nahlížeti do opravdových pokojů, zahrádek, dílen, do sbořených hrobů a pod. a k tomu se hodí nejlépe právě vykopávané mrtvé město Pompeje.

Velikých zásluh o odkrytí tohoto města má italský učenec Fiorelli — jeden z nejzkušenějších archeologů světa, který od roku 1861 do roku 1870 vykopávání zde řídil. Před ním kopalo se také — ale nesoustavně. — jen tak na ukázkou při návštěvě nějakého monarchy neb slavného cizince a to tak, že se vše připravilo a pak se v přítomnosti vznešeného hosta náhle — jako nějakým kouzelným proutkem — nějaká zvláštnost objevila. Tomu zabránil Fiorelli a k jeho návrhu stát italský od Bourbonů celý pozemek, na němž Pompeje stály — vykoupil. Nynější Pompeje náleží tedy státu a nemůže tu tedy nikdo jiný kopati, než-li stát. Fiorelli rozhodl, aby celé město se všemi svými zvláštnostmi bylo vykopáno a úplně objeveno, a že tedy nemá se tu kutati a dolovati k vůli skvostům a pokladům, nýbrž že nutno se vši pozorností odhalovati všechny stavby, chudé i bohaté, aby obraz celého města byl potomstvu zachován pokud možno celý a věrný. —

Proto změnil dosavadní tehdejší způsob kopání, kdy se kopal jen maně, jak a kde se chtělo, pak zase zasypalo a kopal jinde; to bylo vlastně druhé pohřbívání mrtvého města. —

Opatrněji a rozuměji vedli si Francouzové, kteří za Murata po dobu okupace království Sicilského od roku 1806 do roku 1814, jako vtipní inženýři a pionéři jali se podle náhodou odkrytých dlažeb uličních vésti prů-

kopy a podkopy ze mnoha stran najednou a dělníci sledovali je krok za krokem. —

Ale to také mělo své slabé stránky, hlavně při starých domech, které měly slabé základy a zdivo, protože tíže vrstvy svrchní — anoť se kopalo ze spod — škodila zděm a stěnám domů, povstávaly trhliny a mnoho staveb následkem velké tíhy rumu se sřítilo. Fiorelli tedy zavedl jiný způsob kopání; dle jeho návodu určitým směrem dělníci kopají na povrchu, nikoliv ze spod, vrstvy země pozorně odhrabují, do košíku dávají a obvyčejně na hlavách odnáší k vozům na železných kolejích postaveným a po těch vše se na odlehlé místo odváží. Čím níže k půdě města se přichází, tím opatrněji se prsf vypálené „lapilli“ (t. j. štěrk, pemza) a popel odkopávají, ba často jen rukama odhrabují, jmenovitě když se vnikne mezi zdi domů. —

Jen takové opatrnosti děkujeme, že povedlo se utvořiti odlitky zasypaných mrtvol lidí i zvířat, a tak objeviti nejen kostry, ale i těla mnohých zasypaných a udušených Pompejanů a to v posledním jich okamžiku života. —

Když takto objeví se dům, sepiše se ihned protokol, sestaví inventář, vzácné malby se ofotografují neb od malířů kopírují. — Dříve malby drahocenné seřezávaly se se stěn a do musea neapolského opatrně odvážely, ale jak jsem již pověděl, museum brzy na umístění obrazů těch, často velice objemných, nestačilo a tak nyní obvyčejně malby na původní stěně se ponechávají, což jen schvalovati se musí, jelikož tím názorně se

nám představuje, jak stěny domů pompejských dekorovány a pomalovány byly. —

Ovšem nastává tu zase povinnost státu, aby domy takové, v nichž drahocenné obrazy, sochy, nábytek se ponechávají, před větrem, deštěm a sluncem chránil, protože stropy jsou pobořené a do holých zdí slunce i měsíc svítí. —

To se také děje a viděli jsme, jak některé v nedávné době objevené domy byly novými střechami opatřeny; také sochy ponechávají se na místě, kde původně stávaly a tak předvádí se tu cizinci věrný obraz vnitřku domu antického, o čemž podrobněji se zmíním při popisech některých zvláště nápadných domů. Také nyní hojněji dostává se darů rozličným museím a zvláště museum pompejské se rozšiřuje a jeho sbírky utěšeně se doplňují. Také řemeslníci — jako zedníci, tesaři — opravují vetché zdi, podezdívají a podpírají stavby vykopané, kde toho potřeba káže; umělci, jako malíři, sochaři, stukateři mají tu své dílny, aby opravili, co hned opravy vyžaduje. Také jsme viděli tu modeláře, který podle originálu vyhotovuje kopie soch, domácího nábytku, náčiní a pod., a ty pak na prodej vynáší. Často pak takové napodobeniny vydávají se za originály a podvádí se tím obecnstvo. — Podobný švindl děje se v jednom městě, v jehož okolí nalézají se petrefakty, zkameněliny zvířat a bylinstva; jsou tam umělci, kteří dovedou pravého, v silurském útvaru nalezeného, bůh ví kolik tisíc let starého motýla, brouka, plaza atd., tak věrně napodobiti, že laik nedovede věrnou kopii od starobylého, předpotopního originálu rozeznati. —

Až do dnešního dne byly téměř tři pětiny města na straně západní a jižní z rumu vykopány a mohli jsme se tu pohodlně procházeti po všech ulicích a uličkách, a prohlížeti bývalé krámy, krčmy, pokoje, divadla, chrámy atd. a tak na vlastní oči vidíme, jak se tu před 2000 lety žilo. Pompeje byly založeny v 6. století před Kristem a sice od Oskův a založení bylo provedeno tak zvanou „limitací“, t. j. ohraničením osady a rozdělením půdy osadníkům podle řeckého vlivu a způsobu. Plocha, výměra Pompeje obnáší dle Fiorelliho 646.826 čtver. metrů. —

Rozměření půdy (limitace) dala se takto: zapřáhl se vůl s koněm do rouchadla, udělala se brázda, kudy měla jíti hradební zeď, pak jedna brázda od jihu k severu (cardo) a druhá na příč od východu k západu (decumana) a k těm ku každé v příslušné vzdálenosti ještě po jedné neb více brázdě (cardo minor) a všechny tyto brázdy končily neb sbíhaly u obvodní zdi tam, kde měly býti vchody, brány a tak povstávaly ulice hlavní, do nichž ústily menší, vedlejší. Fiorelli znaje dobře podání o limitaci, odkryl brzy hradby, které město objímaly a snadno pak i brány a ulice města.

Dle toho rozdělil město na 9 okrsků (regiones), dal vyhotoviti situační plán a počal dle nalezených, neklamných známek určovati jména bran, ulic, chrámů i jednotlivých bývalých domácích pánů, takže dnes u mnohých domů s bezpečností udati se může, komu roku 79. náležely, jaké řemeslo neb obchod se tu provozoval a podobně. —

Pro pohodlí archeologů zavedl i moderní číslování domů podle okresu a insulí (ostrov), t. j. dům jediný neb skupina domů těsně do sebe sestavených aneb přilehlých, které jsou uličkami od sousedních domů odděleny a celek tvoří. Takový velký dům neb skupení domů, kde bydlelo četné obyvatelstvo, mělo skoro do každé ulice svůj zvláštní vchod. —

A tak máme dnes v Pompejích na křižovatkách, v ulicích a na jednotlivých domech označení následující: Reg. VI. insula 4 numero 2 — a pod.

Pompeje hradbami obklopené nebylo město velké, ale poněvadž leželo v krajině přeurodné a k tomu na břehu moře, slyňulo obchodem a průmyslem a bylo pro své půvabné okolí a zdravé podnebí od zámožné společnosti římské vyhledáváno, jako vůbec celé to pobřeží od Misenu až k Sorrento, mohlo bohatnouti a dle toho žíti. I Cicero, který měl hezkou řadu vil od Říma až po Neapol, měl v Pompejích svou villu a ještě roku 44. před Kristem odbýval si tu letní sezonu. I císařská rodina zde měla villu. —

Proto vidíme dnes všude stopy po bývalém blahobytu; obyvatelstvo zařídilo si své příbytky nádherně a pohodlně. Jejich pokojíky proti našim jsou příliš četné, těsné, ano i tmavé, ale za to uprostřed domu otvírá se prostranné nádvoří (atrium) a vzdušné a výslunné kolonady, sloupoví (peristyly) s vodomety a zahrádkami, kde rodina mohla po celý den dlíti a děti si hráti; — ze všeho toho zařízení vane uzavřený, na rodinu odkázaný život.

V bohatých domech jsou dokonce 2 jídelny (tablinum) letní a zimní, zvláštní pokoj pro biblioteku, domácí kaple pro božstvo, koupelny, — ve vestibulu měl vrátný (januarius) svůj pokojík a pod. Mimo to dbali, aby předměty domácí — nábytek i náčiní — bylo na pohled hezké, — zářící barvy stěn dodávají veselosti celému domu. Jest ku podivu, že barvy a malby pokojíků mají podnes — po takové době a katastrofě — původní svěžest, takže některé ani opravy nevyžadují — zrovna jakoby byly před měsícem dokončeny. My v každých 4 nejdých 5 létech musíme pokoje a kuchyně znovu malovat a bílit a tam po době 2000 let jest krajina na stěně vymalovaná, tak zelená nebo žlutá, jak byla původně od malíře nakreslena.

Nejvíce jest tu maleb a obrazů z mythologie vzatých, anebo jsou tu scény ze skutečného, bujného a veselého života všedního. A co do vkusu, dlužno také doznati, že tu byl také více rozšířen, než-li dnes; umění malířské, sochařské pronikalo všechny vrstvy obyvatelstva. Proto okrasy umělecké shledáváme nejen v domech boháčů, nýbrž i u řemeslníka a krčmáře; jsou tu roztomilé sošky bronzové, nářadí plné vkusu a okrasy, takže z toho snadno poznati lze, že i řemesla stála tu na vysokém stupni dokonalosti.

Zde chudiny snad vůbec ani nebylo, zde nechodili žebráci v pátek dům od domu; také nebyl dosud nalezen dům, který by mohl sloužiti za vzor špitálu neb nemocnice.

Dle Niesena mělo město asi 300 domů rytířských a 3000 občanských a bydlelo tu asi 20.000 duší. Domy

byly skoro bez výjimky nízké — dosud byl jen jeden dům vykopán, který měl balkon a tedy byl nejméně jednopatrový. A jelikož do dnešního dne jsou vykopány asi $\frac{3}{5}$ města a dosud na jiný jedno- neb vícepatrový dům — uvnitř hradeb — se nepřišlo, může se tvrdit, že město mělo jen samé nízké domy. Ostatně kdyby tu byly i vícepatrové domy bývaly, tedy byly by zemětřesením již roku 63 po Kristu, tedy 16 let před katastrofou roku 79 zašvé vzaly.

Zakladatelé města byli tedy — jak jsem již uvedl — Oskové — kmen latinský; Rekové a Orientalové byli tu také zastoupeni — a vzdělanost řecká záhy tu zapustila své kořeny. Roku 80. před Kristem dobyl Sulla města a přivěsil jej k hegemonii Říma a protože město dlouho odpor mu kladlo, aby si svou samostatnost a neodvislost od Říma zachovalo, potrestal je tím, že vyslal do města své vysloužilé vojáky a vykázal jim část města i polnosti.

Pompeje staly se římskou kolonií — obdržely řízení a správu podle Říma a město mělo oficiální titul: „*Colonia Cornelia Veneria Pompejanorum*“. — Příklad „Cornelia“ obdržela na počest diktatora-podmanitele Sully, který měl rodové jméno „*Lucius Cornelius Sulla Felix*“ a název „Veneria“ proto, že ochrannou bohyní města byla Venuše, jejíž obraz často se tu vyskytuje a jest tedy jaksi známkou města. Venuše stojí opřena levou rukou o kormidlo a v pravé ruce drží olivovou ratolest — její hlava zdobena jest korunou, cimbuřím hradeb pompejských. Vedle ní stojí čtverák Amor

se zrcadlem, protože Venuši bez Amorka nelze si ani mysliti.

Pompeje tvoří skoro oval — bylo obehnáno hradbami 8 metrů vysokými a 6 metrů širokými, které sesíleny byly ještě 12 věžemi, podobně jako se stavěla naše královská města. Do města vedlo 8 bran, které mají dnes moderní jména podle měst, ke kterým z nich vedou silnice, ku př. brána Herculanská, Stabijská, Nolská, Kapuánská a brána k moři vedoucí porta marina (brána mořská).

Ulice jsou založeny dle přesného situačního plánu a kolmo na sebe naráží, tedy ulic křivých zde není; šířka jejich jest nepatrná, 3—6 metrů, jen některé jsou 8-metrové a jsou vesměs dlážděny a to balvany ze stuhlé lávy; po obou stranách ulic jsou chodníky $\frac{1}{4}$ metru vysoké a 1—2 metry široké. Špatně se po nich chodí a naše promenádní „corsa“ nemohla by se tu odbývat — sotva je tu místa pro jednoho, neřku-li pro 2 neb 3 a muselo tu býti velmi obtížné vyhýbání se jeden druhému. Také jízda po ulicích musela býti svízelná — dva vozy proti sobě absolutně jeti nemohly — a musel patrně jeden povoz na druhého čekati, až z ulice odjel. Dosud je dobře vidět vyjeté koleje po starých dřevěných kolách.

Ostatně tenkrát vozilo se tu jen rozličné stavivo, jako pemzový kámen z lávy, mlýnské kameny, nebo víno, zelenina, ovoce, obilí. Naše dámy bude zajímati, že tu vyráběly se zvláštní druhy omáček (garum), které byly vyhlášeny a vyvážely se po moři daleko široko do světa.

Tak jako nyní vyváží se v soudečkách a krabicích kaviar, sardele a sardinky, tak tenkrát Pompeje exportovaly zvláštní delikátní omáčky a zvláštní plachetní lodě dovážely je do Říma na stoly labužníků.

To jen tak mimochodem uvádím, aby se vědělo, jaký neobyčejný obchod se zde provozoval. Vraťme se zase do ulice pompejské k té starobylé dlažbě. V kočárech po téhle kostrbaté dlažbě publikum nemohlo jezdit, byl by to přímo akrobatický, povážlivý čin; ostatně tenkrát lid se nevozil, vozů lehkých používalo se jen v cirku neb při triumfu, bylo hojnost otroků, kteří ve zvláštních nosítkách panstvo nosili, když se do chrámů, divadel, lázní neb na návštěvy ubíralo, což podnes v Číně a Japonsku viděti lze. I v románě Sienkiewicze „Quo vadis“ šlechtitý Vinitius nechodí pěšky, nechá se svými otroky nosit. A některý pán byl patronem třeba 500—1000 otroků. —

A chudý, obyčejný, venkovský lid ten chodil v dřevákách (sculponeae); u Římanů nebylo zvykem choditi na bosu, proto nosili po domácímu podešvy s řemením a třepky bez řemení, které při jídle snímali. Nositi u veřejnosti podešve neb třepky se neslušelo, zrovna jako pouhou tuniku místo togy. Na ulici nosili kožené střevíce a podle barvy střevíce poznávala se hodnost a důstojenství. —

Střevíce paní byly zhotoveny z kože jemné a byly buď bílé, červené neb žluté i zelené s všelikými ozdobami, někdy i perlami a drahokamy.

Na malbách pompejských vidíme i vysokou obuv, jako by to byly punčochy. I rukavice nosili; tajemník Pli-

nia staršího píše v zimě v rukavičkách. Ve městě se vůbec vozů málo užívalo, leda k odvážení zboží a materiálu, protože tím povstával velký hluk, a proto muselo se vše voziti záhy z rána, dříve, nežli ulice a náměstí lidem se nenaplnily. Nesměl se tedy během dne vozit hnůj a nakládat smeti, jako se dosud chvalitebně v mnohé obci děje.

Také jízda na koni nebyla v městech dovolena, jen triumfatorové při triumfu, vyšší úředníci při průvodu do cirků, divadel, kněží a Vestalky o slavnostech náboženských mohli koňmo neb v lehkých kočárkách městem jezdit. Rovněž poslové veřejní, kteří z obce do obce dojížděli a jaksi tedy nynější poštu a telegraf zastávali, mohli koňmo ve městech jezdit. Jinak soukromé osoby jen se svolením senátu (městské rady) mohli na koních neb oslech jezdit.

Ostatně pohled na těsné ulice pompejské dostatečně nás poučuje, že zde po té hrbolaté dlažbě bylo v lehkých vozičkách velmi málo jezděno a že by takové ježdění bylo asi malou rozkoší bývalo. — Proto se používala nosítka, která byla buď krytá, záclonkami opatřená a peřinkami a koberci obložena; v městě používaly nosítek nejvíce paní, pak senatorové a nemocní.

Boháči mívali své nosítkaře, kteří za dob císařských byli v Římě červeně oblečeni, také byli veřejní nosiči nosítek — jako naši „expres“ a mohl si je každý pro své potřeby zjednat.

Nicméně musíme doznati, že dlažba pompejská, byť nebyla dle našeho moderního názoru zrovna bezvadná a schůdná, přece znamená pro tehdejší dobu veliký pokrok

a jest svědectvím, že město, které mělo své ulice dlážděné, bylo zámožné. Známe česká města, která nemají svá hlavní náměstí dlážděná, anebo že jejich dlažba jest pode vší kritiku.

A ještě jednu zvláštnost pozorovali jsme hned při vstupu do ulice pompejské. Aby se mohlo snadněji přejít z chodníku na protější stranu, zapuštěny jsou zvláště na křižovatkách do ulic zvláštní vyvýšené kameny, po kterých chodci — zvláště při lijáku — přecházeti mohli, což ovšem zase vobě velice překáželo — proto viděli jsme, že kameny ty jsou velice obroušeny od kol povozů.

Jinak ulice pompejské mají nyní smutný, jednotvárný vzhled; vidíte jen řadu obilných neb šedivých, sem tam natrhých zdí, ve kterých ponechán jest pouze otvor (bývalé dvéře) do domu; oken tu není — opak to naší ulice. My si přejeme hodně mnoho a k tomu velikých oken do ulice; v Pompejích ale netoužili po ulicích, ty jim byly pouze cestou, kudy do domu kráčet museli; dům byl určen pro rodinu a ne pro uliční život. —

Naše ulice jsou tedy živé, vynikají pestrostí, zde opak toho vidíme; proto není tu také žádné ozdobné facady, jediné chrámy a divadla činí tu výminku; na výzdobu chrámů svých a divadel vždy staří pamatovali.

Že domy pompejské neměly z pravidla okna do ulice, bude snad mnohým podivné se zdáti, ale jest tomu tak a podnes v Orientě, v Turecku a jihu Evropy tak vidíme; staří v nedostatku průsvitné látky (skla) měli jen otvory ve stropě a stěnách, a ty často hustým ple-

tivem ucpával. Teprve za dob císařských počali vyráběti sklo a zrcadla. —

Střechy domů byly ploché, jako vůbec na jihu podnes jsou; v pradávných dobách až do 3. století před Kristem byly střechy pokryty z došek a šindele (scandula) a později teprve zavedli tašky a cihly. —

Ulice byly tedy jednotvárné; mnoho rozmanitostí neposkytovaly; jakési oživení ulic tvořily tak zvané „dipinty“, t. j. nápisy (plakáty) barvou obyčejně červenou a štětcem provedené. Jsou to obyčejně volební provolání, doporučování kandidátů pro městskou radu, nebo pozvání ku hrám gladiatorským, do amfiteatru neb divadel, k hostině, nebo vyhlášky, že se někde něco našlo nebo ztratilo, že se budou obecní pozemky pachtovat, dražby na rozličný inventář odbývatí a pod. Zkrátka „dipint“ používáno, když se mělo obecnstvo na něco neobyčejného upozorniti a nechtělo se dít od domu choditi, jako kdysi ve vesnicích bylo zvykem choditi s paličkou neb s bubnem. Dipinty zastávaly tedy službu plakátů a letáků neb našich inserátů, proto že se noviny tenkrát ještě netiskly, ale často se jich používalo k rozličným veselým kouskům, které nám svědectví vydávají, že již před 2000 lety byli tu výborní humoristé a satyrikové, což z následujících zachovaných exemplářů na jevo vyjde. Tak na zadní straně domu Vettia četli Pompejané, když z rána do ulic se dostavili, toto dipinto: „Titum Rusticelium Celestem duumvirum juri dicundo dignum republica oro Vas facite“, to jest: „Prosim Vás zvolte

Tita Rusticelia Celera (Rychlika) muže obecního úřadu hodného, za jednoho ze 2 náčelníků města.“

Zdali sousedé voliči Rychlika za konšela zvolili, neumím pověděti; v museum neapolském není o tom v annalech nic napsáno.

Na jiném domě a v jiné ulici hlásal veliký plakát — červeně natřený: „Cavium aedilem oro vos facite vicini rogant: to jest: „Volte laskavě za aedila Cavia — sousedé za to prosí.“

Musel to býti řádný soused, když ho sousedé odporučují za kandidáta pro úřad aedilský a také nevím, jak ta volba dopadla a zda-li sousedé svého kandidáta „prorazili“.

Rozumí se, že tyhle volební agitace do rady pompejské pochopitelně mne velice bavily a poutaly, protože jsem poznal, jak starousedlíci pompejští dovedli své kandidáty vychvalovati a nebo jako protivná strana řízným vtipem mrskati, jak to bohužel až po dnes ve všech obcích naší vlasti chvalitebně se zachovává.

Tak čteme o jednom Vatiniovi, jenž měl býti volen do městské rady, že se velice zasloužil o finance obecní: „hic aerarium conservabit“, — ale hned pod to někdo štětkou zeleně přimazal: „Vatinia si přeji za aedila všichni městští a okolní zlodějové!“ — —

Velice pěkná to rekomandace pro úředníka (aedila), který místo policejního komisaře zastával a ty zloděje v evidenci mítí měl. Tim je dokázáno, že volební agitace jsou prastarým — snad dědičným hřichem člověčenstva a že od jakživa byly nejméně dvě strany — jedna mírná,

či vládní a druhá opoziční — či radikální. Takové nepatrné dvouřádkové dipinto nám vše vysvětluje a ozařuje celou volební kampaň. — Od jakživa byli Montecci a Capuleti — Velfové a Ghibelinové — mlado a staro.

Také velice zajímavá jest následující vyhláška: „Z krámu T. A. ztratil se kotel, kdo jej přinese, obdrží 65 sesterciů, kdo udá zloděje, ještě více.“ —

Dle toho měl ukradený měděný kotel cenu 6 K 50 hal., což je zajisté u porovnání s nynějšími poměry cena velice nepatrná. Kotel byl zajisté ručně pracován — tehdy cikáni kotláři a továrny na kotle ještě neexistovali a byl tedy zajisté trvanlivější, nežli kotle nyní vyrobené.

Jiného druhu nápisy byly „Graffiti“, které byly do zdi, do omítky špičatým nástrojem vryty. Jest tedy zvyk „čmárání a škrabání“ po stěnách také pradávný — což ovšem již tehdejšími mravokárcům se nelíbilo. Na jednom rohu ulice bylo „Graffito“, že Restitutus příliš často dívky podvádí; byl to tedy jakýsi Don Juan pompejský. Týž Restitutus si vzdychá, že „zde spal jsem sám a toužil po Urbaně“.

K tomu připsal jiný ferina: „Ona už má lepšího“. — Pompejané měli asi z takovýchto veselých vtipných kousků zábavu a seladon a la Restitutus posměch. — Z toho soudím, že v Pompejích bylo hojně vtipkářů, smíšků a karikaturistů, za které by se ani Mark Twain stydět nemusel. — Když stěna byla takovými anoncemi až přeplněna, potřela se bílou barvou — odtud slovo „album“ — a psalo a čmáralo se znova. —

Již z těchto exemplářů dipint a graffit může si čtenář domyslet, jak hladkých bílých stěn bylo zneužíváno, takže není divu, že jeden kolem jdoucí humorista na stěnu celou poškrábanou takto volá:

„O stěno, obdivuju se, že dávno již jsi se nesesula, odsouzena tolik nést hloupého tlachu.“ —

Anebo to byl nějaký mravokárce a la Cato, kterému se opravdu takové plakáty zlaté mládeže pompejské nelibily. —

Takové napohled nevinné dipinto neb graffito poskytuje nám vítaný, laciný pohled do denního života milých Pompejanů, a lituji, že nám průvodce neukázal stěnu, na které byly latinské verše, jež Svátek takto uvádí:

„Příliš zvolna jdeš — o osle, —
loudavý mé lásky — posle, —
uznej srdce mého plamen,
kroky tvé necht honem spějí
rychlou nohou do Pompejí,
bych už u milé byl kamen.“ —

Tomuto milenci — vykládá Svátek — osel k milé snad s psaním, s kytkou neb šperkem vyslaný nešel dost rychle a proto neznámý nám milenec zármutek svůj svěřil stěně.

Z tohoto graffita můžeme dále logicky souditi, že milý neměl koně, dle naší národní písně, vraného koně, jinak by nebyl použil ku dopravě darů neb ku vzkazu o dostaveníčko — osla. Dále můžeme bezpečně z toho uzavírat, že tenkrát nebyly ještě pošty a dráhy, ani

telefony, aeroplány, automobily, jinak by jich byl netrpělivý ženich jistě použil. Také známé obrázky z našich ulic vyskytují se hojně v zastrčených koutech ulic pompejských. — Nemravivé pompejští hojně a necudně používali „album“. —

Tu a tam namalování jsou na zdech dva hadi, kteří symbolicky mají vyjadřovati naše heslo: „Znečištění tohoto místa pod pokutou 2 K se zapovídá!“ atd. — Na rozích ulic v chodniku stojí podnes kašny v podobě krychle neb obdélníků, zpracované z kvádrů lévových neb tufu a mramoru, jejichž jednotlivé strany (stěny) jsou železnými skobami spojeny; voda vtékala do nádržky rourou olověnou z piliře u kašny postaveného. Podnes vidíme, jak lid pravou rukou o kašnu se opíral a levou držel piliř a nahýbal se k výtoku, neboť místa, kde ruce kameny držely, jsou vyhloubená.

Někde výtok jest dekorován reliefem, ku př. jak kohout zvrhl džbán (amfora), ze kterého pak teče voda do kašny. Takové kamenné nádržky podnes jsou oblíbeny, zejména v krajinách, kde jsou kamenné velké lomy, kde z jednoho kamene dá se vydlabati dosti prostorná nádržka. V Krkonoších jsou pravidelně při cestách, na dvorech a u chatrčí takové malé kašny, do nichž horská čistá voda po dřevěných, často zcela otevřených korytech se přivádí.

Pompeje byly hojně vodou, po městě rozvedenou, zásobeny; také bylo postaráno o kanalisaci, což ovšem velkého nákladu nevyžadovalo, protože město leželo bezprostředně na břehu mořském. V tom ohledu tedy Pompeje předčí mnohé naše město, které jménem uváděti

si netroufám. Konečně uvádím, že na křižovatkách ulic jsou výklenky neb sloupy pro bohy ulic (lares compitales), neboť každá ulice stála pod ochranou nějakého boha. —

Takto všeobecně a jen povrchně popisují zevnějšek většiny ulic pompejských, dříve, nežli přikročím k popisu jednotlivých domů, divadel atd., jak uvnitř vypadaly.

Snad bude mnohého zajímati, když na základě historických pramenů, jak nám byly zachovány, pokusím se o vyličení události, jak Pompeje dne 24. srpna 79. byly zasypány.

Průběh osudného toho dne v Pompejích byl ten, že při zemětřesení počal padati z Vesuvu popel a štěrk (lapilli) a mezi tím i větší kameny, takže bylo třeba hlavy chrániti šálou, polštáři a podobnými prostředky (jako turbany). Ačkoliv štěrk a popel nebyl příliš žhavý, neboť mramor nikde nezvápeněl, přece vznikl tu a tam ve městě požár, o čemž některé domy podávají nepopíratelné svědectví opálenými zděmi; veškerá většina obyvatelstva unikla buď pěšky neb na soumarech, neboť stáji a chlévů bylo tu dosti, ale žádných koster koňských neb oslů nebylo tu nalezeno. Za to přes 2000 koster lidských bylo už vykopáno, při některých byly nalezeny lucerny, protože na mnoho mil rozložila se tenkrát hustá temnota; z Vesuvu vyvalil se obrovský sloup černého mraku, který ve výšce nad kráterem se rozšířil jako větve nějakého stromu (cypřiše), a kráter chrlil popel v takovém množství, že Pompeje, od Vesuvu 4 kilometry vzdálené, do výšky 4—5 metrů zasypány byly; při tom se blýskalo, hřmělo a nastal prudký lijavec.

Pohromu tuto vyličuje nejlépe Plinius mladší, který to boží dopuštění z Misenum viděl a zaslal o tom do Říma zprávu důvěrnému otčovskému příteli, historikovi Tacitovi; psal mu dva dopisy hned po katastrofě, maje vše v čerstvé paměti.

V prvním dopisu vyličuje věce dojemně a detailně smrt svého strýce Plinia staršího, který byl jakýmsi admirálem válečného loďstva v portus Julius u Misena.

Tento pravý, římský, udatný voják, připlul skutečně na pomoc pompejským, hrdinsky zachraňoval životy jiným, ale sám při tom bravurně zahynul.

V druhém listu k výslovné prosbě Tacita popisuje drasticky mladý Plinius hrůzy onoho dne, které zakusil se svou matkou v Misenách, které od Pompeji přes 20 km. vzdáleny jsou. Dle toho můžeme si představit, jaká katastrofa to byla a jaký účinek měla na osady Vesuvu blízké, které se tu u jeho paty k němu tulily.

Oba dopisy ty přeložené našim nesmrtelným patriarchou Jungmanem do slova zde uvést si dovoluji, již také z toho důvodu, aby naše středoškolská mládež měla příležitost poznati vzorky antického způsobu psaní, což jim zajisté ku škodě nebude a také losti ze dne 24. srpna 79. po Kristu.

První dopis zní takto:

i ostatní čtenáři z dopisů těch poznají věrné líčení udá-
„Žádáš, abych Ti strýce svého zahynutí popsal, bys je tím věrněji mohl vyprávěti potomstvu. Děkuji Ti. Vidím, že smrti jeho Tebou-li bude oslavena, nesmrtelná sláva se mu připraví. Jakkoliv totiž zahynul při zkáze nejděsnějších útrap událostí pamětihodnou,

jako národové a města, čímž památka jeho na vždy zajištěna; jakkoliv sám vyvedl díla přemnohá a k dlouhému trvání způsobila: mnoho přece k nepomijitelnosti jeho přidá věkověčnost spisů Tvých. Já aspoň ty pokládám za blažené, komu darem božským dáno, aby buď konali skutky hodné k popisování, anebo psali spisy hodné k čítání, za nejblaženější pak, komu dopráno obého. Z počtu těch strýc můj bude i tvými knihami i svými. Proto tím radostněji činim ba žádám, co mně ukládáš.

Byl v Misenu a loďstvu sám velel. Dne 24. srpna, asi o jedné hodině po poledni, oznámila mu matka má, že se objevuje mračno neobyčejné velikosti i tvárnosti. Pobýv na výsluní, vykoupav se studeně, pojedl leže a studoval; i žádal střevícův a vystoupil na místo, odkud nejlépe div onen viděti bylo. Mrak, nevědomo v dálce stojícím, ze které hory (žef z Vesuvu, později bylo seznáno) vystupoval, jehož podoba a tvar žádný strom lépe nebyl by představil jako pinie. Neboť vyhnán jsa jako na předlouhém pni do výšky, rozkládal se ve větve: myslím, že čerstvým vanutím byv pužen, a když později umídlávalo, od něho opuštěn, nebo také vlastní svou tíhou přemožen, v šířku se rozplýval, bělavý jsa brzy, brzy špinavý a skvrnitý, tak jak právě prst neb popel vynášel. Viděloť se to muži veleučenímu úkazem velikým, jehož více z blízka poznati třeba. Kázal připraviti lehkou loď. Mně, chtě-li s ním jíti, dal na vůli, odpověděl jsem, že raději chci studovati a náhodou byl mi sám co psáti dal. I vyšel z domu vzav s sebou psací tabučky.

V Retině lodnici, poděšeni nastávajícím nebezpečenstvím, neboť ves ležela pod Vesuvem, aniž bylo lze odtud pak utéci, leč po lodích, prosili ho, aby se nevydával v takové nebezpečnosti. Změnil svůj úmysl, a co byl počal s myslí bádavou, dokonat s duchem největším. Dal spustiti na moře čtyřveslice, vstoupil na loď také sám, jsa odhodlán pomoci nejen Retině, nýbrž i v mnohých jiných osadách (byloť pobřeží to pro příjemnost svou velmi lidnaté). Spěchal tam, odkud jiní prchali; přímo směr, přímo kormidla do nebezpečnosti řídí, tak velice jsa prost strachu, že všecko hnutí oné pohromy i podoby její, jak je zrakem postřehl, všecky diktoval a zaznamenával. Již na lodi popel padal, čím více se přibližoval, tím horčejší a hustější; již i pemzy a černě opálené, ohněm rozpraskalé kamení; již náhlá mělkost a trosky z hory zahrazovaly běh.

Rozmýšlel se chvílku, měl-li by se obrátiti nazpět, brzo však kormidelníkovi, an ho k tomu pobádal: „odvážným“ — vece „štěstí přeje, zatoč kormidlem k Pomponianovi.“ Byl Pomponian v Stabiích oddělen od sopky zátokou mořskou; neboť moře zalévá se tam do břehů ponenáhlu se trousících. Ten, vida nebezpečnosti, ač před očima ještě blízké nebylo, vzrůstáním však přebližkým státi se mohlo, zavazadla dal vynésti na lodi, připraven jsa k útěku, jakmile by se odporový vítr utišil. Strýc můj, dopraviv se tam větrem nejpříhodnějším, objal hynoucího, těšil i povzbuzoval ho; a aby strach jeho svou bezstarost-

ností umírnil, kázal se zanést do lázně; když se umyl, zasedl ke stolu, pojedl, stále jsa veselý mysli, anebo, což rovněž veliké jest, veselého pohledu.

Zatím z hory Vesuvu na přemnohých místech širošíre plameny a vysoké požáry vyšlehovaly, jichžto blesk a jasnost vynikala pro temnotu noční. Chtěje strach průvodců zlehčiti, pravil, že to hoří dvory, o samotě stojící, zůstavené ohni a od bázlivých sedláků opuštěné. Pak se dal na odpočinuti a odpočinul nejpravdivějším snem. Neb chod dechu, ježto pro sílu těla svého tížeji a hlasitěji dýchal, slyšán byl od těch, kdo oko'o práhu obcházeli.

Ale prostora, ze které se do komnaty vcházelo, tak již byla zasuta popelem a vmichanou veň pemzou, že by východ ze světnice, kdyby v ní byl zůstal, býval zabráněn. Probuzen byv, vyšel, obrátil se k Pomponianovi a ostatním, kteří bděli. Radili se společně, mají-li zůstati pod střechou anebo pustiti se pod širé nebe; neboť častým a ohromným otrásáním stropy se pohybovaly a jako vypáčené z míst svých brzy tam odcházeti, brzy onam vraceti se zdály.

Pod širým nebem zase obávati se bý'o pádu kamení, ačkoliv již lehkého a vypáleného. Ku konci rozhodlo porovnání záhub. U něho se důvod přemohl důvodem; u druhých pak strachem.

Hlavy si obvázáli šátky, což bý'o obranou proti věcem, padajícím s hůry. Již byl den jinde, tam pořád noc nade všecky noci černější a mračnější — kterou však mnohé pochodně a rozmanitá světla rozjasňovaly. Zlíbilo se mu vyjiti na břeh a pohlédnouti z blízka,

zda-li moře již odpluti dopouští, ale ono pořád zůstávalo bouřné a odporňé.

Tam ulehl na prostřenou plachtu, opětovně žádal studené vody a pil. Potom plameny a plamenů předzvěstný sirnatý puch pohnuly jiné k útěku — jeho rozbodřily. Opřen jsa o dva otroky, popovstal, ale hned klesl, jak se domnívám, pro hustější dým dechu mu zastavující a pro sevření žaludku, jež od přirození měl slabý a častým nadýmáním obtížený. Když den zasvítal — byl třetí od toho, jež on posledně byl uzřel, nalezeno tělo jeho celé, neporušené a pokryté tak, jak byl oblečen; držení těla více podobno odpočívajícímu, nežli umrlému. My zatím byli jsme v Misenum, já i matka. To však nic není k ději, aniž Ty zvědět si chtěl co jiného, než o zahynutí jeho. Konec teď učiním. Jedno doložím, že jsem všechno, čemu jsem sám byl přítomen a co jsem hned, dokud se první pravda pamatuje, uslyšel, pravdivě vyličil. Ty vybeř, co tobě nejvhodnějšího. Neboť jiné jest psáti list, jiné dějepis; jiné přáteli, jiné všechněm. Buď zdráv!“

Toť první dopis, který Tacitem doslova otištěn byl. Připomínám, že Cajus Plinius Secundus (starší) byl nejen výtečným, udatným vojákem, ale i výborným spisovatelem, který sepsal spis „Naturalis historia“ o 34 knihách. Jest to jakási encyklopedie téměř celého tehdejšího vědění.

Protože sepišoval, vzal si „s sebou psací tabulky“ když do lodě vstupoval, aby ohroženým krajinám s loďstvem císařským ku pomoci přispěl. Z dopisu toho vidíme,

cisařským ku pomoci přispěl. Z dopisu toho vidíme, jaký to byl neohrožený muž, který neznal bázeň a když všichni již mysl trátili, tvářil se veselým — a jedl, pil, spal a chrápal, až to před domem jeho věrní soudruzi slyšeli. Jeho smrt byla v pravdě hrdinná a není divu, že přeslavný historik Tacitus pídil se po způsobu jeho úmrtí, aby ho zvěčnil.

Tacitus, obdržev první dopis, žádá, aby mu blíže vyličil a popsal hrůzy onoho dne a 22letý mladík — student — chápe se rychle péra a píše Tacitovi druhý dopis, jenž zní následovně:

„Praviš, že ponutknut byv listem, jež jsem k žádosti Tvé o smrti strýce svého napsal, přeješ sobě zvěděti, jakých jsem já, v Misenu zůstav — toho totiž se dotknuv, psáti přestal jsem — strachu zakusil a nehod.

Ač se vzpomínky hrozi mysl má... počnu. Po odchodu strýcově sám jsem se po ostatní čas zanášel studiemí (proto totiž doma byl jsem zůstal); brzo potom vykoupal jsem se, povečeřel, usnul nepokojně a na krátce. Přicházelo po mnoho dní zemětřesení méně strašlivé, jelikož v Campanii obyčejné; oné však noci vzmohlo se tak, že se všecko ne hýbati, ale vyvraceti zdálo. —

Vrazila do ložnice má matka; vstával jsem, abych navzájem ji zbudil, kdyby spala. Usedli jsme na dvoře, který moře skrovnou prostorou oddělovalo od domu. Jsem na rozpacích, mám-li to nazvati vytrvalostí či nepředložeností — bylť jsem ve dvaadvacátém roce — žádám knihy Tita Livia a jako k zábavě čtu, i spolu, jak jsem byl začal, vypisuji.

Hle tu přítel strýce mého, nedávno k němu z Hispanie přišlý, když mně a matku sedící, mne pak ještě čtoucího spatří, trpělivost její i mou bezstarostnost káráti se jme. Já nicméně pohroužen zůstanu do knihy. Již nastala první hodina denní a posud byl pochybný a jako mdlý den; již pro otřásané kolem domy v místě otevřeném sice, ale úzkém, veliký a jistý byl strach záhuby. Tu teprve vidělo se nám vyjít z města.

Následuje nás lid vyděšený a (což v bázni podobno opatrnosti) cizí radě dávaje přednost před svou vlastní, ohromným návalem odcházející tiskne a pohání. Vyšedše z domu, zastavili jsme se. Mnoho bylo k obdivu, mnoho nám trpěti strachu. Neboť vozy, jež jsme vyvésti kázali, ač na půdě zcela rovné, šem a tam se kotily a ani když kamením byly podepřeny, nezůstávaly v téže koleji.

Mimo to viděli jsme, jak moře samo se opíjí a zemětřesením takřka odpouzí. Popostoupil zajisté břeh a mnohá zvířata mořská zadržel na suchém písku. S druhé strany mrak černý a hrozný, protrhován jsa kroucenými a chvějícími se výšlehy ohnivého dechu, rozpouštěl se v podoby dlouhých plamenů. K bleskům byly podobny — i nad ně větší.

Tu pak onen přítel z Hispanie pravil prudčeji a nalehavěji: „Žije-li bratr Tvůj, žije-li strýc Tvůj, chce zajisté Vás míti zachráněny, pak-li zahynul, chtěl, abyste ho přežili; proč tedy neodcházíte?“ — Odpověděli jsme, že toho nebude, abychom nejisťi jsouce zachráněním jeho, starali se o své. Neprodlévaje déle

odkvapil a roučím během z nebezpečnosti se vychvátit; nedlouho potom mrak onen sestoupil na zemi, pokrýl moře, obklopil Capri a zahalil je, a předhoří mišenské zaclonil.

Tu se matka jme prositi, napominati, prikazovati, bych buď jak buď uprchl, žeť mohu, jsa mladý; ona stížena jsouc věkem a těla slabotou, ráda že chce umříti, mně-li jen příčinou smrti nebude. Já zase: že nedbám zachrániti se, leč spolu, s ní, načež vzav ruku její, nutím, aby urychlila krok: poslouchá stěží, vini se, že mne zdržuje. Již padá popel, ač dosud řídký; ohlédnv se: hustý dým v patách za námi, sleduje nás v podobě bystriny vylité na zemi. „Ulehněme si,“ dím, „dokud je co viděti, abychom po tmě nebyli pošlapáni od zástupů provázejících nás.“ Sotva jsme usedli, už noc, ne jako bez měsíce a pod mrakem, ale taková jako v místech uzavřených, když zhasne světlo. Slyšeti bylo kvilení žen, úpění dětí, křik mužův; jedni rodičův, druzí dítek, opět jiní manželů hlasem hledali, po hlase poznávali; ti nařikali nad svou, ti nad nehodou jiných; byli i takoví, kteří pro strach smrti přáli si umříti.

Mnozí k bohům vzpínali ruce; většina tvrdila, že není již žádných bohů, noc tato že věčná a poslední tohoto světa. Aní nescházeli takoví, kteří hrůzami vymyšlenými a nalhanými skutečná nebezpečnosti zveličovali. „Že byli v Misenum, že se tam toto sesulo, ono že tam je v plamenech,“ — zvěštovali, ač lživě, ale věřicím. Poněkud zasvitlo, už se nám zdálo býti ne dnem, ale návěstím přicházejícího ohně; a světlo

sice déle potrvalo, ale opět nastala tma, opět padání hojného a těžkého popele.

Vstávajice, opět a opět strásali jsme jej, sice jinak by nás byl zasul, ba tíží svou udusil. Mohl bych se chlubití, že ani zaúpění ani hlas méně mužný nevyšel z úst mých v takové hrůzi věci, kdyby mně bídnou ale velkou smrtelností útěchou nebylo bývalo, že všechno se mnou zhyne — já se vším. — Konečně dým onen, v kouř i mlhu jsa jako ztenčen, zmizel a brzo nastal pravý den; i slunce vyběsko, ale bledé, jako bývá, když se zatmívá. Trnoucím ještě očím všechno se ukazovalo změněno a hlubokým popelem jako sněhem pokryto.

Navrátivše se do Misenum a občerstvivše jakž takž tělo, noc jsme ztrávi i tesknou a nejistou v naději a strachu; strach bral převahu. Neboť i zemětřesení trvalo i mnozí zšílení strašlivým předpovídáním, ze svých i cizích nehod posměchy si tropili.

My však ani v té době, jakkoliv jsme nebezpečství zakusili i čekali, neměli vůle k odchodu, dokud by nedošla zpráva o drahém strýci“.

Tak posuzuje intelligentní očitý svědek hrůzu katastrofy oné. — Slohem klassickým, krátkým a přece jasným popisuje Plinius mladší, co dále se v 20 kilometrech od Pompeje vzdálené Misenum!

Oba dopisy jsou vzorem slohu, který by si naše mládež osvojiti měla; — proto sám Jungman uznal za vhodné, aby je věrně přeložil a to doslova i formou latinskou.

Neméně strašlivě popisuje katastrofu ze dne 24./8. 97, která po 3 dni trvala, pozdější historik římský Dion Cassius, který o 150 let později — po katastrofě — žil. Týmž dokládá: „Lidé mysleli, že vše se obrací shora dolů — že slunce padá na zemi a země že vstupuje do nebe“.

Když slunce po 3 dnech krajinu zase osvětlilo, nebylo více Pompeji — byly s jinými ještě dědinami pod rubášem popelovým. I moře u břehu jeho bylo popelem zasypáno a vytlačeno. Zahynuli lidé, kteří nemohli utéci — jako nemocní, vězňové, gladiatoři, anebo kteří pozdě pomýšleli na útěk anebo když se vrátili k místu, kde jich obydli stávalo, aby své skvosty, peníze atd. zachránili. Také se udusili sirnatým zápachem ti, kteří se schovali ve sklepích, klenutých lázních a pod.

Přešla léta — přešla století — město i jeho jméno vešlo v zapomenutí — la nad zasypaným městem zorával pluh úrodnou půdu, rok co rok bujnou zelení pokrytou. Teprve nyní může se říci, od předešlého století počalo se snad i z ohledů ziskuchtivosti systematicky pátratí a kopatí na místě, kde fama a tradice od pradávna ukazovala město pohřbené.

Dnešní kopání pokračuje velice pozvolna, takže v XX. století nebude asi skončeno; vláda zaměstnává tu nepatrný počet dělníků, jak jsme na vlastní oči viděli.

Ale za to již odkryty jsou hlavní náměstí a vedlejší poboční ulice, kde tedy všecken veřejný život a obchod své sídlo měli. Hlavní zásluhu o to má, jak jsem již uvedl, učenec Fiorelli, zemřelý roku 1906, jehož dů-

myslem podařilo se také opatřiti si sádrové odlitky zahynulých Pompejanů a jiných živých tvorů.

Byla totiž hmota, do které ubožáci klesli, měkká, takže se v ní formy těla otiskly; časem tělo setlelo a rozpadlo se; obal, který tělo přikrýval, ztuhnul a tím vznikly dutiny. Tyto dutiny vyplnil Fiorelli otvorem na hoře tekoucí sádrou a když tato ztuhla a z obhalující hmoty byla vyňata, naskytla se věrná podoba tváří a vůbec těl, takže z tohoto odlitku můžeme dobře vyčísti poslední okamžiky umírajících.

Na odlitkách těch jest viděti, jak nešťastníci zoufale se bránili do posledního dechu; jiní zase klidně v náruč smrti se oddali.

Zajímavé ukázky těchto odlitků jsou v museu pompejském; byly sem dány tři vzory — a jsou uprostřed sálu vystaveny.

První jest odlitek psa, který byl zrovna v době katastrofy na řetěze uvázan. Byl nalezen ve vestibulu roku 1874 v VI. okresu v insule 14. čís. 20 a to v domě, jehož posledním majitelem byl Vesonius Primus. Pes byl ve své budce — před ním byl v mosaikové dlažbě varovný nápis: „Cave canem“, t. j. střež se před psem.

Pes se svíjel, když popel a kameny padaly; zvedal hlavu nahoru, aby se nezadusil, kroutil sebou, ale v té posici zahynul, stočen jsa v kotouč, nohama vzhůru a s tlamou otevřenou, takže i zuby lze spatřiti. I kovové přeský obojku jeho jsouce okysličený, zanechaly zelené stopy po sobě na bílé sádře.

Roku 1875 blízko domu téhož Vesontia učiněn byl další zajímavý nález; na dutině popele nalezeny dvě kostry — muže a ženy — vedle sebe. Prostor kolem nich byl vylit způsobem, jak jsem už udal, a tu objevila se nejprve mrtvola mladé ženy, patrně nějaké krásky pompejské. —

Klesla na ulici a byla zasypana; leží hlavou k zemi nakloněnou, sklopenou; pravou ruku má pod hlavou a levým loktem se podpírala. Až ku kyčlím zachoval se otisk těsné tuniky (košile) s řásněmi, od kyčlí jest ostatní tělo, velice jemných tvarů, docela obnažené. Na hlavě má samé kudrlinky, jak tehdy bylo oblíbeným obyčejem a na temeni hlavy jsou v uzel svázaný.

Tenkrátě ženy, které bez zrcadel jako dnes se neobešly, splétaly si vlasy ve vrkoče neb pletence, do kterých bohaté dámy perly a drahokamy, a chudé dívky jen ozdobná, barevná sklička si zaplétaly, vždycky a všechny parádnice! —

Podle Říma, který se stal sídlem mody, jako Paříž nynější, strojily se i venkovské paní a dívky a zejména mnoho času jako dosud věnovaly úpravě svých neb cizích vlasů a účesů. Každou chvíli měnily formy účesu. Za staré doby kadeře prostě se v zadu vlnily neb v prstěncích kroužily, kolem hlavy obtáčely; později násilně, jako dnes, vlasy všelijak kroutily a když k tomu nestačily vlastní vlasy, přibíraly cizí, koupené. Tak ku př. za Nerona dovážely se vlasy rusé, zrzavé z Německa, a své červené vlasy pomádovaly a barvily všelijak, ba i vlásenky byly jim známy. Vůbec o ozdobu hlavy dámy Římské nanejvýš pečovaly, čehož důkazem

jest i odlitek tento. — Také oblíbenou okrasou byly jim věnce z kvítí a listí, zvláště při slavnostech radostných i smutečních. Nosily čelanky, korunky, náušnice a šperky často báječné ceny. Perla náušnice, kterou Caesar daroval matce Brutově, stála 6 milionů sesterciů (480.000 zl.); Lolia Paulína, manželka Kaliguly, měla šperk v ceně 3 milionů a šperky v Pompejích nalezené podnes slouží zlatníkům za vzory. —

Třetí odlitek — mrtvola muže — svědčí o zápase posledním; ten zase leží na znak a má nohy křečovitě nataženy, pravá ruka těsně přiléhá k tělu a levá jest polovztýčena, jako by prosila za pomoc; vedle něho železná tyč ležela.

Tyto tři odlitky spočívají na železných prutech ve skleněných vitrinách uprostřed sálu musea pompejského a může si je každý návštěvník ze všech stran pohodlně prohlédnouti; pro další odlitky není tu místa. —

Nedávno byl odkryt nádherný dům bohatého pána, jehož jméno bylo ve graffitech na zdi nalezeno; jmenoval se Obelius Firmus (Silný, silák). Dům jeho byl sice již před 10 lety odkryt, ale teprve nyní důkladně prohlédnut a podává zajímavý obraz života antického. V popředí domu jest atrium, vestibul, uprostřed velké atrium, kolkolem jest sloupoví (peristyl), v jehož prostředku křišťálový vodotrysk metal do vzduchu prameny vody. Potrubí jest cinové, po domě sem tam rozvedené, a dobře jest zachovalé, takže by snadno zase používati se mohlo. A tu setkáváme se též s domácím pánem Obeliem a jeho rodinou, ale až k nepoznání pozměněnou; našly se po nich již jen kostry.

Rodina byla patrně výbuchem sopky překvapena a zadušena, takže neměla dosti času, aby utekla na ulici, kde by ji byl asi stejný osud potkal; našli je na práhu domu. pána s paní v objetí, drželi se za ruce; vedle nich dvě děti, které naposled se k sobě tulily; za nimi ležely ještě dvě jiné osoby, patrně buď členové rodiny neb z čeledě domácí. Velice smutný to byl pohled. — Všech šest mrtvol zůstane prý na místě, aby tak drasticky znázorněno bylo neštěstí z roku 79. — Pokoje pana Obelia Siláka jsou umělecky pomalovány, jest tu též oltář domácích bůžků (lares, penates), kterých zde vůbec hojně vidíme. —

Ostatně podobné neštěstí jako v roce 79. v Pompejích, přihodilo se i za naší doby a to 8. května 1902 na ostrově Martinique; zde vybuchla sopka Mont-Pelée, od města St. Pierre 10 kilometrů vzdálená, kterou lid i učenci považovali také za sopku vyhaslou. A proto, když v dubnu 1902 z hory vystupovaly obláčky dýmu a když cítil bylo sirný zápach, ano když otevřely se již boky hory a počala vylévati se láva, tu lidé ze St. Pierre, kde tehdy žilo 28.000 obyvatelů, neměli nic jiného na starosti, nežli že houfně pospíchali na tu intrisantní horu, aby se pobavili pohledem, jak hora pěkně dýchá. —

Ano i sám francouzský guvernér ostrova, moudrá hlava, pro jistotu sezval komisi — enquette — odborných učenců; pánové vypravili se na horu, prohlíželi, poslouchali a pak slavnostně prohlásili: „Vláda zaručuje, že městu nehrozí žádná nebezpečí.“ A lidé klidně spali a ještě 8. května 1902 rozešli se kaž-

dý po své práci a svým zaměstnáním; vojáci šli na cvičiště, kuchařky na trh, úředníci do kancelářů, kupci do krámů. Ale v 8 hodin 2 minuty ráno nastal strašný výbuch, země se zatřásla, z kráteru vyšlehl plamen a obrovské černé mračno žhavého popele. Výbuch trval jen tři minuty a ty stačily k udušení 28.000 obyvatel a jen dva zůstali na živu a z těch byl jeden černoš, který pro opilství byl v arestu zavřen. Vulkán 1300 metrů vysoký vykonal úplnou zkázu všeho živého tvorstva a všech lidských staveb v obvodu 60 čtverečních kilometrů. Pohřeb 28.000 obyvatel odbyl se ve 3 minutách; v Pompeji trval 3 dni. Osudná ta trojka, ta odjakživa nic dobrého nevěští, i studenti mají ji v nenávisti. —

A podobně jako v Pompeji v době katastrofy vystupuje na jeviště císařský admirál Plinius starší, aby pomáhal zachraňovati, pokud se to dalo, tak i zde francouzský kapitán Freeman, jehož loď zrovna v přístavu St. Pierském kotvila, chce lidu pomoci. Ale musí sám s lodí rychle utéci, aby také jako Plinius nezahynul. Ličí pak ve zprávě na vládu francouzskou do Paříže zaslané neštěstí takto: „Náhle se země zatřásla, slunce se zatmělo, moře se rozlítlo a loď sebou házela jako skořápka; nač jsme sáhli, bylo žhavé, moře jako by se vařilo; pro dým, popel a sirný zápach nemohli jsme dýchat a omdlévali jsme. Šat na nás chytal, obličej a ruce měli jsme spálené. Podařilo se nám odplouti do přístavu St. Lucie, kde jsme hlásili: „Teď právě vyjeli jsme z pekelné brány!“

Výbuch sopky Mont-Pelée sklátil věže, přelámal lodím v přístavu stožáry, pobořil zdě jako z karet, za-

pálil divadlo, katedrálu a kasárny, zkrátka byla to katastrofa horší, než-li v Pompejích a popis uvádím zde dle pramenů časopiseckých jen z té příčiny, aby soudný čtenář mohl si jasněji vysvětliti a pochopiti, proč v Pompejích nemohli se všichni zachrániti a proč jich asi 2000 dle domněnky učenců tenkrát zahynulo. —

A přece Vesuv zachoval se jaksi kavalírsky; zahalil nám svým popelem kvetoucí města Pompeji, Herculanium a Stabie ve třech dnech, ale Mont-Pelée byl surový kat, zničil na ráz — ve 3 minutách — všechno, jen opilého černochoha ušetřil. Jsou tedy na světě lidské a nelidské — sopky!

Ale rozdíl mezi Pompejemi a St. Pierre jest ještě veliký i v jiném ohledu a to následujícím: Pompeje leží v sutinách, ty nízké domky mají tu ještě původní omýtku a staré zdivo, malby a obrazy jsou tam zachovány, jsou svěží, střechy tu nejsou, prší do dvorečku, slunce tu praží, vše jest tak zachovalé jak bylo 24. srpna 79. Není tu nových budov, nízkých zahrádek, vše se ponechává v původním stavu a jen věrně napodobují některé vnitřky domů.

Za to v St. Pierre, kde nezůstal kámen na kameni, kde během 3 minut vzal za své velký díl ostrova, kde věže a domy padaly, jako by jim byl někdo základy podkopal, sotva, že sluníčko se zase ukázalo a nelidská sopka dýchati přestala a se uklidnila, již čilá, energická francouzská vláda postarala se o znovuzřízení a vybudování města a to města dokonalého, moderního, a tak sopka Mont-Pelée zase vidí, jak v St. Pierre a na

jeho úbočích lidé, červíkové, zase stavi, pracuji, smějou se a baví.

Během 10 let stojí tu krásné nové město a Pompeje ani nedýchají, — jen tlupa bratránků v potu tváří kopá a vynáší popel za hradby městské, — po 6. hodině večerní zavrou se brány, turnikety a živá duše sem nevstoupí, — smutno jest tu velice. —

Takto všeobecně dle pravdy vyličiv katastrofu Pompejskou, dovolím si laskavého čtenáře zavést z ulice do domů některých, abych jej obeznámil s antickým zařízením domů, které obyčejně na jedno brdo, dle jednoho a téhož plánu neb aspoň v hlavních rysech tímž způsobem stavěny byly.

Náš průvodce kráčí po úzkém chodníku před námi, kouří, každou chvíli odhazuje oharek cigarety a zapaluje druhou a my husím pochodem, jeden za druhým, za ním, protože chůze dvou neb dokonce třech osob vedle sebe jdoucích po chodnících pompejských není naprosto možná, chodníky jsou příliš úzké a mimo to neobyčejně vysoko leží nad hranou, niveau ulice, takže kdyby z chodníku někdo spadl, mohl by si snadno nohu vyvrtnouti neb dokonce zlámati. Aby se někdo z ulice na chodník dostal, musí pořádně do výšky nohu zvednouti; proto galantní Angličan, kterého jsme tu v jedné ulici potkali, podával své dámě ruku, aby ji na chodník mohl dostat.

Z toho zase logicky uznáváme, že se po těchto chodnících moderní, večerní „corso“ asi neodbývalo a že zde dámy vlečky naprosto nositi nemohly. — Tim méně ty široké klobouky. Kdyby dámy pompejské ta-

kové široké kokrhely zde byly nosily, musel by každý, kdo by je potkati měl, z chodníku na ulici ustoupiti protože by dvě osoby proti sobě jdouce s těmi širáky neprošly a nastala by jistě zácpa ulice.

Průvodce pozoruje, že se nám ta dlažba nelíbí a dodává chutě ku prohlídce ulice rovné, jako šňůra; vypadá to jako řada vypálených děkanských chalup v Berouně s tím toliko rozdílem, že nejsou tu ve zdích okna, jsou tu jen vchody do domu a někde jsou ještě kamenná futra se železnými skobami. Vejdeme do domu: nikdo nás nevitá, ani ptáček tu není, jen na prahu v mosaikové dlažbě zachovalý nápis z drobných bílých a černých kamenů uměle složených zdraví nás: „Salve“ (buď zdráv). Na pravo, hned u vchodu, kobka, kde býval vrátný (janitor) je prázdná, jaksí začouzená, u zdi jest kamenné sedadlo, kde mohl otrok vrátný si odpočinouti.

Chudák portýr — snad také tenkrát zahynul — není zde po něm ani památky; mnoho práce na starosti neměl, neboť dvěře, obyčejně dvoukřídle, ve dne se nezamykaly a visity obyčejně jen ráno, po koupeli, se odbývaly. Vrátný sedával u dveří, aby mohl hosta ihned pánovi ohlásiti, anebo nepovolaného holí (virga) již byl opatřen, z domu vyháněl. Stalo-li se, že dvěře byly zavřeny, tedy příchozí zaklepal klepadlem neb kruhem na dveřích připevněným, což slušní lidé vůbec činili, když dvěře nebyly zamčeny zámkem, zejména, když vyšší úředníci do domu měli se dostaviti, tedy „liktor“ jim předcházející holí na dvěře tloukl, aby upozornil, že vysoká návštěva se dostavila. — Dvěře zavíraly se

buď závorami neb zámek, klíče byly buď železné neb bronzové a mají podobu našich klíčů; těch se zde veliké množství našlo.

Mimo dvěře domu zavíraly se jen spižírny a sklepy, kde chovalo se víno, ovoce a potraviny, všude tam, kde byli nespolehliví otroci; ostatní pokoje v celém domě se nezavíraly a jen záclonami z různých látek se hradily. —

Vstoupíme do úzkého vestibulum; podnes v Itálii jsou v domech jen úzké vchody, takových širokých pohodlných průjezdů do domů, kam i kočárem zajeti se může, Italie nezná. Jest to tedy starým zvykem vcházeti do domu vchodem úzkým, sotva pro dvě osoby dostatečným. Za to za vestibulem byl prostranný vzdušný dvůr (atrium), uprostřed něhož býval basin, nádržka pro dešťovou vodu (impluvium), kolem atria — v pravo i v levo — bývají samé malé pokojíčky (cubacula), kde se spalo; v křídle domu (alae) jsou místnosti pro obrazy a sochy předků, oltář domácího božstva, biblioteka a pod.

Slechticové měli na stěnách skříně a v nich poprsí předkův, takže celý rodokmen se znal; pod obrazem neb sochou byly nápisy (titulus), jméno, důstojenství a činy zemřelého. O slavnostech rodinných neb národních skříně ty se otvíraly a věnčily a krášlily; obzvláště byly vyznamenávány podoby triumfátorů a při průvodech byly podoby jejich nošeny.

Kdo nemohl drahé sochy svých předků neb slavných mužů si opatřiti, dal si je aspoň na stěnu vymalovati, což obyčejně v podobě kulatých štítů se provádělo.

Boháči měli nádherné obrazárny; malovalo se i na tabulích dřevěných, které se pak na stěny zavěšovaly. —

Uprostřed atria naproti vchodu měli boháči tablinum (salon přijímací), kde domácí pán přijímal hosti a vyřizoval běžné záležitosti; vedle bývala jídelna (triclinium), kde byly nízké stoly a pohovky, jelikož při jídle se leželo. Ve větších domech bývaly po obou stranách — v pravo a v levo — chodby, koridory (fauces), kterými se vcházelo do druhé části domu, která byla jaksi výhradně pro rodinu určena. Byl to zase prostranný dvůr — ohraničený bohatým sloupovím — peristylem, kde také často byla zahrádka, nádržka vodní s rybami (piscinae) a mimo to kuchyně (culinae) — letní a zimní, spižirna a záchody (sella familiaria). Ku podivu hývala „sella familiaris“ hned vedle kuchyně, což v Itálii podnes věrně se zachovává! — Boháči měli své vlastní domácí lázně (balinea), zvláště ve villách, — nebo v městech bylo o tuto důležitou potřebu denní lázněmi veřejnými postaráno.

Některé domy měly i poschodí, kde bydleli obyčejně otroci a služebníci — v Pompejích dosud jen jediný dům se našel, který měl balkon a tedy byl nejméně jednopatrový.

Někde zvláště v živých hlavních ulicích blíž forum — a na forum hlavně — kde lid neustále proudil a tu v comitiích (shromážděních) se scházel, bývaly také před domem krámy (tabernae), které ale obyčejně s domem nesouvisely a pro sebe zvláštní vchod do domu měly. Neboť život rodinný nesměl být rušen hlukem z ulic a nebo pouličním — hausírním obchodem — který

už tenkrát znamenitě se pěstoval a kde koho obtěžoval. — Proto ani okna na ulici tu nebyla.

V některých zámožnějších domech v atrium postaveny sochy císařů, slavných mužů, domácího pána, — stěny, zvláště jídelny a přijímacího salonu byly skvostně vymalovány, — obyčejně scenami alegorickými z mytologie vzatými, obyčejně z Homera a Virgila — anebo jsou tu vymalovány krajiny lesní, mořské lázně, život pastýřský, zápasy gladiatorů, triumfy Alexandra Velikého; mezi tím jsou arabesky, girlandy, kandelábry a p. Vše jest roztomilé — nesmírně se nám vše to líbilo — protože podává zřejmý důkaz, na jak vysokém stupni stálo malířství dekorační před 2000 lety.

Dům, který jsme si prohlíželi, náležel valchári Versoniovi Primovi, kde byl také shora popsán pejsek nalezen. Nejzajímavější z celého domu jest tu, peristyl — tedy druhá — zadní část domu, lemovaná po stranách 7 sloupy; a tu na zadní stěně září již z daleka od vestibulum skvostná malba, která zaujímá skoro celou zeď.

Obraz představuje červeně klenutou jeskyni, do níž v pozadí blankytné nebe nahlíží; uprostřed té jeskyně sedí na skalině mechem porostlé Orfeus, mladík krásných — bujných forem těla — bezvousý; purpurový jeho plášť spuštěn je do tůle a pokrývá jen část pravého stehna, — na hlavě má frygskou čepici, na čele kudrlinky, vypadá skoro jako svůdná ženská. Sedmistrunná kytara visí mu na zelené pásce při levém boku a spočívá na levém stehně. Orfeus roztouženě hledí do dálky a brnká na tu kytaru. Zdá se, že hraje velice dojemně,

neboť pardal na skále poslouchá, kdežto lev za zády Orfea zcela klidně sedí; níže pod nohama jeho teče potok — ale ten se chce zastaviti a proto z břehu vystupuje a se vylévá. Jelen zastavil se na břehu a poslouchá. I divoký kanec u potoka stojí a hlavu po Orfeovi obrací. Také dva dlouhonozi ptáci — patrně pelikáni — naslouchají, — jedině zajíc zdá se, že není hudby a zpěvu milovným a utíká od místa.

Toť malá ukázka zdejších obrazů na stěnách vymalovaných.

Valchař Vesonius Primus musel býti boháčem, když si na takovýto veliký obraz — a těch je zde několik — potrpěl.

Ostatně není to nic divného, neboť valchařství bylo ve městech římských velmi výnosné řemeslo. Každé město mělo svého valcháře, protože šat římský byl od nepaměti až do pozdních dob císařských cele vlněný a musel se často čistiti.

Všeobecně nosila se tunica (spodní roucho) a toga (vrchní roucho) u mužských, — a paliya či stola u ženských a teprve v pozdějších dobách nosily se také plátěnné tuniky.

Tunica byla úplně podobná ženským košilím s rukávy neb bez rukávů a sahala obyčejně až ke kotníkům, aneb byla podkasaná pasem, zvláště u lidí pracujících, otroků, nádeníků, a nosili ji mužští i ženské, chlapci i dívky. Ženské nosily i dvě tuniky na sobě — jednu kratší a jednu delší a byla jaksí rouchem domácím. — I vlečky dámy nosily.

Togu směli nositi jen občané římszí; chlapci a dívky nosili togu s nachovým, červeným okrajem (*toga praetexta*), kterou odkládali chlapci, když dosáhli 16 rok, aby oblékli mužskou togu bílou (*toga virilis alba*) a dívky, když se provdaly.

Nachem lemovanou togu nositi směli jen vyšší úředníci, konsulové, diktátoři atd. Zvláštním rouchem triumfatora byla *toga vyšivaná* (*picta* neb *palmeta*) s vyšívanými ratolestmi palmovými, které před průvodem triumfatorům z chrámu capitolského vydávány byly.

Jako muži mimo dům nosili togu, tak zase pani a dívky římské nosily na tunice *pally*, t. j. dlouhou, někdy až na klouby sahající řízu.

Mimo to nosili také pláště s kapi, která se dala stáhnouti přes hlavu, když více přšelo; zvláště vojáci ji měli. Na sloupě Trojanově dobře je viděti vojenské kroje; kalhoty se nenosily, teprve v posledních dobách a to v severních provinciích vojáci je nosili.

Togy byly obyčejně barvy bílé, jen otroci a nižší vrstvy lidu nosili togy hnědé a černé. Ale brzy počali nositi i pestrobarevné a Julius Caesar byl první, který počal nositi togu celou nachovou a po něm všickni císařové nosili takové. Toga byla vždy vlněná, na zimu ze silné látky, na léto z lehké a byla jaksi oblekem národním a občanu římskému netoliko jedině příslušným, nýbrž i naprosto povinným na místech veřejných, ku př. na náměstí, při soudech, shromážděních lidu (*comitiích*), v senátě, divadle a vůbec jak říkáme v slušné spo-

lečnosti. Každé odložení kroje toho Římané pokládali za urážku římské důstojnosti.

Scipionovi, vítězi nad Hannibalem, bylo veřejně v senátu od Fabia vytýkáno a za zlé bráno, že meškaje na Sicilii mezi Řeky, strojí se dle módy řecké a navštěvoval v kroji tom zábavy jejich.

Avšak toga, jsouc oděvem velmi vážným a důstojným, byla příliš řasnatá, byla oděvem velmi choulostivým jednak, že potem a prachem se špinila, jednak pro svou žlutavou bělost nedlouho čistou zůstávala. Proto čím vznešenější a bohatší byl Říman, tím větší zásobu tog a tunik měl, kterážto zásada podnes na gardorobě v patřičné platnosti se objevuje.

A protože čištění, barvení, žehlení a celé vypravování tog domácně obyčejně nedokonale se provádělo, bylo vždycky několik tog a tunik u valcháře. Ti tedy měli každý stálý výdělek a proto mohl Vesonius Primus mít krásný dům s krásnými obrazy. A povídá se, že od té doby, kdy naše služky čistě prát a žehlit odnavykají, takže domácí pradelny a žehličky na vymění jsou, nyní po městech zaváděné žehlirny a čistírny také prý dobré obchody mají jako za starodávna ti valcháři. —

Obyvatelstvo pompejské velice dbalo čistoty a elegance, — proto byla zde celá společnost — cech valchářů; dosud bylo objeveno 6 dílen valchářských. V domě Vesonia byla dílna na dvoře; mezi sloupovím vidíme patero nádobek (kádí) zděných s olověnými rourami až dosud potřebnými, kde šaty a látky se čistily a barvily. Také v chodbě našlo se množství bělavé hlíny, kterou

se látky čistily. Na stěně pak celý postup řemesla valchářského jest vyobrazen, ale vypisovati vše zde nebudu, jelikož by se spis příliš objemným stal a mnohého čtenáře nezajimal.

Jdeme po ulici dále, můžeme volně do každého domu vstoupiti, protože vše, až na malé výjimky, jest otevřeno. Před jedním domem zastavujeme. Průvodce vede nás na dvůr domu, kde byl pekař a současně i mlynář; poznáváme to na první pohled, vždyť na dvorku stojí „4 mlýny“ a v levo velká pec. Tehdejší mlýn byl trochu jednodušší nežli nynější moderní mlýn o 5—6 patrech, poháněný parou, vodou, elektrinou; pompejský „mlynář“ divně by asi koukal, kdyby do Pešti přišel a spatřil tam na břehu Dunaje ty obrovské kolosy, mlýny, které denně na tisíce vagonů obilí semelou a drahou i po vodě do světa rozvedou.

Antický „mlýn“ byl zcela jednoduchý, ale také těžkopádný, rychle se v něm nemlelo a výstavný také nebyl. Skládal se jen ze dvou částí, ze dvou kamenů. Do podezdívky kruhové zasazen byl pevně kámen kulatý, jaký dosud mlynáři užívají a na ten se poklopil druhý kámen v podobě trychtýře; sem do toho trychtýře sypalo se obilí a to se rozmílalo třením těch dvou kamenů. Aby se mohl trychtýř otáčeti, zadělala se do hrdla jeho voj a k voji zapřáhl se buď pekařský chasník, anebo osel, který kolem „mlýnu“ toho jako kolem žentouru dokola chodil a kámen hořejší do pohybu uváděl.

Takové primitivní mlýny mají dosud jižní národové. Za starých dob „mlýn a pec“ nescházely skoro v žádné domácnosti, protože chléb doma se pekli, což se zejména

dálo u boháčů a na venkovských statcích, kdežto chudina ve městech pečivo od pekařů brala.

Když tato pekařská dílna a mlýn ze sutin vykopány byly, shledáno bylo v peci 81 bočnicků chleba; byl prý ale tvrdý, což bych věřil, když byl skoro před 2000 lety do pece sázen. A na bočnickách byla i firma pekařská vytlačena.

Tak jako naši mlynáři a pekaři mají na svém chlebu obyčejně počáteční písmena své firmy neb svého jména, tak podobně bylo za dob římských. V museu pompejském jest jeden bočnick chleba uložen a má doslova tento nápis: „Celeris Q. Crani Veri Ser(vus)“, to jest chléb pekaře Celera (Rychlika) otroka Quinta Crania Vera. Tedy pekař jmenoval se Rychlík a tovaryš (otrok) slul Quintus Cranius Verus. — Něco podobného viděl jsem v museu Altenburgském (staré Carnuntum) u Hainburgu v Dolních Rakousích, kde, jak známo, bylo ležení římské, tábor císaře Marka Aurelia. Podnes uprostřed roli stojí oblouk brány, kterou se do ležení vcházelo. —

V tamním museu chovají bohatou sbírku rozmanitých starožitností římských, ze zlata, stříbra, bronze, mědi atd. Na zemi leží tu také několik cihel, do kterých vytisknuta jest bosá noha; patrně nebyla cihla ještě vypálená, když na ní římský cihlář vstoupil. A vedle jsou tu zase cihly, kde jsou počáteční písmena legie XIII. do cihly vytlačena. Legie XIII. měla obsazenou Vídeň (Vindobona) a okolí a vojáci museli si tu sami cihly pálit, jako vůbec všechna řemesla v ležení provozovat. —

Jsou to zajímavé vzpomínky; rovněž v tamním zámku barona Ludvigsdorfa jsou různé památky z doby okupace římské a já jen mimochodem o nich se zde zmiňuji, abych potvrdil, že nejen pekaři, ale i cihláři své výrobky firmovali. —

Náš průvodce podává nám vysvětlení o „mlýnech“ Celerových, přidal jako zvláštnost, že v té velké peci na levo bylo mimo těch 81 bochníků chleba nalezeno též — „podsvinče“. Patrně schovalo se tam a bylo zadušeno. —

Napadá mně, že také jiná eventualita mohla tu nastat, že totiž pekař pan Rychlík byl trochu mlsounem a při pečení chleba, aby ušetřil paliva, kterého tu beztoho mnoho nebylo, chtěl si upéci — sele a při katastrofě, v tom kvapu, zapoměl na chleba i na podsvinče. Ale tahle domněnka není historicky dokázána a měla by se některá fakulta o vyjasnění této události pokusit. Nejlépe by se k tomu hodil — Momsen — pověstný historik a badatel berlínský.

Jdeme dále ulicí, potkáváme cizince s velkými slunečníky a širokými slaměnými klobouky, slunce praží a i my útočiště bereme pod slunečníky svými, ačkoliv úlevu nijak nepozorujeme. Průvodce vtipkuje, že by neškodilo zajíti někam do restaurace, ale zde, v tom tichém hřbitově, není žádných krámů, jen pohlednice se tu prodávají. Zaháním tedy žízeň kouřením. Náhodou jdeme kolem bývalé, také vyhaslé krčmy, což poznáváme z hrubé malby na zdi: na stole stojí dvě amfory (džbány) s vínem a k tomu jsou přimalovány hrozny vína, cibule a uzenáči na šňůře pověšené. Hostinců neb do-

konce hotelů dle našich názorů v Pompejích a vůbec ve městech antických nebylo; hostince sloužily pouze pro cizince a počestní občané domácí do nich nechodili. Zde v té krčmě jest ticho, hosté tu nejsou, ani krčmář nás nezdraví a ke vstupu nepobízí; my sami, mlčky, bez pobízení úzkým vchodem šikmo sem vcházíme, patrně sem zdejší lidé nechodili. Vedle vstupu jest velký otvor, díra ve zdi, která patrně v noci skládanou okenicí se zavírala. Zed používala se za pult, kde stály, jak to při „putykách“ bývá, amfory a skleničky. Ohnisko se zardělým kotlíkem cínovým nalezalo se v kobce vedlejší a roury z něho vedou do krámu. —

Patrně zde se prodávala „calda“, t. j. horký nápoj, smíšenina vína, medu a vody, snad trochu podobná našemu čaji. Sem hosté jen tak „venku“, na skok, dobíhali a docházeli, na ulici stáli a stoje tu „kapku“ vypili. Ale i pro ty, kdož děle se zde zdržeti chtěli, bylo postaráno, neboť za tímto úzkým krámem jest větší místnost, kde malby na stěnách zachovalé svědčí, že se zde pilo, jedlo a třeba do rána hodovalo, patrně tenkrátě ještě policejní hodiny zavedeny tu nebyly. — Mimo jiné jest tu malba, která představuje dva hráče v kostky; ti se hádají, kdo vyhrál, jeden na druhého volá: „Orte felator“ — bídný šibale. V tom ale přichází pan krčmář a vyhazuje oba: „Ite foras!“ — „klidte se!“ — Velice spanilá to scéna, zasmáli jsme se srdečně a šli o dům dále. —

Na cestě uvažoval jsem, že tahle krčma sloužila patrně jen chudině, boháči tam nechodili; ti do veřej-

ných restaurací nezapadali, jen v lázních veřejných byly místnosti hostinské, kde i labužníci byli uspokojeni. — A Římané libovali si náramně v dobrém jídle a pití. — Původně byli všichni velmi skromni, jedli pouze dvakrát denně — při snídani a obědu — ale když seznámili se s labužnictvím východních národů, tu nastaly novoty i v kuchyních a jedlo se třeba až do rána; klasikové říkali „coenare in luce“ — my bychom takovým nočním hodovníkům říkali „noční súvy“ nebo „flamendři“ a těch bylo v Pompejích na tucty.

Obyčejným jaksi národním pokrmem byla kaše a zelenina, maso zřídka kdy původně na stůl přicházelo; byla tu prostota přímo báječná, takže nebylo potřeby kuchařů, jen když nějaká hostina měla se vystrojiti, t. j. o svátcích, pohřbech a pod. tu najímali se i na tržišti (macellum) kuchaři za jistý peníz a na určitou dobu a pak se zase propustili.

Ale už za dob Caesara nastal obrat a za dob císařských vystrojovány byly hostiny, o nichž ani Američané nemají poněti, takže proti labužnictví a nezřízené hůřivosti vydávány byly od censorů ostré zákazy — ale nadarmo. — Znamé — přímo pověstné — přísloušné byly hostiny Lucullovy.

K vůli kuriositě, k vůli mlsným jazýčkům — abych je trochu podráždil — uvedu a popíšu jen zběžně, jídelní lístek, který zevrubně popsal Petronius v satyrách o jedné hostině, kterou jakýsi Trimalchius svým zvaným pořádal. Popis té hostiny jest velmi obšírný, a uvádím jen následující: Mimo jiné jedli hosté tohoto světáka-labužníka — (jenž pocházel z nízkého rodu,

a šťastnými spekulacemi domohl se velkého bohatství — ale při tom zůstal sprostým parvenu) — bílé olivy, plže s medem a mákem, teplé jitrnice, slívy, syrské, vejce páví, sluky, jazýčky z různých cizokrajných ptáků atd. a k tomu pili „falernské“ stoleté, — tak aspoň zněla chlubitě vigneta na amforách.

Tenhle jídelní listek doporučuji co nejvřeleji všem našim kuchařům a kuchařkám a ctěné redakci „Ženských listů“ a svoluji, — aby jej v rubrice „kuchyně“ uveřejnila.

Na to přišli jsme k jednomu domu do čtvrti V., insula 1. Nro. 26. v ulici Stabijské a vkročili do vestibulum; před samým práhem atria jest pes mosaikový, — nemá řetěz ani varovný nápis „cave canem; — pes leží pokojně a nemusíme se bát, že na nás vycení zuby tenhle antický Amidorek či Alik, aneb jak se původně psi jmenovali — nebo i psi měli svá stálá jména. —

Již na první pohled vidíme, že tu musel bydlet zámožný patricius — neboť půda atria jest samá mosaika a kolem basinu obruba červeno-bílá; na levo jest oltář domácího božstva a na stěně zobrazen výjev ze zemětřesení roku 63, po Kr., jak chrám Jovišův na zdejším forum i jezdecké sochy po obou stranách chrámu postavené se viklají a to zrovna v okamžiku, když obětní bůk přivádí se k oltáři.

Nedaleko v koutě téhož atria nalezena byla železná pokladna, ale — prázdná! — Svou objemností svědčí o tom, že domácí pán byl boháč, který peníze své snad sám před katastrofou odnesl. A skutečně — byl to bankéř Lucius Coecilius Jucundus, jehož

bronzové poprsí při vykopávce v roce 1875 zde také skutečně se našlo. O tom svědčí nápis pod sochou umístěný: „Genio Lucci nostri Felix liberatus“, t. j. památce našeho Lucia věnoval Felix propuštěnec. —

Socha ta jest nyní v museum neapolském a představuje věrný konfrékt tohoto antického peněžníka. — Podoba jeho není zrovna ideální — je holohlavý, nemá vousy (Caesar a Nero také je neměli), má uši odchlíplé a na levé straně brady velkou bradavici, — celek činí dojem vychytralého, usmívavého, tlustého labužníka.

A tu v jeho domě ve výklenku pokojíka s dvěma ložemi nalezeno bylo 132 tabulek dřevěných, tak zvaných „triptych“ s obsahem velmi zajímavým.

Učenci v neapolském museu rozluštili písmo a shledali, že jsou to kvitance. Až do roku 1875 nikdo nevěděl, jak takové římské kvitance vypadaly a nyní jich našli ve zpuchřelé bedničce celou řadu — hotový archiv.

Dovídáme se tu, že jistá paní Pullia Lampuris dala provést dražbu od peněžníka L. Coelia Jucunda, který jako dohazovač vyplatil jí strženou cenu v hotovosti (*presenti pecunia*) a že kupec zůstal mu hotově dlužen slíbenou provisi 2%, — bral tedy mírný úrok. A Pullia Lampuri potvrzuje mu přijaté peníze.

Z těch 132 tabulek jest také 10 kvitancí od pokladny obecní vystavených. Jucundus totiž také najímal od obce pompejské proti hotovému zaplacení některé poplatky a dávky obecní a mimo to pachtoval pastviny, polnosti, obecní dílnu jirchářskou a valchařskou. Tak

jako stát římský pronajímal příjmy státní publikánům — en gros — tak obce zase pronajímaly své požitky a důchody.

Patrně Jucundus byl šikovný bankéř, ale i dohazovač a pachtýř v jedné osobě.

Jak známo, naučili se Římané psát od Řeků a ti zase od Feničanů a Egypťanů; při psaní používalo se silně voskem natřených tabulek ze dřeva, slonoviny a pod. a užívali jich k dopisům, účtům i ve školách, které byly často i na ulici. Písmo vryli pisadlem (stylus) z kovu neb slonoviny bylo-li potřeba opravit písmo, tedy druhým, tupým koncem je zase srovnali a znova ryli. Dvě takové tabulky k sobě přiléhající jmenovali diptychi a když byly tři, jako v tomto případě, triptychi. Aby se písmo nesmazalo a na sebe nelepilo, byly okraje tabulek dřevěným rámečkem opatřeny a tak na sebe kladeny a motouzem pak svázaný.

Později užíváno k tomu „papyru“, rostliny v Egyptě pěstované, z níž Egypťané od nepaměti papír svůj připravovali; papír ten byl pak v Pergamum zdokonalen a psali „na pergamenu“. — Psalo se pak i třtinou rozštípnutou a používalo se k tomu černidla z tmavého barviva, které se chovalo v kalamáři, což na malbách pompejských často vidíme, a také kalamáře bronzové, měděné, nalezeny byly.

Průvodce náš zavedl nás do ulice nyní „Mercurio“ nazvané v okrese VI. v insule 15. Nr. 1., kde nalézá se dům Vettiův roku 1894—5 objevený.

Zde stál zvláštní strážník-kustod, nevím již, kterým číslem poznamenaný; průvodce se zastavil a dav

jakési instrukce strážnímu tomu duchu prohodil, že nám ukáže pravý kabinetní kousek antického domu s velice delikátními malbami — a jaksi potutelně se při tom usmíval. Byli jsme tedy dychtívi na budoucí věci. — Jelikož zde v atrium nalezeny byly dvě bronzová pečetidla s jménem Vettius, usoudili učenci, že dům náležel rodině Vettia. A byli jsme opravdu překvapeni, když jsme do domu toho vstoupili. — Neboť dům Vettiův byl nákladem státním restaurován a do původního stavu — věrně — uveden, takže máme jasnou představu o tom, jak antický dům v celku i detailu pravděpodobně vypadal.

Vše věrně jest tu napodobeno a k tomu použito předmětů na místě samém nalezených. Ovšem, aby vnitřek byl pokud možno uchráněn před deštěm a sluncem, pokryli dům prejzy, takže dům Vettiův má zase svou střechu. Proto vstup do domu jest uzavřen železnými dveřmi a jen s kustoďem může se sem vstoupiti. —

Jsou tu původní černé podlahy, — korynťské sloupy jsou mramorem obloženy; původní zde vykopané sošky stojí na svém místě, — na svých kamenných podstavcích, obrazy i pokoje s veškerým příslušenstvím jsou zachovány: v kuchyni stojí třinožka s nádobou, v níž se na posled roku 79. vařilo, i popel ze dříví jest tu zachován. V zahrádce (systus) jsou pěšiny pískem posypané a prohrabané, a kolem do kola jsou trávníky s nízkými keři tropické květiny, na záhonkách kvetou květiny, jaké snad kvetly před katastrofou; v každém rohu zahrádky stojí socha; těch zde bylo původně prý 12, ale nalezeno bylo jen 9, tři scházejí. Sošky představují

Bacha, Satyra s měchem na rameni, chlapce se zajícem, s kachnou, z jejíhož zobáku padá voda do vodojemu atd. I vodotrysk původní tu pracuje! Zvláště oku lahodí malby ku podivu dobře zachovalé a vedlo by mne příliš daleko, kdybych dovedl popisovati krásu tohoto elegantního domu pompejského — unicum — idyla! —

Ze všeho vane spokojenost a radost ze života, ba zdá se, že v tomto domě kvetlo rozkošnictví, neboť obrazy i sochy podávají tu zřejmý důkaz, že bohyni Venuši bylo tu holdováno přes míru. —

Proto také kustos zde stále na stráži stojící má od některých pokojů klíče a nepustí tam dámy. Náš průvodce také šetrným způsobem upozornil na tuto okolnost. —

Kdo do Pompeji přijdeš, neopomeň navštívit dům Vettiův; zde názorně, jak Komenský učil, předveden jest dům antický moderním způsobem adaptovaný. — Na to jsme ve vedlejší ulici nakoukli do dvora domu, kde bylo skladiště, pod zemí byl sklep, kde stála řada nedotknutých nádob s oběma uchy (amfory), v nichž neznámý vinárik choval víno; snad jest tu nejstarší víno z celého světa podnes na prodej. — Nevím, zdali se chemii podařilo zjistiti, jaké as víno tu v nich bylo, snad „la crimae Christi“, které se tu v rovině kolem Vesuvu až po Salerno dobře daří. Na amforách není žádná vigneta ani ročník, a tak nelze přesně ani druh ani stáří jeho udati. —

Sem tam jsme nahlíželi do domů opuštěných a polozbořených, do jizby, kterou obýval švec, do do-

mu, kde bydlel „Chirurg“ podle nalezených tu instrumentů lékařských a množství tyglíků, v nichž bezpochyby choválo se „serum“ proti bacilům; dosud nalezeny tu byly pouze dva krámy lékařské, z nichž jeden měl na štítu hada Aeskulapova, jak šišku z pnie v tlamě drží. Z těchto krámů byl veliký počet „léků“ do musea neapolského odnešen a také ty chirurgické nástroje, podobné nynějším, byly tam dodány. Lékařství provozovali vlastně Řekové v Itálii usedlí nebo otroci a propuštěnci původu řeckého, protože svobodný občan římský uměním tím pohrdal, ano bylo na zisku založeno a také obecnostvo jen k Řekům důvěru mělo, ačkoliv této důvěry lidu často jen k šarlatánství výnosnému zneužívali. Proto soudný, rekovný Plinius s velkým respektem o nich zrovna nepíše a praví, že (Řekové) učí se z nebezpečnosti našich a zkušeností nabývají z častých smrtí. „Lékař prý jediný smí bez trestu zavraždit člověka,“ — my — sit venia verbo — zase říkáme: „s pomocí lékařskou“ sešel se světa, anebo: „operace se vydařila, pacient zemřel!“ —

A byli lékaři rozličných druhů: chirurgové oční, zubní, — ti dělali i umělé zuby, ba připomíná se i „medica“, tedy doktorky ženské, ale to byly bezpochyby jen — porodní báby. — Také již tenkrát byli lékaři pro chudé, kteří byli placeni od obce; za to neplatili žádné daně a přirážky, byli ode všech dávek a povinnosti sprostěni. — Jinak bylo lékařství řemeslo výnosné, zvláště v Římě, kde tělesní lékařové císařů měli báječné příjmy. Lékař Crines zanechal jmění 70.000 zl. —

Na své cestě po ulicích dospěli jsme ku starobylé bráně „Herkulánské“, a vyšli za hradbu a bránu, za město, kde se právě kopalo a kde jsme tedy měli příležitost viděti, jak opatrně z popele a rumu na boží světlo odkrývají se pomníky mrtvých. —

Na bráně jsou posud malé obdélné otvory, v nichž byly kladky pro řetězy, kterými jako u našich městských neb hradních bran vyťahovaly se z rána brány a na večer zase spouštěly; příkop kolem hradeb nebyl. Před bránou po obou stranách v polokruhu jsou kamenná sedadla, kde mohli si usednouti venkované, když časné z rána do města přicházeli a brána byla ještě zavřena. A hned za bránou, z kvádrů postavenou, stojí již odkryté pomníky různých forem podél silnice k Herkulanum vedoucí. —

Jak jsem již uvedl, staří Římané neměli uzavřených hřbitovů, jaké my obyčejně máme, kde kolem kostelíka hrob na hrobě, těsně vedle sebe bývá, protože Římané nepovažovali místa pro mrtvé za místa hrůzy a smutku, naopak oni kladli do země ty, kteří jim zemřeli hodně na blízku svých domů, nejraději kolem veřejných cest neb zahrad. A tu v Pompejích za bránou Herkulánskou táhla se pohodlná silnice, kolem které po obou stranách byly obecní pozemky a ty se daly výhodně k pohřbívání upotřebiti. U nás takovýmto úzkým pruhům říká se „průhon“, „dražka“, „obcizna“ a podobně. —

Prohlédněme si některé antické pomníky, — stojí za podívanou. — Mají různé formy, podobu kaplí, jehlanců, pyramid, oltářů, sedadla; kříže tenkrát ještě neměli.

Uvnitř některých pomníků jsou sarkofagy neb výklenky pro popelnice a mimo to donášelo se tam vše, co mrtvému za živobytí bylo milé, co potřeboval a k zábavě mu sloužilo; ku př. šaty, šperky, zbraně, dětské hračky, jídla, nádobička, sochy bohů, lampy, jež v jisté dny (jako u nás o dušičkách) osvětlovány byly a pod. Dosud u nás leckde je zvykem, že o vánocích nosí se dětem na hrobečky jejich vánoční stromek, ověšený papírovými řetězy pestrobarevnými neb pozlátkem, cukrovím, jablky a pod. Jest to tedy starý, ctihodný zvyk, uctívati takovýmto způsobem památku těch, kteří našim srdcím blízkými a drahými byli a nesluší se je v posměch bráti. Vždyť na hrobech boháčů římských byly pokoje, kde se příbuzní v určitých dnech shromažďovali, zde i hody pohřební slavili (*cenae funebres*); někdy bylo tu i stálé obydlí (*tabernae*) pro některého propuštěnce, jenž pomník a vše, co k němu náleželo, jako sady, loubí (*porticus*) ochraňoval a ošetřoval. — Zastavili jsme se u jednoho pomníku, kde čte se nápis, aby poutník se tu zastavil, si odpočinul a vzpoměl si na mrtvého. —

Také jsou zde četné hroby, které obec zasloužilým osobám zdarma věnovala a na útraty obce s pompou pochovati dala. Uznalá obec! Zde také našel se nápis, dle kterého císařský komisar Titus Suevius Clemens z rozkazu Vespasiana císaře půdu obecní, kterou sousedé neprávem zabrali a používali, přeměřil a obci pompejské vrátil; za to byl od obce na účet kasy obecní vděčně tu pochován. —

Z toho nápisu měl jsem velikou radost, neboť u obce Berounské přes 30 let vedly a vedou se často spory

k vůli užívání tak zvaných „přiorků“ a končivají obyčejně kapitulací, protože gruntovníci počnou dokazovat, že přiorky ty již od Adama užívali. Také v starých registrech městských ze století 15. a 16. našli jsme, že slavný magistrát sousedy takové před šraňky do soudní síně marně povolával, což v různých listech také popsáno bylo, k vůli ukázce, jak se takové hrdlování odbývalo. —

Z toho nápisu dále soudím, že komisař Titus Clemens byl jakýsi úřední oprávněný geometr, jehož výroku každý se podrobovat musel, šlo-li o sporné hranice pozemků. Dnes by z takového sporu vypadlo nejméně 10 stání čili „roků“, protože jest zavedena instituce advokátů a advokát — dle Herrmana Bahra — sestává z rhetoriky. —

Největší náhrobek tu má rodina „Scaurů“, která měla skoro privilegium na výrobu a obchod těmi pověstnými rybími omáčkami, o nichž jsem se již zmínil. Na náhrobku tom jsou reliefy plachetní lodí a scén gladiatorů; pomník zřídil otec synovi a městská rada darovala nejen místo, ale i 2000 sestercůů na pohřeb a mimo to postavila sochu jeho na forum. Patrně měl zesnulý zásluhy o obchod a město, snad pořádal hry a zábavy gladiatorské v amfiteatru. —

Jdeme dále k jinému pomníku; na jednom čteme, že Lucia Naevoleia zřídila si ještě za živobytí náhrobek, který má podobu „bisellium“, to jest pohodlného křesla, v kterém by pohodlně seděti mohly dvě osoby, ale jest tu jen jedna podnožka na důkaz, že bisellium to náleželo osobě od města pro zásluhy

vyznamenané. Neboť na takové křeslo směly usednouti jen osoby „z lepší, zasloužené společnosti“, pro které i v divadlech, v ložích, v první řadě parteru, obyčejně z mramoru zřízeny byly a i na hrob se dávaly. Tenkrát ještě nedávaly se na náhrobky zbytečné titule a řády, na které si svět tak rád potrpí. —

Na jiném náhrobku hlásá se, že Alleia Decimilla, kněžna bohyně Cerery, zřídila pomník svému manželovi a synu, jenž zemřel v 17 letech a byl již členem městské rady; musel to býti moc učený a zkušený jinoch. — Zde na levé straně na konci tohoto hřbitova stála villa Diomedova, odkudž byl rozkošný pohled na moře, na Stabii a na pobřeží až k Sorrentu. Zde zachovala se podnes besídka se šesti sloupy, s vodojemem a vodotryskem. Při kopání nalezeny byly dvě mužské kostry; jedna z nich držela v ruce klíč, na prstu velký zlatý prsten a při sobě 10 zlatých a 88 stříbrných mincí. Byl to bezpochyby domácí pán se svým otrokem, chtěli se zachrániti — ale už nemohli. A ve vinném sklepě mimo amfor bylo 18 koster velkých a 2 malé; hledali ochranu ve sklepě a byli zdušeni.

Náš průvodce, vida, že vše nás velice zajímá, zjednal nám svolení u dohlázele nad pracovníky, kteří tu jako „brantránci“ v potu tváří s krumpáči a lopatami se oháněli, abychom byli přítomni při odkrývání jednoho pomníku, jehož svršek byl již rumu zbaven a právě nápis se odkrýval. — Šlo to velmi pomalu ku předu. 2 dělníci, rukama opatrně odhrabávali popel a lapilly (kaménky), házeli je do koše a na hlavách pak odnášeli do želez-

ných vozíků na kolejích postavených — jak při regulaci Berounky a Litavky každý viděti mohl.

Ačkoliv pomník nebyl zcela odkryt, přece byla tu již dřevěná budka nad ním postavená, aby pomník byl chráněn před nepohodou. Jeden dělník přistoupil k mé paní a podával ji jako na památku kus zpečetěné lávy a pemzy, což ovšem přijala a já odměnil a tak máme ve sbírce kamenů památku na hřbitov pompejský. Vláda, kterému celé territorium pompejské právem vlastnickým náleží, přísně k tomu svými archeology, inženýry a zvláštními dohlížiteli přihlíží, aby se nic neprodalo a nezcižilo, co by uměleckou cenu mělo — ale věnování tohoto štěrku cizincům trpí a tak prý tu každý od dělníků těmito kameny ne zadarmo poďarován bývá.

Z tichého hřbitova zavedl nás průvodce na kdysi hlučné náměstí, na „forum civile“, — středisko to veškerého městského života, obchodu, zábav a promenád; sem ústilo 7 ulic — povozy sem nesměly —, vchody z ulic byly zataraseny a na východní straně byly schody na forum.

Zde byly s a m é v e ř e j n é budovy, chrámy, radnice, veřejná tržnice, tribunál soudní, sedadla kamenná k poradám obecním a řízením soudním, ale také povalovačích používali, což podnes ve všech městech italských pozorovati lze. Mimo to byly tu četné pomníky a sochy mramorové neb bronzové, a tak náměstí to — 175 m dlouhé a jen 33 m široké — bylo zajisté vkusně vyzdobeno. — Nebylo tedy náměstí to prostranné; což vůbec podnes v Itálii se pozoruje, že nemají rozlehlá náměstí, jako u nás ku př. v Plzni, Hradci Králové a p.

Náměstí byla od jakživa nejnádhernější částí města, kam lid přicházel pro zábavu i aby se poradil o věcech obecných; sem venkované chodili se svými plodinami, a řemeslník vykládal tu jako o trhu své zboží; zde tedy po celý den byl čilý ruch obchodní i společenský. Sem také lid chodil do chrámu Jovova, který stál na severní straně; nezbylo z něj nic než-li podezdívka, s obětním oltářem a 12 pahýlů koryntských sloupů; našli zde mramorové poprsí Jova; chrám byl 37 metrů dlouhý a 17 m široký; po obou stranách byly na zvláštních podstavcích jízdcké sochy, ale ty vzaly za své již při zemětřesení r. 63. po Kr. a zbyly jen podstavce. V zadní části chrámu byl oltář s 3 bohy: Jupitera, Junony a Minervy, takže svatyně tala byla pompejským pravým Capitolem římským.

Na pravo od chrámu stojí smutně zbytky vítězného oblouku, který byl kdysi mramorem okrášlen a měl bohatou skulpturu — kterou si dnes jen přibásniti a domysliti musíme.

Na východní straně forum byla velká veřejná tržnice (macellum) pro veškeré potraviny, kde se prodávalo ovoce, zelenina, maso, zvěř i ryby — aspoň v kanále pod tržnicí našly se šupinky z ryb.

Tržnice byla budova imposantní, sloupoví obklopovalo dvůr, v jehož středu byla rotunda na 12 sloupech spočívající, z kterých jen základy zbyly. Pak zde byla řada krámků, kde se zboží všelijaké prodávalo.

Na jižní straně byly 3 municipální budovy — radnice, senát městské rady (decuriones), tribunál (kde

byli „duumviri juri dicundo“) a policejní strážnice, kde byli aedilové, liktorové a pod. policejní zřízení.

Na straně západní byla basilika chrámu Apolona, z které jen zdi zbyly, sloupy korynthske a obětní oltář jako u chrámu Jupitera; vedle byla velká budova se 6 vchody do portiku, kde se lid mohl procházeti, a nechyběl tu ani — veřejný záchod. Mimo to zde byla pokladna obecní (aerarium) a ve výklenku na náměstí stál cechovní stůl (mensa ponderaria), kde si každý koupené zboží zdarma převážiti mohl — jelikož tu byly normální váhy pro věci sypké i tekuté. Patrně již tenkrát byl lid na trhu šizen ve váze i míře a proto zde aedilové měli připravené obecní váhy — bezpochyby kilo- a dekagramy a litry a půllitry!

Dlouho jsme stáli na náměstí tom, nemohouce se odloučiti od toho lesa zbylých sloupů, které ze všech stran smutně do nebe trčí, jako by žalovaly, že byly násilně ze světa odpraveny, a že je nikdo neopravuje a do původního stavu neuvádí — a že by bylo snad radno, aby byly se zemi srovnány, protože nepohoda časová jistě je dorazí v době dohledné. Škoda, že Itálie nemá miliardáře Carnegia, ten by měl zde, podobně jako na forum římském, příležitost, aby vykonal tu milosrdný skutek a dal svým nákladem vykouzlit zase původní stav, jaký tu byl před rokem 63. a 79. po Kristu.

Nevyznám se v stavitelství, ale myslím, že ta oprava 25 milionů lir by nestála a pro Carnegia byla by to pravá maličkost.

Byli jsme velice povděční svému průvodci, když

nám hlásil, že nás zavede do největších městských lázní, které Pompeje měly. Lázně patřily tenkrát ku podnikům veřejným, o které se starala obec podobně jako o chrámy, tržnice, divadla, vodovody a pod. Nebo lid i obyčejný často — v zimě v létě — se koupal a boháči třeba 3—5 denně; po vyspání, před hostinou, po procházce i před procházkou — zkrátka, koupání bylo zvykem všeobecným. Řekové náruživě navštěvovali svá gymnasia a Římané zase lázně, tak že v žádném větším městě nesměly scházeti.

Starí Římané neměli tolik zbytečných spolků, klubů, nemilovali výlety s hudbou a praporem, neplýtvali časem při sezeních spolkových za hostinskými stoly, nechodili do kaváren číst noviny a hrát kulečnick neb v karty, nekouřili, nešňupali — ale za to navštěvovali rádi lázně. Na ty si potrpěli bez rozdílu stavu. A myslím, že lázně veřejné, městské se také vyplácely, a neměly deficit ročně 10.745 K 68 h; jaký jedno české město ve svém rozpočtu na rok 1912 bohužel vykazuje.

Soudím to z toho, že v Pompejích byly troje veřejné a dvoje soukromé lázně. Kdyby lázně nebyly se vyplácely, nebyly by ještě dvoje přistavovali a také ti soukromníci byli by si dobře rozmyslili dělati obci konkurenci. Pompeje měli asi 20.000 obyvatel a tedy 5 lázní — dosud vykopaných — snad stačiti mohlo.

A není vyloučeno, že ještě jiné lázně objeveny tu budou, protože teprve asi tři pětiny města jest vykopáno a odkryto. Ale i kdybychom přestali na 5 dosud objevených lázních, tedy připadá tu jedna lázeň na 4000

obyvatel. Je v Čechách město, které by mělo 4—5000 obyvatel a jedny takové lázně, jako měly Pompeje? Myslím, že město takové neexistuje. Musím dodat, že lázně pompejské nebyly snad ledabylo stavěné — že to byla snad zastrčená neúhledná bouda. Naopak — lázně města Pompeje byly na nejživější ulici — na ulici Stabijské — při forum, za chrámem Jupitera — a byla to budova vkusná, důkladná a objemná, která měla obrazárnu, knihovnu, komnatu ku hovorům (*exedra*), stinné procházky — zkrátka vše, co přečetným návštěvníkům tělesní i duševní rozkoš poskytnouti mohlo. Ostatně teplé podnebí Itálie samo sebou vyžadovalo časté koupání a vyhledávání stínu v kolonádách.

Jestli před 2000 lety slunce také tak nemilosrdně do ulic pompejských pralo — jako když my jsme se tu procházeli — pak zajisté Pompejané ani z lázni nevycházeli a všech 5 lázni stále obsazeno bylo.

Kdežto v Římě shledali jsme velkolepé ruiny lázni, které by se ani do vnitřního města Berouna nevešly — zde v Pompejích jsou lázně, do nichž jsme vstupovali, dobře zachovalé, takže se v každé místnosti dobře rozeznati dá, k jakému původnímu účeli sloužily.

Zdejší thermy měly dvě oddělení: pro mužské a pro ženské a pochází ze II. století před Kristem, tedy 2200 let jsou staré.

Při katastrofě r. 79. byly popelem zasypany, ale protože mají důkladnou klenbu, nebylo zdivo v ničem poškozeno a tak i vidíme, jak uvnitř zařízeny byly. Přišli jsme do dvora — kolem dokola sloupy — to je

„palaestra“, místo pro tělocvik; na levé straně je podlouhlá dráha asi 2½ metru široká, kameny vydlážděná, zde se kamennými koulemi koulelo jako u nás na kuželníku (spheristerium); pak je tu basin k plování (natatio) se šatnou.

Na pravo od vchodu vstupujeme do vlastních lázní pro mužské; již předsíň má klenutý ozdobný strop; odtud jde se do velké místnosti, kde se svlékaly šaty (apodyterium); ty se vkládaly do výklenků, kterých tu asi 100 jest.

Výklenky ty jsou malé, od země 1'70 m. vysoko; mnoho šatstva se do nich nevešlo. Také nebylo třeba, protože Pompejané nosili pravidelně jen tuniku a togu, skromnou pokrývku hlavy a volné sandály. Neměi tedy ani podvlečky ani kalhoty, vesty, kabáty, převlečníky, hole a deštníky, rukavičky a pod. roucha a tretky. Jejich roucho dalo se snadno sbalit a hodit do výklenku, však valchář je zase upraví a faldy z nich zažehná. Strop této svlékárny jest v klenbě kasetovaný, má pěkné stukové reliefsy a kolem zdi jsou kamenné mramorové lavice. —

Vše jest v původní bílé omýtce dobře zachováno, klenba snesla 4—5 metrů popele. Ze svlékárny vchází se pak do všech lázeňských souvislých místnosti, jako pro lázeň studenou (frigidarium), vlhkou (caldarium) a teplou (tepidarium), na pravo je čtyřhranná vana asi pro 10 osob (balneus) a kulatá pánev mramorová (labrum) k omývání a polévání vodou. Na druhé straně bylo oddělení pro ženské. Naše veřejné

lázně mají ale před pompejskými tu přednost, že jsou vyšší, vzdušnější a náležitě osvětlené, kdežto lázně tyto jsou tmavé, nízké, protože neměly ani světlíky.

Mezi oběma odděleními byla topírna (hypocaustum); obě teplé lázně — caldarium i tepidarium — byly zahřívány tím způsobem, že podlahy jejich stály na nízkých sloupcích, takže stěny byly duté a ohřátý vzduch mohl tu pod podlahou a kolem stěn proudit. To byl již pokrok, neboť dříve ohřivali vzduch železným uhlím do pánve vloženým. Těchto lázní užívali Pompejčané zajisté rádi, hlavně v zimě, neboť jsou útulné a vydávají svědectví o tom, jak staří na čistotu těla drželi; v létě ovšem mohli se koupat i v moři, vždyť město na břehu mořském leželo a se Stabii — nyní Castellum — výnosný obchod po moři vedlo.

Jaký život v lázních veřejných se vedl, o tom bezpečně zprávy zachovány jsou. Seneca, filosof za doby Nerona, popisuje přepych a báječné rozkoše, jaké lázně veřejné s veškerou rafinovaností poskytovaly, zvláště v Římě za dob císařských, kdy obyvatelstva bylo na 1½ milionů, a bylo jakousi politickou nutností, aby ta massa lidu ujařmeného byla na úzdě držána, a aby se lidu poskytovala příležitost k roztržitosti a zábavě. A mimo to šviháci měli v lázních oblíbená dostaveníčka! Lázně byly otvírány již o 5. hodině ranní; na dané znamení zvoncem (aesthermarum) odkládal se šat, přestaly hry s činkami a míčem a pod. a šlo se koupat.

Dříve nežli dáno znamení zvoncem, na znamení, že horké lázně jsou připraveny, procházelo a bavilo se obecnstvo v kolonádách neb v parku, dívalo se k zá-

pasům atletů, házelo diskem, kostkami a pod. V *exedracích* římských naslouchali přednáškám filosofů a státníků, — v bibliotéce četli *klassiky*, — páni a dámy se nenuceně bavili v četných těch malých kobkách, kam jen světlo skulinami pronikalo a o Venuši a Amorovi si vypravovali. —

V šatnách dohlížel na odložené tuniky a togy neb *palia* a *dalmatiky* dámské zvláštní zřízenec (*capsarius*) a boháče doprovázeli otroci: jeden je svlékal, druhý šaty do výklenku ukládal, třetí přinášel prádlo (*lintea*) a náčiní lázeňské (*instrumenta balneatoria*), — čtvrtý pána svého třel a měl k tomu i zvláštní hřebínek, jiný zase vonnými mastmi neb olejem pomádoval atd.

V museu pompejském a neapolském viděli jsme hojnost náčiní lázeňského, které se tu našlo; nikdo by dnes nevěřil, co ti staří všichni sebou do lázní nosili anebo nositi si dali. Chudý ten tam běžel snad jen v tunice, ale ti boháči s velkou okázalostí v průvodu četných okroků a s celou sbírkou zvláštních instrumentů sem chodili. Potřeby ty byly obyčejně zavěšeny do kruhu bronzového, asi tak, jako my obyčejně do kroužku klíče zapínáme. —

Byla tu především hřebíka (*stringilia*) k stírání prachu, potu a oleje po zápasech a hrách, aneb ke tření kůže před lázní; mimo to byla tu na řetízku nádoba (*ampulla*) s olejem, z bronzu, alabastru i ze zlata; konečně nosili sebou sběračku, kterou si vodu nabírali a se polévali, protože tenkrát nebyly v lázních zavedeny sprchy a tak práci tu buď sami neb otroci vykonávali. —

Sviháci přinášeli si i vonné masti a napouštěli si jimi i šaty, takže Seneka se na toto rozmáří: časté parfumování — Šimon Lomnický nazval to „fermežování“ — nehorázně zlobí. Ba někteří i do koupele voňavky si přilévali a zvláštních pastil pro libý zápach používali a vůbec všelijakých kosmetických přísadků používali. A dámy, ty teprvé, aby se mládencům, zejména rytířům a vojákům líbily, fintily se tu bez ostychu a měly tu své friserky, říkalo se jim „cosmetae“, které je česaly, strojily, zdobily a pudrem „pačokovaly“. Zdá se, že náš nyní často používaný název „košpety“ pochází ze slova „cosmetae“, což ku rozhodnutí ponechávám povoláním jazykozpytcům. —

Proto také ve velkých lázních neb na blízku jich byli voňavkáři a prodáváci potulni — hausírnici — kteří jako dnes do lázni chodili a tam své výrobky za drahý peníz prodávali.

Že tu bylo též o jídlo a pítí dobře postaráno, že tu byli i cukráři, pekaři a prodavači paštik, je nesporné a prokázáno, což ostatně samo sebou se rozumělo. Bylo tu o zábavu duševní i tělesnou v svrchované míře postaráno. Naše „variety“, kdybychom si k nim lázně přimyslíli, byly by pouhým paskvilem těch radovánek a rozkoší v antických velkoměstských lázních.

Velcí boháčci měli ovšem také své vlastní domácí lázně, zvláště ve villách. Seneka přepych jejich kárá a povídá, že za jeho času nestaví nikdo, kdo by za chudého považován býti nechtěl, lázně jinak, leč se zdmi mramorem alexandrijským a numidským vykládanými, s dlažbou mosaikovou, s nádržkami z mramoru z o-

strova Thaso, jindy řídkým to i v chrámech zjevem, se stříbrnými trubkami! A což teprve prý lázně propuštěnců?! Co tu soch, co tu sloupů nic nepodpirajících, nýbrž z pouhé náklonnosti pro okrasu postavených! A co prý spousty vody po stupních se tu řine (vodopády)! — Tak Seneka pravdomluvný do slova napsal a Plinius starší, voják a spisovatel, dí, že dámy římské musely míti své lázně stříbrem vykládané. —

Kopie lázní, jak je Seneka popsal, věrně se shoduje s fotografií, kterou jsem si v lázních Karaka'ových koupil a domů přivezl. Jest to zdařilé napodobení, jak původně lázně ty uvnitř vypadaly neb pravděpodobně vypadati mohly a to na základě zbytků zdíva, ob'ouků, sloupů, podlah a pod. —

Římané měli také své Karlovy Vary a to byly „Cumae a Baiae, kde sirnatá teplá voda ze země proudila a dle Plinia síru, sůl, ledek a nátron chovala, ale lázně ty nebyly tak hledány a navštěvovány k vůli tomu ledku a síře, jako spíše proto, že byly sídlem rozkoše a rozmařilosti, o jakých ani Karlovy Vary, Baden, Gastún a Ostende poněti nemají. —

Pompeje bylo město bohaté, pokud známo a zjištěno, mělo domy, chrámy, role, vinice, jirchárny a valchárny, lázně, brány a hradby, ale tyto poslední byly spíše majetkem pasivním, břemenem, protože udržování jejich velký náklad vyžadovalo. Také nebyly tu zavedeny zvláštní poplatky z dlažby a vodovodu, ulice se neosvětlovaly, protože každý pořádný soused byl již v 9 hodin večer doma a bavil se v perystilu neb triclinium se svou rodinou a musel-li již kdo na ulici ve tmě choditi, tedy svítil si na cestu světlem z lucerny neb

pochodní. V Římě ovšem illuminace znali, ale to se stalo zřídka kdy; ku př. celý Řím byl lampami a pochodněmi osvětlen ku počtě Cicerona po objevení spiknutí Catiliny. A v pozdějších dobách císařských často byl Řím při zvláštních příležitostech osvětlen, ale jinak byly ulice tmavé, když zrovna měsíc nesvítí. —

Vydání tedy na veřejné osvětlování staří neznali a tím mnoho ušetřili. Také domácí svícení bylo obtížné; zachovalo a našlo se v domech mnoho luceren, které byly z bronzu a v nich byla lampa na olej. Kouřem lamp velice trpěly malby stěn, obrazy, nádoby, náčiní i mramorové sloupy v perystílech. —

I čištění bylo tu obtížné; myli začazené věci houbou, kterou otroci na tyč připevnili, aby se i stropy dosáhnouti mohly. Tenkrátě ještě štětinové kartáče a smetáky staří neměli, — jejich zametadla (*scopae*) byla z prutu myrty neb tamarindy a u boháčů z palmových listů.

Pokud se obecního majetku movitého týče, tu nebylo dosud nic cenného nalezeno a vykopáno; všichni učenci se v tom shodují, že v důchodě obecním (*aerarium publicum*) na forum vedle chrámu Apollona nebylo v truhlách či pokladnách nic nalezeno, co by se podobalo spořitelním knížkám neb zástavním listům, akciím, — také výnosné turecké losy nebyly tu nalezeny.

Byl tu zkrátka jen majetek nemovitý a tu nesmíme zapomenouti ještě na jedno obecní jmění — a to bylo městské divadlo a *amfithiatr*. A Pompeje měly hned divadla dvě, jedno menší, asi pro 1500 osob, bylo kryté (*theatrum tectum*) a sloužilo hlavně pro výkony hudební (*odeum*) a druhé veliké, do kterého se vešlo 5000 diváků a kde se také opravdově hrálo.

(Mimoходом jen uvádím, že divadlo Pompejovo v Římě pojmuti mohlo 40.000 diváků a Marcelovo, jehož zbytky dosud stojí, 20.000.)

A sem — k těm divadlům — vedl nás průvodce, abychom viděli, kde se lid bavil. Přišli jsme na malé náměstí v podobě trojúhelníku, proto nazvali náměstí toto *forum triangulare*. — Náměstí toto leží na jižní straně města a zde byli jsme tedy nejdále od vlasti — 1660 km. — vzdáleni; dále k jihu pro velké parno jsme již nepřišli.

Obě divadla jsou poměrně ještě dobře zachovalá, mramorová sedadla v polokruhu jsou vyvýšená, takže z každé řady sedadel dobře bylo viděti na jeviště (*scena*). Sedadla byla rozdělená na tři serie; nejbliže u jeviště (*orchestra*) byla vyhrazená místa pro honore, jak dosud podnes chvalitebným zvykem jest, zde na širokých křeslech (*bisellum*) seděla slavná městská rada s *duumviri* v čele, konsulové jako hosté a podobní hodnostáři. —

Do tohoto oddělení pro lepší vybranou společnost vcházelo se postrannými dvěma vchody, nad nimiž byly dvě tribuny — tedy lože — z nichž jedna byla vyhrazena pro úředníka, který tu inspekci měl a v druhé loži seděly kněžky chrámů domácích.

Střední oddělení mělo 20 řad sedadel a ty byly přístupny z ochozu a 6 dveřmi z chodby; nejhořejší pořadí, kde seděl obyčejný lid, hlavně z venkova — tedy jaksi na galerii — měli 4 řady sedadel. Jevišťe bylo 33 metrů široké a 7 metrů hluboké; v zadní stěně dosud jsou 3 dvěře — kudy se na scénu chodilo —

a v předu jest prohloubená jímka, do které se opona spouštěla. Opona (auleum) zapadala před jevištěm, když hra počala anebo vzhůru se vytahovala, když hra skončena byla; odtud aulea praemuntur — neb tolluntur značí počátek a konec her.

U zdi ohradní — kterou divadlo by'o obkličeno — posud lze spatřiti kameny — do nichž se zasazovala dřeva a na ně upevňovaly plachty, aby publicum chráněno bylo před úpalem slunečním, deštěm a pod. Proto na plakátech se oznamovalo: „vela erunt“, t. j. budou plachty, asi tak, jako když u nás, v zimě se lákavě rozhlašuje, že bude potulný, plachtový circus vytopen.

Do divadla chodilo se v slavnostním — salonním — úboru, i muži museli míti bílou togu a ti, kteří seděli na čestných místech, nemuseli platit vstupné, měli permanentní zdarma lístek, kdežto lid obecný měl vstupenky — tesserae; byly to malé kulaté plíšky — měděné — a v museu pompejském je jich celá halda. Do divadla mohli si přinášeti peřinky, koberce i stoličky pod nohy, a paní mohly podržeti na hlavách klobouky, vějíře a pod.

Pompejus zavedl do divadla svého i vodu a vzduch ochlazoval příjemnými prškami, a později v rozmařilosti císařské bylo divadlo napuštěno voňavkami.

V divadle uváděli lid na místa, sedadla, zvláštní pořadatelé (designatores) a když přišel konsul neb císař a jeho princové, volal liktor „p o z o r“ a obecenstvo povstalo a tleskalo.

Hru provázelo obecenstvo hlasitým znamením li-

bosti neb piskotem, sykotem, dupáním a pod. V tom ohledu jsou Italiani podnes konsekventní — v divadle si si počínají jako na ulici.

Hned vedle divadla pompejského byla kolonáda, kde obecnstvo při nastalé nepohodě mohlo se schovati a nebo při proměnách volně procházeti. Zde také bylo prostranné nádvoří s kobkami — jako v kasárnách — pro gladiatory, a na dvoře konala se cvičení šermířská. Bylo tu celkem 70 malých cel, kde při kopání bylo nalezeno 63 koster ze statných mužů, pak okovy a tři spoutané skelety. Patrně byli to najatí otroci — gladiatoři — kteří tu představení pořádali a nemohli při katastrofě utéci.

Obě zdejší divadla byla vystavena za doby Augusta a to nákladem Rufa a Celera, patriciův pompejských, jichž domy také jsme viděli.

Náměstí triangulare muselo býti nádherné — dosud jest zde celá řada sloupů z colonad a chrám Aeukulapa a Isidy, — odtud jest také vyhlídka na moře. Tato část města s 2 divadly byla jaksí věnována Musám, kde lid se bavil; tam chodili městští šviháci, dámy v řasnatých stolách, boháči i chudina. Zde jásal lid, obdivoval a pozdravoval herce miláčky, dodával odvahy zápasníkům při hrách gladiatorských a svoloval k usmrcení neb darování života přemoženému; zde vykrváceli zápasníci — bůh ví odkud najatí.

Do amtitheatru — kde bylo místa pro 20.000 diváků — jsme nešli, — jest trochu od vykopaného již města vzdálen a v tom parnu z ulic přes popel vycházeti jsme ne-

chtěli. Také viděli jsme podobný amfiteatr ve Veroně a Pole, velmi dobře zachovalý a protože všechny jsou podle jednoho plánu — na jedno brdo stavěny — postačí, když se jen jeden prohlédne.

Za to vystoupili jsme po úzkých, prkenných, přímo krkolomných příkrých schodech na jakousi malou rozhlednu, z které byl pohled na celé mrtvé město, pohled to velmi smutný. Celek vypadá jako velké, objemné spáleniště, kde jen zdi ze země k nebi trčí; nikde zeleň, ptactvo nezpívá, žádný hluk, jen to ohnivé slunce s jhoitalským záparem do opuštěných ulic pere, až se pot z čela řine. Proto není divu, že jsme po tříhodinné procházce pospíchali naposled do musea, abychom se tu rozloučili se zachovalými zbytky z doby antické. —

Museum pompejské jest celkem nepatrná, podlouhlá budova blíže „porta marina“ a chová vzácné cenné předměty zde vykopané, pokud nebyly do musea neapolského dodány; museum nestačí a proto pomýšlí se nyní na to, aby se, pokud možno, nechávaly předměty na místě samém a aby museum se rozšířilo.

Vkročili jsme do velkého, podlouhlého sálu; uprostřed hned na kraji jsou skleněné vitriny, v nichž chovají se sádrové odlitky koster, o nichž jsem se již zmínil; po stranách, kolem zdí, jsou postaveny jako výkladní skříně s příhrádkami, v nichž různé ty vykopané a z popele vyhrabané předměty se chovají. —

Jsou zde zbytky širokého dřevěného kola od vozu, který asi po těch ulicích zde jezdil a po sobě rýhy v dlažbě zanechal. Zde jest také bochník chleba, vytažený

z pece pekaře Celera; jsou zde malé i velké amfory na víno a olej, lucerny, lampy, kandelábry, klíče a zámky od domů, malé sochy bronzové, které krásily zahrádku neb kobku domácího pána a paní, zrcadla, zlaté náramky, sklenice, vázy, toaletní a lázeňské náčiní, talíře, misky, lžice, sběračky, konvice, misidla, bronzové pánve, do nichž se rozžhavené uhlí kladlo, aby se pokoje zahřály, když tu kamen nebylo atd. Všechny předměty ale podávají důkazy, že Pompejané měli vytríbený vkus, nespokojili se pouze dobrou kvalitou, nýbrž požadovali i okrasu, umělecké provedení. Vše, co bylo ze dřeva, padlo za oběť, nic se nezachovalo; ani jedna postel, almara, židle, stůl, nebyly nalezeny; však také neměli staří zapotřebí velkých skříní na oděv, prádlo a pod., proto že jejich garderoba nebyla asi veliká a dala se snadno sbalit a položit do truhlice neb výklenku. Jelikož kamna neměli, nebyl ani jediný kachel dosud nalezen; vařilo se jen v kuchyních na vyzděných pecích a na třínožkách v rendlíkách a kotlíkách se vařilo a smažilo; v pokojích se netopilo a když, tedy přinesla se pánev a do ní dalo řeřavé uhlí. —

Také poměrně málo bylo nalezeno věcí od stříbra, snad byly po katastrofě vykopány a odnešeny. Za to v Boscoreale na úpatí Vesuvu, asi půl hodiny od Pompeje vzdálené, vykopána byla villa, kde byly pravé poklady nalezeny. —

Tak ve spížárně bylo nádobí s obilím a luštěninami, v jiné komoře byly pluhy, ruchadla, motyky, brány; v lázni úplně zachovalé zařízení k topení a ohřívání. —

A v roce 1896 byla v lisovně na víno v jámě nalezena kostra muže, který v rukou křečovitě držel 6 zlatých náramků a těžký zlatý náhrdelník a kolem dokola na zemi rozsypáno bylo přes 1000 kusů zlatých mincí z doby císaře Augusta až po Vespasiana. Peníze byly docela čerstvé, jakoby byly právě vyšly z mincovny. Mimo to v té jámě ve výklenku bylo v hadru vlněném nalezeno přes 1000 kusů stříbrného náčiní stolního, dále kulatá miska s poprsím bujně ženy, dvě zrcadla, která používala jistě dáma vznešená. Pak nalezen tu pohár, na kterém vytesáno jest sele, zelenina, nože a různé kuchyňské nádoby. Na jednom poháru vytepáno jest řecky heslo Epikurea: „Cílem všeho jest rozkoš“, ale Stoik Zeno drží tu hůl a žebrácký pytel, jakoby říci chtěl: „Za života hýřil a po smrti zanechal tu žebráckou hůl.“

Vše to zakoupil baron Rothschild za 500.000 lir a věnoval pařížskému museu v Louvru, kde chová se vše pod jménem „poklad Boscorealský“.

Prohlídkou musea ukončena byla naše pouť po městě; však bylo už hodně přes 12 .hodinu, když nás průvodce za bránu vyváděl a šťastný návrat do vlasti přál. Pospíchali jsme do restaurace Suissa, která tu před branou svým ladným uspořádáním a čistotnou úpravou k návštěvě vybízela. Teprve nyní jsme poznali, že máme hlad i žízeň; dříve jsme to pro samé pozorování a vykládání ani nepozorovali a opravdu s bolestí vyhaslé město opouštěli.

Četní cizinci uvnitř i venku pod verandou u stolů

tu seděli a hodovali; Vesuv jako voják nedaleko od nás na stráži stál. Zdálo se mi, jakoby se nás ptal, co tomu jeho řádění v roce 79. říkáme, zrovna, jakoby se tím chlubil, co ve třech dnech zlého natropil. Klidně sem pošilhával a pouštěl obláčky, jakoby z dýmky si pokuřoval.

Objednali jsme si lunch po 3 francích; podnes chovám na památku tištěné menu, které se tu hostům dne 2. června 1909 předkládalo; bylo čistě talianské a vykazovalo ve francouzské řeči:

Consomme Julienne.

Macaroni Neapolitaine.

Poisson Frit.

Boeuf braite garni.

Fromage — Beurre — Fruits.

Vše bylo velmi dobře upraveno; pochutnávali jsme si zvláště na čerstvých velkých třešních, broskvích a artičokách. K tomu pili jsme ohnivé falernské míchané vodou. Chtěl jsem vlastně malou láhev „lacrimae Christi“, ale vrchní číšník, který u stolu stál a mouchy zvláštní oháňkou odháněl a dobře německy mluvil, neradil mi víno to, že prý je v něm mnoho alkoholu. A tak teprve večer v Neapoli dopřáli jsme si nektaru toho, když jsme jej pořádně vodou rozředili.

Vlak, který nás zpět do Neapole dovézt měl, jel asi okolo 3. hodiny odpoledne a proto měli jsme dosti času ku pobytu v blízkosti Vesuvu; z moře vanul teplý příjemný vánek. Usedli jsme venku před restaurací, kde četní cizinci ve všech řečích hovor vedli; za námi leželo město zasypané, ticho opravdu hrobové a před námi bujná příroda, vinice, zahrady, villy, — i ptactvo si tu poletovalo a prozpěvovalo.

Však jsme hned měli příležitost vyslechnouti pěvecký koncert dvou Talianů — otce se synem — postavili se před hosty a spustili; otec hrál na kytaru a při tom zpíval altovým hlasem a jeho synáček, asi 15letý, zpíval tenor. Přezpívali několik národních, vlasteneckých písní, načež troubadorové ti neopomenuli choditi od stolu ke stolu, aby za svoje pěvecké výkony vzali zaslouženou odměnu.

Byl to také první a poslední venkovský koncert, který jsme v Itálii prožili; ani jeden vlašský flašinet jsme nezaslechli, což je jistě s podivením; u nás těch „Talianů“ je na sta; kam se obrátíš, tam krejcarová hudba tě vítá, takže si zasloužíme názvu „hudební národ“.

Před odjezdem neopomenuli jsme si koupiti úhledné podobizny s albumy z mrtvého města, které tu ve zvláštním pavilonu restaurace knihkupectví neapolské ku koupi nabízi. Zde také prodávají se imitace soch, maleb, různých hraček a nářadí podle antických vzorů dovedně zpracované.

Rozloučili jsme se s městem památným, vstoupili do vlaku a vrátili se do Neapole. Abychom při 29° R. uhasili žízeň, požádali jsme v hotelu o zmrzlinu; byla výborná — však také 2 liry za porci byla slušná cena, kterou si dali zaplatiti. Na večer prohlédli jsme si ještě jednou některé ulice neapolské — ale do těch úzkých, špinavých a nezametených jsme se neodvážili.

Časně z rána byli jsme na nádraží; chtěli jsme vstoupiti do vozů — ale ty nebyly ještě vysmejšeny

a poklizeny; v tom ohledu jsou dráhy italské pověstny, — čistota tu zrovna vzorná nepanuje a každý jen ve svém vlastním prospěchu dobře jedná, když si své kupé sám vlastnoručně přesmejčí a od prachu a smetí vyčistí.

Vraceli jsme se do Říma a měli v úmyslu v jízdě pokračovati až do Florencie, kde jsme hodlali přenocovati. Ale místo ve Florencii vystoupili jsme v Arezzo, provinciálním, úhledném, čistotném městě, kde kvete průmysl hedvábnictví, sametů, krajek a teprve druhý den dojeli jsme do Florencie, abychom si prohlédli nejkrásnější město Toscány — věhlasné sídlo umění — kde Dante a Petrarca pod patronací mocného rodu Medici žili a básnili.

Vedlo by mne příliš daleko, kdybych měl a troufal si popisovati město, jeho bohaté obrazárny, pověstný dom, baptisterium, radnici, paláce a chrámy. — Florencie leží uprostřed samých zahrad — kol do kola jsou samé parky a villy — i lesy jsou nedaleko; — to vše činí „květ Toscany“ (půvabnou oasou, kterou cizinci rádi navštěvují. Stojí za to, aby se tu každý turista zastavil a delší dobu tu prodlel.

My, unaveni Řimem, Neapoli a Pompejemi, pospíchali k domovu; večer po 8 hodině vsedli do rychlíku, který měl přímé vozy z Říma do Berlína a protože tu nebyla žádná tlačenice — jako u našich drah — pohodlně zabrali jsme celé kupé pro sebe a vypořádavše se předem s průvodčím vlaku, usnuli a spali po celou noc.

Přejeli jsme Apeniny, Bolognu, Modenu, Mantui, a probudili se o 4. hodině ráno ve Veroně, kde bouřka a silný liják, který celou rovinu tu zaplavoval — nás

probudily. Po celou dobu našeho pobytu v Itálii bylo krásné počasí, — a teprve nyní, když jsme již takřka na hranicích Rakouska byli — viděli jsme, jak dovede bouřka a liják zle řídit. A také byl konec našemu pohodlnému cestování a roztahování se po kupé. Před vozem — v tom největším lijáku — stála bíle oděná elegantní dáma — v jedné ruce měla dámský slunečník, nevím už jaké barvy, a kytici a v druhé ruce držela nezbytnou taštičku z hedvábí pěkně vyšívanou. Vedle ní stál posluha nádražní se 2 kufříky a 2 velkými krabicemi — v těch byly patrně klobouky — a neměli oba deštníky — takže byli skrz na skrz promoklí. Ačkoliv nádraží od vlaku na třetí koleji postaveného nebylo vzdálené, stačila tato nepatrná prostora k vyprání těch bílých šatů i škatulí. — K tomu ke všemu konduktor dlouho k otevření kupé se nedostavil — patrně se mu do deště také nechtělo a tak nový pasažer, který tu před našim vozem stál a do našeho kupé vstoupiti hodlal, důkladně s italským lijákem se seznámil.

Bylo nám dámy té opravdu líto; moje pani litovala záhubu šatů a klobouků — ty opravdu zde u pevnosti Verony vzaly za své — a myslím, že by ani antický valchař nedovedl šaty ty do původního stavu uvést a že by ani pařížská modistka nemohla dáti klobouku „nositelnou“ formu.

Útrpně jsme si dámu prohlíželi a mlčky jí jaksi soustrast projevovali — zatím co ona zcela ležerně svoje četná zavazadla po kupé malebně rozestavovala a k sušení připravovala; odešla pak do chodby vagonu a

tam, jako routinovaná pradlena neapolská svůj vrchní a spodní „háv“ pořádně vyždimala, až z toho voda proudem z vozu stékala. — Chtěl jsem jí pomoci tu promoklinu vyždímat, ale netroufal jsem si. — Z roucha jejího tekla voda jako ze stojanu a v kupé i na chodbě vagonu stály louže. —

Rozumí se, že jsme už v spaní pokračovati nemohli, — za jedno byla by to neslušnost k cizí, do neštěstí uvržené dámě a za druhé nebylo tu také více místa pro tři osoby, aby se pohodlně jako na divanu rozložití mohly. Její kufříky a klobouky s kyticí zabraly také hodně místa, takže kupé bylo na ráz proměněno v jakési poštovní skladiště, a tak jsme o 4. hodině ranní počali pozorovati ranní „zoře“ a uvažovali, jak je to krásné živobytí, když se časné ráno v létě vstává. Však jsme toho také nelitovali; brzy jsme se s cizinkou sprátelili a ačkoliv jsme byli neumytí a neučesaní a na polo ještě rozespali, přece jsme se vzájemně představovali, což opravdu mělo přidech a nátěr komický. Dáma byla z Ruska, z Rigy, paní veľkoobchodníka a vracela se z Rivier, Nizzy, St. Remo přes Milán do Mnichova a Berlína, kde jí pan manžel prý očekávati bude. —

Měl jsem radost ze Slovanky a ona z krajanů českých, a na důkaz pohostinství slovanského pili jsme náš cognac, který jsme sebou vezli, k čemuž Ruska poskytl zase francouzské cukroví a opravdu veselý hovor započal. —

Z promočení nic si nedělala, to prý se vše v Mnichově opraví a nový kostým zaopatří. Cestovala jako pravý nezadlužený kavalír. Byla akkreditována u bank

v Nizze, Janově, Miláně, Mnichově a Berlíně — mluvila plyně francouzsky i německy, znala všechny světové lázně v Německu, Belgii, Francii a Španělsku, — hrála v Monte Carlo, navštěvovala dostihy v Anglii, znala též všechny boulevardy pařížské, herce a tenory ve francouzských a vlašských operách —účastnila se spouštění velečných lodí v Marsilii, prodělala carnaval a světové corso v Nizze, — zkrátka byla to distinguovaná dáma, která se ve světě representovati dovede; připadali jsme si se ženou vedle ní jako žebráci. —

Toiletty, klobouky, slunečníky, rukavice, pompadurky a vůbec vše, co s toaletou bohaté dámy souvisí, brala přímo z Paříže a celá halda objemných kufrů, uložena byla a vezla se ve voze pro rychlé zboží. Divila se, že v tom horku jedeme z Neapole, proč prý raději nejezdíme na Krim, do Jalty, Simferopolu, tam že je mnohem příjemněji nežli v Abazii neb Lovráně. —

Vyznala se i v literatuře a politice; pravila, že Poláci marně usilují o dosažení samosprávy, svobody Polska, a také že není možný smír mezi církví pravoslavnou a římsko-katolickou. A tak za živého rozprávění o poměrech ruských, polských i českých, překročili jsme v Ala hranice Itálie. Naši celníci — budiž jim to ke zásluze přičteno — nechali nás na pokoji, snad že jsme byli ve voze, který nesl nápis: Roma—Berlin. — Přejeli jsme Trident, Havlíčkův Brixen, Franzensfeste a vystoupili v Innomosti; zde rozloučili jsme se se vzdělanou Ruskou, která nás do Rigy zvala a my zase neopomenuli ji vybízeti ku návštěvě do Prahy, Karlova Týna a Berouna. Mohli jsme s ní sice déle jeti, až do

Mnichova, neboť měli jsme pevný úmysl v Mnichově se zastaviti a také naše jízdní listky přes Mnichov cestu nám diktovaly, — ale nechtěl jsem příliš dlouhou jízdou unavovati svou drahou polovici a mimo to hlavní město Tyrolska stojí za to, aby se malá zastávka učinila. Bohužel odpoledne spustil se tu zase liják a my připraveni byli o výlet do okolí hradu Ambras a sousedních alpských vrchů. —

Druhý den jeli jsme přes Kufstein a Rosenheim do Mnichova, který jsme ovšem již z dřívějších let dobře znali; proto také návštěva naše neplatila tenkrátě Pina-nothekám a Gliptotece, nýbrž přeslavnému dvornímu pivovaru, v jehož hostinných síních hledali jsme žádoucí občerstvení, když jsme po dlouhou dobu s vytrvalostí obdivuhodnou pítí piva na dobro odvykli. —

Také nebylo tu ani pravé nálady ku prohlídkám zdejších obrazáren a všech těch památností, kterými se bavorské Atheny všim právem honosí; po tom, co jsme viděli v Římě, Neapoli a Florencii netoužili jsme znova prohlížeti, co uměnilovni králové bavorští ku slávě svého hlavního města a ku povznesení vzdělanosti svého lidu i cizinců zde byli munificentně na odiv světu vystavili. —

Za to jsme se tu v dvorním pivovare v nabitém hořejším sále nenuceně s Bavoráky, jako se starými známými, pobavili. Ale protože nás tu stihl zase přímo dědičný, příslovečný, skoro knihovně pojištěný déšť, zkrátili jsme pobyt mnichovský a nastoupili druhý den zpáteční cestu do vlasti.

Po třech letech, když mnohá epizoda se mi z hlavy vytratila, rád vzpomínám na tuto druhou cestu do Itálie; vykonali jsme ji bez zvláštní nehody. Podnes obdivuji se vytrvalosti mé ženy, že mlčky a trpělivě snášela útrapy dlouhé, často nepohodlné cesty. Bylo jí příjemno vstávati o 4. hodině ranní, choditi třeba 4—5 hodin denně neustále, bez odpočinku, a lehati unavená pozdě v noci. Snášela úpal sluneční, moje podivné vrtochy, rozmary a nápady, dvakráte pila v Římě špatnou kávu, — to vše by mnohá dáma resolutně nekonala a raději doma v pohodlí zůstala, nežli by se na tak dalekou cestu vydala a dopustila, aby přes hory a dolů, z vlaku do vlaku, z hospody do hospody byla vláčena a k tomu se všim spokojena. — Proto vděčně uznávám odvahu její a zde na věčnou paměť její přímo andělskou trpělivost přibívám. —

* *
*

Tyto chudé, kvapně načrtnuté epizody, jež jsem v Itálii při druhé cestě nabyl a skutečně prožil, dávám po dlouhém váhání na veřejnost a jsem si dobře vědom, že v mnohém nepodávám nic nového, co by čtenářům a zejména našim českým turistům nebylo patřičně známo. Také jsem k sepisování podrobnému ani dostatečného času neměl a jen po chvilkách — roztroušených a nevázaných — sahal jsem k péru. Však neměl jsem také v úmyslu ucházeti se o stipendium státní neb

subvenci zemskou, aneb dokonce o cenu akademie pro vědy, slovesnost a umění. Proto se omlouvám.

Měl jsem jen v úmyslu, abych povzbudil čtenářstvo naše k cestování po světě, pokud jen čas a prostředky k tomu kdo má. A zvláště naše studentstvo, které v lavicích školních po mnoho let historií o světovládých Římanech zabývá se musí, pobádám, aby pospíchalo ku pramenům antického vědění a poznalo tak na vlastní oči a z vlastní zkušenosti, co v theorii z klasiků římských nazpaměť se učit musí. —

Jsem ale rozhodným odpůrcem cestování po cizině, dokud nepoznáme důkladně naši domovskou vlast, a dokud nenasbiráme si tolik zkušenosti, jakých daleké cestování, zejména do zemí cizojazyčných, vyžaduje.

Jsou lidé, kteří cestování po světě považují za věc luxusní, — avšak uváží-li se, co zbytečně času a peněz utratí se při pití, hraní, jalovém povídání a zahálení, — dále uváží-li se, že poznáváním světa rozšiřujeme si obor svého vědění a cestování, a že pozorováním cizího lidu, jeho zařízení, mravu, způsobu života, veřejných institucí atd. se zdokonalujeme, pak uznati se musí, že nynější vzrůstající se rozmach v cestování u všech národů jest zcela přirozeným pokrokem a stává se životní potřebou aspoň u těch tříd lidu, kteří k inteligenci se hlásí a ve společnosti veřejné, v obci i okresu, důležité postavení zaujímají. —

Ty doby, kdy cestovali jen kavalíři a boháči, minuly, — i cestování zlidovělo a to následkem rozmachu

drah, jichž železné koleje po celém širém světě položeny jsou a poměrně za levný peníz, po suchu i na moři, lid do všech dílů světa dopravují. Vzorem mohou nám býti Angličané. Těm Evropa dávno nestačila a dnes svou pohyblivou čilostí a kupeckou podnikavostí mají podmaněný celý svět. —

My — národ malý — nepřátely obklopený, sami na sebe odkázaný, nemáme a nesmíme zůstatí pozadu. K tomu všichni svorně pracujme.

V Berouně, dne 12. října 1912.

